İSLAM HUKUKU İLE İLGİLİ KAYNAKLAR

HANEFİ (150) MEZHEBİ LİTERATÜRÜ

I. İmam Azam Ebu Hanife (150)

1. Müsned
2. Fıkhu'l-ekber
3. Fıkhu'l-ebsat
4. el-Alim ve'l-müte'allim
5. er-Risale
6. el-Vasıyye
7. Kitabu'r-redd ale'l-kaderiyye
8. Kasidetu'n-numaniyye
9. Kitabu'r-redd ale'l-kerramiyye

İmam Ebu Yusuf (182)

1. Kitabu'l-Harac
2. İhtilafu Ebi Hanife ve'bni Ebi Leyla
3. Kitabu'r-red ala Siyeri'l-Evza'i
4. Kitabu'l-asar

İmam Muhammed (189)

I. Zahiru'r-rivaye

1. el-Asl
2. Cami'u'l-kebir
3. Cami'u's-sağir
4. Siyeru'l-kebir
5. Siyeru's-sağir
6. Ziyadat

II. Nadiru'r-rivaye

1. Haruniyyat
2. Cürcaniyyat
3. Keysaniyyat
4. Rakkıyyat
5. Ziyadetü'ziyadat
6. el-Asar

III. Diğer Eserler

1. el-Kafi	: Hakim eş-Şehid (334) (Serahsi tarafından Mebsut şerh)
2. el-Münteka	: Hakim eş-Şehid (334)
3. Ahkamu'l Kur'an	: Cessas (370)
4. Muhtasaru'l-Kuduri	: Kuduri (428)
a. Cevheretü'n-Neyyira	: Haddadi ()
b. Lübab	: Meydani (1298)
5. Tuhfetu'l-fukaha	: Alaaddin es-Semerkandi (539)
6. Hidaye	: Merğınani (593)
a. Fethu'l-kadir	: İbnu'l-Hümam (861)
b. el-'İnaye	: Baberti ()
c. el-Kifaye	: Zeyla'i (743)
7. el-İhtiyar	: Mevsıli (638)
8. Kenzu'd-dekaik	: Ebul-Berakat en-Nesefi (710)
a. Tibyanu'l-hakaik	: Zeylai (743)
b. Bahru'r-raik	: İbn. Nüceym (970)

9. el-Eşbah ve'nezair : İbn. Nüceym (970)
10. Dürerü'l-hükkam : Molla Hüsrev (885)
11. Fetavay-ı Hindiye : Muhammed Bahadır Alemgir ()
12. Fetavay-ı Kadıhan : Hasan b. Mansur el-Özcendi ()
13. Fetavay-ı Bezzaziye : Kerderi ()
14. Mülteka : Halebî ()
a. Mecme'u'l-enhur : Şeyhzade ()
15. Tenviru'l-ebsar : Tumurtaşi (1004)
a. Dürru'l-muhtar : Haskefi ()
b. Reddu'l-muhtar : İbn Abidin (1252)
16. Fetavay-ı Hamidiyye : İbn Abidin (1252)
17. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye : Ahmed Cevdet Paşa ()
18. Düreru'l-hukkam : Ali Haydar ()

MALİKİ (179) MEZHEBİ LİTERATÜRÜ

1. el-Müdevvenetü'l-Kübra : Sahnûn ()
2. Bidayetü'l-Müctehid : İbn Rüşd ()
3. el-Kavanînu'l-Fıkhiyye : İbn Cüzey ()
4. Muhtasaru'l-Hilal : Halil b. İshak el-Maliki ()
5. Mevahibu'l-Celil : el-Hattab () (Muhtasaru'l-Hilal şerhi)
6. eş-Şerhu'l-Kebir : ed-Derdir () (Muhtasaru'l-Hilal şerhi)
7. Haşiyetu'd-Desûki : ed-Desûki () (Şerhu'l-Kebir şerhi)
8. el-Furûk : el-Karafi (684)

ŞAFİ'İ (204) MEZHEBİ LİTERATÜRÜ

1. el-Ümm : eş-Şafi'i (204)
2.el-Mühezzeb : eş-Şirazi ()
3. el-Mecmû' : en-Nevevi (676) (Mühezzeb şerhi)
4. el-Minhac : en-Nevevi (676)
5. Tuhfetu'l-Muhtac : İbn Hacer el-Heytemi () (Minhac Şerhi)
6. Muğni'l-mutac : Şirbini () (Minhac şerhi)
7. Nihayetü'l-Muhtac : er-Remli () (Minhac şerhi)
8. el-Ahkamu's-Sultaniye : İmam Maverdi ()
9. el-Eşbah ve'n-Nezair : Celaleddin es-Suyûti (911)

HANBELÎ (241) MEZHEBİ LİTERATÜRÜ

1. el-Muğni : Ahmed İbn Kudame (620)
2. Mecma'ul-fetava Şeyhı'l-İslam : İbn Teymiyye (728)
3. el-İkna' : el-Hacavi ()
4. Keşşafu'l-kına' ani'l-İkna' : el-Buhari ()

MÜTEKELLİMİN METODUNA GÖRE YAZILAN USUL KİTAPLARI

1. Kadı Abdülcabbar: el-Umde (415)
2. Cüveyni: el-Burhan (478)
3. Gazzali: el-Mustafa (505)
4. Hüseyn el-Basri: el-Mutemed (463)
5. Fahreddin Razi: el-Mahsul (606)
6. Amidi: el-Ihkam (631)

HANEFİ METODUNA GÖRE YAZILAN USUL KİTAPLARI

1. El-Cessas: (370) El-usul
2. Ed-Debusi: (430) Takvİmu'l edile
3. Es- Serahsi: (483) El-usul
4. El-Bezdevi: (482) El-usul
5. Abdülaziz el-Buhari: (730) Keşful – esrar

HER İKİ METODU BİRLEŞTİREN KİTAPLAR

1. İbn Saati (694) Bedi'un Nizam
2. Sadru'ş Şeria (747) : Tenkih ve Tavzih
3. Subki (771) Cem'ul - cevami
4. İbn Humam (861) Et-Tahrir
5. İbn Emir Hac'ın Tahrir Şerhi (879) Et-Takrir ve et-tahbir
6. Hallaf () Usul
7. Zeydan () El-veciz
8. Ebu Zehra () Usul
9. Zuhayli () Usul

MUTÛN-İ ERBA'A

Mevsıli (683): Muhtar
Sa'ati (694): Mecma'ul-bahreyn
Nesefi (710): Kenz
Tacu'ş-şeri'a (747): Vikaye

MEDHAL

I. İSLAM DİNİ'NİN TARİFİ VE HUSUSİYETLERİ

Şeriat: sözlükte: mezhep, doğru yol, metod anlamındadır. Şeriat=din=millet. Hükümlerin vaz'i açıklanması ve gayesi itibariyle şeriat; kendilerine boyun eğildiği kulluğun onlarla yerine getirilebilmesi itibariyle din; Allah tarafından insanlara yazdırıldığı ve mensuplarını içermesi itibariyle millet denir. Şu halde İslam'ın hukuki manası, Allah'ın kullarına kararlaştırıp gönderdiği hükümlerdir.

İslam Dininin Hususiyetleri:

A. Kaynağı Allah'tır: Dinin temelleri Kur'an ve Hadistir. İslam hukuku ilkeleri ve hükümlerinde eksiklik, his ve duyguların üstün gelmesi gibi manalar yoktur. Zira yapıcısı her türlü noksandan münezzeh Allah Teala'dır. İnananlar ister idareci ister tebaa olsun,din ve hukukun Allah'tan gelmesi sebebiyle ona karşı ihtiram ve saygıları, vicdanlarında İslam Hukukunun heybeti ve büyüklüğü vardır. İnsan, içten gelerek onun hükümlerine uyar, baskı ve zorlama olmaz.

B. İslam'da ceza hem dünyevi hem uhrevidir: İslam Hukuku ve diğer hukuk sistemleri hükümlerini çiğneyenleri, aykırı davrananları cezalandırırlar. İslam Hukukunda ise her iki ceza vardır. Fakat aslolan uhrevi cezadır.

C. İslam Dini umumi ve devamlıdır: İslam her yer ve zamanda tüm insanlar için umumidir. Hükümleri devamlıdır, kaldırılmaz, değiştirilmez. İslam'ın umumiliği, devamlılığı, hükümlerinin kaldırılamayacağı, insanların menfaatlerini gerçekleştirecek, ihtiyaçlarına cevap verebilecek durumda olduğuna ilişkin birtakım delilleri zikretmekte yarar vardır. Şöyle ki:

1. İslam, menfaatleri temin, kötülükleri önleme kaidesine dayanır.

و ما ارسلناك الا رحمة للعالمين Rahmet, insanların menfaatlerini gözetip, zararlarını uzaklaştırmayı içine alır. İslam alimleri ve hukukçularına düşen görev, bu gaye ve sebebi gerçekleştirmek için, insanlığa gerekli dini hüküm ve bilgileri gözetmektir.

Hükümlerin tatbikinde güçlük ortaya çıkarsa bunların giderilmesine dinen ruhsat verilmiştir. Ruhsat hali, menfaatlerin temini ve zararların giderilmesi prensibine dayanır.

Kulların menfaatleri üç vaziyetle ilgilidir:

a. Zaruret halleri b. İhtiyaçlar c. Güzel ve iyi durumlar

Zaruret halleri şunlardır: 5 şeyi muhafaza,

1. Din 2. Nefis 3. Akıl 4. Nesil 5. Mal

2.İslam'ın temel ilkeleri ve hükümlerinin özelliği:

İslam'ın hükümleri iki nevidir:

a. Tafsili hükümler: Bu hükümler ya itikad, ya ibadetler, ya ahlak ya da fertler arası bazı hususi münasebet ve muamelelerle alakalıdır.

b. Umumi kaideler: İslam Hukuku cemiyet işlerinde karar vermek için şûra usûlünü getirmiştir. Herkesin kanun önünde eşit olduğunu belirtmek için eşitlik ilkesini getirmiştir. Yeryüzünde adaletin temini için adalet esasını; "zarar mukabili zarar verme yoktur" esasını koymuştur.

3. Hükümlerin kaynakları:

İslam'ın kaynakları elastiki vasıf taşır. Kitap ve sünnet İslam Hukukunun asli kaynaklarıdır.

D. İslam'ın Şumûlü: İslam, hayatın tüm yönlerini kapsayan bir nizamdır.

1.İtikadla ilgili hükümler: Allah'a, ahirete iman gibi.

2.Ahlakla ilgili hükümler: Sadakat, emanete riayet gibi

3.Muamelat (fıkıh): Fertlerin münasebetlerinde söz ve fiilleriyle alakalı hükümler.

İnsanın dünyevi işleriyle alakalı hükümler ikiye ayrılır:

1. İbadetler : namaz, oruç, hac…

2. Karşılıklı muameleler: evlenme-boşanma, alış-veriş, yargılama usulleri, devletler arası hukuk, devletler umumi hukuku, anayasa hukuku, maliye hukuku…

II. İSLAM HUKUKUNUN TARİFİ VE ÖZELLİKLERİ

Fıkıh: bir şeyi bilmek ve anlamaktır. Konuşanın sözünden maksadını anlamaya da fıkıh denir . ادراك غرض الكلام من المتكلم Ebû Hanife'nin tanımı: "Kişinin hak ve ödevlerini bilmesidir''

Cumhur: العلم با لأحكام الشرعية العملية من ادلةها التفصيلية بالإستدلال

''İstidlal yoluyla hukukun muttasıl delillerinden, ameli hukuk hükümlerini bilmektir.''

İslam Hukukunun hükümlerinden maksat; İslam'a mensup doğrudan veya dolaylı ondan alınmış hükümlerdir.

Ameli'den maksat; mükelleflerin ibadet ve muamele şeklindeki tüm fiillerdir.

Mükellefden maksat; akıl-baliğ olan her insandır.

Mufassal delillerden maksat; muayyen hukuki meselelerle ilgili hususi hükümler şeklinde konulmuş kaidelerdir.

Mükelleflerin ibadet ve muamelatla alakalı fiilleri ameli-hukuki hükümler bakımından şu kısımlara ayrılır:

a. Vücub: Fiilin mükellef tarafından kesinlikle yerine getirilmesi gerekir.
b. Haram: Yapılması kesinlikle yasaklanan fiillerdir.
c. Mendub: Şari'in mutlak surette değil de tercihen yapılmasını istediği fiillerdir.
d. Mekruh: Dinin mutlaka değil, tercihen bir fiilin yapılmamasını istemesidir.
e. Mübah: Bir fiilin işlenip işlenmemesinde mükellefin muhayyer olduğu fiillerdir.
f. Sıhhat: İslam Hukukunun esasları dahilinde, mükellefin fiilleri ve bunlarla ilgili hükümlerdir.
g. Butlan: Meşru şeklin haricinde işlenen fiillere uygulanan hükümdür.

Şeriat-Fıkıh İlişkisi

- İçlem-kaplam açısından şeriat daha umumidir.
- Müctehidin yaptığı ictihadda Kur'an ve sünnetten alıntı yaparak bir ictihad yaptıysa ona muhalefet edilmez. Fakat re'yine göre yaptıysa muhalefet edilebilir. Yani şeriata değil fıkha muhalefet edilebilir.
- Şeriat ilahi iradenin ürünüdür. Aklın orada yeri yoktur. Fakat fıkıhta aklın rolü vardır.

Hüküm bakımından fıkıh iki nevidir.

1. Aklın rolünün hiç olmadığı hükümler: namazın farziyyeti, anne ile nikah, zinanın haramlığı…vb. Burada akılla hüküm koyma , hükmü iptal veya iskāt etme durumu yoktur. Sadece yasağın hikmetini anlamaya çalışma vardır.
2. Re'y ve ictihad yönü ağır basan hüküm türleri: Bunlar İslam'dan bir parça değildir. Kendisine muhalefet edilebilir. Fıkhi delilden daha kuvvetli bir delile dayanıyorsa ve nassın ruhuna daha yakın ise görüş, diğerine muhalefet edilebilir. Daha kuvvetli delile veya nassın ruhuna daha yakın bir ictihada dayanmadan bu nevi hükümlere karşı gelmek, heva ve hevese uymak ve başıbozukluktur.

İslam Fıkhının Özellikleri

1. Temeli İslam'dır, dinin rengini almıştır.
2. Her hareketin mükafat ve cezası dünyevi ve uhrevidir.
3. İslam Hukukunun şumulü, dinin şumulünden daha dar fakat diğer hukuklardan daha geniştir.
4. İnsan ihtiyaçlarına cevap verişi sebebiyle devamlılık ve elastiki kabiliyetler taşır.
5. Fıkhın usul ve ilkeleri değişmez olduğu halde, gelişme, canlılık ve hareketliliğini korur.
6. İnsanların günlük hayatlarında alışkanlık haline getirdikleri örf ve adetler İslam Hukukunun fer'i kaynağıdır.
7. İslam Hukukunun diğer bir kaynağı da icma'dır.

İslam Hukukunun İlahi Hukuklarla Alakası

1. Kaynak birliği.
2. Asıl ve gaye birliği.
3. İslam kendinden önceki şeriatları kaldırmıştır.
4. İslam'ın hükümleri önceki dinlerden alınmayıp, tamamını Allah (C.C) peygambere vahiyle göndermiştir.
5. Kur'an ve sünnetin önceki dinlere ve hükümlere işaretleri –ikrar ve inkâr etmeden- bizler için teşri' değildir.

FIKIH DEVİRLERİ

1. Peygamber Dönemi

- Fıkıh direkt peygamberden alınmaktadır: Problemlere çözüm, kaynağındandır.
- Fıkıh, vahiy fıkhıdır.
- Mekke döneminde daha çok akideyle ilgili ayetler inmekte, inanmaya teşvik etmekte, semavat ve arz hakkında düşünmeye sevk eden ayetler nazil olmaktadır. Bu dönemde ameli hükümler küllidir.
- Medine döneminde İslam toplumunun ve devletin işlerinin icabı sevk ve idareye, muamelata dair hükümlere ihtiyaç hasıl oldu. Teşrii faaliyet fertlerin veya toplumun hayatıyla ilgili olsa da, tatbiki ameli sahaya yöneldi.

Hüküm koyma usulü

1. Ya olaylar vuku bulur, şari' tarafından hüküm indirilir veya peygambere gelen suallere binaen hüküm nazil olurdu. Hüküm bazen mana şeklinde indirilir, peygamber onu kendi sözüyle ifade eder ki bu sünnettir. Bazen de istenilen şekilde hüküm gelmez ve peygamber ictihad ederdi.
2. Belirli bir sual veya hadiseye dayanmaksızın hükümler varid olurdu.

Bu devirde teşri', celb-i menfaat, def'i mazarrat esasına dayanıyordu.

Bu devirde teşriin ayırıcı özellikleri:

1. Hüküm koymada tedricilik: Bu şekilde hareket etmedeki sebep;

- Hükümleri kabul ettirme, bir defada toptan indirmekten daha kolay olur.
- Hükümleri anlama, ezberleme ve uygulamada kolaylık sağlar.
- Nefse hafif gelme benimsemeyi kolaylaştırır.

Tedriciliğin çeşitleri:

a. Zamanda tedricilik: Hükümlerin bazısı önce bazısı sonra indirildi.
b. Hükümlerin nevilerinde tedricilik: Sonradan geleni kabule hazırlık için önceki azar azar konuldu. Namaz vakitleri ve içki yasağı gibi.
c. Hükümlerin önce genel olarak, sonra izahının gelmesi şeklinde tedricilik.

2. Zorluğun kaldırılması: يريد الله بكم اليسر و لا يريد بكم العسر

İslam Hukukunda güçlüğün kaldırılması kesin prensiptir. Bunun tezahür şekilleri,

a. Zaruretler yasakları mubah kılar prensibi.
b. İslam'da mükellefiyetlerin azlığı: Çünkü gücün yetmeyeceği yerde güçlük ve sıkıntı vardır.

3. Nesh :Önceki hükmü sonraki hükümle ortadan kaldırmaktır. İslam Hukukunda yalnızca bu devirde nesh olmuştur. Amaç fert ve cemiyet yararı, güçlüğü ortadan kaldırmak, tedrici yolu tutmaktır. **Örn.** Eşi vefat eden kadının iddet süresi başlangıçta bir sene iken sonradan dört ay on güne indirilmesi. Kabir ziyaretine sonradan müsaade edilmesi, kıblenin değişmesi

Bu devirde yapılan ictihad ve teşride tesiri:

Bu devirde fıkhın vahiyden ibaret olduğunu belirtmiştik. Fakat peygamberin ictihad ettiği, ashaba da ictihada izin verdiği sabittir.

Peygamber ve sahabenin ictihadlarına örnekler:

- Peygamber Bedir savaşı esirlerinden fidye alınmasını istemiştir.
- Peygamberin Tebük seferinde Medine'de kalmak isteyenlere izin vermesi.
- Sahabenin ictihadına örnek olarak bilinen Muaz hadisidir.
- Hendek savaşı dönüşünde peygamberin ikindi namazını Beni Kureyzada kılmalarını emredişi, buna mukabil ashabın bazısının yaptığı.

Netice olarak: Hz. Peygamber ictihad etmiştir. Bazı konularda isabet edemediği Allah tarafından bildirilmiştir. Onun ictihadı, müctehidlerin ictihadı gibi değildir. Vahiy desteklidir.

Bu dönemin karakteristik özelliği:

- Vahiy esaslı teşri' olması.
- Hükümlerin toptan indirilmeyip aşama aşama gelmesi.
- Ahkamın indirilişinde esas amaç, kulların maslahatıdır.
- Neshin varlığı ve peygamber vefat edince neshin bitmiş olması.

2. Raşid Halifeler Dönemi

Bu dönemde İslam Hukuku büyümeye ve gelişmeye başlamıştır. Harpler neticesinde Müslim-gayri Müslimler arasında birçok hukuki meseleler ortaya çıkmıştır. İslam idaresi pek çok yerlere uzanmış, Müslümanlar o ülkelerin halklarıyla temas kurmuşlardır. Fethedilen bölgelerin örf ve adetlerinin, İslam hukukundaki yerlerinin bilinmesini gerektiren yeni meselelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Böylece peygamber döneminde hukukun kaynağı olmamasına rağmen, bu devirde re'yle ictihad müstakil kaynak olarak ortaya çıkmıştır. Yine icma da fıkhın kaynağı olarak bu devirde ortaya çıkmıştır.

Bir hadise vuku bulunca sahabenin hukukçuları, önce hükmünü Kur'an'da araştırırlar, sonra sünnete başvururlar. Bu iki kaynaktan hükme medar bir sonuca ulaşamazlarsa re'ye başvururlar ve ictihadlarının sonucuna göre hüküm verirlerdi.

Hz. Ebu Bekir'in ictihadı şûra ictihadıydı. Hz. Ömer ictihadda bulunur ve katibine 'Bu hüküm Ömer b. Hattab'ın görüşüdür diye yaz!' derdi.

Hükümleri tespitte usullerinin doğruluğuna delil; önce kitaba sonra sünnete başvururlar, sonra da re'yle ictihada teşebbüs ederlerdi. Bu usul en doğru metoddur.

Hükümleri inceleme ve amme menfaatini gözetmeye yönelmeleri de en önemli özelliklerdendir. Hakkında hüküm olduğu halde tatbik edilmeyenlerden bazıları şunlardır:

a. *Müellefe-i Kulûbun hissesi:* Hz. Ömer döneminde bunlara pay verilmemiştir. Çünkü artık İslamın bu kimselere ihtiyacı kalmamıştır. Hz. Ömer bu hükmü ilga etmemiş, uygulama şartlarının bulunmayışı sebebiyle tatbik edilemeyeceğine karar vermiştir.
b. *Hırsızlık cezasının infaz edilmemesi:* Hz. Ömer kıtlık yıllarında bu hükmün tatbikini durdurmuştur.
c. *Kaybolmuş develer:* Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Ömer dönemi uygulamalarının hilafına Osman döneminde uygulama değişmiştir.
d. *Üç talakla boşama:* Hz. Ömer bir defada verilen üç talakın üç talak olacağını söylemiştir.

Kötülüğü önleme ve iyiliği teşvik esasından hareketle çıkarılan hükümler:

- Hz. Ömer'in, kadının iddet süresi içerisinde onunla evlenen erkeğe ebedi olarak o kadının nikahını haram kabul etme ictihadı kötülüğü önleme babındandır.
- Kur'an'ın toplanması meselesi de iyiliği teşvik babındandır.

Sahabe hukukçularının hepsi kitap ve sünnette hüküm bulamadıklarında re'ye müracaat ederlerdi. Bu durumda da hepsi eşit sayılmazlar. Bazıları çok, bazıları az ictihadda bulunurdu. Çok ictihadda bulunanlar: Hz. Ömer, Ali ve Abdullah İbn. Mes'ud, az ictihad edenler: Abdullah İbn. Ömer, Abdullah b. Amr b. As, Zübeyr.

Bu devirde fukahanın ihtilaf sebepleri:

1. Bir kısmının sünneti çok iyi bilip, bir kısmının bilmemesi. Sünnet bütünüyle bir kimse tarafından ezberlenmediği gibi tedvin de edilmemişti. Dağınık vaziyetteydi. Bazıları diğerinin bilmediğini bilirdi. Sünnete ulaşmada herkes eşit değildi.
2. Ravilerin güvenilir kişiler olmayışı. Hıfz kabiliyetinin düşük olması bu gruptandır.
3. Nassları anlamadaki ayrılık. Kurû' lafzından maksadın ne olduğu gibi.
4. Hakkında hüküm bulunmayan konularda ictihad etmeleri.

Bu dönemin karakteristik özellikleri:

1. Bu dönemde ictihad vardır. Cemaat ictihadıdır. Bu da icmaın oluşmasını ortaya çıkarmıştır.
2. Sahabe, meşhur Muaz hadisini aynen tatbik ederdi.
3. Yapılan ictihadın beşeri olduğu üzerinde özenle durmuşlar, ictihadlarını Kur'an ve Rasûle isnat etmemişlerdir.
4. Bu dönemde illet ve hikmetlerin ön plana çıkarılma çalışması vardır.
5. Nassın zahirinden ziyade arka planına bakılarak ictihad yapılmıştır.
6. Celb-i menfaat, def'i mazarrat prensibi gözetilmiştir.
7. İhtilafların yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladığı dönemdir.

3. Üçüncü Devir

Hulefa-i Raşidin devrinin sonundan Emevi devletinin yıkılışına kadar devam eder.

- Hukuk sahabenin metodu üzerine yürümüştür. Çünkü tabiin, fıkhı ashabdan öğrenmişler ve onların yöntemlerini uygulamışlardır.
- Sünneti rivayet bu devirde yayılmış, nakiller artmıştır.
- İslam ülkesinin genişlemesi olayların çoğalması, ihtilafların da artmasına yol açmıştır.

Bu devirde fıkıhtaki gelişmeleri üç noktada özetleyebiliriz:

1. Fıkıh dairesinin genişlemesi ve meselelerde ihtilafın artması:

Olayların artmasıyla hukukun şumûlü de genişlemiştir. Hadiselerin ortaya çıkması yeniliklerin sürekli çoğalmasıyladır. Buna, sınırların genişlemesi, örf-adetlerin, sosyo-ekonomik durumun, yaşayış tarzı ve kültür seviyesinin değişik oluşu da eklenir.

a. Fakihlerin İslam ülkesine dağılmaları ve oralara yerleşmeleri.

b. Şûra ile ictihadın artık mümkün olamaması (irtibat kopukluğu)

c. Fukahanın yerleştiği beldelerdeki örf-adetlerin değişikliği ictihadlarına da tesir etmiştir.

d.Her bölgenin halkı, kendi bölgesinin fukahasını tanımış, devamlı onunla birlikte olmuş, ilmi ondan öğrenmiş ve onların metodlarıyla hareket etmiştir.

2. Hadis rivayetlerinin yaygınlaşması, fıkha tesiri:

Hadis rivayetinin yaygınlaşmasına etki eden faktörler:

a. Hükümlerin genişlemesi, sünnetten hüküm çıkarmanın artması

b. Bozuk fikirliler tarafından çokça uydurma hadisler rivayet edilmiştir.

c. Mevzu' hadisin çoğalmasıyla hukukçunun işi de zorlaştı. Hadis kabulünde ağır şartlar ileri sürülmesi, az rivayetlerin alınması daha fazla re'ye müracaat edilmesine neden olmuştur.

d. Tüm bunlara bağlı olarak yepyeni bir ilim ortaya çıkmıştır: Nakd-i Rical

3.Ehl- i Hadis ve Ehl-i Re'y ekollerinin ortaya çıkması:

Raşid halifeler döneminde hukukçular iki gruba ayrılmıştı. Bir grup re'yden kaçınmış çok az müracaat etmiş, bir grup da ictihadda bulunmaktan kaçınmamıştı. Bu devirde iki ayrılık daha da artmış, her biri iyi taraflarını tesbite, usullerini açıklamaya çalışmışlardır. Hukukçular iki ekolden birine mensuptu. Bir grup Hicaz bölgesinde Medine şehrinde olan Ehl-i Hadis Ekolü, diğeri de Irak bölgesinde Küfe şehrinde bulunan Ehl-i Re'y Ekolü.

İki medrese arasındaki ihtilafın esası

a. Re'yi Kabul:

- Hadis taraftarları re’ye pek yönelmezler, zaruri durumlarda re’yi kabul ederlerdi. Bazıları çoğu zaman nass olmadığında re’yle fetva vermezdi.
- Re’y ekolüne mensup fakihler Kur’an ve sünnette hüküm bulunmadıkça re’yle fetvadan kaçınmazlar ictihadda bulunurlardı.

b. Meseleleri Çoğaltma:

- Ehl-i Hadis meseleleri dallandırmaz, faraziyeler üzerinde durmaz, vaki olan olaylar üzerinde hüküm verirlerdi.
- Ehl-i Re’y ise cereyan eden hadiselere hüküm araştırmakla kalmaz, faraziyeler üzerinde düşünerek o konularda hükümler ortaya koyarlardı.

Hadis ekolünün Medine’de, Re’y ekolünün Küfe’de bulunma sebepleri

1. Her iki ekolün fakihleri de hocalarının tesiri altında kalmışladır.
2. Medine’de hadislerin, fıkha ait asarın çokluğu. Buna mukabil Küfe’de asar ve sünnet Medine’deki kadar çok değildi.
3. Medine’de sosyal hayatın basitliği, yeni olayların az ortaya çıkışı. Küfe’deki hayatın hareketli ve girift olması.

- Konularına göre ilk sistematik fıkıh kitapları bu dönemde yazılmaya başlandı. (Hasan Basri, İbn Kayyım el-Cevzi)

4. Dördüncü Devir (M 750-950) =tedvin = müctehidler dönemi=altın çağ

Hicri ikinci asrın başından dördüncü asrın ortalarına kadar devam eder. Fıkhın en parlak ve verimli dönemidir.

- Bu dönemde fakihlerin en önde gelenleri ve büyük müctehidler ortaya çıktı.
- Zamanımıza kadar devam eden fıkhi mezhepler bu dönemde kurulmuştur.
- Fıkıh tedvin edilip kaide ve usulleri tespit edilmiştir.
- Karışık konular toplanmış, fıkhi meselelerde kitaplar telif edilmiştir.

Bu dönemde fıkhın gelişme sebepleri:

1. Abbasi halifelerinin fıkhı ve fakihleri gözetmesi hür ortam sağlamaları

* Harun Reşid, İmam Ebû Yusuf’tan devletin takip edeceği maliye işleriyle alakalı İslami kaideler ortaya koymasını istemiş, o da Kitabu’l-Haracını kaleme almıştır.
* Halife Mansur, İmam Malik’ten kadıların takip edeceği yolu göstermek amacıyla bir kitap yazmasını istemiştir. Fakat Malik bundan kaçınmıştır.
* Me’mun, fukaha ile buluşur, toplantılarında münakaşalarını dinler bazılarına kuvvetlendirici, karşı fikirde veya açıklayıcı olarak katılırdı.

2. İslam devletinin sınırlarının genişlemesi

* İspanya’dan Çin’e kadar genişleyen devlet çeşitli millet, örf ve adetlerle karşılaşmıştır. Değişik örf ve adetler ictihadın da farklılaşmasına sebep teşkil ediyordu.
* Bunun yanında yeni Müslüman olanlar şer’i hükümleri bilme ve uygulamada hırslı idiler. Bu da problemlerini tevcih ettikleri fakihlere sığınmayı, onların fetvalarıyla amel etmeyi beraberinde getirmiştir.
* Fakihler, gelen çeşitli sorulara kolaylaştırıcı cevaplar ve fetvalar vererek fıkıh dairesinin genişlemesine katkıda bulunmuşlardır.

3. Yüksek fıkhi melekelere haiz büyük müctehidlerin yetişmesi

* Bu alimler, fıkhın ilerlemesine katkıda bulunmuşlar, kanun ve nizamnamelerle devletin karşılaştığı problemlerin önüne sed çekmişler ve derin fakihlerin yetişmesi için medreseler tesis etmişlerdir.

4. Sünnetin tedvini

* Sağlam ve zayıf hadisler gösterilerek sünnet tedvin edildi. Bu da fakihlerin çalışmalarını kolaylaştırmıştır. Çünkü bu sayede fıkhın ikinci asıl kaynağı olan sünnet, önlerinde hazır bulunuyordu.

Abbasiler döneminde sünneti tedvin, sahabe fetvaları ve sözleriyle karışık olarak yürütüldü. Bu belirtilen tarzda Küfe'de Süfyan es-Sevri; Mısır'da Leys b Sa'd; Medine'de İmam Malik eserler yazmışlardır.

İkinci asrın sonundan itibaren hadislerle başkalarına ait sözler teker teker ayrıt edildi. Bu metod da müsned metodudur.

Üçüncü asırdan itibaren de fıkhın bablarına göre tasnifler yapılmaya başlandı. Kütüb-i Sitte denilen eser ortaya çıkarıldı. Cerh ve Ta'dil yöntemi uygulanmaya başlandı.

5. Beşinci Devir (M 950-1258)

Hicri dördüncü asrın sonundan 656 Bağdat'ın çöküşüne kadarki dönemdir.

- Fıkhın duraklama devridir.
- Fukaha taklide, mezhep taasubuna başladı. İctihad kapısının kapandığına fetva vererek insanları mezhepleri taklide, onlardan ayrılmamaya davet edecek duruma geldiler.

Fukahanın taklide yönelme sebepleri

1. Abbasi halifelerinin siyasi otoriteleri zayıfladı. Fakihler, araştırmalarında eski teşvik ve yardımı bulamaz oldular. Bu da öncekilerin bıraktıklarıyla yetinmelerine ve susmalarına sebep olmuştur.
2. Mezheplerin tedvini tamamlandı. Prensipleri sistematik hale geldi. Bu da insanları tembelliğe sevk etmiştir.
3. Nefse güven zayıflamış, ictihaddan çekinilmiştir. Fukaha nefislerini zayıflık, acizlik ve kusurla ithamda bulunmuşlar, eskilerin seviyesine ulaşamama kompleksine kapılmışlar, hüküm çıkarmada korkak davranmışlardır.

Bunun yanında eskilerin seviyesine yaklaşan alimler olmakla beraber, onlar da farklı konuşmak suretiyle insanların tepkisini çekmekten ve insanları fesada sürükleme endişesinden dolayı ictihad etmekten kaçınmışlardır.

Fesadı önlemek ve insanların dinini korumak için ictihad kapısının kapandığına dair fetva verilmiştir.

Bu devirde fakihlerin çalışmaları

a. İmamlardan nakledilen hükümlerin illetlerini çıkarmaya başladılar.
b. Mezhebin istinbat kaideleri çıkarıldı.
c. Mezhep imamından nakledilen sözler arasında tercihte bulunuyorlardı.
d. Mezhebin fıkhını tanzim ettiler. Meseleler izah edilmiş, mutlak olanlar sınırlandırılmış, bazılarına şerh ve ta'likler yazılmış, delillerle kuvvetlendirilmiş, diğer mezheplerle ihtilaflı noktalar açıklanmış, mezhebin üstünlüğünü açıklamak için deliller zikredilmiştir.

Dönemin genel karakteristik özellikleri

- Fukahanın mezhep taklidine yönelmesi.
- Hocalara değil de kitaplara müracaat edildi. Çünkü bu kitapları yazanlar, fetvalarında çok dakik, hassas ve ilahi cezadan korkarak fetvalar vermişlerdir. Halk da sonradan türemiş hocaların yerine eskilerin fetvalarına itimat ederek kitaplara danıştılar.
- Bu dönemin en büyük kazanımı, mezheplerin yöntemlerinin ortaya konması olmuştur.
- İslam Hukuk Felsefesi tarihi niteliğinde olan Şâtıbi (790)nin Muvafakat'ı bu dönemde yazılmış ve hala aşılamamış bir eserdir.

6. Altıncı Devir

Bu dönem Hicri yedinci asırla (Bağdat'ın çöküşü) başlar, Mecelleye kadar devam eder.

- Taklitçilik
- Mezhep bağlılığı. İslam belirli bir mezhepten ibaretmiş gibi tanıtıldı.
- Metin, şerh, haşiye ve ta'likler yazıldı.
- Cümle ve terkipler üzerinde tartışmalar oldu.

- Neticede bu münakaşa içinde okuyucu boğuldu.
- Fukaha bu yazdıklarıyla birbirine laf yetiştirme yarışına girdiler.
- Günlük hayatta karşılaşılan meselelere fetva kitapları yazıldı. Genel olarak sual-cevap şeklinde bazen de sadece cevapları içeren eserler ortaya kondu. Bu cevaplar çoğu zaman tabi olunan mezhebin kaidelerinden delillerle veya bir mezhebe bağlı kalınmaksızın fetvalar da yazıldı. İbn Teymiyye'nin fetvalarında bu usûl açıkça bulunur.

7. Taknin (Kanunlaştırma) Hareketleri

- İslam Hukuku XVIII. asra kadar kanunlaştırılmamış şekilde kalmıştır.
- Hakimler, karşılaştıkları problemlere çözüm için değişik fıkıh kitaplarına müracaat ediyorlardı.
- Devlet hangi mezhebi benimserse o mezhebin görüşleri doğrultusunda hükümler verilirdi.
- 1869 yılında kurulan bir komisyonla 1876 yılına kadar Hanefi fıkhı muamelat hükümleri 1851 madde olarak Mecelle'de toplandı.
- Osmanlıdaki bu takninden sonra Mısır, Irak, Tunus, Fas ve başka ülkelerde taknin hareketleri başladı.
- Mecelle haricinde yapılan diğer taknin hareketleri tek mezhebe bağlı kalınmaksızın yapılan kanunlaştırma hareketleridir. Bununla beraber mezheplerde bulunmayan bazı hükümler de konulmuştur.
- Üniversitelerde İslam Hukukunun okutulması, diğer hukuk sistemleriyle mukayesesi, bu sahada pek çok eserin yazılması, üniversitelerde pek çok araştırmacının bulunması modern fıkhi gelişme içerisinde değerlendirilebilen hareketlerdir.

Dönemin karakteristik özellikleri

- Taklidin olması.
- Mezhep eşittir şeriat anlayışı.
- Mezhepler arası görüş alışverişinin inkıtaya uğraması.
- Fetva kitapları oluşturuldu.
- Kanunlaştırma hareketi ortaya çıktı.
- Mezhebin yöntemiyle ilgili çalışmalar yapıldı. Bu hususta belirli bir yöntem takip edilmiştir. Şöyle ki;

- Meselede bir görüş zikrediliyorsa, müellif tarafından da kabul ediliyor demektir.
- Birden fazla görüş varsa en son görüş tercih ediliyor demektir.
- Delille zikrediliyorsa delilini verdiği görüş tercih edilmiş demektir.
- Birden fazla delil zikredilmiş ise en son görüş tercih edilmiştir.

BAZI MÜCTEHİDLER VE MEZHEPLERİ

1. EBÛ HANİFE (80-150)

- Asıl adı Nu'man b. Sabittir. Küfe'de doğmuş, Bağdat'ta vefat etmiştir.
- Ömrünün ilk zamanlarında kumaş ticaretiyle uğraşmıştır.
- Yaşadığı muhit Hicaz bölgesi dışıdır. Hocasının da tesiriyle re'ye yatkınlığı vardır.
- Kendisinin ilim aldığı silsileye altın silsile denir: Hz. Peygamber, Abdullah İbn. Mes'ud, Alkame, İbrahim en-Nehai, Hammad b. Ebi Süleyman, Ebû Hanife.
- Re'y ile ictihada değer veriyor olması başta peygamber ve Abdullah İbn. Mes'uddan kaynaklanmaktadır.
- Az hadis rivayetinde bulunmuştur. Çünkü Irak'ta yalancı ravilerin yaygınlığı ve mevzu hadis yayanların çokluğu sebebiyle hadisin sıhhatinde ağır şartlar sunmuştur.

- Eğitimdeki metodu, talebelerine fıkhi soruları sorar hükmünü bildirmezdi. Meseleyi öğrencilerine tartıştırır neticede de hangi görüşe meyli olduğunu bildirirdi. Onu da talebelerine yazdırır ve talebeleri tedvin ederdi.
- İstinbat hususundaki kaidelerini tedvin etmemiştir. Fakat bu, kurallarının olmadığı anlamına gelmez. Benzer problemlere aynı çözümleri getirmesi bir sisteme sahip olduğunun göstergesidir.
- İstinbat usullerini öğrencileri tedvin etmiştir.

Talebeleri

- En meşhur talebeleri Ebû Yusuf, İmam Muhammed, Züfer, Hasan b. Ziyad'dır.
- *Ebu yusuf (113-189):* Künyesi Yakub b. İbrahim b. Hubeyb el-Ensaridir. Ebû Hanife'nin en büyük talebesidir. Abbasiler döneminde kadılık yapmıştır. Kadılığı döneminde mezhebin yayılmasını sağlamıştır. Kıyas ve istihsanı her alanda uygulamıştır. Pek çok eseri olup bu mezhepte ilk kitap yazandır. Kitabu'l Harac ve Emval en meşhurudur.
- *İmam Muhammed (132-189):* Künyesi Muhammed b. Hasan eş-Şeybani'dir. Kitapları tam olarak bize kadar gelmiştir.

Kitapları nakillerindeki sağlamlık yönünden ikiye ayrılır.

1. Zahiru'r Rivaye: Mebsût, Cami'ul kebir, Cami'us sağîr, Siyeru'l kebir, Siyeru's sağîr, Ziyadat. Mervezi el-Kafi ismiyle zahirur rivayeyi bir araya toplamıştır. Serahsi Mebsut'unda bu altı kitabı şerh etmiştir. (30 cilt)
2. Nadiru'r Rivaye: Keysaniyyat, Haruniyyat, Cürcaniyyat, Rakkıyyat, Ziyadat

2. MALİK B. ENES (93-179)

- Medine'de doğmuş orada vefat etmiştir. Sadece hac için Medine dışına çıkmıştır.
- Hadisi İbn. Şihab ez-Zühri'den, fıkhı da Rabiatü'r-Re'y'den almıştır.
- Mescid-i Nebevide ders verirdi. Hastalığa yakalanınca evinde ders vermeye başladı.
- Talebelerine takrir metodunu kullanarak ders verirdi.
- Usûlü; kitap, sünnet, icma, Medine ehlinin icmaı, kıyas, sahabe kavli, mesalih-i mürsele, örf-adet, seddi zerai, istihsan, istishabdır.

Talebeleri

Abdullah b. Vehb…..Mısır, Fas

Abdurrahman b. Kasım el-Mısri……en sağlam Muvatta rivayeti.

- Maliki fıkhı, bizzat kendisinin yazdığı eserlerle ve talebeleri vasıtasıyla tedvin ve nakledilmiştir.

3. ŞAFİ'Î (150-204)

- Asıl adı Ebû Abdillah Muhammed b. İdris eş-Şafi'îdir.
- Gazze'de doğdu, Mısır'da vefat etti
- Nesebi Abdi Menafda Resulle birleşir.
- Hocaları İmam Malik, Müslim b. Halid ez-Zenci, Yahya b. Hassan ve İmam Muhammed'dir.
- Hicaz ehlinin fıkhıyla Iraklıların fıkhını kaynaştırmış ve kendine has bir mezhep ortaya koymuştur.
- El-Hucce adlı eserinde Mezheb-i Kadimini gösteren görüşleri vardır.
- Mısır'a döndükten sonra karşılaştığı durumlardan etkilenerek Mezheb-i Cedidini ortaya koymuştur.
- Usûl ilmine dair er-Risale'sini yazmıştır.
- Fıkıh usulünde ilk eser yazan olarak kabul edilir.
- El Umm adlı eserinde hüküm çıkarmadaki metodunu açıkça anlarız.

- Usûlü; kitap, sünnet, icma, sahabe kavli ve kıyastır.
- Fıkhının nakli iki yolla tamamlandı: birincisi, bizzat kendisinin yazdığı veya talebelerine yazdırdığı kitaplarla; ikincisi, talebeleri vasıtasıyla olandır. Irak ve Mısır'lı birçok talebeleri hocalarının fıkhını yaymışlardır.

4. AHMED B. HANBEL (164-241)

- Künyesi Ebû Abdillah Ahmed b. Hanbel b. Hilal b. Esedi'ş-Şeybani'dir.
- Bağdat'ta doğmuş orada vefat etmiştir.
- İlim öğrenmek için Şam, Mekke, Medine, Şam, Yemen bölgelerine gitmiştir.
- Müsned'i kırk binden fazla hadisi ihtiva eder.
- Metodu beş esas üzerine kurulmuştur:
- Nass: kitap ve sünnetteki hükümler
- Muhalifi bilinmeyen sahabe fetvaları
- İhtilaflı fetvalarda kitap ve sünnete en yakın olan
- Başka bir delil bulunmadığında mürsel ve zayıf hadisle amel
- Kıyas
- Mezhebini tedvin etmemiştir. Talebeleri, görüşlerini toplamışlar, tasnif etmişlerdir.
- El-Hallal el-Cami' adlı eserinde tüm rivayetleri toplanmıştır.

5. ZEYD B. ALİ (80-122)

- Künyesi Zeyd b. Ali Zeynelabidin Hüseyin b. Ali b. Ebi talib'dir.
- Medine'de doğmuş ve 122 de şehit edilmiştir.
- İlmi babasından ve Muhammed Bâkır'dan almıştır.
- Zeydiye fıkhı Zeyd'in kitapları vasıtasıyla ve talebeleri vasıtasıyla tedvin ve nakil yapılmıştır.
- Usûlü, kitap, sünnet, icma, kıyas, istihsan, mesalih-i mürsele ve akıl.

6. CAFERU'S-SADIK (80-148)

- Şia imamiyesinin altıncı imamıdır.
- Medine'de doğmuş 68 yaşında orada vefat etmiştir.
- Delilleri; kitap, sünnet, icma ve akıldır.
- Caferi fıkhı, talebeleri ve talebelerinden ilim öğrenenler vasıtasıyla nakledilmiştir.

Kaybolmuş mezhepler

1. el-Evza'i
2. Süfyan es-Sevri
3. Leys b. Sa'd
4. Davûd ez-Zahiri
5. İbn Cerir et-Taberi

MÜLKİYET SİSTEMİ

1. MAL

المال : ما يميل اليه طبع الإنسان و ينتفع به

Mal: İnsan tabiatının meylettiği ve kendisinden faydalandığı şeydir.
Bu tarife iki itiraz vardır.

Birincisi: Bir kısım eşya vardır ki insan için yararlı değildir. İnsan tabiatı meyletmemesine rağmen onlar yine maldır. Zehir gibi.
İkincisi: Eşyadan bazılarının menfaati uzun süre kalması, biriktirilmesi mümkün değildir. Buna rağmen onlar yine maldır. Sebzeler gibi.
Bir başka tarif de şöyledir: اسم لغير الادمي و خلق لمصالح الادمي
İnsan ırkı dışında olan ve insan menfaati için yaratılan şeydir.
Tercih edilen tanım: كل ما يمكن حيازته و الإنتفاع به علي وجه معتاد ‘’Mülkiyet altına alınabilen ve normal şartlarda kendisinden faydalanılabilen her şeydir.’’

- Fiilen elde edip faydalandığımız şeyler mal sayılır. Ev, arazi, hayvan…
- Fiilen elde edemediğimiz ama elde etme imkânımız olan şeyler de mal sayılır. Havadaki kuş, toprak altındaki maden…
- Her ne kadar kendilerinden fiilen istifade edebilsek de elde edilme imkanı olmayanlar mal sayılmazlar. Güneş, ay ışığı…
- Şari’in tüm insanlar için geçerli olmak üzere genel olarak istifade etmeyi yasakladığı şeyler mal sayılmazlar. Kendiliğinden ölen hayvan…
- Bazılarının faydalanmaları caiz, bazılarının caiz değilse o şey de mal sayılır. Hıristiyanlar için şarap ve domuz.

a. HAKLAR VE MENFAATLER

Hanefiler menfaatleri mal saymazlar. Bu konudaki delilleri; menfaatler stoklanmayı kabul edici şeyler değildir. Bunlar vasıf değil arazdır. İki zamanda bulunmazlar, an be an ortaya çıkarlar. Bu nedenle mal değildirler.
Her ne kadar bunlar mal olmasa da istihsanen akitle mal haline gelirler, akdin konusu olurlar.

Hanefi dışındakilerin delili ise; mal, insan yararına yaratılmış şeylerdir. Menfaatler de böyledir. Menfaati temin aslını ve yerini teminle mümkündür. Cenab-ı Hakk menfaatlerin mehir olabileceğine müsaade etmiştir. Mehrin de ancak maldan verilebileceğinin ayeti de delildir. Buna göre menfaatler de maldandır. Akit de menfaatlere bağlıdır. Nisa 24. ayetin şumulüne akdin mala bağlı oluşu girmektedir. Çünkü menfaat mal olmasaydı akitle mal haline gelmezdi. Akidler eşyanın hakikatini değiştirmez belki özelliklerini tespit eder.

Bu ihtilaftan şu neticeler çıkar:

- Hanefilere göre gasp edilmiş menfaatler tazmin ettirilmez. Diğerlerine göre ödettirilir.
- Hanefiler müste’cirin ölümüyle müddet bitmese bile akdin sona ereceğini belirtirler. Çünkü kiralanan malın menfaati mal değildir ki mirasçı olunsun. Diğerleri müste’cirin ölümüyle akdin sona ermeyeceğini süre bitene kadar varislerin ölen kiracı yerine geçeceğini belirtirler.

b. MALIN KISIMLARI

1. Şari’in himaye ediyor olması açısından:
a. *Mütekavvim mal:* Şari’in mülkiyet altına alınmasına ve kendisinden faydalanmaya izin verdiği maldır. Ev, otomobil, para…
b.*Gayri mütekavvim mal:* Şari’in mülkiyet altına alınmasına ve kendisinden faydalanmaya müsaade etmediği maldır. Müslüman için şarap…
* Başkasının malına zarar veren, misli ise misli, kıyemi ise kıymetiyle o zararı öder. Mütekavvim mal hakkında her türlü tasarruf caizdir. Gayri mütekavvimde tasarrufta bulunulamaz.
2. Cüzlerin birbirine benzerliği ve farklılığı açısından:
a. *Misli mallar:* Cüzleri, fertleri standart aynı olan mallardır. Seri üretimdeki bir ürün.
b. *Kıyemi mallar:* Cüzleri, fertleri standart olmayan mallardır. Hayvanlar…
* Misli malın vasıfları tayin edildiğinde aynı şey borç olarak isbat edilir. Kıyemi mallarda zimmetin aynısı borç olarak kalmaz. Misli mal telef edilince misliyle ödettirilir. Kıyemi kıymetiyle tazmin edilir.

3. Bir yerden bir yere nakledilebilir-nakledilemez olması açısından:
a. *Akar:* Bir yerden başka bir yere nakledilemeyen mallardır. Araziler…
b. *Menkul:* Bir yerden diğer yere taşınabilen mallardır.
* Şuf'a akarda söz konusudur, menkulde olmaz. Vasi küçüğün menkul mallarını satabilir, akarını satamaz. Borçlunun borcu ödenirken evvela menkulleri satılır sonra akarı.

2. MİLK

Mülk: saltanat; milk: sahip olunan şey; melk: irade, ihtiyar

الملك : اختصاص باشيء يمكن صاحبه شرعا من الإنفراد بالإنتفاع به و التصرف فيه عند عدم المانع الشرعي

''Milk; bir şeye mahsus olup, yasal mani bulunmadığında kişinin sahip olduğu nesnede dilediği tasarrufta bulunma ve ondan yararlanma imkanını şer'an sağlayan özel bir yetkidir.''

a. MİLK ÇEŞİTLERİ

1.Tam milk: Bir şeyin hem kendine hem de yararlanma hakkına sahip olmadır.
2.Nakıs milk: Bir nesnenin ya sadece kendisine veya sadece yararlanma hakkına sahip olmadır.

e. *Sadece Ayna (Nesne) sahip olma:* Aynın belirli bir müddet veya hayatı boyunca bir şahsın mülkiyetinde olmasıdır.

f. Sadece menfaate sahip olma:

- <u>*İrtifak hakları:*</u> Menfaatin bir nesneye dayalı olarak onun üzerinden şahsa iletilmesidir.
- <u>*Şahsi haklar:*</u> Kişisel yararlanma hakkıdır. Kiralanan bir dükkanın üçüncü şahsa kiraya verilmesi gibi.

Her türlü mal temelde mülkiyet kabul eder fakat üç grup müstesna:

a. **Vakıf malları:** Çünkü vakfeden esas malik olan Allah'a rucû' ettirmiş, menfaatini de başkalarının menfaatine sunmuştur.
b. **Kamu yararına tahsisli mallar:** Nehir, köprü, yol…
c. **Devlet malları**

Milk ile ibaha arasındaki fark:

- Milk kişiye verilen özel yetkidir. Kişi bu yetkiyle dilediği tasarrufta bulunur. İbaha kişiye verilen bir izindir. Bu izin ya şari' tarafından, ya mal sahibi tarafından ve ya genel olarak verilir.
- İbaha menfaati elde etmede ruhsattır, menfaat mülkiyeti değildir.

Menfaat mülkiyetinin sebepleri:

1. İcare: Menfaatin bedel karşılığı devri.
2. İ'are : Menfaatin karşılıksız devridir.
3. Vakıf
4. Vasiyet

Menfaat mülkiyetinin bazı hükümleri:

1. Sınırlandırma kabul eder: Zaman, mekan ve kullanış biçimi itibariyle sınırlandırılabilir.
2. Miras hukuku cari değildir: Zira menfaatler önceden yoktu ki sonraya kalsınlar. Kişinin ölümüyle menfaat bitmiştir. Varisler yeniden akit yaparlar.
3. Menfaatin kaynağı olan malın teslim edilmesi gerekir: Arabanın anahtarının teslim edilmesi gerektiği gibi.
4. Menfaate sahip olan faydalandığı şeyin masrafını öder: Yararlanma meccanen ise karşılanır, ücretli ise karşılanmaz.
5. İntifa hakkının sona ermesiyle ayn iade edilir.

Şahsi intifa hakkının sona ermesi (4 ölümden biriyle)

1. Yararlananın ölümü
2. Mal sahibinin ölümü
3. Sürenin ölümü

4. Malın ölümü ile

İRTİFAK HAKLARI

Kişilerin olmadığı, tamamen gayrimenkullerle alakalı haklardır.

حق مقرر علي عقار لمنفعة عقار اخر مملوك لمن لا يملك العقار الأول

‘’Bir gayrimenkul üzerinde başka bir gayrimenkul lehine kararlaştırılmış haktır.’’

1. Şirb hakkı :

Ağaç ve ekin sulamak için sudan faydalanma sırasıdır.

a. Büyük nehir ve ırmaklar: Hem içme suyu hem de sulama amaçlı kullanılan sulardır.
* Hiç kimse, başkasının faydalanma hakkını iptal edemez.
* Kimsenin mülkünde değildir. Devlet tarafından açılan nehir ve barajlar bu hükme girer.

b. Arazi sahiplerinin kendi arazilerinde açtıkları kuyu suları:
* Bu suda komşuların sadece içme suyu alma hakkı vardır.
* Dilerse başkalarına sulama izni verebilir.

c. Şahısların tamamen mülkiyet altına aldıkları sular:
* Kab, kacak, sarnıç, havuz vb. yerlerde el altında tutulmuş sulardır.
* Bir başkasının bu suda hiçbir hakkı yoktur. Zaruret durumu müstesna ve bedelini vermek şartıyla içme suyu alma hakkı vardır.

2. Mecra hakkı:

Bir akara bir başka akar üzerinden su götürme hakkıdır.

Akara su götürecek akar sahibinin sorumlulukları: komşu akara zarar vermeyecek şekilde suyun debisini azaltma, arkı ıslah ederek toprağı sürükleyip götürmesini engelleme, arkı düzenli olarak temizleme.

3. Mesil hakkı:

Atık su salınım hakkı da denir. Bu hakkı kullanan, koku yaymayacak şekilde yer altından götürmeli, drenajın bakım-onarımını yapmalıdır.

4. Murûr hakkı:

Yolun kullanım hakkı da denir. Genel ve özel (sadece o sokakta oturanların kullandığı) yollar.

5. Te’alli (üst) hakkı:

Kat çıkma hakkı da denir. Hanefiler, fiilen var olan yapının üzerine bir başka bina kondurma hakkı tanımını yaparlar. Maliki ve Hanbeliler; bina yokken arazi üzerindeki kat hakkının satılabileceğini söylerler.

6. Civar hakkı:

Bitişik nizam komşuluk hakkı da denir. Şahsın yakın komşusuna zarar verecek tasarruftan kaçınmasıdır.

İrtifak haklarını oluşturan sebepler

1. *Umumi ortaklık:* Umumi menfaate tahsis edilmiş gayrimenkullerden istifade etmedeki ortaklıktır. Umumi yollar, nehirler bu nevidendir.
2. *Ivazlı bir akidde bayi’ veya müşterinin şart koşmasıyla:*
3. *Kadim (eskilik) :* Yıllardan beri kişinin o yoldan gelip geçiyor olması. Tekadümün ölçüsü, bu hakkı ihdas edenlerin yaşamadığının biliniyor olmasıdır. Hak gayrimeşru ise kadimliğine itibar edilmez.

İrtifak hakları ile şahsi menfaat hakları arasındaki farklar:
1. İrtifak hakları gayrimenkullerle alakalıdır. Şahsi haklar hem menkul (araba kiralama), hem de gayrimenkullerle (ev kiralama) alakalıdır.
2. İrtifak hakları gayrimenkulün hakkı iken, şahsi haklarda şahıslar ön plandadır. Kişi şahsi hakkını devredebilir, gayrimenkulün hakkı devredilemez.
3. İrtifak hakkı yüklenmiş gayrimenkulün kıymeti azalırken, irtifak hakkı kazanmış gayrimenkulün değeri artar.
4. İrtifak hakları süresiz, şahsi haklar sürelidir.

TAM MİLKİYET

A. TAM MİLKİYETİN HUSUSİYETLERİ

1. Zamanla sınırlandırılamaz.
2. Direkt kullanma (حق الإستعمال) dolaylı kullanım (حق الإستغلال) ve dilediği tasarrufta bulunma (حق اتصرف) hakkına sahiptir.
3. Malik, mülkünde olanı telef ederse tazmin etmez. Ruh sahibi bir şeyi itlaf ederse ta'zir cezası alır. Zarar sefihliğini gösteriyorsa hacr olunur.

Mülkiyet hakkının karakteri / yapısı

İslam ferdi mülkiyet hakkını kabul eder ve onu dokunulmaz sayar. Bu hakka tecavüzde bulunanın büyük günah işlediğini ve Allah'ın gazabına uğrayacağını bildirir.

Üzerinde tasarrufta bulunduğumuz malın esas sahibi her şeyin sahibi Allah'dır. O'nun bize verdiği izin, kendi istekleri doğrultusunda tasarrufta bulunma iznidir. İslam hukuku bu hakkı düzenleyip birçok kayıtlarla kayıtlamış ve böylece mutlak bir hak olmaktan çıkarmıştır. Malik vekil gibidir. Mülkünde ancak hukukun koyduğu sınırlar dahilinde tasarrufta bulunabilir.

Ferdi mülkiyet hakkının delilleri: – و انفقوا مما جعلكم مستخلفين فيه

'Sizi mirasçıları kıldığı maldan o'nun yolunda harcayın…'' Mal, şahsın değildir. Hakiki malik olanın emrettiği şekilde kullanmak üzere kendisine tevdi edilmiştir.

İslam hukuku malların belirli kimseler elinde biriktirilmesini, insanlar arasında dolaşmasını kötü görmüş, bu hareketlerin zarar ve fesadlarını önlemek istemiştir.

– ما افاء الله علي رسوله من اهل القري فالله و للرسول و لذي القربي و اليتامي و المساكين و ابن السبيل كي لا يكون دولة بين الأغنيا منكم…

– و لا تؤتوا السفهاء اموالكم التي جعل الله لكم قياما…

Bu ayette de sahip olunan malla tasarruf sahipleri arasındaki ilintiyi 'kayyum'lukla kurmaktadır.

Mülkiyet hakkını sınırlama
1. Gayri meşru olmayan yolla elde etme, belli usullerle elde edilmesi gereken gayri meşru yollar mülkiyeti iktisap için muteber sebep sayılmazlar.
2. Gayri meşru yolla çoğaltılmaması gerekir.
3. Umumi menfaat veya zararı def etmek için kamulaştırma veya özelleştirme yapılabilir.
4. Elde edilen malın zekatının verilmesi emredilir. Gerekli görülen durumlarda vergi de konabilir.

Tam milkiyet sebepleri
1. Mubah malın ele geçirilmesi: ormanda kestane toplama
2. Mülkiyeti nakil akitleri: satım, hibe, vasiyet
3. Miras: ölüm hak miras helal
4. Şuf'a

Sayılan sebeplere bazen değişik şekillerde bakılır ve ona göre kısımlara ayrılır.

A. ***İhtiyari sebepler*:** Yalnızca şahsın irade ve ihtiyarıyla doğan sebepler. * Mubah malı ele geçirme * Mülkiyeti nakil akitleri * Şuf'a
B. **Cebri sebepler:** Şari' tarafından tahakkuk eden, ferdin dahli olmayan: * Miras
A. ***Mülkiyeti oluşturucu sebepler*:** Aslen mevcut olmayan mülkiyeti meydana getiren sebepler. * Mubah malı ele geçirme
B. *Mülkiyeti nakil sebepleri:* Bir şahıstan diğerine nakil olan şeyler. * Akidler * Miras
A. *Kavli ve fiili sebepler:*
* Kavli: Akitler ve Şuf'a ile meydana gelir.
* Fiili: Mubah malı ele geçirme
B. *Mülkiyet kendisine geçenin dahli olmaksızın gerçekleşen sebepler:* * Miras

C. MUBAH MALIN ELE GEÇİRİLMESİ

Bu sebep, mülkiyeti meydana getirici fiil olması, mülkün malda değil mubah mallara mahsus olmasıyla ilgilidir.
Mubah maldan maksat; Allah'ın kulları için karada, havada, denizde yarattığı şeylerin tamamıdır. Kırdaki hayvanlar, denizdeki balıklar, havadaki kuş, dağlarda biten ağaçlar, kimsenin mülkü olmayan ölü araziler gibi. Tüm bunlara insanlar şirket-i ibaha ile ortaktırlar. Onlara el koymakla malik olurlar. Mubah malı istila malın mahiyeti, çeşidi ve tabiatına göre değişir.
Mubah malı ele geçirme çeşitleri:
Av
Ölü arazinin canlandırılması
Maden ve definelerin çıkarılması
Çalı-çırpı ve otların toplanması

1. Av:

İnsandan kaçan, suya dalıp kaybolan, havada uçarak uzaklaşan hayvanlara av denir. Eti yensin veya yenmesin aynıdır. Allah, avlayanın ihramlı ve hayvanın harem bölgesinde olmaması şartıyla avı helal kılmıştır. Ustalık, maharet ve hile ile hayvanın avlanmasına da av denir. Avın helalliğinin delilleri ise Maide suresi 1,2 ve 96. ayetlerdir. Terbiye edilmiş hayvanların yakaladığı av da helaldir. Avlanmanın mülkiyet sebebi olmasında el koyma şartı aranır.

İstila iki çeşittir:

a. *Hakiki istila:* Avın bizzat elle veya tuzağa düştüğünde veya avcı ağa elini uzatmak suretiyle onu yakalayabiliyorsa bu hakiki istiladır.
- Herhangi bir niyete ihtiyaç duymaksızın tam ve yerleşik mülkiyet ifade eder.
- Avın elden çıkmasıyla mülkiyet kalkmaz.

b. *Hükmi istila:* Bir araç, vesile kullanmak suretiyle av, avcının olabiliyorsa o zaman tamamlanır. Bir çukur kazıp hayvanın oraya düşüp kurtulamaması gibi. Bu tarz mülkiyet tam, yerleşik değildir.

1. Ot ve çalı-çırpı toplanması:

Yeryüzünde biten otlar, yeşillikler mülk arazide değilse sahipsizdir. Eğer mülk olup da malik otun bitmesi için sulama vb. şeyler yapmaz ise yine mubahtır. Her şahıs bu otlardan istifade edebilir.
- Arazi sahibi, mülk olmayan arazide ot bulamayan kimsenin ihtiyacını karşılayacak kadarını elde etmeye mani olamaz.
- İnsanların üç şeyde ortak olduklarına dair hadis vardır. Bunlar su, ot ve ateştir. Hadisin zahiri, arazi ister mülk olsun ister olmasın, ister arazi sahibinin emeğiyle olsun veya olmasın biten her türlü otun mubah olduğunu ifade eder.

- Ot mülk arazide olur ve arazi sahibinin emeği olmaksızın yetişirse arazi sahibinindir. Fakat ihtiyacı kadarı kendisine helal olup fazlasından istifade etmede bir şahsa mani olamaz.
- Ağaçlar mülk olmayan topraktaysa sahipsizdir. Mülk arazideyse arazi sahibinindir. İzni olmadan kimse istifade edemez.

2. Madenler ve defineler:

Allah'ın yaratması ve icadıyla yer altında bulunan varlıklara maden denir. Kenz ise insan veya benzeri bir canlının yeraltında sakladığı veya doğal afetlerle toprak altında kalan mallardır. Rikaz, maden ve definelerin ikisine birden denir.

Madenler üç grupta değerlendirilir:

a. *Katı maden:* Kalıba dökülüp şekillendirilebilenler. Altın, gümüş…
b. *Sert maden:* Kırıcı, delici aletlerle çıkarılması ve eritilmesi mümkün olmayan ve büyük parçası muteber olanlar. Elmas, yakut…
c. *Sıvı maden:* cıva, petrol, gaz gibi.

Madenlerin hükümleri

Malikiler: devletindir. Madenlerin her nevi – ister mülk ister mubah arazide olsun- Müslümanların yani devletindir. Devlet bu madenleri amme menfaati için kullanır. Zira arazi malikleri toprağın sadece sathına sahiptirler. Arazi ziraat veya ev yapmak veya ğallesinden istifade için satın alınır. Araziye temellükten maksat madenlere malikiyet değildir. Devletin mülkiyeti o madenlerde devam eder.

Hanefiler: Madenler araziye tabidir. Arazinin hükmü uygulanır. Mülk arazideyse sahibine aittir. Mubah arazide ise mal-i mubahtır. Kim önce ele geçirirse onun olur. Maden, arazinin taşı, toprağı, suyu gibi kendisinden bir parçadır. Parça da bütünün hükmüne tabidir.

Hanbeli ve Şafiiler: Bazen Malikiler bazen de Hanefiler gibi görüş bildirirler.

- Maden kolay çıkarılabiliyorsa ortak mülktür.
- Maden zor çıkarılabiliyorsa ve katı maden ise bulana, sıvı ise devlete aittir.

** Tercih edilen amme menfaatini gerçekleştirmesi bakımından Malikilerin görüşüdür. Aynı zamanda görüşlerinin gerekçeleri ve netliği ile de tercih edilmiştir.

İnci-mercan gibi deniz madenleri Ebû Yusuf'a göre beşte biri devlete kalanı bulana aittir. Çünkü ganimet hükmünde değerlendirilirler.

Kenz (define) ve hükmü:

a. *Kenz-i İslami:* İslam'dan sonra gömüldüğüne dair üzerinde işaretler bulunan şeylerdir. Üzerinde ayet, peygamber ismi vb. İslam işaretlerinin bulunması gibi.

- İslam dönemine ait Müslümanların yitik malı hükmündedir. Kimsenin mülkiyetine geçemez. Lukata hükmündedir.
- <u>Ebu Hanife'ye göre</u> bulan kişi fakirlere harcar. İhtiyaç sahibi ise kendisi faydalanabilir.
- <u>Şafii ve Hanbeli'ye göre</u> sahibi çıkmazsa bulan malik olur. Sahibi çıkarsa elinde ise aynen, değilse kıymetini sahibine verir.

b. *Kenz-i Cahili:* İslam'dan önce gömüldüğüne dair işaretler bulunan definedir.

- Mubah araziden ise beşte biri devletin kalanı bulanındır.
- Başkasına ait arazide bulunmuşsa İslam devrinde ilk malik olanın veya varislerinindir. Varis yoksa devletindir.

AKİD NAZARİYESİ

A. AKİD VE TASARRUF:

<u>*Akid:*</u> Hukuki sonuç ortaya çıkaracak şekilde iki ifade veya bunlar yerine kaim olan şeylerin bir araya getirilmesidir. العقد : ربط بين كلامين او ما يقوم مقامهما و ينشأ عنه نتاءج حقوقية

İki söz yerine kaim şeyden maksat icap ve kabuldür.

Hukuki sonuç da icap-kabulden sonra o şeyin diğerinin mülkiyetine geçmesidir.
Tasarruf: Şari'in hukuki neticeler öngördüğü ve kişiden kendi iradesiyle sadır olan şeydir.

التصرف : هو ما يصدر عن شخص بإرادةه و يترتب الشارع عليها نتاءج حقوقية

Tasarruf iki çeşittir:

a. *Fiili tasarruf:* Fiili olarak bir şey üzerinde tasarruf yapma. Gasp gibi.
b. *Kavli tasarruf:* Şari'in hukuki neticeler öngördüğü ve kişiden kendi iradesiyle sadır olan her şeydir. Üçe ayrılır:

1. İki tarafın ifadesinin aynı doğrultuda terettüp edip, hukuki sonuç ortaya koyacak şekilde olan tasarruf. Satış, kira vb.
2. Kişinin hür ve bağımsız olarak, hukuki sonuç ortaya çıkaracak şekilde borç altına sokan, hak meydana getiren veya ıskat eden tasarruflardır. Vakıf, talak vb.
3. İki irade arasında irtibat bulunmayan yalnızca hukuki ve cezai hükümler terettüp eden sözlerdir. Dava açma, ikrar, itiraf vb.

Borç (İltizam)

İlzam—mecbur etme; iltizam—isteyerek üstlenme; istilzam—gerektirme (sonucuna katlanma)

İltizam: Bir kimseye karşı yapma veya yapmama hususunda başkasının nezdinde yükümlü olmasıdır. Satıcının mebi'i, müşterinin ücreti ödemesi gibi.

Tasarruf iltizam sebeplerinden biridir. Yani tasarruf, borç meydana getiren sebep, borç da onun neticesidir.

Akdin teşekkülü:

Akid icap, kabul, akideyn ve ma'kud aleyh ile meydana gelir. Fukaha bu konuda ittifak halinde olup, rukünlerinin hangileri olduğu hususunda ihtilaf içerisindedirler. Hanefilere göre rukünleri icap ve kabuldür. Diğerleri de levazımdır. Cumhura göre belirtilenlerin hepsi rukünlerdendir.

Müte'akıdeynden ilk defa sudûr eden icap; diğerinden sadır olan da kabuldür. Aslolan sözlü ve mazi sigasıyla yapılmasıdır.

İcap-kabulün buluşma şartları:

1. Taraflardan her birinin muteber iradeleriyle akid meydana getirmeleri gerekir.

* Akdi meydana getiren irtibat esasen iradeler arası birliktir. İcap-kabul bu iradeyi gösterir.
* Akdi isteyen taraflardan her birinin iradesinin akde açıkça delalet etmesi gerekir.
* İcap-kabulün ne dediğini anlayan mümeyyiz şahıslardan sudûr etmesi gerekir.
* Deli, uyuyan ve gayri mümeyyiz çocuktan sadır olan icap-kabul boş sözdür.
* Şüphe varsa akit meydana gelmez.

2. Kabulün icaba uygunluğu gerekir.

* Muvafakat ister sarih ister zımnen olsun eşittir. Mesela birisi diğerine 'şu otomobili sana dört bin TL ye sattım' diğeri de 'kabul ettim' derse buradaki muvafakat sarih ve tamdır.
* Kabul ve icap kısmen veya tamamen muvafakat etmezse akid meydana gelmez.

3. Taraflardan her birinin diğerinin söylediğini bilmesi gerekir.

* Söz ve söz yerine kaim olan şeyler iradeyi açıklayıcıdır.

4. Bir mecliste kabulün icaba bitişik olması gerekir.

Bundan maksadın ne olduğu hususunda ihtilaf vardır:

Şafiilere göre: İcabtan hemen sonra kabul gelmelidir. Çünkü icap zayıf bir iradedir, kabulle desteklenmesi gerekir. İcabın ardından kabul gelmezse icap mün'adim /yok hükmünde olur.

Hanefilere göre: Aynı meclis içerisinde bulundukları müddetçe icaptan hemen sonra kabulün gelmesi gerekmez.

Her iki görüş de ''zarar mukabele bi'z-zarar yoktur' prensibine göre hareket etmektedir.

Rucû' Muhayyerliği

- Mucib, karşı tarafın kabulünden önce icabından dönebilir.
- Bu muhayyerliği cumhur kabul eder. Malikiler aksi görüştedir.
- Kabul edecek olana tanınan hakka da kabul muhayyerliği denir.
- İcabın ardından diğerinin kabul edip-etmeme muhayyerliği vardır.

Tek taraflı iradenin akid oluşumuna etkisi
Akit, karşılıklı iki iradenin birleşmesidir.
Tek taraflı beyan akit meydana getirebilir mi?
Bazen tek irade beyanıyla iki kişi arasında bir akit meydana gelir. Eğer tek irade iki irade yerine geçiyorsa mesela kadın ve erkeği birbiriyle evlendirmek için her ikisine vekil olan şahıs ‘falanı filanla evlendirdim’ diyerek beyanda bulunursa bu iki irade yerine geçer.
İki şahıs arasında tek iradeyle akit meydana getirme hususunda fukaha arasında ihtilaf vardır:
İmam Züfer: bunu kesinlikle reddeder.
Hanbeliler: her türlü akitte tek taraflı irade akit inşa etmeye muktedirdir.
Şafiiler: sadece dedenin torunlarını birbiriyle evlendirmesinde olur.
Hanefiler: sadece nikah akdinde olur. Ivazlı akitlerde olmaz.

B. AKİT SÖZLERİ

- Akitlerde anlaşma icap-kabul ile tahakkuk eder.
- İrade gizli bir şey olup icap-kabul sayılan onu gösteren sözler veya söz yerine geçen şeylerle belli olur.
- İnsan iradesini açığa çıkarmaya yarayan vasıtalara kalıp denir.
- İradeyi ifade biçimleri sözlü veya sözsüz olabilir. Sözlü, şahsın iradesini açıkça beyan etmesidir. Sözsüz olan da, söz yerine kaim bazı fiillerle meydana gelir.

Sözlü olmayan irade beyanı

1. Yazı
Fukahaya göre yazı konuşma gibidir. Âkidler, manalarını anladığı sürece hangi dilde olursa olsun akit gerçekleşir. Arabanın camına satılık yazısının yazılması gibi. Konuşmaya muktedir olan da yazıyla iradesini beyan edebilir.
2. Fiiller
Tarafların icra ettikleri birtakım davranışlarla yapılır. Te’ati yoluyla yapılan alış-veriş gibi.

تعاطي : أن يتفق المتعاقدان علي ثمن مثمن و يعطيا من غير ايجاب و قبول

Te’atî: Tarafların hem bedel hem mübdel üzerinde ittifak edip icap-kabul olmadan alış-veriş işlemleridir.
Şafiiler fiillerin akit inşa edemeyeceğini, ancak lafızla inşanın mümkün olacağını söylerler.
Zeydiler ise örfün cari olduğu yerlerde geçerli sayarlar.
Maliki ve Hanbeliler çok geniş sahada mutlak şekilde benimserler.
3. İşaret
Dilsizin alışılagelmiş fiilleri sözlü beyan yerine geçer. İster doğuştan ister sonradan olsun.
Dilsiz yazı biliyorsa yazıyla olması gerekir. İcap-kabul manasına gelebilecek işaretlerle de akit yapılabilir. Konuşabilenin işaretle yaptığı icap-kabul caiz değildir.
4. Sükût
Sadece birkaç konuda (evlenme isteği beyanında, sadaka kabulünde, şahsa özel yapılan vakfın kabulünde) susmanın bize bir takım manalar verdiği yerde susmak suretiyle de irade beyan edilebilir.
‘’Susan bir insana herhangi bir söz isnat edilemez. Fakat bir açıklama yapılması gereken yerde sükût beyandır.’’
Mucip, ifadesini sükût suretiyle beyan edemez. Kabil durumunda olanın susma ile iradesini ortaya koyması mümkündür.

C. İÇ İRADE-DIŞ İRADE

- İnsanın iç dünyasında olan batınî irade bilinemez. Dolayısıyla iç irade şeklinde kaldığı sürece ona itimat edilemez.
- Fukaha iç iradeye niyet demiştir.

- İç irademizi, niyetimizi dışarıya yansıtmamızı sağlayan araçlar icap ve kabuldür. Buna da zahiri irade denir.
- Kabule şayan olan dışarı yansıyan iradedir.

İç ve dış iradenin örtüşüp örtüşmeme durumları

1. Kişinin telaffuz kastı olmaksızın ağzından sadır olan söz beyanına itibar edilmez. Uykuda konuşma ve deli ve gayri mümeyyiz çocuğun söyledikleri gibi.
2. Telaffuz kastı olup fakat manasının ne olduğunu bilmeden sadır olan söze de itibar edilmez. Yabancı birinin anlamını bilmeden kabul ettim demesi gibi.
3. Telaffuz kastı olup manasını da bilip fakat akit inşa etme amacı olmaksızın sadır olan lafızlar itibara alınmaz. Ezberleme ve eğitim amaçlı olan konuşmalar gibi.
4. Hataen beyanda bulunma. Telaffuz kastı ve manayı da irade etmeksizin söylenen sözler. Kişinin hanımına انت عالمة diyeceğine انت طال قة demesi gibi.
5. Şaka şekilde beyan edilen söz. Şahsın telaffuz kastıyla fakat akit inşa etmeyi murad etmeksizin yapılan konuşma. Fukaha bu hususta iki gruba ayrılır:

a. Şakanın etkili olamayacağı akitlerde şahsın ifadeleri ciddi sayılır. Hadisle beyan edilmiş olan nikah, talak, ric'at ve azad konularında gerçekleşir. Diğer akitlerde in'ikad gerçekleşmez.

b. Şakanın cari olmadığı durumlarda geçerli değildir. Buna kıyasla diğer akit ve tasarruflarda da geçerli değildir. Tercih edilen görüş ilkidir.

6. Beyanın ikrah/zorlamayla suduru.

İkrah: Yapmaktan kaçındığı şeye dayanamayacağı eza ile yapmaya sevk etmek, zorlayanın tehdidini yapabilecek durumda olması, diğerinin de ondan korkmasıdır. İkrah şartları bulunduğunda cumhura göre beyanın kıymeti yoktur. Hanefilere göre beyan dikkate alınır.

7. Kişi bir akit inşası amacıyla beyanda bulunur, fakat bu beyanla başka bir akdin meydana gelmesini kasteder, kastına dair karineler de bulunursa beyan muteberdir, kastedilen akit gerçekleşir.

'' Akitlerde dikkate alınacak olan mana ve hedeflerdir, lafız ve kalıplar değil.'' Bu telefonu sana yüz dolara hibe ettim gibi.

8. Akit meydana getirme kastıyla sudur eden ve akit açıklayan fakat hukuken meşru sayılmayan bir gayenin tahakkuku kastıyla yapılan beyandır. Şarap imalatçısına üzüm, isyankara silah satımı gibi.

Racih görüşe göre itibar iç iradeyedir. Sünnet de bunun delilidir.

D. AKİT MEVZUU (Akde konu olan nesne)

Akit mevzuu, akdin netice hükümlerinin zuhur ettiği, hakkında anlaşma vuku bulan şeylerdir. Akitlere göre değişir.

- Bazen mal olur.—Satış akdinde otomobil satışı gibi.
- Bazen menfaat olur.—İcarede kiralanan evin menfaati gibi.
- Bazen iş, emek olur.—Ameliyat için kişinin doktorla anlaşması gibi.
- Mudarebe akdinde emeği koyan şahsın emeği gibi.

Şartları

1. Akdin hukukiliği hükme müsait olmalı.

Mahal akde müsait değilse akit batıldır. Mevzuun akit için geçerli olmayışı şari'in yasağına bağlıdır. Şarap ve domuz satışının Müslümanlara men edilmesi gibi.

Akdin mahiyetine bakılır; mevzuu ile akit esasta zıt veya akdin mevzuuna girmiyorsa veya bazı mallara tahsis edildiğinde akdin hükmüne aykırı düşer. Sebzelerin rehn edilememesi ve umumi yol ve nehirlerin satış akdinde mevzuu olamaması gibi.

2. Akit esnasında mevzu'un bulunması.

Ortada bulunmayan, gelecekte de meydana gelmesi muhal olan şeyler akit mevzuu olamaz. Bu konuda ihtilaf yoktur.

Birisinin, ekinlerinin biçilmesi hususunda diğeriyle anlaşıp, sonra da ekinlerin yok olduğu, yandığı anlaşılırsa akit batıl olur, hüküm terettüp etmez.

Akit mevzuu menfaat ise akit anında değil, gelecekte meydana gelmesi şarttır. Çünkü menfaat zaman zaman ortaya çıkar. Bu nedenle kira, muzara'a gibi akitlerde anlaşma anında mevzu' mevcut değilse de akitler muteberdir. Bu hususta fukaha arasında ihtilaf yoktur.

İleride vücudu kesin belli olmayan şeylerin satışı doğru değildir. Memedeki süt, doğmamış buzağı gibi. Bu durumlarda akit mevzuu kesin şekilde mevcut değildir.

Yok olması muhtemel şeylerde anlaşma yapılamaz. Maliki ve diğer bazı fukahaya göre ileride meydana gelebilmesi şartıyla gayri mevcut mallar da akit mevzuu olabilir. Bu da bağış ve vakıflarda olur. Buna göre sebep, malın yokluğu değil teslim edilemeyişidir. Hadis de teslimi imkansız mal oluşuyla yorumlanır.

3. Ma'kud aleyhin malum olması.

Mevzu'un âkidlerce bilinmesi şarttır. Niza ve ihtilafa sebep olacak bilgisizlik olmamalıdır. Mevzu'un bilinmesi işaretle, görmeyle veya misli mal ise cinsini, nev'ini ve vasfını açıklamakla gerçekleşir. Aşırı bir cehalet varsa akit gerçekleşmez. Fakat bilgisizlik az, ve ihtilafa yol açmıyorsa örfün müsamahasıyla karşılanıyorsa akit gerçekleşir.

4. Teslime muktedir olmak.

Amaç mevzu'un teslimi olduğuna göre bu şart da makuldür. Akit anında borç altına girenin ma'kud aleyhi teslime muktedir olması şarttır. Aslolan in'ikaddan sonra neticeleri yerine getirmektir. Ivazlı akitlerde fukaha arasında bu şartta ihtilaf yoktur, ıvazsız akitlerde ise şart koşmazlar. Teberru ve kaçan havanın bulana hibesi gibi.

E. AKİTLERİN AYIPLARI

Akitlerde esas olan iki tarafın ortak iradede buluşmasıdır. Fakat akdin iradesinde bazen fesat bulunur ve akdin sağlam, muteber olmasını engeller ve ayıplı hale getirir. Sahih olsa da hukuki neticeler terettüp etmez, ayıplı hale gelir.

A. Hata

İrade ayıplarından biridir. Vehme dayanan içe ait bir haldir. Hatadan maksat akit mevzuu ile ilgili olandır. Bu da muvzuun cinsinde olur: bakır yüzüğün altın zannedilmesi gibi. Veya vasfında olur: sarı diye alınan yakutun kırmızı çıkması gibi.

a. *Açık hata:* İçteki bir şüphedir. Akit beyanında onu gösteren sözler mevcuttur. Mesela biri diğerine 'şu elması senden bin dolara aldım' o da 'sattım' der ve pırlanta olduğu zuhur ederse açık hatadır.
b. *Gizli hata:* Akit mevzuunda alıcının mahiyet veya vasfının o olmadığı hususunda yanılmasıdır. Önünde bulunan bakır yüzüğü altın zannederek satın alması.

Hatanın akde tesiri:

- Gizli hatanın akdin gerçekleşme sıhhatine tesiri bulunmadığı hususunda ittifak vardır. Akitlerde muteber olan beyan veya onun yerine kaim olan şeylerdir.
- Zahiri hatada, hata cinste ise akdi iptal eder. Vasıfta ise hatalı tarafın fesih talebine bağlı olarak feshedilir.
- Mevzu'daki hata hakkında şu kaide söylenir: ''Âkid mevzu'u söyler başkasını gösterirse cins ihtilafı olduğundan itibar gösterilene değil söylenenedir. İşaret olunanla söylenen arasında cins birliği var vasıf ayrı ise itibar işaret olunanadır.''
- Yalnız cinsteki hata akdi iptal edicidir. Akit mevzuunu yok hale getirir. Mevzusuz akit de meydana gelmez.
- Cumhura göre feshi kabil akitlerde fesh olur.

B. Gabn ve Hile

Gabn, noksanlaştırmak demektir. Hususi akitlerde anlaşma anında bedel ile mübdelin eşit olmamasıdır.

Gabn çeşitleri:

Gabn-ı Yesir: Bilirkişilerin takdirine bağlıdır. Aldanma oranı azdır.

Gabn-ı Fahiş: Bilirkişinin kıymet takdir aralığına girmeyen şeylerdir.

Gabn-ı Fahiş oranları: Urûzda % 5 ve yukarısı; hayvanlarda % 10 ve yukarısı; gayrimenkulde % 20 ve yukarısı

Hile: Bir kimseyi, menfaati mevcuttur zannı vererek, aldatmak suretiyle akit yapmaya sevk etmektir.

Hile çeşitleri:

Fiili hile: Karşı tarafı aldatma amacıyla yapılan hareketlerdir. Eski elbiseyi boyayarak yeniymiş gibi satmak.

Kavli hile: Satıcının sözlü hileleridir. Yeminli veya yeminsiz sözlerle müşteriden daha fazla semen koparma.

Gabn ve Hilenin akde tesiri

1. Yalnız Gabnın tesiri

- Gabn- yesir ise akde tesiri yoktur. akit sahihtir. Kaçınmak imkansızdır.
- Gabn-ı fahişin akde tesiri hususunda ihtilaf vardır. Bir kısmı akit gerçekleşir ancak fahiş aldanan fesih hakkına sahiptir. Bazıları akde tesirini kabul etmez. Fesih imaknı olmaksızın akit sahihtir der. Çünkü ıvazlı akitler bağlayıcıdır. Aldanana fesih hakkı vermek akdin bağlayıcılığını sarsar, istikrara manidir. Dikkatsiz davranan neticesine katlanır. Fakat sabilik, delilik nedeniyle hacr altına alınanlar, vakıf ve beytül mal mallarıyla ilgili akitler bundan istisna edilir.

2. Yalnız Hilenin tesiri

- Yalnızca aldatma varsa muayyen sıfatın bulunuşu sebebiyle akit yapılır.
- Sözle aldatma olur da söz ve sıfat mevcut olmadığında akit yapılmıyor olacaksa aldatılanın fesih hakkı vardır.

3. Gabn ve Hilenin birlikte tesiri

- Gabn ve hile birlikte bulunduğunda , âkidlerden birinin gabnı, fahiş olur ve bu gabn da diğer taraf adına hareket eden birinin hilesiyle meydana gelirse, aldananın zararını önlemek için âkidin fesih yetkisi vardır.
- Hile sonucu gabn-ı yesir meydana gelirse akit fesh edilmez.

C.İkrah

İkrah, birini haksız yere istemediği bir işi yapmaya korkutmak suretiyle zorlamak, zorlayanın tehdidini yapabilecek güçte olması ve zorlananın da korkmasıdır.

1. *Mülci (tam ikrah):* Öldürme veya uzvu kesmekle olur. Çünkü uzuvların hurmeti, cana tabi olmaları sebebiyle can gibidir. Hanefilere göre bu nevi ikrah, ihtiyarı bozar, rızayı ortadan kaldı
2. *Gayr-i Mülci:* Dövme, hapis vb. tehditlerdir. Kişiye göre değişir. Rızayı ortadan kaldırır, ihtiyar fasit değildir.

Mükrehin akit ve tasarruflarına ikrahın etkisi

Hanefilere göre mükrehin ikrarları muteber değildir. Fakat nikah, talak ve ric'at gibi şakanın iptal etmediği feshi mümkün olmayan sözlü tasarrufları muteberdir. Ancak, mükrehin sözlü tasarrufları şakayla da muteber sayılmayan feshi kabil satış vb. akitler meydana getiriyorsa ikrahın tesiri fesaddır, akitler batıl değil fasiddir.

Çünkü; ikrah ihtiyarı değil rızayı kaldırır ki akdin in'ikadı için değil sıhhati için rıza şarttır. Sonuçta da tasarruflar in'ikad etmiştir ancak fasiddir.

Hanefi dışındakilere göre mükrehin hiçbir sözü muteber değildir. Delilleri ise şunlardır:

- Mükreh, küfrü gerektiren sözleri söylese de Allah kafir hükmünü ondan düşürmüştür. (Nahl 106) Küfrün hükümleri düşünce daha aşağı derecede olanlar hayli düşer.
- Hz. Peygamberin hadisi
- Tasarrufun cevazı için kasıt şarttır. Mükrehin kastı ise zararı def etmek içindir.
- Mükreh zararı def için hükmünü ve manasını düşünmeden söylemiştir. Dolayısıyla mükrehin sözü de deli, uyuyan ve kastı olmayanının sözleri mesabesinde olur.

Kavl-i racih: Ekseri hukukçular, feshi muhtemel olsun veya olmasın mükrehden sudur eden her türlü sözlü akit ve tasarruflar ma'dumdur.

AKDİN KISIMLARI

A.VASFI İTİBARİYLE AKİTLER

- Şari'in isteğine veya serbestiyetine ve nehyine, akdin kasd ve niyetine binaen akitler helal ve haram veya yapılması serbest ve mekruh diye vasıflanır.
- Akitlerle beraber bulunan vasıflara da akdin ruknü denir.

1. Sahih- gayri sahih akitler

Sahih : Hukuken muteber sonuçlar meydana getiren akitlerdir.
Âkidler tarafından sudûru halinde;
- Akdin hükümlerinde bir aksaklık bulunmadan in'ikad eder.
- Ma'kud aleyh akde konu teşkil edebilir.
- Vasıfları her türlü fesaddan uzak
- Akdi fesada götüren şart taşımayan akitlerdir.

Bu tür akitlere her türlü hukuki neticeler terettüp eder.

Gayri sahih: Şart ve hükümleri tam olarak bulunmayan akitlerdir. Hanefilere göre batıl ve fasit olarak ikiye ayrılır.

Batıl : Rukünlerinde sakatlık bulunanlardır. Taraflardan birinin beyanının manasız olması gibi. Batıl akit hiç yapılmamış akit demektir.

Fasid : Akdin lüzumlu vasıflarından bazılarında sakatlıkların bulunmasıdır.

- Akdin rukünleri her türlü fesaddan uzak, ma'kud aleyh de akde konu teşkil ettiğinde akit gerçekleşir. Fakat sakatlık bazı harici vasıflarda mevcut olup onu ifsad etmiştir. Mebi'in belirsizliği gibi.
- Fasid akitler sahih olsa da hukuki neticeler öngörmez. Derhal feshi gerekir. Şari' bu nevi akitleri himaye etmemiştir. Fakat akitler infaz edildiğinde bir takım hükümler meydana getirir.
- Ekseri fukaha akdi sahih ve gayri sahih olarak ikiye ayırır. Fasit ve butlan gayri sahih içerisinde zikredilir.

2. İzinsiz ve izne bağlı (Nafiz- Mevkuf) akitler

Nafiz akit: Tam ehliyetli ve velayet sahibi birinden sadır olan akitlerdir.

Mevkuf akit: Ehliyet sahibi fakat akit yapmaya yetkisi bulunmayan kişilerden sadır olan akitlerdir. Fuzulinin, gayri mümeyyiz çocuğun menfaati adına yaptığı akitler gibi.

3. Bağlayıcı olan ve olmayan akitler

Bağlayıcı akit : Akideynden birinin rızası olmadan diğerinin tek başına fesh edemediği akitlerdir. Satış ve kira gibi.

Bağlayıcı olmayan akit : Âkidlerden birisi tarafından feshi mümkün olan akitlerdir. Vedia ve ariyet akdi gibi. Bu akit türü bazen âkidlerden birini bağlar diğerini bağlayamaz. Biri fesh edebilir diğeri fesh edemez. Rehin ve kefalet gibi.

B. ÂKİD BEYANINA HÜKMÜN BİTİŞİK OLMASI İTİBARİYLE AKİTLER

Hükümden maksat hukuki neticeler doğurmasıdır.

1. Neticesi derhal meydana gelen akitler
* Akid ve irade beyanıyla derhal meydana gelen in'ikadına beyanın kafi geldiği akitlerdir. Bu akdin tamam olması için ma'kud aleyhin kabzına ihtiyaç yoktur. satış vb.
* Hibe ve bağışta beyan yeterli değildir. Neticeler de o anda meydana gelmez. Hukuki netice olması için malın kabzı lazımdır. Kabzdan önce akit sahih ama gayrı tamdır.
* Kabzetmeksizin sahih olmayan akitler de selem ve takastır. Selemin sıhhati için semenin, takas için de akit meclisinde iki bedelin kabzı gerekir. Kabz olmazsa akit sahih olmaz.
* Tabiatı icabı hemen netice meydana getirmeyen akitler de vasiyet ve vasi tayinidir. Vasiyet edenin ölümüyle netice gerçekleşir.
2. İleriye muzaf akitler
* Geleceğe bağlı olduğu belirtilen fakat neticeleri ileriki zamanda doğan akitlerdir. Şu evi gelecek aybaşından itibaren olmak üzere aylığı şu kadara sana kiraya verdim gibi.

FIKIH USÛLÜ

Fıkıh: Müçtehidlerin tafsili şer'i delillerden istihbat ettiği şeri ameli hükümlerdir.

الفقه : الاحكام الشرعية العملية التي استنبطها المجتهدون من الاد لة الشرعية التفصيلية (الجزءية)

Fıkıh usulü: Müçtehidin şeri ameli hükümleri tafsili delillerden çıkarabilmesine yarayan kurallar bütünüdür.

اصول الفقه: القواعد التي يتوصل بها المجتهد الى استنباط الأحكام الشرعية العملية من الادلة التفصيلية

القواعد: Her biri birçok cüz'inin hükmünü kapsamına alan külli kaziyeler demektir.

Mesela; "Her emir vücup içindir" dediğimizde bir kuralı ifade ederiz çünkü bu "واق يموا" , "واء بدوا" ayetleri gibi emir sigasını ihtiva eden birçok cüz'iye uygulanan külli bir önermedir. "Her nehiy haram kılmak içindir" dediğimizde bir kural söz konusudur.

"مكلاوما اولكأتالو" , "لاتـ قـ تـلواالا نـ فس"

Ayetlerinde olduğu gibi nehiy sigasını ihtiva eden ve birçok cüziye uygulanabilen külli önermedir.

الأحكام: Bir şey hakkında bir durumun olumlu veya olumsuz olarak belirlenmesidir.

الحكم: اثبات امر لأمر اخر او نفيه عنه

Namaz vaciptir derken vacipliği namaza isbat - isnad etme vardır. Arada kurulan bağlantıya hüküm denir.

Hükmün Kaynakları

a. Bazen akıl yoluyla elde edilir. "iki zıt bir arada bulunmaz"
b. Bazen duyu organlarıyla elde edilir. "Ateş yakıcıdır, güneş doğmuştur"
c. Bazen şer'i kaynaklar vasıtasıyla elde edilir. " Namaz farzdır"

-الوصف الشرعي **:** Usul kuralları şeri delillerden elde edilecek olan bu nevi hükümler için konmuştur.

-الاثر المترتب علي الشئ : Bir şey üzerine terettüp eden sonuç: يـ نـقل الـ بـ يـع لـمـلكـية

العملية**:** Şeri hükümler amel ile ilgili olacak itikadi ve ahlaki hükümler fıkhın konusu değildir

استنباط المجتهدين Fıkıh, müctehidlerin istinbat ettiği hükümlerdir

من الادلة الشرعية: Müctehid, şer'i delillerden hükmünü çıkarır.

التفصيلية: Çıkarılan hükümler tafsili yani cüzlerden çıkarılmış olacak.Tafsili delil, cüzi delil demektir. Karşısında icmali - külli delil vardır. İcmali-külli deliller fakihin değil usulcünün konusudur zira usulcünün gayesi genel kurallara ulaşmaktır.

Usulcünün Faaliyet Tarzı

Usulcü; kitap, sünnet ve diğer delilleri inceler. Bu delillerin durumlarına has, emir, nehiy gibi değişik şekillerden hangi hal üzere bulunabileceklerine bakar ve bunlardan her birinin hükmünü açıklayan kurallar koyar. Mesela; kitap ve sünnetteki emirleri inceler ve hangi hükmü gösterdiklerini araştırır. Neticede emir, me'murun bihin vacib olduğunu göstermektedir. Böylece الآمر يدل علي الوجوب kuralını koyar.

Fakihin Faaliyet Tarzı:

Fakihin bir olayın hükmünü tespit etmek istediğinde usul kurallarını alır feri olayla ilgili delile uygular. Böylece o delilin hangi şer'i hükme delalet ettiğini ortaya koyar. *Mesela;* Namazın hükmünü tespit etmek istediğinde namazla ilgili tafsili delilleri araştırır "اق يموا" ayetini bulur. Cüzi delile bakar ve namaz kılmanın "emredildiğini" görür. Bu durumda الأمر يدل علي الوجوب kuralını kullanır ve bilirki burada "اق يموا" emri, delilinin vacipliğini göstermektedir.

Böylece fakih namazın vücübuna hükmeder ve " namaz vaciptir" der.

Usûl ilminin konmasında ve usul incelemelerinde güdülen gaye
•Usul ilmini öğrenen kimsede ictihad ehliyeti varsa artık şeri nasslardan hüküm çıkarabilir. Hakkında nass bulunmayan durumlarda ya kıyas veya maslahatı göz önünde bulundurarak çözüme bağlar ve şeri hükmü tespit eder.
•İctihad ehliyetini taşımıyorsa şu faydaları sağlar.
a. Önceki müctehidlerin ortaya koyduğu hükümleri hakkıyla anlayarak ve bu içtihadlarında keyfi davranmadıklarını görür
b. Yeni mesele hakkındaki hükmü tespit etmede o mezhebin yaklaşımını özümseyerek hüküm verme tahriç yapma melekesi elde eder.
c. Mezhepler arası mukayese yapma ve hangi delilin daha sahici olduğunu tespit etme imkanı verir.

Fıkıh Usûlünun Doğuşu
*Usul ilmi H. II. asrın sonlarında ortaya çıktı.
*Peygamber devrinde hükümler bizzat kendisinden öğreniliyordu.
*Sahabe teşriin inceliklerine maksat ve hedeflerine tam manasıyla vakıftı. Dini veya dünyevi bir olayın hükmünü tespit etme ihtiyacı duyduklarından Muaz hadisini tatbik ederlerdi.
*Sahabe ve tabi'un devri böyle geçtikten sonra sınırların genişlemesiyle yeni durumlar ortaya çıktı. Müçtehidlerin çoğalması ve içtihad metotlarının çeşitliliği bu yeni durumdandır. Tüm bu sebepler içtihad faaliyetlerin disipline edilmesi ve keyfi uygulama ihtimalini ortadan kaldırma amacıyla bilginleri istinbatlarında uyacakları prensipleri belirlemeye sevk etti.
* Bu ilmin kurallarını müstakil bir eser olarak ilk defa Şafi'i (204) er-Risale adlı eserinde bir araya getirdi.
Şafi'i den sonra Ahmet b. Hanbel ve Hanefi bilginleri ve kelamcılar bu alanda eserler verdiler.

1. Mütekellimin Metodu
•Usulcüleri delilden yola çıkarak kaideyi oluştururlar. Kaideyi izah için birkaç misal getirirler.
•Çıkardıkları kaidelerin kendi mezheplerine uygunluğuna bakmazlar (el-Amidi'nin icma-ı sukütiyi delil kabul etmesi vardır. Fakat bu kaide kendi mezhebinde kabul değildir.
•Koydukları kaideler furu' üzerinde hakimdir, hadim değildir.

Bu Metoda Göre Yazılan Usul Kitapları
•Kadı Abdülcabbar el-Umde
•Cüveyni el-Burhan
•Gazzali el-Mustasfa
•Hüseyn el-Basrı el-Mutemed
•Fahreddin Razi el-Mahsul
•Amidi el-Ihkam

2. Hanefi Metodu:
*Konu hakkında gelen belli meseleler toplanır.(Meselelerin ortak noktası vardır.)
Rivayetlerdeki ortak noktalar tespit edilir. Furu'dan hareket ederek kaide çıkarılır.
*Kaideler furua uymak zorundadır. Uymazsa uydurulur.
*Kaideler furua hadimdır. Hakim değil.
Tumevarım metodu kullanılır.
Kaideden sonra gelen (örnekler) delil niyetiyle getirilir.

Bu Metoda Göre Yazılan Usul Kitapları
El-Cessas El-usul
Ed-Debusi Takvimu'l edille

Es- Serahsi	El-usul
El-Bezdevi	El-usul
Abdülaziz el-Buhari	Keşful – esrar

Her İki Metodu Birleştiren Kitaplar

İbn Saati	Bedi'un Nizam
Sadru'ş Şeria	Tenkih ve Tavzih
Subki	Cem’ul - cevami
İbn Humam	Et-Tahrir
İbn Emir Hac'ın Tahrir Şerhi	Et-Takrir ve et-tahbir
Hallaf	Usul
Zeydan	El-veciz
Ebu Zehra	Usul
Zuhayli	Usul

Misaller:

1.*Namazın vücubunda vaktin sebep teşkil edişi:* Hanefiler ve diğerleri namazın sebebi olan vaktin herhangi bir anında namazın kılınabileceğinde ittifak etmişler fakat vücub için sebep teşkil eden zaman parçası hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Sebep: Bir şeyin varlığı veya yokluğu kendisine bağlanılan şey.

Cumhura göre: Sebep vaktin ilk kısmıdır. Vaktin girdiği anda mükellef - engel yoksa edasından sorumludur. Engel varsa engel kalktıktan sonraki ilk cüzüdür. Kişi sağlam olduğu halde vaktinde kılmazsa sebep tüm vakit olur.

Hanefilere Göre: Namazın edasının kendisine muttasıl olduğu cüz namazın sebebidir. Vaktin tümü çıkarsa sebep bütün vakittir

Cumhurun delili :“ال شمس دل وك” Ayette Allah güneşin batıya meyletmesini namazın vücubuna ve namaz kıl hitabına mükellef yönelmesine sebep kılmıştır.

Hanefilere gelince: Bu kuralda mezhep imamlarından nakledilen fıkhi çözümlere dayanırlar. Bu konudaki furu’ hükümlerine baktılar ve şu çözümü buldular. Kişi vaktin başında mükellef iken sonradan mükellefiyete mani durum ortaya çıksa ve mani vakit çıkana kadar devam etse bu vakte ait namaz ona vacip olmaz. Hanefiler bu feri hükümden vaktin ilk kısmının namazın vücubu için sebep olmadığı sonucunu çıkardılar. Yine Hanefilere göre mükellef namazı vaktin başında eda ederse namaz sahih olur. Bundan şu sonucu çıkardılar. Vaktin son kısmı namazın vücubu için sebep değildir. Şayet sebep olsaydı başlangıçta kılınan namazın sahih olmamamsı gerekirdi. Çünkü bu namaz vakit ortada yokken eda edilmiş olurdu. Halbuki sebep gerçekleşmeden namaz olmaz. Mükellef nakıs vakitte namazını kılsa kerahatle sahihtir. Bundan şu sonuç çıkar: Eksik vücub sebebi nakıs vakittir. Bu vakitte eda kerahatle sahih sayılır. Vücub oluşu nasılsa edası da aynı vasfı taşır. İkindi namazını vaktinde kılmasa ertesi gün nakıs vakitte kılsa sahih olmaz. Bundan şu sonuç çıkar: Vacip vaktinde eda edilmezse vücubunun sebebi artık tüm vakittir. Çünkü namazın sebebi kamil vakittir. Kamil vakit de kerahatin olmadığı vakittir. ما وجب كاملا يؤدى كاملا kuralı gereği

2. Hanefiler şöyle bir kurala yer verirler. الم شـ ترك لا ي عم

Müşterek: Ses benzerliği olan farklı anlamlara gelen lafız.

"Mevla" efendi ve azat edilen köle için de kullanılır. Birbirinden ayırmak içi birinciye "Mevla A'la" ikinciye " Mevla Esfel" denmiştir.

*Hem esfel hem de a'la grubunda mevlaları olan kimse mevlaları lehinde vasiyette bulunsa ve açıklamada bulunmadan vefat etse vasiyet batıl olur. Böyle bir durumda mûsi’nin kimi kastettiği bilinmez. Bu fer’i hükümden hareketle usulcüler bahsi geçen kuralı vaz’ etmişlerdir. Fakat bazı Hanefiler bu kuralın diğer bazı fer’i çözümlerde uyuşmadığını gördüler ve kuralı şu şekilde

değiştirdiler. المشترك لا يعم الا اذاكان بعد النفي فيعمّ

A. İSLAM HUKUKUNUN KAYNAKLARI

Ehl-i sünnetin cumhuruna göre (Zahiriler hariç) ittifak edilen deliller şunlardır.
Müsbit: Kitap, sünnet, icma' **Muzhir**: kıyas
Bu dört delilden birinin delalet ettiği her hüküm vacibul ittiba'dır.
Muaz hadisi bu sıralamanın doğruluğunu gösterir.
İhtilaf konusu olan deliller: mesalih-i mürsele, istihsan, ıstıshab, örf, öncekilerin şeriatı, sahabe kavli.

Bütün delillere ait ortak noktalar:

1. Şeri deliller nakli ve akli olmak üzere iki nevidır. *Nakli delillerin* yolu nakildir. Meydana gelmelerinde de müçtehidlerin katkısı yoktur.
   Kitab, sünnet, icma, örf, şer'u men kablena, sahabe kavli gibi.

Akli deliller, oluşumunda müçtehidin katkısı olan delillerdir.
Kıyas, mesalihi mürsele, bazı istihsan şekilleri

2. Şeri deliller arasında çelişki yoktur, aklı selime ters düşmezler.

Çelişki ancak;
-Delilin sahih olmaması durumunda
-Delilin kastedilenin dışında anlaşılması halinde
-Aklın bunama ve nefsi arzulara meyletmesi halinde olur.

3. Şeri deliller 'asıllar' İslam Hukukunun kaynakları olarak anılır. Kitap, sünnet ve icma (مسـ تقلا بـ نـ فس) kendi başına hukuk kaynağıdır. Çünkü bunlarla hüküm verirken başkasına ihtiyaç duyulmaz.

Kıyas kendi başına kaynak değildir. Çünkü diğer üç kaynakta yer alan bir asıl'a muhtaçtır. Bir kaç misalle açıklayalım:
a. Cuma suresi dokuzuncu ayetle, namazın kılındığı vakitte alış-veriş yasaklandı. Yasağın hükmü tahrimen mekruhtur. İlleti namazdan alıkoymadır. Fakihler diğer akitleri de aynı illetin varlığı sebebiyle alım-satıma kıyas etmişlerdir. Aynı illet icarede de vardır. Bey'deki hüküm icareye taşınır. Kıyasla icare de tahrimen mekruhtur denir.
b. Hz. Peygamber'in (لا يـ رث الـ قاتل) hadisi ile mûrisini öldüren varisin mirastan mahrum kalacağı hükme bağlanmıştır. Hükmün illeti, katilin zamanı gelmediği halde hakkına erken kavuşmak için haram fiili işlemesidir. Bu haktan mahrum bırakılarak cezalandırılmaktadır. Alimler mûsisini öldüren mûsa lehi de buna kıyas etmişler, illet birliği sebebiyle vasiyetten mahrumiyetine hükmetmişlerdir.
c. Bir topluluğun bir malın çalınmasına iştiraki ve herkesin, çalınan maldan hırsızlık cezasını gerektiren miktarda payını alması halinde topluluktakilerin her birinin elinin kesileceğine sahabe icma etmişlerdir. Buna kıyasla bir kişinin öldürülmesine iştirak eden topluluğun tamamının öldürülmesi gereğine hükmedilmiştir.
Netice olarak: Kıyası müstakil kaynaktan alıkoyan gerekçe icma için de geçerlidir. İcma nın oluşması için mutlaka bir senede (başka şeye) muhtaçtır. Bu nedenle o da gayrı müstakildir. Fakat icma neden bağımlı kaynak sayılmıyor?
<u>**Cevap:**</u> Evet, icma oluşurken başka delilden faydalanma vardır. Ama icma oluştuktan sonra müçtehid istidlal yaparken varolan icmaya göre hüküm vermektedir. Sonradan icmanın senedine bakılmaz bu nedenle icma, delil-i müstakildir.

Delalet Yönünden Haber Çeşitleri

Mütevatir haber: Subutu kati; delaleti kati veya zanni
Haber-i Vahid: Subutu zanni; delaleti kati veya zanni
Meşhur Haber(Hanefi): Subutu kati; delaleti kati veya zanni

1) KİTAP

Esasen kitab tarife muhtaç değildir. Fakat usulcüler;
-Namazda neyin okunmasının caiz olup olmadığı
-Hüküm istinbatında neyin kaynak sayılıp neyin sayılmayacağı
-Neyi inkâr edenin kâfir olup olmayacağı iyice belli olsun diye kitabın tarifine özen gösterirler.
Kitap veya Kuran: Allah tarafından peygambere Arapça olarak indirilmiş, bize kadar tevatür yoluyla nakledilmiş (kitabeten, müşafeheten, amelen) mushaflarda yazılı, Fatiha ile başlayıp Nâs ile sona eren kelamdır.

الكتاب: كلام الله المنزل على سيدنا محمد (ص) با للفظ العربي المنقول إلينا بالتواتر و المكتوب في المصاحف **المبدوء بسورة** الفاتحة والمختوم بسورة الناس

Kitabın Özellikleri
a. Arap dilinde indirilmesi özelliğiyle diğer kitaplardan ayrılır.
Buna göre; Başka bir dile tercümesi Kur'an sayılmaz. Tercümeye dayanılarak hüküm istinbat edilmez. Arapça okuyabilenin namazda tercümesiyle yetinmesi halinde namaz sahih olmaz. Arapça okuyamayanlara gelince başka dilde okuması halinde Hanefilere göre caizdir namazı sahih olur. Diğer fakihler ister Arapça okuyabilsin veya okuyamasın namazda başka dilde okunmasını caiz görmezler. Malikilere göre Arapça okuyamıyorsa okuyana uyar eğer okuyabilene uymazsa namazı geçersiz olur. Fakat uyacak imam bulamazsa Fatiha vecibesi düşer iftitah tekbiri ile ruku arasında Allah'ı zikir ve tesbih etmesi mendub olur.
b. Kuranın hem manası hem lafızları Allah tarafından indirilmiştir. Bu özelliğiyle peygamberden sadır olan kudsi ve nebevi hadislerden ayrılır. Hadislerin manaları Allah tarafından peygambere ilhamdır. Fakat lafızlar peygambere aittir.
Bazen hadisin manası ve muhtevası güçlensin diye hadisin Allah'a izafe edilmesi emredilir.
Buna da kudsi hadis denilir. Bazen peygambere, sözün Allah'a izafe edilmesi emredilmez. Bu durumda hadis peygambere izafe edilir. Peygambere nisbetinden dolayı nebevi hadis denir. Buna binaen Kur'anın sadece manasıyla okunması aynı manaya gelse de lafzın değiştirilerek okunması caiz değildir. Suyuti Itkanında Kur'anın sırf manasıyla okunması caiz değildir der.
c. Kur'an tevatür yoluyla nakledilmiştir. Kuran peygamberimiz zamanından günümüze kadar hem yazılı, hem sözlü hem de ameli bakımdan tevatüren sabittir.
*Tevatür yoluyla nakil, nakli delilin doğruluğu konusunda kesin bilgi sağlar. Bu nedenle Kur'an naslarının sübutu katidir. Bu konuda ihtilaf yoktur.
*Tevatürde ilk üç döneme (sahabe, tabiin, tebe-i tabiin dönemlerine) itibar edilir.
Hanefilerde;
Mütevatir haber üç dönemde de tevatüre ulaşan haberdir.
Meşhur haber ilk dönemde ahad olsa da 2 ve 3. dönemlerde tevatür dercesine ulaşabilmiş haberdir. Hanefilerin meşhur haber dediğine cumhur ahad haber der.

Mütevatir Olmayan Kıraati Delil Almada İmamların İhtilafı

Mütevatir olmayanın Kurandan sayılmayacağı konusunda ittifak vardır. İhtilaf edilen nokta mütevatir olmayanın kaynak sayılıp sayılmayacağıdır.

Hanefiler göre; mütevatir olmayanla amel etmek (onu delil kabul etmek) sahihtir.

Maliki, Hanbelî ve bazı Şafiilere göre sahih değildir.

Hanefilerin Bakışı: Sahabe onu yazmıştır ve ona Mushaf nüshasında yer vermiştir. Bu durumda iki ihtimal vardır.

1. Ya peygamberden işitmiştir.
2. Ya da kendi içtihadı olarak ifade etmiştir.

Ancak ilk ihtimal daha kuvvetlidir. Çünkü adl sahibi ve sika olan sahabe ona mushafında yer vermiş ise bunu peygamberden işitmiştir. Bu da mübeyyin ve müfessir olan peygamberin kitabı beyan ve tefsir yoluyla varit olmuş bir sünnetidir.
Cumhurun Bakışı: Mütevatir olmayanın Kurandan sayılmayacağı konusunda ittifak vardır. Bu kıraat sünnet sayılamaz. Zira râvi, bunu sünnet olarak rivayet etmemiştir. Bu nedenle iki niteliği taşımayan bu kıraatle hüküm istinbât edilemez.

Bu bakış açısına verilecek cevap: Rivayetin sünnet sayılması için ravinin naklettiğinin "sünnet" olduğunu açıkça belirtme şartı aranmaz. Önemli olan peygamberden sadır olmasıdır. Peygamberden sadır olma niteliği mütevatir olmayan nakillerde de söz konusudur

Kur'anın Nüzulü, Cem'i Ve Tedvini

İlahi hikmet Kur'anın yeri geldikçe, peyder pey indirilmesini gerekli kılmıştır. Bunun hikmetleri:

1-Müslümanların gönlüne iyice yerleştirmek
2-Ezberlenmesini kolaylaştırmak
3-Yazılmasında kolaylık sağlamaktır.

Hz. Peygamber vahiy geldiğinde önce Cebrail'i dinler, sonra inen vahyi ona okur ve müminlere tebliğ eder ve onlardan ezberlemelerini isterdi. Ezberleyen ashab onu peygambere okur ve peygamber de vahiy kâtiplerine yazdırırdı.

Cebrail Kuranın sırasına göre ezberlenmesi için indirilen surenin yerini açıklardı.

Her Ramazanda Kuran Cebrail'e arz edilirdi. Hz Peygamberin hayatının son senesinde iki defa arz edildi.

Kuranın cemi Ebu Bekir zamanında gerçekleşti. Böylece Kur'an hem ezber hem de yazıyla mütevatir olmuş oluyordu.

Hz. Hafsa yanındaki mushafı Hz. Osman'a gönderdi. Hz. Osman istinsah işini dört kişiye verdi. Bu kişiler Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Zübeyir, Said b. El as, Abdurrahman b. Haris. b. Hişam idi.

İstinsahtan sonra Mekke, Küfe, Basra ve Şam'a birer nüsha gönderildi.

Ziyad b. Ebih Ebu'l Esved ed-Düeli' ye Kuranın okunuşunu kurala bağlayacak işerteler koymasını emretti, ed Düeli kelimelerin sonlarını harekeledi.

Harflerin noktalama işini es Sakafi' nin emriyle Asım b el Leysi, harekelemesini de Halil b. Ahmed yaptı.

Kitabın Hükümlere Delaleti

Kitabın aslına uygun olarak bize geldiği kesindir.

Kuranın hükümlere delaleti bazen kati olur, bazen de zanni olur. Bu da lafızlarda " ihtimallilik" bulunup bulunmamasıyla ilgilidir.

Şayet birden fazla manaya ihtimal yoksa; delaleti katidir. Miras ve hadlerle ilgili ayetlerdeki "hâs" lafızlar böyledir. Nisâ 11. ayetteki (النِّصْفُ), (الثُّلُثُ), (السُّدُسُ) lafızları ve Nur 4. ayetteki (ثَمَانِينَ) gibi lafızların delaleti katidir. Taşıdığı manaya kati olarak delalet eden ve tevil kabul etmeyen diğer "hâs" lafızlar da bu gruba girer. Bu lafızların delaleti hususunda içtihada ve müçtehitler arasında istinbat farklılıklarına yer yoktur.

Birden fazla manaya delalet varsa; o zaman delaleti zanni olur. Bakara 228. ayetteki (قُرُوءٍ) lafzı ile hem hayız hem de tuhur kastedilmiş olabilir. Bu Arap dilinde müşterek bir lafızdır. O halde manalardan birine delaleti zannidir.

Kitabın Hükümleri Açıklayışı

Yüce Allah Kur'an'ı her şeyin açıklayıcısı kılmıştır. Şu var ki kitabın hükümleri açıklaması icmalidir. Küllidir, cüzi değildir. Namaz, zekat, hac vs...hepsi kitapta zikredilmiştir. Ancak açıklamaları sünnette varit olmuştur.

Öte yandan Kur'an miras ve aile hukuku gibi bazı hükümleri tafsilatlı olarak ele almıştır. Çünkü bunlar ya taabbüdidir yani akli değerlendirmeye açık değildir. Ya da akılla kavranabilen fakat zaman ve çevre değişikliği ile değişikliğe uğramayacak sabit mesalih ihtiva etmektedir.

Kitabın Hükümleri Açıklayış üslubu

Kur'an şer'i hükümleri açıklarken

— Muhataplarını aciz bırakması,

— Hüsnü kabul görmesi ve severek uyulmasını sağlamak için kendine has belağatının gerektirdiği çeşitli üsluplar kullanmıştır.

Kur’an bazen davranışın yapılmasını isteyen emir sigası kullanır.

Örnek: (وأنفقوا مما رزقناكم) ve (و قاتلوا في سبيل الله)

Kur’an bazen davranıştan sakındıran nehiy sigası kullanır.

Örnek: (ولا تقتلوا النفس التي حرم الله) ve (ولا تلقوا بأيديكم)

Emirler ve yasaklar bazen ihbar sigası ile ifade edilmiştir.

Örnek:

- (إن الصلاة كانت على المؤمنين كتابا موقوتا) " yazılmış"
- (قد علمنا ما فرضنا عليهم) "farz kılınmış"
- (اليوم أحل لكم الطيبات) " helal kılındı"
- (حرمت عليكم أمهاتكم) "haram kılındı"

Bir davranışın şer’an yapılmasının istendiğini veya mübah kılındığını anlamada birkaç kural:

a. Şari’in bir fiili emretmesi, yüceltmesi, fiili veya failini övmesi, fiili kutlu olarak nitelendirmesi, fiil ya da faile yemin etmesi vb. durumlar o fiilin vacip veya mendup olduğunu gösterir. Bu siga fiilin kesin tarzda yapılması gerektiğini gösteren veya bu kesinliğin yanında başka unsur varsa fiilin hükmü vaciptir. Aksi halde menduptur.
b. Şari’in bir fiilin terkini istemesi, fiili veya failini kötülemesi veya lanetlemesi, pis, kötü, çirkin olarak nitelendirmesi vb. durumlar o fiilin hurmet ya da kerahet ile hüküm bulduğunu gösterir.

Arap dilindeki kullanımda tek başına bu siga fiilin kesin olarak terkini gösteren siga ise veya yanında başka tehdit ifadesi varsa fiilin hükmü haramdır. Aksi halde mekruhtur.

c. Fiilin helal kılındığını, fiilin yapılmasına izin verildiğini, günahın ve zorluğun kaldırıldığını ifade eden lafızlar kullanılmışsa bu o fiilin mübah olduğunu gösterir. Allah’ın kullarına verdiği nimetleri zikretmesi, bir şeyi haram kılana reddiyede bulunması, haramdan söz etmemsi vb. bu kabildendir.

2) SÜNNET

Hz. Peygamberden nakledilen söz, fiil ve takrirleri ifade eder.

Sünnetin Nevileri

Kavli Sünnet: Peygamberimizin değişik münasebetlerle söylediği sözlerdir.

Fiili Sünnet: Peygamberimizin yapmış olduğu fiillerdir.

Takriri Sünnet: Peygamberimizin Müslümanların söylediği bir söz, yaptığı bir davranıştan haberdar olup buna karşı çıkmamasıdır.

Takriri sünnetin nevileri

a. Peygamberimizin bir davranış karşısında susarak hiçbir işarette bulunmadığı takrirleridir. Örneğin Hz. peygamberin kabir başında ağlayan bir kadınla arasında geçen konuşma. Bu da kadınların kabir ziyaretine peygamberin ses çıkarmadığını gösterir.
b. Peygamberimizden o fiilden veya sözden hoşlandığını belirten bir söz veya fiil sadır olan takrirleridir.

Örnek: Amr b. El Âs, Zâtü's- Selâsil gazvesinde soğuk nedeniyle gusletmemiş ve teyemmüm ederek namaz kıldırmıştır. Bunu duyduğunda peygamberimiz gülümsemiştir. Bu gülümseme bu nevi bir takriridir. Meşhur Muaz hadisi de bu kabildendir.

İkinci nevinin meşruiyet ve cevaza delaleti daha kuvvetlidir.

Hanefiler Göre Rivayet Açısından Sünnet Nevileri

1. Mütevatir Sünnet:

(جمع يمتنع اتفاقهم على الكذب عادة) bu şart ilk üç dönem için aranır. Sonraki dönemlerde gerçekleşmesi aranmaz. Çünkü sünnetin nakil ve tedvinini gerektiren amiller çoğalmış ve artık pek çok ahad haber tevatür ve meşhur derecesinde nakledilmiştir. Tevatürde sayı şartı aranmaz.

Mütevatirin Nevileri

a. *Lâfzî Mütevatir:* Tüm ravilerin rivayetinin lafiz ve manada bir olduğu mütevatir haberdir. (من كذب علي) hadisi bu neviye örnektir.

b. *Manevi Mütevatir:* Lafız ve mana bakımından farklılık taşımakla beraber, tüm ravilerin rivayetinin ortak bir manada birleştiği haberdir. "Duada ellerin kaldırılması" hadisi bu neviye örnektir.

*Ameli sünnetler arasında bol miktarda mütevatir sünnet mevcuttur.
*Kavli sünnetler arasında mütevatir olup olmadığı ihtilaflıdır.

Mütevatir Sünnetin Hükmü: Hz peygambere nispetinin kesin olarak sübutudur. Delil olarak almak farzdır. İnkar eden kafir olur. Delaletinin katiyeti durumunda içtihada yer yoktur.

2. Meşhur Sünnet:

İlk dönem (sahabe tabakasında) ahad haber iken diğer iki dönemde mütevatir derecesine ulaşmış haberdir.

Mütevatir ile meşhur arasındaki fark

Mütevatirde her üç tabakada da tevatür vardır. Meşhurda tevatür sonraki tabakalardadır.

Ameli açıdan aralarında fark yoktur. İtikadi açıdan fark vardır. Mütevatiri inkâr küfürdür. Meşhuru inkâr küfür değildir.

Mütevatirin peygamberimizden, meşhurun da sahabeden geldiği kesindir.

Meşhur Sünnetin Hükmü: Kesine yakın bilgi sağlar. Gönül rahatlığı ile alınabilir. Bununla âm lafzı tahsis (لا يرث القاتل hadisi) mutlak lafzı takyit (vasiyeti 1/3 ile sınırlandıran hadis) caizdir.

3. Ahad Sünnet:

Mütevatir ve meşhur derecesine ulaşmayan sünnettir. Sünnetin çoğu bu yolla gelmiştir.

Ahad Sünnetin Hükmü

İlim ifade etmez. Zannı galip ifade eder. itikadi hükümlerde delil olamaz.

Hanefi Dışındakilerin Sünnet Ayrımı

1. Mütevatir Sünnet
2. Ahad Sünnet:(meşhur sünnet de bunun içinde yer alır.) Üçe ayrılır.

a. Garib: Her üç tabakada veya tabakalardan birinde ravi sayısı tek olan hadistir.
b. Aziz: Her üç tabakada da sadece iki ravinin rivayet ettiği hadistir.
c. Müstefid: Her üç tabakada üç veya daha fazla kişi tarafından rivayet edilen hadistir.

Sübut ve Delalet Yönlerinden Kitap ve Sünnet Arasında Mukayese

*Sünnet delalet bakımından kitap gibidir. İkisinin de delaleti bazen kati bazen de zanni olabilir.

Sünnetin delaletinin kati olmasına " 24' e kadar her 5 devede 1 koyun zekat vardır." hadisi örnek verilebilir.

Delaletinin zanni olmasına da " لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب "hadisi örnek verilebilir. Hanefiler namaz kâmil olmaz diye anlamışlardır. Şafiiler ise sahih olmaz diye anlamışlardır.

*Sübut yönünden ise sünnet kitaptan farklıdır. Kur'anın sübutu kati iken sünnetin bir kısmının sübutü katidir. Bir kısmının sübutu ise zannidir.

Sünnetin Kaynak Değeri

Sahih sünnetin İslam hukukunun kaynağı olduğu ve gereğince amel etmenin vücubu üzerinde ittifak vardır. Bu sonuca şu ayetlerden varılmaktadır.

*Âl-i İmran 31 قل ان كنتم تحبون الله فا تبعوني,,,

*Nisa 80 من يطع الرسول فقد أطاع الله ,,,

*Maide 92 و أطيعوا الله و أطيعوا الرسول واحذروا ,,,

Bu ayetler ve benzeri pek çok ayet sünnetin hüküm teşriinde başvurulması gereken ve bağlayıcı bir kaynak olduğunu kesin olarak göstermektedir.

Mütevatir sünnetin peygamberimize aidiyeti kesin olduğu için tüm alimlerce kabul edilmiştir. Yine Hanefilerin meşhur, cumhurun müstefid dediği hadis de mütevatire yakın olduğu için aynı şekilde makbuldür.

Ahad habere gelince, onu da gerek sahabe gerekse mezhep imamları bazı şartlarla kabul etmişlerdir.

Sahabenin Haber-i Vahidle İstidlal Metodu

Sahabe peygambere aidiyetinden emin olmadıkça rivayetleri kabul etmemiştir.

Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer hadisi iki kişiden duymadıkları sürece amel etmemişlerdir. Nineye mirastan pay verilmesini ifade den hadis buna örnektir. Muğire b. Şube ye Muhammed b. Mesleme şahitlik etmiştir.

Hz. Ali gibi sahabeden bazıları da, raviye hadisi peygamberden işittiğine dair yemin ettirirdi.

Bazıları da raviye güvenmediğinden hadisle amel etmemiştir.

Bazıları da hadisin nasih-mensuhluğunu bildikleri için amel etmemiştir. Abdullah b. Mes'ud'un rüküya giderken ellerini ayaklarının arasına alarak gitmesi, buna mukabil Sa'd b. Ebi Vakkas'ın peygamberin ellerini dizleri üzerine koyarak rükuya gittiğini bildirmiş olması buna örnektir.

Haber-i Vahid daha güçlü delil ile çeliştiği için amel etmeyen sahabe vardır. Ebu Hureyre'den gelen " Uykudan uyanan kaba daldırmadan önce ellerini yıkasın." Şeklindeki rivayetin Hz. Aişe tarafından (وما جعل عليكم في الدين من حرج) ayetine ters düştüğü belirtilmiştir.

Mezhep İmamlarının Ahad Haberle Amel Etmedeki Metotları

İttifakla Aranan Şartlar

1.Ravinin akıl-baliğ olması
2.Ravinin Müslüman olması
3.Ravinin adil olması
4.Ravinin zabta ehil olması

Hanefilerin Metodu

İttifak edilen şartlara üç şart daha ilave ederler.

1. *Ravinin rivayetine aykırı hareket etmemesi ve aykırı fetva vermemesi gerekir.* Aykırı davranışı veya fetvası varsa fetva sı veya davranışı alınır, rivayeti alınmaz.

*Ravi rivayetinin nesh olunduğunu gösteren bir delil bilmese rivayetine aykırı davranmaz. Aksi halde bu onun adalet vasfını zedeler. Hadisi bildiği halde amel etmiyorsa bu hadisin mensuh olduğuna delalet eder.

Örnek: Ebu Hureyre' den "köpeğin yaladığı kabın yedi kere yıkanması" na dair rivayet vardır. Ancak kendisi üç kez yıkamıştır. Bu noktada rivayetine itibar edilmez. Uygulaması dikkate alınır.

2. *Hadis sık sık tekerrür eden (umum belva) ve her mükellefin hükmünü bilme ihtiyacı hissettiği olaylar hakkında olmamalıdır.* Çünkü böyle bir olayın tevatür veya şöhret yoluyla nakli için şartlar oluşmuştur.

Örnek: Abdullah b. Ömer in rivayet ettiği "Hz. Peygamber rukûya giderken ve rukudan kalkarken ellerini kaldırırdı." hadisiyle Hanefiler amel etmezler. Şayet bu sünnet sabit olsaydı, pek çok sahabe rivayet ederdi.

Fatiha'dan önce besmelenin açıktan okunması meselesi de bu kabildendir.

(*Umum belva:* Vukuu tekrarlanan ve her mükellefin hükmünü bilmeye muhtaç olduğu, kaçınılması zor şeylerdir.)

3. *Râvi fıkıh bilgisi ve içtihatla maruf değilse, hadis ayet ve hadislerden çıkan genel kurallara ve şeri esaslara aykırı olmamalıdır.*

* Bir sahabe bir hadis rivayet etmiş fakat hadisteki hüküm kıyasa ve şeri esaslara aykırı düşmüştür. Ravi hem rivayette hem de fıkıh ve içtihatta maruf ise hadis makbul sayılır. Fakat ravi sadece hadis rivayeti ile tanınıyorsa kabul edilmez ve o hadisle amel edilmez.

Bu şartın koşulmasına gerekçe olarak mana ile rivayetin raviler arasında yaygın olması gösterilmiştir. Bu ortamda ravi eğer fıkıh ve içtihatta ehil ise, Hz. peygamberin kullandığı kelime yerine başka kelime kullansa da peygamberin kastettiği manayı taşıyacağını gönül huzuru ile kabullenmek mümkündür.

Hanefiler bu şartı koşmalarından ötürü " musarrat" hadisi ile amel etmemişlerdir. Gerekçe olarak da şunları kaydetmişlerdir.
- Ebu Hureyre fıkha vâkıf biri değildir. Hadisin ifade ettiği hüküm ise İslam hukukunun genel kurallarına aykırıdır. Şöyle ki söz konusu rivayet " Tazmin misli mallarda misliyle, kıyemi mallarda kıymetiyle olur." şeklindeki kurala aykırıdır. Zira hadis ğallenin karşılığında bir sa' hurma vermeyi öngörmektedir. Oysa hurma sütün ne mislidir ne de kıymetidir. O halde müşterinin bu borç altına sokulması kurala aykırıdır.

Diğer yönden hadis (الخراج بالضمان) ilkesi ile de bağdaşmamaktadır. Kurala göre bir şeyin tazmin sorumluluğu kime aitse, o şeyin semereleri de o kişiye aittir. Şu halde süt karşılık ödenmesine gerek olmaksızın alıcıya aittir. Zira teslim aldıktan sonra hayvana gelecek olan zarar kendi sorumluluğu altında bulunmaktadır.

Hanefi Usûlcülerine Eleştiri

Hanefi usulcülerinin çoğunun kabul ettiği bu metod iki bakımdan isabetli değildir.

a. Ebu Hanife ve arkadaşları usulcülerin söylediğinin aksine uygulama yapmışlardır. Nitekim bunlar genel kural ile bağdaşmayan Ebu Hureyre'nin şu hadisiyle amel etmişlerdir. من اكل او شرب ناسيا فليتم صومه فان الله اطعمه و سقاه

Bu hadisin hükmü oruçtaki yerleşik kural ile bağdaşmaz. *Bir şeyin rüknü gitmişse o şey de yok demektir.* Kurala göre unutarak yiyen içenin orucunun bozulması gerekir.
Fakat Hanefiler bu hadise göre orucun bozulmayacağını söylerler.
Musarrat hadisiyle amel etmemelerinin sebebi de belki şu olabilir: Hadisin onlara ulaşmamış olması veya güvenmedikleri bir yoldan ulaşmış olmasıdır.

Malikilerin Metodu

İttifak olunan dört şarta ek olarak iki şart daha ileri sürerler.

1. *Haberi vahid Medine ehlinin uygulamasına ters düşmeyecek.*

* İmam Malik البيعان بالخيار ما لم يتفرقا hadisiyle amel etmemiş ve meclis muhayyerliği hükmünü benimsememiştir. Çünkü Medine'deki tatbikatla bağdaşmamaktadır.
* İmam Malik namazdan çıkmak için tek selamla yetinirdi. İmam Malik'in Medine ehlinin tatbikatını haber-i vahiden üstün tutma gerekçesi, Medine ehlinin rivayetini meşhur gibi görmesidir.

2. *Haber-i vahidin kesin olarak sabit şer'i esaslara aykırı olmaması.*

Şafi'ilerin Metodu

* Hadis sahih ve senedi muttasıl ise amel edilir. Bu nedenle mürsel hadisle amel etmezler. Fakat Said b.Müseyyeb'in mürsellerini kabul eder. Çünkü bunları incelemiş ve başka yollardan muttasıl olarak rivayet edildiğini görmüştür.
Not: Fıkıh Usulü'nde, mürsel'e, seneddeki herhangi bir yerdeki düşme denir.

Hanbelilerin Metodu

* Hadis sahih ise amel eder. Muttasıl şartı aramaz. Mürsel ile amel eder.

SÜNNETİN KİTABA GÖRE YERİ

1. **İstidlal açısından.**

* Sünnet Kur'ana göre ikinci mertebededir. Nass kitapta varsa sünnete bakılmaz.
* Sünnetin ikinci sırada yer almasının sebebi sübutunun genelde zanni olmasıdır. Sıralama Muaz hadisinde açıkça görülmektedir.
Bir meselede kitaptaki hükümle Ahad haberin delalet ettiği hüküm arasında zahiri çatışma varsa kitaptaki alınır. *Örnek:*
a. واستشهدوا شهيدين من رجالكم buyrulmuştur. Hz. Peygamberin "Senin getireceğin iki erkek şahit veya davalının yemini" hadisi ahad'dır. Ayetin hükmü ile bağdaşmaz. Kur'an'daki hüküm esas alınır.

b. Hz Aişe “ölü, ailesinin kendisine ağlamasından ötürü azab görür.” hadisini kabul etmemiştir. Çünkü ولا تزر وازرة وزر اخري ayetine ters düşmektedir.

2. Getirdiği Hükümler Açısından

Sünnette yer alan hükümleri dört şekilde buluruz.

a. *Sünnet-i müekkide*: Kuranın hükmünü tekid edecek niteliktedir.

Örnek: لا يحل مال امرئ مسلم الا بطيب نفسه منه hadisi Nisa 29’u tekid mahiyetindedir. يا ايها الذين امنوا لا تاكلوا اموالكم

b. *Sünneti Mübeyyine:* Açıklanmaya muhtaç nassları açıklayıcı hükümler getirir. Üç şekli vardır.

1. *Mücmeli tefsir:* Namaz vakitleri, nasıl kılınacağı, haccın nasıl yapılacağı, zekatın nasıl verileceği vb.
2. *Müşkili izah:* Ayetteki الخيط lafzından maksadın, gündüzün aydınlığı ve gecenin karanlığı olduğunu açıklar.
3. *Umumu tahsis:* و احل لكم ما وراء ذالكم ayeti “kadın halası teyzesi erkek veya kız kardeşinin kızı üzerine nikahlanamaz ” hadisi ile tahsis edilmiştir.
4. *Mutlakı takyid:* والسارق والسارقة فاقطعوا ayetinde elin sağ mı sol mu nereden kesileceği belirtilmemiş, sünnet sağ elin ve bilekten kesileceğini belirterek takyid etmiştir.

c. *Sünnet-i nasiha:* Sünnet, kitaptaki bazı hükümleri nesheder. Bakara2/180 (لاوصية للوارث) hadisi ile neshedilmiştir.

d. *Sünnet-i Müsbite:* Kur’anda bulunmayan meseleler hakkında hükümler getirir. Ninenin mirası, fıtır sadakasının vacipliği, muhsan zaninin recmi vs.

HZ. PEYGAMBERİN FİİLLERİ

Fiillerin kısımları

1. *Bir beşer olması hasebiyle yaptığı fiiller*: yeme, içme, uyuma.

* Bu fiiller bir hukuk kaynağı teşkil etmez. Dünya hayatı tecrübesine dayalı fiilleri de vardır. Ticaret, ziraat, harp tedbirleri. Bunlar teşrii tasarruf sayılmaz. Vahye dayalı değildir. Hurma aşılama olayı ve Bedir savaşında ordunun konaklama yerini seçmesi vb olaylar.

2. *Sırf Hz. Peygambere mahsus olduğu şeri delille belirtilmiş olan fiiller.* Teheccüd, savm-ı visal, dörtten fazla evlilik. Hiçkimse bu konuda O’na uyamaz.

3. *Hz. Peygamberin teşrii nitelikteki fiilleri.* Bunlar iki nevidir.

a. Kuran’ın mücmelini beyan sadedindeki fiiller. Bunlar Kuran’ın tamamlayıcısı sayılır. Bir fiili beyanı delili bazen sözlü: صلوا كما رأيتموني Bazen karine-i hal ile: Hadd-i serikada bilekten kesme uygulaması. Teyemmümde dirseklere kadar mesh.

b. Mücmeli açıklamayıp Hz.Peygamberin müstakil olarak yaptığı fiiller. Bunda iki ihtimal vardır.

1. Bu nevi fiillerin şeri vasfı bilinir. O takdirde müminlerin durumu peygamberinki gibidir. Yani O'nu örnek almak gerekir.

2. Fiilin şeri vasfı bilinmez. Bunda da iki ihtimal var.

a. Ya fiilde Allah'a yakınlık maksadı bulunduğu anlaşılır: Müstehab

b. Ya da bu maksad anlaşılmaz: o işin mübah olduğunu gösterir.

3) İCMÂ'

Azmetmek, bir işi yapmaya kesin kararlı olmak: العزم و التصميم علي الامر

Bir hususta fikir birliği yapmak: الا تفاق علي الامر

Istılahen: اتفاق كل المجتهدين من امة محمد في عصر من العصور بعد وفاته علي حكم شرعي "Muhammed ümmetinden olan müctehidlerin peygamberin vefatından sonraki herhangi bir devirde şeri bir hüküm hakkında ittifak etmeleridir."

İcma'ın gerçekleşme şartları 1.Müctehidlerin ittifakı 2. Tüm müctehidlerin ittifakı 3.Muctehidler Muhammed ümmetinden olmalı 4. Peygamberin vefatından sonra olması 5. Şeri ameli hüküm üzerinde ittifak

1.Sarih icma: Bir meseleyi diğer müctehidlerin ya sözleri veya karine-i hal ile tasdik etmeleridir.

2.Sükuti icma: Bir meselede bir müctehidin görüş beyan ettikten sonra bu görüşe muttali olan o devirdeki diğer müctehidlerin açık bir şekilde katılması veya itiraz beyanında bulunmaksızın sükut etmeleridir.

Sükuti icma'ın şartları 1. Sükût muvafakat veya muhalefete delalet edecek belirtilerden uzak olmalı 2. Görüşe muttali olduktan itibaren o meseleyi incelemeye ve bir görüş oluşmasına yetecek kadar zaman geçmeli ve bu süreden sonra sükût etmelidir.3. İcmaya konu olacak mesele ictihada açık olan mesele olmalıdır.

İCMA'IN KAYNAK DEĞERİ

Sarih icma'ın delil oluşu

Cumhur: sarih icma kesin delildir. Uymak vacip muhalefet haramdır.

Nazzam, hariciler ve şianın birkısmı icmayı kaynak kabul etmez.

Cumhurun delilleri

1. Nisa4/115 ayetteki غير سبيل المؤمنين lafzı. Her ne kadar ayet icmaın kaynak olma delili olarak gösterilse de kaynak olduğuna delil teşkil etmez.

2. Hz. Peygamberden gelen لا يجتمع امتي علي الخطء hadisi. Bu delile dayananlar şöyle der. Bu hadisler sika raviler tarafından rivayet edilmiştir. Manen mütevatirdir. Buradaki ortak anlam عصمة الامة من الخطء dır. Manen mütevatir, delalet ettiği hususta bilgi açısından lafzi mütevatir gibidir.

Nazzam ve beraberindekilerin delilleri

Nisa 4/59 ayette ihtilaf konusu meselenin Allah ve Rasülüne götürülmesi emredilmiştir. فان تنازعتم في شيء فردوه الي الله Ayette müctehidlerin ittifakına başvurma emredilmemiştir. *Cevaben:* Ayet aleyhinizedir. Çünkü ihtilaf edilen meselede kitab ve sünnete başvurulmasını gerekli kılmaktadır. Biz icmaın kaynak olduğunu söylemekle ayetin gereğini yerine getiriyoruz. Muaz hadisinde icma zikredilmemiştir. Eğer icma kaynak olsaydı peygamber onu belirtirdi.

Cevaben: Muaz, peygamberin sağlığında delilleri saymıştır. O dönemde icma yoktu ki Muaz veya peygamber onu belirtsin.

Sükûti icma'ın delil oluşu

a. Sükuti icmayı kaynak olarak görmeyenler: Malikiler, İmam Şafi'i.

Delilleri: Görüşünü belirtmeyen müctehidlerin bu sükutu açıklanan görüşe muvafakat ettiklerini gösterdiği gibi başka sebebe de dayanabilir.
O mesele hakkında bir kanaate varmamış olabilir.
Görüş açıklayan müctehidden çekiniyor olabilir.
Görüşünü belirtirse zarara maruz kalma korkusu olabilir.

b. Sükuti icmayı kati delil olarak görenler: Hanefilerin çoğu, Ahmed b. Hanbel

Sükuti icmayı hücet kabul edip zanni delil olarak görenler: Hanefilerden Kerhi, Şafiilerden Amidi, kitabın müellifi.
** Susan kişiler sıradan insanlar değil müctehidlerdir. Müctehidler de haksızlık karşısında susmaz, görüşünü belirtir. Eğer sustu ise görüşü kabul etmiş, icma etmiş demektir.
Doğruluklarına inandıkları şeyleri söylemekten çekinmeyen sahabi örnekleri:

- Hz Ömer'in hamile kadına recm uygulamasına Muaz b.Cebel'in karşı çıkması.
- Hz Ömer'in kadının mehrinin 400 dirhemden fazla olursa, fazla olanın beytülmale aktarılacağını söyledikten sonra bir kadının Nisa 20. ayetini hatırlatması. وأتيتم احداهن قنطارا

İcma'ın Gerçekleşmesinin Mümkün Olup Olmadığı
Cumhura göre icmanın gerçekleşmesi mümkündür. Bilfiil vaki olmuştur. Nazzam ve Şiaya göre mümkün değildir.
İcma gerçekleşmez diyenlerin delilleri:

1. Cumhura göre bir devrin tüm müctehidleri fikir birliği etmedikçe icma meydana gelmez. Buna göre iki hususun varolması zaruridir.

    a. İttifak edecek müctehidlerin kimler olduğu

    b. Mesele hakkındaki bir müctehidin görüşünün ne olduğu.

Bu iki hususun bilinmesi imkânsızdır. Çünkü müctehidler dağınık haldedir. Onları toplamak ve görüşlerine güvenilir yolla ulaşmak kolay değildir.

2. İcma'ın dayandığı bir sened, delil mutlaka gereklidir. İcma'ın senedi ya kati ya zannidir.

Kati ise icmaya gerek yok; zanni ise bu delil üzerine icma oluşmaz. Çünkü her tarafa çekilebilir.
Cevaben: Kati delil üzerine icma olabilir. Zanni delil üzerine ihtilaf olsa da ittifak oluşabilir. İttifak oluştuğunda kati olur.
İcmanın gerçekleşme imkânını savunanlar sahabe ve diğer dönemlerde bilfiil gerçekleşmiş icmaları delil olarak getirirler.
Örnekler:
Mirastan ninenin 1/6 oranında alması. Kabzedilmeyen gıda maddesinin satımının yasaklanması. Müslüman kadının gayri müslimle evlenmesinin yasaklanması.

İcmanın dayanacağı delil senedle ilgili itirazlarda gerçeklik payı bulmak mümkün görünmüyor. Çünkü hangi türden olursa olsun delilin varlığı icmanın gerçekleşme imkanı ve bilfiil vuku bulması açısından engel teşkil etmez.
Bazen bir meselede kati delil olduğu halde bazıları bunun farkında olmayabilirler. Birilerinin hatırlatmasına ihtiyaç vardır.
Mesela: Hz Ömer'in nassı göz önünde bulundurmaksızın mehrin 400 dirhemden fazla tesbiti halinde fazlasının beytülmale aktaracağını bildirmesine mukabil, bir kadının ona nassı hatırlatması.
Mesela: Hz.Peygamberin vefatı sırasında Hz.Ömer'in Ali İmran 144 وما محمد الا رسول ayetini sanki hiç duymamış olması ve Hz Ebubekir'in bu ayeti tüm insanlara minberden hatırlatması.

Kıyas ve haberi vahid gibi zanni deliller hüküm gösterme bakımından öylesine açık olur ki artık o hüküm hakkında görüş ayrılığına imkan kalmaz. Fakihlerin icma ettiği birçok meselede bu görülür.

Mesela: Gıda maddesinin kabzedilmeden satımının yasaklanması. Delil haber-i vahid yani zanni olmasına rağmen müctehidler üzerinde ittifak etmişlerdir.

Mesela: Hz.Ebubekir'in halife seçilmesi kıyas ile olmuştur. Müslümanlar hilafeti onun namaz imametine kıyas etmişlerdir.

Birinci devirde Müslümanlar dağınık değildi. Müctehidler tanınıyordu. Çünkü sayıları azdı. Medine dışında olanların sayılarını öğrenme imkânı vardı. Hz Ömer ihtiyaç duyuldukça onları toplar görüşlerine başvururdu.

İkinci devirden itibaren icmanın meydana gelmesi zordu. Çünkü fakihler değişik yerlere dağılmışlar, görüşlerinden haberdar olmak imkânsız hale gelmişti.

Ahmed b.Hanbel'in icma hakkındaki görüşünün incelenmesi

Oğlu Abdullah demiştir ki: Babamın şöyle söylediğini işittim: "Bir adam bir konuda icma iddiasında bulunursa o yalandır. İcma iddia eden de yalancıdır."

Âlimler onun bu sözleriyle neyi kasdettiği konusunda ihtilaf ettiler.

1. O icmayı şeri hükümler için delil kabul etmiyor.
2. Sahabenin dışındaki icmaları inkâr ediyor, sahabe icmaını kabul ediyor.
3. Bir kimse icma var deyip de ona muvafık kimse yoksa yalancıdır.
4. Herhangi bir konuda ihtilaf bilinmiyorsa bunu icma olarak isimlendirmek doğru değildir.
5. Hanbelî mezhebi incelendiğinde şu sonuca varılır. İcma, bir meselenin hükmünde muhalifin bilinmemesi anlamındadır.

O bunu icma olarak adlandırsa da bir kaynak olarak kullanmış ve kıyasa üstün tutmuştur.

Fıkıh Kitaplarında Geçen İcma'dan Kasıt Nedir?

Fıkıh kitaplarında geçen icma kelimelerine dikkat etmek gerekir. Değişik fıkıh kitaplarında hakkında icma olduğu söylenen meseleleri araştıran kimse şunları görür:

1. Müctehidlerin çoğunun ittifakını اتفاق اكثر المجتهدين
2. İcma-ı sükuti şeklinde يكون اجماعا سكوتيا
3. Bir mezhebin alimlerinin ittifakı اتفاق علماء المذهب
4. Dört mezheb imamının ittifakı اتفاق أءمة مذاهب الأربعة
5. Muhalif bilginin yokluğu عدم العلم بالمخالف
6. İnsanların çoğunun ittifakı (örf, adet, teamül ile eşanlamlı) الاجماع اللغوي : اتفاق اكثرالناس عامتهم او خاصتهم
7. Tek mezhebin imamlarının ittifakı. اتفاق اءمة المذهب الواحد

İCMA'IN DELİLİ

<u>Senedin lüzumu</u>: İcma oluşurken senede ihtiyaç vardır. Fakat icma ile istidlal yaparken senedi bilmeye gerek yoktur.

İcma için sened olabilecek deliller:

- Alimlere göre bu sened Allah'ın kitabı Hz.Peygamberin sünneti olabilir.(Ahad hadis de delil olabilir)
- Senedi kitab olan icmaya <u>örnek</u>: Müctehidlerin nine ile evlenmenin haram olduğuna dair ittifakı. Nisa 23 deki حرمت عليكم امهاتكم deki أم den maksad اصل dır. Bu anlamda nine asıldır.
- Senedi sünnet olan icmaya <u>örnek</u>: Gıda maddesinin kabzdan önce satımının yasaklanması. Buradaki sened Hz Peygamberin sözüdür.

Kıyas İcmaya Sened Olabilir mi?
Bu hususta ulema ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı sened olur demiştir. Çünkü icma kati, kıyas zanni delildir. Kati olan zanni üzerine bina edilemez.
Bir kısmı kıyas icma için sened olabilir ve bu bilfiil meydana gelmiştir der. Çoğunluğun görüşüdür ve tercihe şayandır. Çünkü kıyas şeri delillerden biridir. O halde icmaya sened olabilir.
Örnek: Hz Ebubekir'in seçiminde hilafet, namazdaki imamete kıyas edilmiştir.
Hz. Ömer'in şurayı toplayarak şarap içene iftira cezasına kıyasla seksen değnek vurulacağına hükmedilmesi.

Kati delilin zanni delil üzerine bina edilemeyeceği görüşüne verilecek cevap şudur:

a. Haber-i vahid zanni delil olduğu halde ulema onun icma için sened olabileceği üzerinde ittifak etmişlerdir.
b. Kıyas da zanni delildir. Ama uygunluğuna dair icma meydana geldikten sonra artık kati delil haline gelir.

Maslahatı Mürsele İcma İçin Delil Olur mu?
Allah'ın koyduğu hükümden ortaya çıkan maslahata <u>*hikmet*</u> denir. Allah'ın hüküm koymadığı bir hususta maslahat ortaya koymaya da <u>*maslahat-ı mürsele*</u> denir. (Kur'anın cem'i) Maslahat-ı mürseleyi hüccet olarak kabul edenlere göre icma için sened olması caizdir. Bu bilfiil gerçekleşmiştir. Örnek: Kur'anın Hz. Ebu Bekir döneminde cem edilmesi, Hz. Ömer döneminde fethedilen Şam-Irak arazisinin ganimet olarak dağıtılmayıp haraç arazisi olarak sahiplerine bırakılması, Hz. Ömer döneminde cumada iki ezan okunması.
Maslahata Dayalı İcma'ın Hükmü
Senedi maslahat olan icma ebedi değildir. İcma maslahatı gerçekleştirdiği sürece kaynak olma özelliğini korur. Fakat sonucu sağlamaz hale gelirse, ona muhalefet edilebilir ve yeni bir hüküm konabilir.
Örnek: Sahabenin (تسعير) fiyatlara narh koymaktan sakınması. Fakat tabiin döneminde pahalılık ortaya çıkınca devrin fakihleri tes'irin cevazına hüküm vermişlerdir.
Örnek: Bir kimsenin yakını lehine şahitliği meselesinde de durum aynıdır. İlk dönemlerde bu uygulama kabul edilirken ne zaman ki insanların ahlakı değişip, iman hakimiyeti zayıflayınca fakihler ve hakimler önceki uygulamayı sürdürmenin hak kaybına yol açacağını fark ettiler ve bu uygulamayı kaldırdılar.

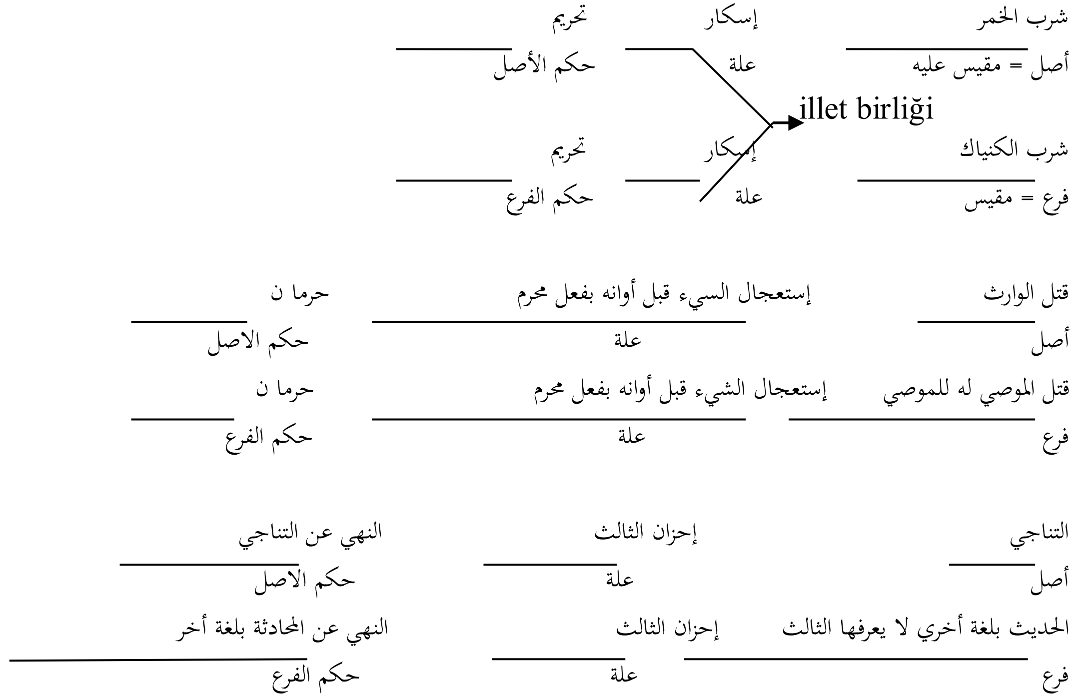
4) KIYAS

Bir şeyin başka bir şeyle ölçülmesi — القياس : تقدير الشيء بشيء آخر
İki şeyi birbirine eşitlemek — القياس : التسوية بين الشيئين

القياس : الحاق أمر لم يرد حكمه في الكتاب أو السنة أو الاجماع بأمر ورد حكمه في أحدها لاشتراكهما في علة الحكم

“Kitap, sünnet veya icmada hükmü bulunmayan meseleye aralarındaki illet birliği sebebiyle bu kaynaklardan birinde yer alan meselenin hükmünü vermek”

Örnekler:

Kıyasın Hüccet Oluşu:

Kıyasın hüccet olduğu hususunda İslam hukukçularının çoğu ittifak halindedir. Nazzam, Zahiriler, Şafiiler hüccet olmadığı kanaatindedirler.

Cumhurun delilleri

Kitap: Kur’anda pek çok ayeti delil göstermişlerdir. Haşr suresi 2. ayetteki (فاعتبروا يا اولي الأبصار) Beni Nadir kabilesinden bahisle onların başına gelen felaketin ne sebeple olduğunu düşünün onlar gibi yapmaktan sakının yoksa aynı sonuç sizin de başınıza gelir. Çünkü siz de insansınız. Birbirinin benzeri iki durum için aynı sonuç söz konusudur. Bundan şu çıkar: Sonuçlar sebeplere tabidir. Sebep varsa sonuç da vardır. Kıyas da bu düşüncenin dışında kalmaz. Zira kıyas, sonucun, sebebin varlığına bağlanmasından ibarettir.

Sünnet: Hz. Peygamber birçok meselede hükmü kıyas yoluyla açıklamıştır.

Has’amlı bir adam Hz. Peygambere *“Babam yaşlı, hac ona farz, ben onun yerine hac etsem olur mu?”* diye sorar. Hz. Peygamber de *“Babanın borcu olsa, sende onu ödesen borcu ödenmiş olur mu?”* diye sorunca; adam *“Evet”* cevabını verince *“O halde onun yerine hac edebilirsin”* buyurdu. Hz. Peygamber ona hacca benzer bir şeyin yani borcun vekaleten ödenmesinin hükmünü sormuştur.

Hz. Ömer’in oruçluyken hanımını öpmesini, oruçluyken ağzını su ile çalkalamasına kıyas ettirmiştir.

Hz. Peygamberin Muazı Yemene gönderirken aralarında geçen konuşma kıyasın re’y ictihadının bir çeşidi olduğunu göstermektedir.

İcma: Sahabenin ileri gelenleri pek çok konuda kıyasla istidlal yaptığı rivayetleri manevi tevatür seviyesindedir.

Hz. Ebu Bekir’in “Kelale” meselesinde kıyas yapması. Hz. Ebu Bekir babayı asabe mirasçı olma özelliğinden hareketle oğul gibi kabul etmiş *“kelale, oğul ve baba dışında kalan mirasçılardır”* şeklinde görüş belirtmiştir. Bu görüşü belirtirken kıyas metodunu kullanmıştır.

Hz. Ömer'in şarabı iç yağına kıyas etmesi. Nass olarak da Hz. Peygamberin *"Allah yahudilere lanet etmiştir. Çünkü onlara hayvanların iç yağları yasaklandığı halde onu eritip parasını yediler"* hadisini delil olarak getirmiştir.

Hz. Ömer Ebu Musa el-Eş'ari'yi Basra'ya kadı tayin ettiğinde ona mektup yazmış ve kıyas metodunu kullanmasını istemiştir.

Hz. Ömer döneminde San'alı bir kadının dostu ile kocasının oğlunu öldürmesi meselesinde Hz. Ali'nin *"Müştereken deveyi çalan ve her birinin bundan hisse alması mukabilindeki cezasının ne olduğunu"* sormasına karşılık, her birine hırsızlık cezasının uygulanacağını Hz. Ömer'in ikrar etmesi neticesinde Ömer, valisine *"ikisini de idam et"* yazısını gönderdi. Burada Hz. Ali, adam öldürmedeki ortaklığı, hırsızlık suçundaki iştirak haline kıyas etmiştir.

Akli delil: İslam, semavi dinlerin sonuncusudur. Kıyamete kadar başka din gelmeyecektir. Vahiy sona ermiş, başka nasslar da eklenmeyecektir. Kur'an ve sünnetteki hukuki nasslar sınırlıdır. Buna karşılık insanların karşılaştığı olaylar sınırsızdır. Sınırlı kaynaklar sınırsız olanları karşılayamayacağına göre yeni olayların çözümünde başka kaynağa ihtiyaç vardır. Bu da hakkında nass bulunmayanı, bulunana kıyas edip tatbik etmektir. Böylece İslam Hukuku dünyanın sonuna kadar insanların ihtiyacını karşılayan her devirde uygulama imkanı bulan hukuk olarak kalır.

Kıyasın kabul edilmemesi, donuklaşmış ve insan ihtiyacını karşılayamaz hale gelmiş hukuk ithamlarına maruz bırakır. Halbuki bu donukluk ilahi hikmetle bağdaşmaz.

Not: 1- Hanefiler ibadet, hadler ve kefaretlerde kıyası kabul etmezler

2- Vakıf ve mütevelli ile ilgili hükümler, kıyasla mûsi ve vasiyetten alınmıştır.

Nazzam ve Beraberindekilerin Delilleri

* Kuranda zanna uymaktan sakındıran ayetler vardır.

و ما يتبع اكثرهم الا ظنا...   و لا تقف ما ليس لك به علم...

Kıyas da bir çeşit zandır. Kur'ana göre zanna uyulmaması ve amel edilmemesi gerekir. Kendisiyle amel edilmemesi gereken şey, hüccet olamaz.

Cevaben: Buradaki zann itikadla ilgilidir, ameli değildir. Ameli hükümlerde zanni bilgi yeterlidir. Nitekim ahad haberle öğrendiğimiz Kitap ve Sünnetin zahirinden çıkardığımız hükümler kesinlik taşımadığı halde bunlarla amel etmekle mükellefiz.

* Sahabenin ileri gelenleri kıyası kötülemişlerdir.

Hz. Ebu Bekrin kelale lafzının ne anlama geldiği sorulduğundaki cevabı

Hz. Ömer'in "Re'y taraftarlarından sakının…" sözleri

Hz. Alinin "Şayet dinde re'y olsaydı, mestin altına meshetmek daha uygun olurdu…." sözü.

Tüm bunlar sahabenin ileri gelenlerinin kıyasla amel etmeye karşı olduklarını göstermektedir.

Cevaben: Sahabe fasid kıyası zemmetmiş, sahih kıyası medh etmiş ve onunla amel etmişlerdir.

Bu rivayetler sahabeden gelen meşhur rivayetlere aykırı düşmektedir.

* Kıyas Müslümanlar arasında ihtilafa yol açan zanni şeyler ihtilafları harekete geçirir. İslam ümmetinin ihtilafa düşmesi dinin razı olmadığı bir durumdur. Kuranda (ولا تنازعوا فتفشلوا) buyrulmaktadır.

Cevaben: Zikredilen ayetler itikadla ilgili ihtilaflardır. Amelle ilgili değil. Kaldı ki ihtilaflar hiçbir kötülüğe yol açmaz, aksine genişlik ve rahmet tezahürü sayılır. Ayrıca Nazzam ve taraftarları yokken de kıyas yapılıyordu.

KIYASIN RÜKÜNLERİ

1. Asıl: Hükmü nass veya icma tarafından belirlenmiş mesele. (هو ما ثبت الحكم فيه بالنص أو الإجماع)

2. Fer’: Hükmü nass veya icma tarafından belirlenmemiş mesele. (هو ما لم يرد بحكمه نص ولا إجماع)

3. Hükmü’l-asl: Asıl hakkında sabit olan ve fer’e uygulanmak istenen hüküm. (هو الحكم الشرعي الثابث بألاصل يراد إثباته للفرع)

4. İllet: Asla ait hükmün konulmasına sebep olan özellik. (هي المعني الذي لأجله شرع الحكم في الاصل)

Kıyasla fer’de uygulanmasına karar verilen hükme gelince, bu kıyasın neticesi, semeresidir. Kıyasın rüknü veya şartı değildir.

KIYASIN ŞARTLARI

Hükmü-l asl ile ilgili şartlar:

1. *Aslın hükmü kitap veya sünnetle sabit olmalıdır.* (أن يكون حكم الاصل حكما شرعيا عمليا ثابتا بالكتاب أو السنة)

Hüküm icma ile sabit ise iki görüş vardır.

a) Hüküm kıyasla başka olaya uygulanamaz. Çünkü kıyas, illetin bilinmesine bağlıdır. İllet ise icma ile sabit hükümde mümkün değildir.

b) Hüküm kıyasla başka olaya uygulanabilir. Evet illetin bilinmesinde önem vardır. Fakat icma ile sabit hükmün illetinin bilinebileceği kanısındayız. Zira illetin bilinmesi icmanın senedinin zikredilmesine bağlı değildir. Zira illetin bilinmesinde başka metodlar da vardır. Hüküm ile hükmün uygulanacağı olay arasındaki uygunluk bağının bilinmesi (münasebe) sened olmadan münasebetle illet tesbit edilebilir.

Örnek: Babanın küçük bakire kızını evlendirmede velayet yetkisine sahip olduğu icma ile sabittir.

ثبوت الولاية	الصغار	تزويج ابنته البكر الصغيرة
حكم الاصل	علة	أصل
ثبوت الولاية	الصغار	تزويج ابنته غيرالبكر الصغيرة
حكم الفرع	علة	فرع

Şayet bir hüküm kıyas yoluyla sabit olmuş ise artık bu yeni bir kıyasta esas alınmaz. Bu durumda ittifak vardır.

2. *Uygulanacak hükmün akılla idrak edilebilecek bir illet olması.* (أن يكون للحكم علة يستطيع العقل إدراكها – معقول المعني)

Bun göre ta’abbudi hükümlerde kıyas yapılmaz. Çünkü niçin konulduğunu yalnızca Şari’in bildiği hükümlerdir. İnsanlara illetlerini detaylı bilme gücü verilmemiştir. Beş vakit namazın rekatları, Kabe’nin yedi defa tavafı, meshin ayağın üstüne verilmesi gibi. Burada önemli olan hükmün illetinin kavranılmasıdır.

Aklın kendi başına illetini kavrayacağı hükümlere gelince bunlar:

-İster istisna yoluyla konmuş hükümler olsun. Şarabın haram olması (genel kuraldan istisna edilerek konmamıştır)

-İster genel kuraldan istisna şeklinde konulmuş olsun. İlletleri başka olaylarda varsa aynı hükümler uygulanır.

Araya satışı: yaş hurmanın dalında, kuru hurmanın karşılığında tahminen satışının cevaziyeti. Kurala göre aynı cinsten iki şeyin eşit olmayan miktarda ribanın cari olduğu mallarda değişimi yasaktır. Fakat Hz. Peygamber hurmada buna cevaz vermiştir.

Oruçluyken unutarak yiyip-içenin orucunun bozulması hükmü. Bu da genel kuraldan istisna edilmiştir. Kurala göre bir şeyin rüknü ortadan kalkarsa o şey de ortadan kalkar. Fakat Hz. Peygamber bu kurala istisna getirmiştir.

3. *Hüküm sadece asla tahsis olmamalıdır.* (ألا يكون حكم الاصل مختصا به)

Hükmün belli bir olaya mahsus olduğu ancak şer’i bir delille anlaşılır. Buna göre Peygamber hakkında konmuş ve onun dışında hiç kimseye şamil olmayan hükümlerde kıyas

uygulanamaz. Örnek: Hz. Peygambere, kendi gönlüyle mehirsiz evlenmeyi kabul eden kadınlarla mehirsiz evlenme müsaadesi. (وامرأة مؤمنة إن وهبت نفسها......)

Hz. Peygamberin vefatından sonra hanımlarıyla evlenmenin haramlığı. (ولا أن تنكحوا أزواجه من بعده أبدا)

Aynı şekilde sahabeye mahsus sabit hükümler üzerine kıyas yapılmaz. Huzeymenin şahitliğinin iki şahit yerine geçmesi gibi.

Fer' ile İlgili Şartlar

1. *Fer' hükmün illeti bakımından asla eşit olacak.* (أن يكون مساويا للاصل في علة الحكم)

Aslın illeti ne ise fer'in illeti de aynı olacak. Bu şart tutmazsa buna (قياس مع الفارق) denir. Bu nevi kıyasa örnekler.

* Şufa hakkının farklı paylara sahip malikler arasında hangi ölçüye göre taksim yapılacağında ihtilaf vardır.

Hanefilere göre: Paydaşların sayısı esas alınır. Haktan eşit faydalanırlar.

Cumhur: Pay oranları ölçüsünde alır.

Cumhurun kıyas delili: Şufa hakkı maldan elde edilen semereye benzer. Her ikisi de mülkiyet hakkının uzantısıdır. Semere ve gelir ise mülkiyet payları oranında taksim edilir. Şufa da semere ve gelire kıyasla ortaklar arasında mülkiyet paylarına göre dağıtılmalıdır.

Hanefiler ise bunun kıyas mea'l-fârık olduğunu söylerler. Ve derler ki, semere ve gelirin kaynağı mülktür. O halde her paydaşın kendi mülkü kadarıyla gelir hak etmesi tabiidir. Şufa hakkına dayanılarak alınan pay mülkten doğmaz. Zira başkasına ait malın kendi mülkünün semeresi gibi düşünülmesi makul değildir.

الغلة والثمرة	حق من حقوق الملك	تفسم بقدر أنصباتهم
أصل	علة	حكم الاصل
المال المشفوع به	حق من حقوق الملك	يقسم بين الشركاء بقدر أنصابهم
فرع	علة	حكم الفرع

* Hanefiler buluğa ermiş ve temyiz kudretine sahip kişinin her hangi bir malının satışını kendi bağımsız iradesiyle yapabileceği hükmüne kıyasla kendi iradesiyle evlenme akdini de yapabileceğine hükmetmişlerdir.

Bu kıyas, kıyas mea'l-farıktır. Çünkü evlenme ile satış akdi arasında bir benzerlik yoktur. Satım akdi malla ilgilidir ve sırf kendisine ait bir haktır. Evlenme ise sırf kendisi değil ailesiyle de ilgilidir.

2. *Fer' hakkında naslarda veya icmada sonuca aykırı hüküm bulunmamalıdır.* (أن لا يكون في الفرع نص أو إجماع يدل على حكم مخالف للقياس)

Bu şartın tutmadığı kıyasa (قياس فاسد الاعتبار) denir.

Nassa aykırı kıyasa örnek: (فمن قتل مؤمنا خطأ فتحرير رقبة مؤمنة) Katl kefaretinde azat edilecek köle mümin olacak, kafir olmayacak. Bu hüküm kıyasla yemin kefaretine uygulanmak istenirse, mefhumu muhalifinden "gayr-i müslim kölenin azadı ile yemin kefareti de ödenmiş olmaz" denirse bu kıyas geçerli olmaz. Çünkü yemin kefareti hususunda bu kıyasa aykırı nass vardır. Ayetteki (رقبة) mutlak ifadedir. (فكفارته إطعام عشرة مساكين.....) gayr-i müslimi de kapsar. Bu hüküm varken başka hüküm uygulanmaz.

Sünnetteki nassa aykırı kıyasa örnek: Evlenme akdi sırasındaki şehadetin, evlenme akdini kurma ifadesi üzerine kıyas edilmesi.

Hanefilere göre: Fasık kişi evlilik akdini yapabildiğine göre şahidlik de yapabilir.

Cumhur ise evlenme akdine şahidlik konusuna temas eden bir hadisin hükmüne ters düştüğünü söyler. "velisiz ve iki adil şahit bulunmaksızın nikah akdi yapılmaz…"

İcmaya aykırı kıyasa örnek: Ayette yolcu olanın orucunu kazaya bırakabileceği belirtilmiştir. Yolcunun oruca kıyasla namazı da kazaya bırakabileceği söylenirse bu kıyas geçerli olmaz. Çünkü icmaya aykırıdır.

İlletin tarifi

1. Hükmün konulmasını münasib gösteren durum. (المعني المناسب لتشريع الحكم)

2- Gereğiyle amel edildiğinde hükmün konulması üzerine konan maslahat semere (الثمرة أوالمصلحة التي تترتب على تشريع الحكم إذا عمل بمقتضاه)

3. Hükmü münasip gösteren manayı kapsayan istikrarlı açık vasıf. (الوصف الظاهر المنضبط الذي يشتمل على المعنى المناسب للحكم)

I. Manada: Ramazanda yolculukta oruç tutmamaya müsaade hükmü. İlleti: Meşakkat
II. Manada: ……………………………………………İlleti: Def-i Meşakkat
III. Manada: …………………………………………………..İlleti: Yolculuk

Çünkü yolculuk; var olup olmadığı kolayca hükmedilebilen *açık bir vasıftır*. Şahıstan şahsa değişkenlik arzetmeyen munzabıttır.

Hükmün konmasını münasip gösteren durumu *genelde ihtiva eden* bir vasıftır.

I. Manada: Malın mübadelesi ihtiyacı. Alım satımın cevazına uygun düşer. İllet: Hacet
II. Manada: ……………………………………...………İllet: Menfaat sağlama
III. Manada: ……………………………………...…….İllet: Bey' (İcab+kabul)

I. Manada: Kasden adam öldürme can kaybına yol açar. Kısas uygulaması. İllet: Can kaybı
II. Manada: …..…………………………………………… İllet: Canın korunması
III. Manada: ……………………………. İllet: Haksız yere kasden adam öldürme

İslam hukuk terimi olarak illet her üç anlamda da kullanılabilir. Fakat usulcüler sadece üçüncü anlam için kullanmışlardır. Bir ve ikinci anlama "hikmet" demişlerdir.

Birinci manaya verilen isimler: maslahat, mefsede

İkinci manaya verilen isimler: maslahat, mefsede, makasidü'ş-şari, hikmetü't-teşri.

Usulcülerin hükmü illete bağlama sebepleri, munzabıt ve vasfı zahir olmasındadır. Hikmete bağlamama sebepleri munzabıt olmaması ve gizli olmasıdır.

İllet (مظنة) hikmet (مئنة)

Hikmetin anlamı

1. Hükmün konulmasına uygun düşen durum. (المعنى المناسب للحكم)

2. Hükmün konulmasında amaçlanan sonuç veya korunmak istenen menfaat. (الثمرة أوالمصلحة التي تترتب على تشريع الحكم)

Usulcülerin Kıyasta Hükmün Gerekçesini Tespit Etmede Görüşleri:

1. Hikmet hiçbir zaman gerekçe olamaz. Usulcülerin çoğu bu görüştedirler.
2. Hikmeti mutlak tarzda gerekçe kabul eden görüş. (Razi, Beyzavi)
3. Zahir ve munzabıt olması halinde hikmeti gerekçe kabul eden görüş. Âmîdî bu görüştedir.

Usulcüler nazarında bil fiil vuku bulmuş ta'lil sadece zahir vasıflara göredir. İlletten maksat şeri hükmün bilinmesidir. Şu halde illet, vasf-ı zahir ve munzabıt vasıf taşımalıdır.

Yapılan incelemeler göstermiştir ki; hikmet, bazı hükümlerde gizlidir.

Mesela: **1** Her alım-satımın ihtiyaca binaen yapılıp-yapılmadığı bilinemez.
2 Yolculukta oruç tutmama meşakkate bağlansaydı istismar olurdu.

- Hikmet bazı hükümlerde gizli, bazılarında gayr-ı munzabıt olduğuna göre hükmün hikmete ta'lil edilmesi doğru olmaz.
- Aynı zamanda durumun hikmeti de gerçekleştireceği kuvvetle muhtemel bulunmalı.

- Açık, munzabıt ve genelde hikmeti de ihtiva eden bir durum hükmün illeti olarak kabul edilebilir.
- Usulcüler illet-hikmet konusundaki görüşlerini şöyle kural hâline getirdiler:
  "إن الأحكام الشرعية تدور وجودا و عدما مع عللها لا مع حكما"
  "Şerî hükümlerin varlığı da, yokluğu da hikmetlerinin değil illetlerinin var olup-olmamasına bağlıdır."
  Onlar bu sonuca şu hükümlerle varmışlardır:
  a. Dinen yolcu sayılan kişi namazı kısaltır. Meşakkat hikmeti bulunmasa da durum aynıdır. Çünkü illet "yolculuk" durumudur.
  b. Yolcu sayılmayan, fakat ağır işlerde çalışan adam meşakkatlere maruz kalsa da namazı kısaltamaz. Çünkü "yolculuk" illeti mevcut değildir.
  c. Gayrimenkulde kişi şufa hakkına sahip olur. Hikmeti yeni alıcıdan zarar görme ihtimalidir. Bu ihtimal ortadan kalksa bile şufa hakkı ortadan kalkmaz. Çünkü illet "komşu olmaktır".
  d. Komşu olmayan şuf'a hakkı iddia edemez. Çünkü illet irtifak haklarına ortaklıktır.

Usulcülerin Ta'lilin Neye Göre Yapılacağı Hususundaki Görüşlerinin Tartışması

Ta'lilin neye göre yapılacağı görüşleri daha önce belirtildi. Fakat Kur'an ve sünnete baktığımızda buralarda yer alan pek çök hüküm usulcülerin "*hikmet*" dedikleri ölçüye göre ta'lil yapılmıştır.

Hikmete binaen ta'lil örnekleri:

- Şaraptan sakınma emrinin gerekçesi ayette ortaya çıkardığı dini ve dünyevi fesad zikredilmiştir. Bu kötülükler hikmet nevindendir.
- Ahzab 37. ayette Hz. Peygamberin azatlısı Zeyd'in hanımıyla evlenmesi emredilmiştir. Gerekçe de mü'minlerin maruz kıldığı sıkıntı ve çaresizliğin giderilmesi olmuştur.
- Hz. Peygamberin (a.s.) aynı evlilik içinde hala - teyzenin bulundurulmasını yasaklama gerekçesini ortaya çıkacak kötü sonuç olarak ifade etmiştir.
- Hz. Peygamber (a.s.) savaşta hırsızın el kesme cezasının uygulanmayacağı hadisi ortaya çıkacak zararla gerekçelendirmiştir.
  Yine mezhep imamlarının fetvalarına baktığımızda gerekçe olarak hikmeti ta'lil ettiklerini görürüz.
- Ebu Hanife müslümanların eline geçmiş esirlerin düşman olan ülkeye satıllmasını tasvip etmemesinin gerekçesi olarak satışın ortaya çıkaracağı kötü sonuçlar ve müslümanlara zarar verme ihtimali olarak belirtmiştir.
- İmam Malik'in terzinin elinde zayi olan kumaşın tazmini hususundaki gerekçesi de maslahat olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Geç dönem Hanefi bilginleri, Kur'an öğretimi, imamlık, müezzinlik gibi hizmetler karşılığında ücret alınmasını zamanın değişmesiyle ortaya çıkan maslahat ve ihtiyaç gerekçesiyle ta'lil etmişlerdir.
- Haşimoğulları'na zekât verilmesi, şart muhayyerliğine kıyasla akid muhayyerliğine cevaz verilmesi. Şafiilerin "musakat" akdine cevazı hep ihtiyaçla maslahatla gerekçelendirilmiştir.

İslam bilginleri ayet ve hadislerdeki hüküm ile birlikte zikredilen hikmetler, "insanları o hükümlere daha kolay ve gönül rahatlığıyla imtisal etsinler diye zikredilmiştir" demişlerdir.

NOT: Hikmetin gerekçe olması için: zahir, munzabıt ve âm olması gerekir. Bunun yanında istismara da yol açılmamalıdır. Bu şekildeki hikmetle ta'lil yapılabilir. (Hocanın görüşü).

SORU: Kendi imamları hikmeti gerekçe yaparken, usulcüleri neden illeti, vasf-ı zahire bağladılar?

CEVAP: Bu metodu iki maksatla uygulamışlardır:

1. İmamlardan nakledilen fer’i hükümleri genel ve kapsayıcı kıyaslarla munzabıt olan illetlerle kurallaştırmak ve yeni meseleleri tahric etmek.

2. Mezhebî ve imamlardan nakledilen furu’u koruyabilmek ve fer’i hükümde farklılık iddiasıyla, mezhepteki tutarlığa itiraz edilmesine engel olmak.

Bu bağlamda İbn Hümam’ın riba hadisinde geçen altı maddeye ait riba hükmünün illeti konusundaki söyledikleri bu cevabı doğrular.

- Hadisedeki aynı cins malların eşit olmayan miktardaki mübadele yasağının illeti;
Hanefilerde = Cins birliği, keyli ve vezni olmaları.
Şafi’ilerde = Yenen maddelerde yiyecek olması, diğerlerinde semen olması
Malikilerde = İktiyad ve iddihar teşkil etmesi

- Hanefilerde ribanın esas gerekçesi “insanların mallarım korunması ve zarara uğramalarının önlenmesidir.” Fakat Hanefiler bundan kaçındılar, çünkü gerekçe olarak bu belirtilirse imamlarından gelen furu’a ters düşmüş olacaktır. Dolayısıyla mezhebe itirazlar serdedilecektir. Çünkü Ebû Hanife’nin bir köleyi iki köle, bir Herat elbisesini iki Herat elbise ile değişmenin caiz oluşu hükmü ile çelişkiye düşmekten kurtulmak için, mezhep bu hikmeti keyl ve vezn özelliklerine bağlamıştır.

- Müellifin illet konusundaki görüşü; insanlar için bir maslahat gerçekleştirmek veya bir mefsedeti savmak üzere hükmün konmasına sebep olan vasıf.

İllet İle İlgili Şartlar:

1. *İllet varlığına ve yokluğuna kesin olarak hükmedilecek şekilde zahir olmalı.*

1 – ان يكون العلة ظاهرة جلية يمكن التحقق من وجودها و عدم وجودها

Sarhoş edicilik vasfı, şarabın hükmünün illeti olmaya elverişlidir.

- Alım – satımda “rıza” illet olamaz. Çünkü sübjektiftir. Gönülden geçeni bilmek mümkün değildir, şu halde illet olmaya elverişli olan icap-kabuldür.

Kural: دليل الشيء في أمور باطنة يقوم مقامه

نقل ملكية البدلين	**البيع** = إيجاب و قبول = صيغة العقد	**تراضي**
حكم	علة / مظنة المظنة	أمور باطن
		مظنة

2. *İllet, munzabıt = istikrarlı olmalıdır.*

2 -ان تكون العلة منضبطة

- Yolcunun namazını kısaltma hükmünün illeti meşakkat olamaz, çünkü meşakkat kişiden kişiye göre değişiklik gösterir.

3. *İllet, hüküm için münasip bir vasıf olmalıdır. O vasfa binaen hüküm konduğunda insanlar için bir fayda, semere ortaya çıkacak*

3 - ان تكون العلة وصفا مناسبا للحكم

- Şaraptaki “sarhoş edicilik vasfı” illet olmaya uygundur. Çünkü akıllar korunmuştur.
- “Kasten adam öldürme” de kısasın uygulanması, kulların faydasını temin içindir. Can güvenliği ve huzurlu bir dünya sağlamaktadır.

- Hüküm için münasip demek, kullar için fayda sağlayıp sağlamamasıdır.
- Münasebetsiz vasıflarla (evsaf-ı Tardiye) illet yapılmaz. Mesela şarabın haramlığına “sıvı olmasının” illet yapılması gibi.

4. *İllet, asla has bir vasıf olmayacak/illet-i müteaddiye olacak.*

4 - ألا تكون العلة وصفا قاصرا على العلة.

-Namazı kasredebilme hükmünün illeti “Sefer” halidir. Yolculuk ise sırf yolcuya mahsustur. Çok ağır işlerde çalışan kimse gibi, yolcu olmayanın yolcu olana kıyas edilip aynı hükmün uygulanması mümkün değildir.
- Mest üzerine meshin illeti “ihtiyaç ve çıkarmadaki zorluk” tur. Bu illet mest ile sınırlı olduğundan sarık ve eldiven üzerine mesh etmeye kıyas edilmez.

İlleti belirleme metotları:

1. İlleti kitap ve sünnet nasslarında araştırmak.
İllet nassta geçiyorsa buna (العلة المنصوصة) denir.
Nassın bir vasfı illet olarak göstermesi iki yolla olur.
a. *Saraheten delalet:* Nassın, illeti bu anlamda konmuş edatla göstermesi
Sarahaten delalet iki şekilde olur:
Kat’i: İlletin başındaki edatın sadece ta’lil anlamının olması.

من أجل - لأجل- كي -إن

Zanni: İlletin başındaki edatın, ta’lilden başka anlama geliyor olması.

ل - (في manasında) با

b. *İma yoluyla delalet:* Hükmün yanında vasfın bulunup, vasfın başında bir edatın bulunmaması. Bu vasfın geliş sebebinin hükmün illeti olduğunu anlarız
-Hükmün hırsızlığa bağlanması - و السارق و السارقة فاقطعوا أيديهم
-“Zihni karışıklık” durumu ile hüküm arasında münasebet - لا يقضي القاضي و هو غضبان
- Burada illet “kati” gözükmekle beraber cumhur illet olarak - لا يرث قاتل
“ إستعجال الشيء قبل أوانه بفعل محرم ” bunu kabul eder.
Not: İma yolu ile delalette karine yardımı ile illet ortaya çıkar.
İktiran: Hüküm ile vasfın birlikte olmasıdır. **إقتران** : تعليق الحكم بمشتق يفيد علية مأخذ الإشتقاق

2. İlleti icmada araştırmak.
Müctehidler herhangi bir devirde, bir vasfın bir şer’i hükmün illeti olduğu hususunda ittifak ederlerse bu vasıf icma ile hükmün illeti kabul edilir.
-Ayetten çıkan hüküm “küçük erkek çocuğun malında babanın velayeti var”dır. İllet “küçüklük” tür. Bu illet icma ile sabittir.
Küçüklük mal velayeti konusunda, illet ise evlendirme konusunda da illettir.
- Kızgın iken hüküm vermenin haramlığında illet “zihin karışıklığıdır” Bunda icma vardır. Buna kıyasla korku, üzüntü vb. sebeplerin yol açtığı zihin karışıklıklarında da hüküm verilemeyeceği sonucuna varılmıştır.

3. İllet ile hüküm arasındaki uygunluğu araştırmak (العلة المستنبطة)
Münasebetten maksat; illet kabul edilen vasıf ile hüküm arasında öyle bir uyum olmalıdır ki hükmün vasıf üzerine bina edilmesiyle, Şari’nin hüküm koyarken kast etiği maslahatın gerçekleşmiş olduğu kanaatine varılmalıdır. Bu maslahat da ya fayda sağlama veya zarar defetmedir.
Bu metoda nass veya icma olmayan durumlarda başvurulur.
Mesela: küçük bakire kızın üzerinde velayet yetkisinin sabit olmasındaki illetin (صغر) olduğu kabul edilir.

Münasib vasfın kısımları

Münasib vasıf Şari’ tarafından muteber görülüp-görülmeyişi açısından üç kısımdır:
1. *Şari’ tarafından muteber sayılan münasip vasıf:* Muteberliği hakkında şeri’ delil bulunan vasıftır. Bu vasıfla ta’lil yapılacağında ittifak vardır. Buna “münasib-i müessir” de denir.
Ayette (Nisa 6) küçüğün malları konusunda velayet hükmü kabul edilmiştir. Şari’ küçüklük vasfını dikkate alıp bunu hükme bağlamıştır. Mal hususundaki velayet ile evlendirme velayeti “velayet” noktasında birleşmektedir.

2. *Şari' tarafından geçersiz sayılan münasib vasıf:* Muteber sayılmayacağı hakkında şeri' delil bulunan vasıftır. Bu vasfa göre ta'lil yapılmaz.
Yahya b. Yahya'nın Endülüs hükümdarı hakkında gözettiği maslahat, mülgadır. Çünkü Malikilere göre şari' tahyiri getirmiştir. Muhayyerlikten birisi dayatılırsa mülga olur.
Maslahatla mefsedet eşitse şar'i maslahatı görmez, mefsedeyi yükseltir. Kendisinden daha üstün maslahatla düşük seviyedeki maslahat karşı karşıya getirilirse üstün olan tercih edilir.
Kızın mirastan erkek gibi eşit alması gerekirdi. Fakat ayette erkeğe iki pay verilmiştir. Maslahat ilga edilmiştir. Şari'nin gözettiği maslahat daha üstündür.
Not: Maslahat – ı mürsele ile ikinci anlamdaki hikmet aynı anlamdadır. Hikmetin olduğu yerde hükmü koyan şari, maslahat-ı mürselenin olduğu yerde hükmü koyan müctehiddir.
3. *Şari' tarafından ne muteber ne geçersiz sayılan münasib vasıf:* muteber veya geçersiz kılındığı hakkında delil bulunmayan vasıftır. Müctehidin takdirine bırakılmıştır. Münasib-i mürsel veya maslahatı mürsele de denir.

Münasebeti Araştırma Metodunun Önemi

Hüküm ile illet olarak kabul edilecek vasıf arasındaki uygunluğu araştırma metodu, illeti belirleme metotlarının en önemlisi sayılır.
Fıkıh kitaplarında yapılan kıyaslar dikkatle incelendiğinde, illetin çoğunun münasebe metoduyla tespit edildiği görülür.
Alimler çoğu zaman hükümde ittifak ettikleri halde, münasip vasfın hangisi olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir.
Örnek I: Hanefi ve Şafiiler, küçük bakire kızı evlendirmede babanın velayet yetkisine sahip olduğu hususunda müttefiktirler. Fakat hükme uygun düşen münasip vasıfta Hanefiler "uygun vasfın" صغر Şafi'iler ise بكر olduğunu söylerler.
Örnek II: Bilginler şufa hakkının varlığı hususunda ittifak ederler. Fakat hükme uygun vasfın ne olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefiler münasip vasfı yeni ortaktan gelebilecek muhtemel zarar olarak söyler. Şafiiler ise taksimden doğacak özel zarar olarak kabul ederler. Her iki mezhep, taksimi kabil gayrimenkulde şufa hakkının bulunduğu ve bu gayrı menkulde hissesi bulunan paydaş lehine şufa hakkının sabit olacağı noktasın da fikir birliği içerisindedir. Fakat Şafiiler, şufa hakkının sadece şayi' hisseli böşünebilen akarlarda mümkün olduğunu, Hanefiler ise şayi hisselerde olduğu gibi bölünemeyen hisselerde de olabileceğini söylerler.

Tahricu'l Menat:

Hükmün kendisi nass veya icma ile sabit olmakla beraber nass veya icma ile belirtilmeyen illetin herhangi bir yöntemle tespit edilmesine denir. Tahric, bir ictihad türüdür.
- Müslüman kadının gayrimüslimle evlenmesinde illetin ne olduğu hususunda yapılan tayin Tahric – ul menattır.

Tenkihu'l Menat:

Bir hükmün ta'lili ile ilgili olarak nassta yer alan vasıflar üzerinde, illet olarak kabul edilmeyecek olanları ayıklamak ve nassın göstermek istediği esas illeti belirlemek amacıyla yapılan ictihaddır.
- Ortada bir nass ve nassla beraber hüküm ve yanında bir takım vasıflar mevcut. İşte bu illet olmaya uygun vasfın ortaya çıkarılması işine tenkihul menat denir.
- Tenkihul menatta illet, illet-i mansusanın ima kısmıdır.
Ramazan gününde karısıyla cima' eden kişiye kefaret gerektiği hadiste bildirilmiştir. Hadis, hükmün illeti olarak bedevinin fiiline işaret etmektedir. Müctehid bu hükmün illetini teşkil etmeyen vasıfları ayıklayarak hükmün illetini ortaya koyar.
- Hanefi ve Malikiler bir adım daha ileri giderek illetin sadece cinsel ilişki olmasını ilga ederek illetin, kişinin bilerek muftırı (orucu bozan şeyi) yapmasıyla ramazana saygısızlık olduğunu söylerler.

Tahkiku'l-Menat:

Tahric veya tenkih ile tespit edilen illetin başka fer'lerde de olup olmadığını araştırmadır.

- Ayette şarap haram kılındı. Yapılan incelemede haramlığın illetinin iskâr olduğu anlaşıldı. Aynı vasfın hurmadan yapılan içkide de var olup olmadığını ortaya çıkarmak da tahkikul menattır.
- Sirkattaki illetin nebbaşta (mezar soyguncusu) da olup olmadığını araştırmak da aynıdır.

5) MESÂLİH-İ MÜRSELE

- Kendisine binaen hüküm konulduğunda kendisi gerçekleşendir.
- Şari'in koyduğu hükümden def-i meşakkat sonucu çıkıyorsa Hikmettir. Müctehidin koyduğu hükümden def-i meşakkat sonucu çıkıyorsa Maslahat-ı Mürseledir.

Zaruret-i Hamse: <u>Dini</u>, <u>Nefsi</u>, <u>Malı</u>, <u>Nesli</u>, <u>Aklı</u> korumak.

Şari'in itibar edip etmemesine göre maslahat üçe ayrılır:

1 - <u>Maslahat-ı Mutebere:</u> İtibar edildiğine dair özel delillerin bulunduğu manalardır.
2 -<u>Maslahat-ı Mülğa:</u> İtibar edilmediğine dair özel delillerin bulunduğu manalardır.
3 -<u>Mesalih-i mürsele:</u> Muteber veya geçersiz sayıldığına dair delil bulunmayandır.

Mesalih-i mürsele

-Şari'in hükmünü açıklamadığı

-Kendisine kıyas edilecek nass veya icma ile sabit hükmün bulunmadığı durumlarda söz konusudur. Ayrıca kendisinde illet olmaya elverişli ve üzerine bina edilebilecek münasip vasıf bulunmalıdır.

- Mesalih-i Mürsele delildir. Mesalih-i Mürseleye binaen hüküm koymaya ISTISLAH denir.

Istıslahın Tanımları:

1. Mesalih-i mürsele gereğince hüküm koymak.

-بناء حكم على مقتضى المصالح المرسلة

2. Bir maslahatı gözeterek hakkında nass veya icma olmayan bir olayda hüküm koymak.

- تشريع حكم في واقعة لا نص فيها و لا إجماع بناء على مراعاة مصلحة

3. Maslahat kaideleri üzerine hüküm koymak.

- الإصتصلاح الآن هو بناء الحكم على قواعد المصالح

4. İlgasına veya ispatına dair özel delil olmayan (bir olayda) maslahat gereğince ve bu maslahatın da Şari'in maksadına uyumlu olacak şekilde hüküm koyma.

- الحكم بمقتضى المصلحة التي لا يشهد لها دليل خاص بالإلغاء أو الإثبات و تكون متفقة مع مقاصد الشريعة

Mekasıd-ı şeria üçtür:

1. Zaruriyyat
2. Haciyyat
3. Tahsiniyyat

Maslahat denilen şey ilk üç kısımdan birinin içine girecek.

<u>Örnekler:</u>

1)	سفر	مشقة	دفع المشقة	إباحة الفطر	دفع المشقة
	-------	--------	------------	-------------	--------------
	علة	حكمة I	حكمة II	حكم	حكمة II

Maslahat-ı mu'tebere.
[Hükmü Şa'ri koydu.]

--------	**2)**	دفع ضياع القرآن و تواتره	جمع القرآن يجوز	دفع ضياع القرآن و تواتره
		-------------------	-------------------	--------------------

مصلحة مرسلة حكم مصلحة مرسلة

[Hükmü müctehid koydu]

3) زجر الأمير عن الإفطار الصيام زجر الأمير عن الإفطار

--------------- ---------------- ----------------------

[Yahya bin Yahya fetvası] ملغاة مصلحة مصلحة ملغاة

Not: Birinci örnek maslahatı mütebereye II. si maslahatı mürseleye III.sü maslahatı mülğaya örnektir.

- Maslahatı-ı Mürselede kıyas yapılmayacağından, hükmün gerçek bağlandığı yer meinne olduğu için kıyastaki gibi illet aramaya gerek yoktur.
- Maslahat-ı muteberenin olduğu yerde kıyas yapılacağından dolayı illet aramaya gerek yoktur.

Not: Maslahat-ı mursele delil olması ve zihinde olması itibariyle öncedir fakat hariçte hükümden sonradır.

Mesalih-i Mürseleye göre hüküm verme şartları:

1. Maslahat belirli bir şeri delil tarafından ilga edilmiş olmamalıdır.
2. Maslahatın varlığından emin olunmalıdır. Vehme dayanan maslahata göre hüküm verilmez Zann-ı galip olmalıdır.
3. Maslahat- genel olmalıdır. Özel ise ona göre hüküm verilmez.
4. Maslahat, mahiyet itibariyle ma'kul (akla uygun) olmalıdır.

Mesalih-i Mürselenin Önemi:

- İslam Hukuk prensiplerinin en önemlilerindendir
- Müctehid diğer kaynaklarda delil bulunmadığında bu prensipten faydalanarak toplumun yararını gerçekleştirecek hükümler koyar.

Mesalih-i Mürsele Kıyas karşılaştırılması

Birleştikleri noktalar:

1. Her ikisine de hakkında kitap, sünnet veya icmada özel hüküm yoksa başvurulur.
2. Her ikisinde de hüküm münasip bir vasıf üzerine bina edilir.

Ayrıldıkları noktalar:

1. Kıyastaki hükmün benzeri kitap, sünnet veya icmada mevcut iken mesalih-i mürselede kıyas edilebilecek benzeri olay yoktur.
2. Kıyasta, hükmün bina edildiği maslahatın muteberliği hakkında özel delil vardır. Mesalih-i Mürselede ise olumlu veya olumsuz delil yoktur, şari' sukût etmiştir.

Not: Her ne kadar bayraktarlığını imam Malik yapsa da diğer mezhep imamları da mesaslih-i mürseleyi uygulamada kullanmışlardır.

Gazzaliye göre: mesalih-i mürseleden maksat şari'in maksadını korumaksa bunda problem yok. Gazalinin getirdiği şartlar o maslahatın kati deliller karşısında, kati delillerin bırakılıp maslahatla amel edilmesidir.

Örnek: Zor durumda domuz etinin yenebilmesi.

6) İSTİHSAN

Kıyas lafzının kullanıldığı ıstılahi manalar

a. Fıkıh usûlünde bilinen terim anlamında

b. Genel nitelikli şer'i nass . - النص الشرعي العام

Örneğin: İmam Azam'dan muhsan olan zeninin recmi konusunda nakledilen "Biz kıyasa aykırı olarak ve istihsan yoluyla recm gerektiğine hükmettik" sözündeki kıyas bu anlamdadır.

İmam Azam, fiili sünnete binaen genel nitelikli nassla değil, Hz. Peygamber ve ashabının uygulamasıyla amel etmektedir.
Bu konudaki genel nitelikli nass : "الزانية و الزاني فاجلدوا كل واحد......"
Fakat muhsan olan "zani" bu genel nassın dışında tutulmuş, hakkında değnek değil, recm cezası gerektiğine hükmedilmiştir.
Not: Başından meşru evlilik geçen -evli veya dul olsun- kişiye muhsan, başından evlilik geçmeyene de gayri – muhsan denir.

c. Fıkıhta veya bazı mezheplerde kabul edilmiş yerleşik kural anlamında.
Örneğin: İmam Azam'ın oruçluyken unutarak yiyip- içen kimse hakkında söylediği "rivayet olmasaydı kıyasa göre hükmederdim" sözündeki kıyas kelimesi bu anlamdadır. Buradaki kural "Bir şeyin rüknü ortadan kalkınca kendisi de ortadan kalkar" kuralıdır.

"إن الشيء ينتفي بانتفاء ركنه"

Kurala göre unutarak dahi olsa yeme – içme neticesinde orucun bozulması gerekirdi. Fakat Hz. Peygamberden rivayet edilen unutarak yeme-içme neticesinde orucun bozulmayacağına dair hadis bu kuralın dışında değerlendirilmiştir.
"Asıl" kelimesinin kullanıldığı manalar:
* Lügatte, *üzerine başka şeylerin bina edildiği temel* demektir.
Terim olarak birçok manada kullanılır.
a. Şer'î delil anlamında: Kitap, sünnet, icmâ ve diğer deliller.
b. Fukahanın tümü veya bir kısmına göre yerleşik kural.
c. Racih (tercihe şayan olan): "Bir konuda mecaz ve hakikat çatışırsa asıl olan hakikattir."
d. Kıyasta fer'e mukabil olan: Şarap asıldır, şampanya fer'dir.
İstihsan konusunda âlimlerin ihtilaf etme sırrı:
* Bir kısım Hanefi bilginlerinin istihsandan maksatlarının ne olduğunu belirtmemeleri. Bu belirsizlik sebebiyle bazı bilginler, Hanefi fakihlere istihsan konusunda karşı çıkmışlar, ağır ithamlarda bulunmuşlardır. Fakat bu ithamlar karşısında çoğunluk istihsandan maksadın ne olduğunu belirten tanımlar yapmışlardır.
Şöyle ki; *Müçtehidin, bir meselede, o meselenin benzerlerine verdiği hükümden vazgeçmeyi gerektiren bir delille, o hükmü bırakıp aksine hüküm vermesidir.*
* İlk bakışta akla gelen açık kıyasa aykırı olan hemen hatıra gelmeyen hafi kıyastır.
İstihsanın tarifi: *Müctehidin bir meselede, kendi kanaatince, o meselenin benzerlerinde verdiği hükümden vazgeçmesini gerektiren nass, icma, zaruret, gizli kıyas, örf veya maslahat gibi bir delile dayanarak, o hükmü bırakıp başka bir hüküm vermesidir.*
Not: İstihsan konusunda, hadis vaber-i vahid de olsa kıyası ortadan kaldırır.
Meseleleri inceleyen kişi şu iki durumdan birisiyle karşılaşır:
a. Ya müçtehidin özel bir delil sebebiyle genel hükümden ayrıldığı bir meseledir.
b. Ya da hakkında biri açık diğeri kapalı iki farklı kıyas imkanı bulunan ve müçtehidin kapalı kıyası daha güçlü bulduğu için açık kıyası terk ettiği bir meseledir.
İstihsan çeşitleri:
İstihsanın kaynağına (وجه الاستحسان) adı verilir.
Bu açıdan istihsan altı çeşittir:
- Nass sebebiyle
- İcma sebebiyle
- Zaruret sebebiyle
- Kapalı kıyas sebebiyle
- Örf sebebiyle
- Maslahat sebebiyle istihsan.

1. Nass sebebiyle istihsan: Bir mesele hakkında belirli bir nass bulunuyorsa ve bu nass, genel nass veya yerleşik genel kural gereği o meselenin benzerleri hakkında uygulanan genel hükmün aksine bir hüküm içeriyorsa bu çeşit istihsandan söz edilir.
* Bu özel nass hükmü, şarî'in benzerlerine ait hükümden istisna ettiği bütün durumlar hakkında geçerlidir.
Örnek I: السلم بيعُ آجلٍ بعاجلٍ
*Hz. Peygamber Hakim bin Hizam'a : "لا تبع ما ليس عندك " buyurmuştur. Bu genel niteliktedir.
* İkinci nass ise özel niteliktedir. Nitekim Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde buradaki insanların selem yaptıklarını görür. Bunun üzerine "Selem yapan, bunu belirli bir ölçüye, belirli tartıya ve belirli bir süre tayin ederek yapsın" buyurmuştur.
- Bu hadise binaen fakihler, selemin geçersiz olmasını icap ettiren genel nasstan ayrılarak, özel nassa göre hüküm vermişler ve selemi caiz görmüşlerdir.
Örnek II : Vasiyet, mülkiyetin ortadan kalacağı zamana bağlanmış bir temlik işlemidir.
- Yerleşik kurala göre, temlik mülkiyetin ortadan kalkacağı zamana bağlanamaz. Bu halde vasiyetin geçerli olmaması gerekir.
- Fakat bu hususta özel nasslar varid olduğundan geçersizlik hükmü terk edilmiş, vasiyetin cevaziyetine hükmedilmiştir.
Örnek III: Oruçlunun unutarak içip – yemesine rağmen orucunun devam etmesi de genel kuralın dışına çıkılarak, özel bir nassla tercih edilmiştir.
Örnek IV: Şart muhayyerliği meselesinde: icap kabul gerçekleştiğinde akit lazım (bağlayıcı) olur. Bu akitlerde kuraldır. Bu kurala göre kişinin getirdiği şartın, uygun şart olmaması gerekir.
Fakat Hz. Peygamberin Hıbban b. Munkız'a söylediği: " إذا بايعت فقل لا خلابة و لي الخيار ثلاثة أيام "
hadisi ile kaideden istisna edilmiş ve şart muhayyerliği caiz görülmüştür.
2. İcma ile istihsan: Vechül – istahsanın icma olduğu istihsan çeşididir.
* Mal sanatkardan olmak üzere ıstınsa (sipariş) akdi.
Burada kural "العقد على المعدوم لا يجوز" "Madum üzerine akit caiz değildir"
- Fakat insanların genelinin teamül haline getirdiği uygulama olduğundan "icma – i sukûtî" veya "insanların çoğunun ittifakı" ile icma haline gelmiştir. Vechül istihsan icmadır.
* Hamamda yıkanma meselesine gelince; sözleşmedeki ücret, kullanılacak su, kalınacak süre belirlenmemektedir. Belirsizlik sebebiyle genel kurala göre sözleşmenin geçersiz olması gerekir.
- Fakat insanlar bu uygulamayı teamül haline getirdiği halde içtihad ehli buna karşı çıkmamıştır. Bu durumdan bu meselenin cevazında icma ettiklerini gösterir.

3. Zaruret ve ihtiyaç sebebiyle istihsan:

Hacet = عُسْر= مشقة غير محتملة
* Kirlendiğinde kuyu ve havuzların temizlenmesi:
Kurala göre: Kuyu ve havuzlar pislenme esnasındaki suyun bir kısmı veya tamamı boşaltılsa dahi asla temiz hale gelmez. Çünkü suyun tamamı çekilse ve kuyu temizlense de, o suyun değdiği duvarlar kirlenmiştir. Arkasından gelen su bu duvarlara değdiğinde kirlenir. Dolayısıyla bunun bir sonu yoktur. Bu sıkıntıyı gidermek için belirli ölçeklerde su çıkarıldığında kuyunun temiz sayılacağına hacete binaen cevaz verilmiştir.
*Doğan, akbaba, karga, atmaca gibi yırtıcı kuşların artığı olan sularla dini temizliğin yapılabilmesi: Bunlar leş yiyen hayvanlardır. Gagaları da pislikle halindedir. Su içerken salyaları suya akabilir. Salya, etten türediği için, et pis olduğundan salya da pistir.
* *Kurala göre:* Yırtıcı kuşun artığı pistir. Fakat bu yırtıcılar dört ayaklı yırtıcılardan farklıdır. Yırtıcı hayvanlardan etrafa çit çevirerek korunmak mümkündür. Fakat kuşlar havadan geldikleri için umum belva durumu olduğundan yırtıcı kuşun artığı temiz sayılır.

Vechül istahsan [لا يمكن الإحتراز] dır. (Umum belva – hacet)

Not: Yırtıcı kuşların artığını, insanın artığına mı, yırtıcı hayvanın artığına mı kıyas edelim? Burada insanın artığına kıyas ettik. Çünkü zaruret – hacet vardır.
Bu örnekte istihsanın karşıtı olan ve terk edilen "kıyas''tan maksat şu genel kural da olabilir: İster dört ayaklı ister kuş cinsinden olsun et yiyen tüm yırtıcı hayvanların salyaları pistir. Zira salyanın oluşması pis olan etleri ile alakalıdır. Eğer "kıyas''tan maksadın bu genel kuraldan olduğu kabul edilirse "istihsan" zarurete binaen genel kuralın terki anlamında kullanılmış olur.

4. Kapalı kıyas sebebiyle istihsan: Hakkında birbiriyle çatışan ve biri açık diğeri kapalı iki kıyas imkânı bulunan meselede gerçekleşir.
- Kıyası hafinin olduğu yerde iki kıyastan birini tercih vardır. Burada istihsan, istisna anlamında değildir.

- Hanefi mezhebindeki yerleşik kurala göre:

- İrtifak hakları olan tarlanın satımında, irtifak haklarının da alıcıya geçmesi için akitte belirtilmesi gerekir.
- İcare akdinde ise arazi – söylenmese de – irtifak haklarıyla beraber verilir.
- İrtifak hakkı olan arazinin vakfedilmesine gelince, bu haklardan bahsedilmediği takdirde hüküm ne olacak? Haklar da vakfedilmiş olur mu?
- Malik, sahip olduğu malı vakfederek mülkünden çıkardığı için bu satış akdine benzemektedir. Fakat mesele satım akdine kıyas edildiğinde irtifak haklarının karşı tarafa vakfedilmemiş olduğu görülür.
- Meselenin üzerinde biraz düşünülünce bunun icare akdine benzediği görülür. Çünkü temlik olmaksızın faydalanma vardır. Nasıl ki kiralanan şey kiracının mülkiyetine geçmiyorsa, vakıfta da faydalananın mülkiyetine geçmez. Bir nevi icare akdine benzemektedir.
- Arazinin vakfedilmesini satıma kıyas ederek *kıyas-ı celiyi* arazinin vakfedilmesini icareye kıyas ederek *kıyas-ı hafiyi* alırız. Zaten vakfın gayesi de icarede olduğu gibi o şeyden faydalanmadır.
- Burada kapalı kıyas, açık kıyasa tercih edilmiştir.
* Mal konusundaki velayette, velinin bazı hukuki işlemleri yapmaya yetkili olması (vedia sözleşmesi yapabilmesi) ve bazılarında da yetkili olmaması (velayet altındaki kişinin malında kendi borcunu ifa etmesi) vardır.
- Teslim şartlı rehin ise hem vediaya hem borcu ödemeye benzer. Başkasına mal bırakma açısından rehin vedia gibidir. Borcun ödenmesi halinde ortaya çıkacak sonuç açısından ise rehin ifaya benzer.
- Buna göre rehin hususunda iki farklı kıyas vardır. Biri rehnin vediaya kıyas edilmesi, ikincisi ifaya kıyas edilmesi.
- Hanefi bilginlerince rehnin vediaya benzetilmesi kapalı kıyastır ve istihsan adını alır, ifaya benzetilmesi ise açık kıyastır.

5. Örf sebebiyle isihsan: İnsanların kıyasla belirlenen bir hükme veya yerleşik genel kurala aykırı düşen bir uygulamayı örf haline getirmeleridir.
* Hanefilerce sözleşmelerde örfen benimsenmiş her şart geçerlidir. Bu istihsan yoluyla kabul edilmiş bir hükümdür ve genel kurala aykırıdır. Bu kural da (إن النبي نهى عن بيع و شرط) hadisidir.
- Buradaki istihsan karşıtı olan kıyastan maksat, genel nassın kendisi olabileceği gibi, akit esnasında ileri sürülen şartların da geçersiz sayılacağı kuralı da olabilir.
* Vakıfta kural: Allah için vakfedilen şeyin müebbet olmasıdır. Bu da gayrimenkullerde geçerlidir.
- Bu kurala göre menkul malların vakfı caiz değildir. Ebu Yusufa göre menkul, gayrimenkule tabi ise vakfedilebilir.

- İmam Muhammed dini kitapların vb. şeylerin kendi zamanında vakfedildiğini görür. Neticede vakfedilmesi örf haline getirilmiş. Kab-kacak tip şeylerin vakfedilebileceğini belirtir. Burada udül sebebi – vechül istihsan- örftür.
* İrtifak haklarının tek başına satımı caiz değildir. Araziye teb'an satılırlar. Sonraki âlimler kuyuların satımının örf haline geldiğini görerek, tek başına satılabileceğine fetva verdiler.
6. Maslahat sebebiyle istihsan: Bir meselede maslahat düşüncesi o meseleye genel nassa ve genel kurala göre uygulanacak hükümden istisna yapmayı ve aksi yönde bir hüküm vermeyi gerektirirse bu çeşit istihsandan söz edilir.
* Ev kiralama akdinde taraflardan biri ölünce akit sona erer. Fakat arazi kiralama durumunda taraflardan birinin ölümü veya sürenin bitimiyle akit sona erer. Varisler kiracıya çık diyebilir. Fakat kiracının maslahatı düşünülerek istihsanen ürünler alınıncaya kadar süre uzatılır. Fazladan sürenin bedeli ödenir.
- Gerekçe emek sahibinin menfaatini korumak ve zarara uğramasını önlemektir.
* Haşimoğullarına zekât verilemeyeceği hükmü hadisle sabittir. Fakat Hanefi ve Maliki imamlar kıyasa aykırı olmakla beraber istihsanen kendi zamanlarındaki Haşimilere zekât verilebileceğine hükmetmişlerdir. Bu maslahata binaen yapılmıştır. Zira o dönemde Haşimilere gidecek olan ganimet payı onlara ulaşmaz olmuştur. Onların maslahatını korumak için buna cevaz verilmiştir.

*Tazminat hususunda yerleşik kural şudur: الأمانة لا تضمن إلا بالتعدي أو بالتقصير
Bu kurala göre terzi vb. sanatkâr nezdinde bulunan malları kasıt – kusur olmadığı sürece helakinde tazmin etmez. Fakat sahibeyn yangın ve soygun gibi zorunlu durumlar dışında helak olunca tazmin gerekir demişlerdir. İmam Malik de aynı görüştedir. Burada kıyasa aykırı hüküm verilmiştir. Sebep de insanların mallarının boş yere kayba uğramasının önlenmesi yani maslahat düşüncesidir. Çünkü zamanla emanete hıyanet artmış, art niyet yayılmıştır.
Tenbih:
* İstihsan sadece celi (açık) kıyasın karşıtı anlamındaki hafi (kapalı) kıyastan ibaret değildir.
* İstihsanın mukabili olan kıyastan maksat;
- Kıyas-ı usuli olabileceği gibi
- Genel nitelikli şer'i nass
- Mezhep veya bazı fakihlerce benimsenen bir kural olabilir.
*İstihsanın gerekçeleri sadece nass, icma, zaruret ve kapalı kıyas olarak takyid edilmiş olsa da, başka delillere binaen de istihsana gidilebilir.
Not: Şafiler istihsanı şu adla isimlendirirler:
a) Hanfilerin delaletün – nass dedikleri **kıyas-ı evla**.
Örnek: Ayette ana baba için (ولا تقل لهما أف) geçmektedir. Nassta geçen en düşük mahiyetteki şey yasaklanıyorsa, geçmeyen daha kötü fiiller hayli hayli yasaklanmıştır.
b) Hanefilerin delaletün nassın ikinci nevi olarak isimlendirdikleri **kıyas-ı müsavi:** Ayette yetim malını yemenin haramlığı vardır. "إن الذين يأكلون أموال اليتامى ظلما" Yetimin malını yemekle yakmak arasında bir fark yoktur. Her ikisinde de yetimi malından mahrum bırakma vardır.
c) Kıyas-ı edna: Usulü fıkıhtaki kıyas: Biranın şaraba kıyası gibi.
* Şafiiler ilk ikisine kıyas-ı celi, sonuncuya kıyas-ı hafi derler.
Zerkaya göre istihsan:
1. _İstihsan-ı zaruri:_ İstihsan çeşitleri bunun içine girer.
2. _İstihsan-ı usûli:_ Kıyas-ı celiye karşı, kıyas-ı hafiyi almak.
- Nass ile istihsandaki selem akdinde genel kural ve genel kuralın içindekilerin birini bir delile dayanarak çıkarma, hariçte tutma var. Bu çeşit istihsanda udulü şarî'in kendisi

yapmaktadır. Hadisin sahih olması durumunda bunu tüm mezhepler kabul eder. Fakat müçtehidin udulü durumunda ise her mezhep kabul etmemektedir. Çünkü burada müçtehid, içtihad etmektedir. İçtihadında isabet ve hata edebilir.

- Zerka birinci durumdaki (şarî'in udulü) istihsanı, istihsan ismiyle değil sünnetle hüküm şeklinde ifade eder.

Malikiler ise bunun nassla sabit olduğunu belirtirler.

- Hanefilerin istihsan bi'l kıyas dediklerine Malikiler direkt kıyas derler. Yani hüküm kıyasla sabittir derler.

Malikiler diğer istihsan çeşitlerinde istihsan ismini kullanırlar.

- Hanefiler maslahatı mürseleyi istihsan bi'z-zarure ve hacet içersinde zikrederler.
- Malikilerde asıl olan maslahatı mürseledir, istihsanı maslahatı mürsele içinde değerlendirirler.
- Malikilerin delil olarak aldıkları maslahatı mürsele, Hanefilerin istihsan delili olarak karşımıza çıkar. Hanefilerin istihsan dedikleri delili ise Malikiler, istihsanın çeşitlerinden istihsan bi'z-zarure ve hacetin içinde olarak kabul ederler.

Malikilere göre maslahatı mürsele:

1.Maslahatı mürsele
2. İstihsan
a. Örf ile
b. Nass ile

İstihsanın Hüccet Değeri

Hanefi mezhebinin delillerinden biri olmasına rağmen diğer fakihlerin istihsanı delil kabul etmedikleri görülür. Aslında tüm imamlar için muteber bir delildir. Mezheplerin furuu fıkhını inceleyen kimse bu kitapların istihsana dayalı hükümlerle dolu olduğunu görür. Bu konuda en dikkat çekici olan maliki mezhebidir. İstihsana en çok karşı çıkan İmam Şafi dahi istihsana dayalı birçok hüküm vermiştir. Amidi el-İhkam da bunu açıkça ortaya koyar. İmam Şafi'inin reddettiği, şeri delillere dayanmaksızın şahsi arzuya ve subjektif yorumlara dayanarak verilen hükümlerdir. Bu şekildeki bir istihsan anlayışı sadece Şafi'iye göre değil herkese göre batıldır.

İstihsan - Mesalih-i Mürsele Farkı

- İstihsanın olduğu yerde bir mesele ve o meselenin benzerleri vardır. Meselelerden birini kuraldan (kıyastan) bir delille istisna etme ve aykırı hüküm verme vardır.
- Mesalih-i mürselede ise meselenin benzerleri yoktur. Maslahat düşüncesine binaen bilinen bir hükmün aksine hüküm verme olmayıp verilen hüküm ibtidaen sabit olur.

7) ÖRF

Örf, insanların çoğunun benimseyip alışkanlık haline getirdikleri işler veya duyulduğunda hatıra başka anlam gelmeyecek derecede özel bir anlamda kullanmayı adet edindikleri lafızlardır. Kuran'da يامرون بالمعروف-خذ العفو وامر بالعرف şeklinde bu kelime geçmektedir.

Örfün Kur'an lisanıyla manası: Aklın veya şeriatın güzel gördüğü ve akl-ı selim sahiplerince de muteber görülen şeydir. (Seyyid bey- Usul)

Ayetteki örf mutlak anlamdadır. İyi veya kötü ayrımı yoktur. Örf kök olarak irfan, marifet, bilmek anlamlarına gelir. Tam karşısında nükür vardır. Adet kelimesi iade veya itiyad (alışmak) dan dan gelir. Bunların kökü de a-ve-de (dönme)dir.

1. Kurandaki tanıma göre örfün kötüsü olmaz. Âdet ise insanların alıştığı ve tekrarladıkları şeylerdir. Buna göre adette iyi ve kötü ayrımından söz edilebilir. (insan fuhuşu adet edinmiş olabilir) Örf ile adet arasındaki münasebete baktığımızda adet örften daha geniştir. Her örf adettir ama her adet örf değildir.

2. Örf ile adet bu aşamada müteradif olmuştur. İkisi de aynı anlamda kullanılmaktadır. İyi örf- kötü örf, iyi adet-kötü adet.

Örf kavli ve ameli olmak üzere ikiye ayrılır.

Kavli örf: bir kelimenin lügat anlamından alınıp başka anlamda kullanılmasıdır. Lahm denilince tüm etler anlaşılır. Fakat bugün balık dışındaki etler için kullanılmaktadır. Dabbe kelimesinin içine insan da girer fakat Araplar bununla dört ayaklı hayvanları kasteder olmuşlardır.
Ameli örf: Istısna‘ akdi ve hamamlardaki su kullanımı gibi örflerdir. Bu gün için satın alınan eşyalara verilen garanti de örf haline gelmiştir.
3. Fukaha adet kelimesini örf-i ameliye eşitlemiştir. Teamül de bu üçüncü merhaledeki âdetin müradifidir. Bu son merhalede adet- örf ve teamulü karşılaştıracak olursak örfün daha genel olduğunu görürüz.

Örfün Hüccet Oluşu

1. Sahih Örf: Kati nasla çelişmeyen, kıyasın illetine ve İslamın genel prensiplerine (illet eğer illet-i mansusa ise) aykırı düşmeyen helali haram, haramı helal kılmayan örftür.
2. Fasit Örf: Sahih örfün tam tersi özellikteki örftür.
Kati nassa aykırı düşen örfe itibar edilmez. Ancak:
a. Ebu Yusuf nass-ı örfi den bahseder. Yani şari’ nassı vazederken örfü de gözeterek vazetmiştir. Kaideye göre keyli olan ebediyete kadar keylidir. Ancak Ebu Yusuf bu dönemde keyli olan şeylerin başka zamanlarda vezni olarak örfleşmesi durumunda örfün kabul ettiğini kabul etmek gerekir der.
Nas kati de olsa, ‘am nassın kendisi eğer örfi ise, örfün değişmesiyle değişimi kabul edilebilir. Fetva da buna göredir.
ان النبي نهي عن بيع و شرط hadisi munazaayı ortadan kaldırmak için vaz’ edilmiştir. Ancak şart örf haline gelirse munazaa da söz konusu olmuyorsa bu durumda örfe itibar edilir.
Örnek: ‘’Ma’dumun satışı caiz değildir.’’ hadisine rağmen ıstınsa akdine cevaz verilmiştir. Tamamı olgunlaşmamış meyvelerin bahçede satımına İmam malik ve Ahmed teamüle dayanarak cevaz vermişlerdir. Çünkü insanları adetlerinden soyutlamakta harac zorluk çıkarma vardır. İmam Muhammed örf haline gelmesi durumunda menkul malların da gayr-i menkuller gibi vakfedilebileceğine hükmetmiştir.

Örfün Değişmesiyle Hükümlerin Değişmesi

لا ينكر تغيير الاحكام الاجتهادية الظنية

اذا سقط الاصل سقط الفرع

Aslın değişmesi zarureten ferin değişmesini gerekli kılar.
Aynı mezhepteki bilginlerin örfteki değişimler sebebiyle farklı hükümler verdiklerini görmekteyiz. Bu çeşit ihtilaflar hakkında fakihler: “Bu zaman ve devir ihtilafıdır, delil ve huccet ihtilafı değildir” derler.
Bu ihtilaflara örnek I: İmam Azam hadler ve kısas dışındaki olaylarda şahitlerin zahiren adalet vasfını taşıyor olmalarının yeterli olabileceğini, ayrıca tezkiyeye gerek olmadığını belirtmiştir. Ancak sahibeyn sonraki dönemde zahiren adil olmanın kâfi gelmediğini, zamanın bozuk olması sebebiyle ayrıca bu şahitler için tezkiyeye gerek olduğunu söylemişlerdir. Bu, zamanın değişimiyle ahkâmın değişimidir.
II: Ebu Hanife ikrahın sadece sultandan gelebileceğini söylerken sahibeyn sultan dışındakilerin de ikrahta bulunabileceğini söylemişlerdir. Çünkü sahibeyn döneminde devlet otoritesi zayıflamış, başkaları da ikrahda bulunur olmuşlardır.
III. Ahnafa göre gasıp gasbettiği malda değerini artıracak bir tasarrufta bulunduysa malik ya artış kadar ödeme yaparak malı geri alır ya da malı gasıpta bırakarak tazmin bedeli alır. Malda eksilme olursa malik malı ve zayi bedelini alır. Mesela gasıp elbiseyi siyaha boyarsa imam-ı Azama göre bu değeri düşürme sayılır. Zira Emeviler siyah elbiseden hoşlanmazlardı. İmameyn zamanında ise Abbasiler özellikle siyah giyerlerdi.
IV. Hanefilerden mutekaddimin ulema Kur’an öğretme karşılığında ücrete cevaz vermezlerken müteahhirin beytulmalden bu kişilere verilen tahsisatın kesilmesini göz önüne alarak ücret alınmasına cevaz verdiler.

V. Evin bir odasını görmekle diğer odaları görmeye gerek kalmadığını, dolayısıyla da görme muhayyerliğinin bir odayı görmekle kalkacağını söyleyen fakihler daha sonra ancak tüm odaların görülmesiyle muhayyerliğin düşeceğine hükmetmişlerdir. Çünkü zamanla evler değişmiştir.

Örfün Geçerlilik Şartları

1. Örfün söz konusu muamelelerin çoğunda ya da tamamında uygulanıyor olması.
2. Örf o esnada uygulanan bir örf olmalı (yani zamanı geçen artık uygulanmayan bir örf olmamalı)
3. Açık irade beyanıyla çelişmemeli (yani adam örfü uygulamak istemediğini belirtebilir, bu durumda zorlanmaz)
4. Kesin bir şeri delile veya İslam hukukunun ilkelerine aykırı olmamalı.

8) ŞER'U MEN KABLENA

Allah Teala'nın Hz. peygamberden önceki ümmetler için koyduğu ve peygamberleri vasıtasıyla onlara bildirdiği hükümlerdir.

Hükümlerin Kısımları:

1. Kur'anda ve sünnette hiç geçmeyenler: Asla delil kabul edilmezler.
2. Kuran veya sünnette zikri geçenler:

a. Kur'an ve hadiste var olup mensuh olanlar: bunlar da delil kabul edilmez. Misal: Enam/145-146....و علي الذين هادوا حرمنا كل ذي ظفر.... و علي الذين هادوا حرمنا كل ذي ظفر

b. Kuran ve hadiste geçen ve Müslümanları bağlayanlar: bunların delil olduklarında şüphe yoktur. Misal: يا ايها الذين امنوا كتب عليكم الصيام كما ....

Yine kurban kesmek Hz İbrahim'e has bir hükümdü ve Muhammed ümmeti hakkında da varid oldu.

c. Kur'an ve sünnette geçen fakat Müslümanları bağlayıp bağlamadığı hususunda delil olmayanlar: ....وكتبنا عليهم فيها ان النفس بالنفس و نباهم ان الماء قسمة بينهم.....

Ayet Salih peygamber ile kavmi arasındaki bir su ihtilafından bahsetmektedir.

Hanefilere göre ilk ayet tevrattaki bir hükümdür. Kuran'da geçtiği için hüküm verirken göz önünde bulundurulur. İkinci ayetten ise muhayee yani menfaatlerin paylaşımı meselesini çıkartırlar.

- من نام عن صلاته او نسيها Hadisinden sonra اقم اصلاة لذكري ayetini okumuştur. Ayet Hz. Musa ile ilgilidir. Şu halde Kur'an ve sünnette bu şekilde geçen hükümlerin Müslümanlar hakkında da geçerli olduğunu kabul etmek gerekir.

Not: Öncekilerin şeriatıyla amel etmiş olsak da biz Kur'an ve sünnette geçtiği için Kur'an ve sünnetle amel etmiş oluyoruz neticede…

9) SAHABİ KAVLİ

Huccet olup olmayacağı hususundaki görüşler:

1. Akılla içtihad edilemeyecek bir şeyi söylüyorsa Hz. peygamberden işitmesi kuvvetle muhtemeldir. Hadis hükmündedir. Yani mevkuf hadistir ve ihticac edilir.

İbn-i Mes'ud'dan gelen hayız süresinin en az üç gün olduğu, Hz Aişe'den gelen hamilelik süresinin iki yıldan bir lahza olsun fazla olamayacağı gibi görüşler böyledir. Çünkü miktarlar reyle bilinemez.

2. Tartışma yoktur ki bir sahabenin fetvası diğerini bağlamaz. Çünkü birçok meselede ihtilaf etmişlerdir. Peki sahabe fetvası onlardan sonra gelenleri bağlar mı?

- Hanefiler "Bir konuda sahabeden tek bir görüş varsa alırız, birçok görüş varsa tercih yaparız, konu hakkında sahabenin icmâsı oluşmadıkça başka görüş beyan edebiliriz" derler.

- İmam-ı Şafi'i, Malik ve Ahmed'e göre sahabenin bir meselede sahabe icma'ı varsa bu kabul edilir. Onlar da diğer müçtehidler gibi icma etmişlerdir. الاجتهاد لا ينقض بالاجتهاد

10) İSTISHAB

- *İstimrar:* Önceden sabit olan hükmün değiştiğine dair delil bulunmadıkça varlığını koruduğuna hükmetmektir.
- *İstishabu'l-hal:* Durumun devam etmesi: Hal kelimesini şimdiki zaman anlamında alırsak İstishab hükmün şimdiki zamanda da devam etmesi anlamına gelir.

الحكم علي الشئ بالحال التي كان عليها من قبل حتي يقوم الدليل علي تغير تلك الحال

O halin değiştiğine dair bir delil ortaya çıkıncaya kadar o şeyin daha önce bulunduğu hal üzere devam etmesine hükmetmektir.

جعل الحكم الذي كان ثابتا في الماضي باقيا (اي مستمرا) في الحال حتي يقوم الدليل علي تغير تلك الحال

O halin değiştiğine dair bir delil bulunmadığı müddetçe geçmişte sabit olan hükmün şu anda da baki olduğuna hükmetmektir.

İstıshab Çeşitleri

1. İstishâbü'l-hükmi'l-asliyyi li'l-eşyâi: Eşyanın asli hükmünün devam etmesi. Ortada aykırı bir delil olmadığına göre o şeyin mubah olduğuna hükmetmektir. Çünkü ayetlerde şöyle geçer: Allah Teala yerde ve göklerde her ne varsa onları sizin emrinize musahhar kıldı. O yerdeki her şeyi sizin için yarattı…

I.Kural:

الاصل في الاشياء النافعة الاباحة الا الابضاع (faydalı olan şeylerde asl olan -kadının cinselliği müstesna- ibâhadır.)

الاصل في العلاقة بين الرجل والمراة التحريم

II. Kural:

الاصل في الاشياء الضارة التحريم (Zararlı olan şeylerde asl olan haramlıktır.)

Bu kuralın delili (La zarara ve la zıraar)Zarara zararla karşılık verilmez hadisidir.

2. İstishâbu'l-berâeti'l-aslıyye: Sorumluluktan beri olmanın devam etmesi şeklindeki istıshab.

Kural: الاصل في الانسان براءة الذمة (İnsanda beraat-i zimmet asıldır.)

Zimmet: İnsanın borç ve alacaklarının yerleştiği manevi bir kaptır

3. استصحاب ما دل الشرع علي ثبوته لوجود سببه حتي يقوم الدليل علي زواله (Şeri bir sebeple sabit olan bir şeyin devamına hükmetmek. Sebebi bulunduğu müddetçe şer'an var olduğuna delalet eden şeyin devam etmesi)

Örnek:

* Aksine delil olmadığı sürece daha önce borçlu olduğu bilinen birinin borcunun devam ettiğine hükmedilmesi

* Aralarında nikâh akdi olduğu bilinen iki kişinin aksine bir delil olmadığı müddetçe nikâhlı olduklarına hükmedilmesi.

* Kişi abdest aldıktan sonra abdestini bozduğuna dair bir delil olmadığı müddetçe abdest halinin devamına hükmedilmesi…

Not: İstıshabın tarif ve çeşitleri göz önüne alındığında ortaya yeni bir hüküm koymadığı görülür. Aksine daha önce var olan hükmün devamına hükmedilir. Bu nedenle alimler olanı olduğu gibi bırakmanın delilidir derler istishab için.

* İstıshab şer'i delillerin sonuncusudur. Bir meselede istishab kaideleri işletilmeden önce olay hakkında kitap sünnet, icma ve kıyastan özel bir delilin var olup olmadığı araştırılır. Eğer özel bir hüküm varsa onunla amel edilir.

İstıshab Üzerine Bina Edilmiş Fıkhi Prensipler

1. ابقاء ما كان علي ما كان: Olanı olduğu hal üzere bırakma…

Fakihler mefkud hakkında şu sonuçlara varırlar:

- Öldüğüne dair bir delil bulunmadıkça hakları hususunda hayatta olanlarla aynı ahkama tabi tutulur.
- Malları mirasçıları arasında bölüştürülmez, karısı başkasıyla evlenemez, vediası muda‘ dan alınamaz.

2. الأصل في الأشياء الإباحة: Eşyada asl olan ibahadır. Fasit veya batıl olduğuna dair delil bulunmayan tüm akitler geçerlidir.
3. ما ثبت باليقين لا يزول بالشك: Yakin ile sabit olan şüphe ile zail olmaz.

- Mesela abdest aldığını kesin olarak bilen bir kimse abdesti bozulduğuna dair şüpheye düşse abdestinin var olduğuna hükmedilir. Bu görüşü Hanefiler ve Şafi’iler benimserler. Malikiler ise yeniden abdest alınır derler.

4. القديم يترك علي قدمه
5. الأصل في الصفات العارضة العدم و في الصفات الأصلية الوجود:

Henefilere göre İstıshab ispat için değil def ‘ için bir delildir. Yani mevcut hakları korur, karşıdan gelecek suçlamaları defeder, yeni haklar ortaya koyma gücü olan bir delil değildir. الإستصحاب حجة للدفع لا للإثبات

B. ŞER'İ DELİLLERDEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

- Hüküm delilden çıkan sonuçtur, yani bir şey üzerinde doğan sonuç:

الحكم: الأثر المرتب علي الشيء

-Hanefiler delilden çıkan esere hüküm derken, cumhur delilin kendisini hüküm der.

-Allah’ın hükmü Resulleri ve kitapları vasıtasıyla bilinir. Mutezile ise bu hükmün akılla da bilinebileceğini söyler

Hükmü koyan şari’ olduğuna göre o hükmü hangi vasıflarla bilebiliriz.

Eş’ariler: وما كنا معذبين حتي نبعث رسولا ayeti gereği akılla hiçbir şey idrak edilemez derler

Mutazile: Kişilerin akılla yaratanı bulmak ve iyi işler yapıp kötülüklerden uzak durmakla mükellef olduğunu söyler.

Maturidi: Kişi akılla sadece Allah'ı bulmakla mükelleftir, ibadetlerden ise mesul değildir.

الحكم عندالجمهور: خطاب الله المتعلق بافعال المكلفين اقتضاء او تخييرا او وضعا

- خطاب الله Kur'an'daki tüm ayetlerdir.

a) Direkt hitap: Kur'anı kerim

b) Dolaylı hitap. Kur'an dışındaki delillerdir.

المتعلق بافعال المكلفين

Kur'an ayetlerinin tümü değil sadece ahkam ayetleridir.

اقتضاء =طلبا fiilin yapılmasını ve yapılmamasını istemiş olmak. Bu da şu kısımlara ayrılır.

a. İcab: (طلبا فعله) علي سبيل الحتم والإلزام فهو الإجاب

- bağlayıcı tarzda isteme "namazı kılın" gibi

b. Nedb: (طلبا فعله) لا علي سبيل الحتم والإلزام فهو الندب

Bağlayıcı tarzda istememe (mudayene ayetindeki " فاكتبواه") gibi

c. Tahrim: (طلب تركها) ان كان علي سبيل الحتم والإلزام فهو التحريم

- لا تقربوا الزنا gibi

d. Kerahat: (طلبا تركه) ان كان لا علي سبيل الحتم والإلزام فهو التحريم

e. Tahyir: تخييرا بين فعله وتركه فهو الإباحة

-yapmakla yapmamak arasında serbest bırakma

f. Vaz': وضعا =جعلا

Mükellefin fiilini bir şeye sebep, şart veya engel yapmaktır. (**جعلا لشيء**) demek

Sebep: لدلوك الشمس اقم الصلاة = سببا

Vaz'en **iktizaen**

"güneşin doğuşunu namaza sebep kılmak gibi;

Şart: "Taharet olmadan Allah namazı kabul etmez gibi; burada taharet şart olarak getirilmiştir.

Mani': "bir şeyin olmasını engelleyen unsur "katil mirasçı olamaz gibi; مانعا منه-

1. HÜKÜM

Hanefilerin tanımı:

الحكم عند اللأحناف= ما ثبت بخطاب الله المتعلق بافعال المكلفين اقتضاء او تخييرا او وضعا

الحكم

تكليفي	وضعي
خطاب الله المتعلق بافعال المكلفين اقتضاء او تخييرا	خطاب الله المتعلق بافعال المكلفين وضعا

a. TEKLİFİ HÜKÜMLER

Hanefiler (sonuç anlamında)	Cumhur (delilin kendisi)
- Vucub	- İcab طلبافعله
- Nedb	-Nedb "
- Hurmet	- Tahrim طلبا تركه
- Kerahet	- Kerahet "
- İbaha	- Tahyir الإباحة

b. VAZ'İ HÜKÜMLER

Hanefiler	Cumhur
-كون الشئ	- جعلا لشيء
-سببا لشيء	-سببا
-شرطا لشيء	-شرطا
-مانعا منه	-مانعا منه

Teklifi Hüküm İle Vaz'i Hüküm Arasındaki Fark

1. Teklifide talep ve tahyir var, vaz'i hükümde ise beyan vardır.
2. Teklifide konu makdur lil-mükellef (mükellefin yapıp yapamayacağı) olacak (namaz kılmak, zekat vermek, avlanmak gibi). Fakat vaz'i hükümler bazen mükellefin gücü dahilinde olacağı gibi bazen de olmayabilir.

Fakihlere Göre Vaz'i Hükmün Tarifi

Hüküm teriminin ifade ettiği anlam açısından **Usulculere göre**; talep ifade eden ayet, tahyir ifade eden ayet ve (جعل) ifade eden ayetin kendisidir.

Fakihlere göre ise hüküm, talep, muhayyer bırakma veya (sebep, şart, mani) "kılma" nın sonucudur.

Örnekler 1: اوفوا بالعقود bu ayette

Usulcülere göre hüküm; akitlerin icaplarına bağlı kalınmasının, vacip kılınmasıdır (icab)
Fakihlere göre hüküm; bu icab ile sabit olan sonuçtur yani akitlere bağlı kalmanın vacip olmasıdır. (vucup)

Örnekler 2: ولا تقربوا الزنا bu ayette

Usulcülere göre hüküm; zinanın haram kılınmasıdır (Tahrim)
Fakihlere göre hüküm Tahrim ile sabit olan sonuç, zinanın Haram oluşu (Hurmet)

Not: her iki hüküm bir nass ta toplanabilir. Örnek:

والسارق والسارقة فاقطعواايديهما

Teklifi vaz'i (sebep)

وإذا حللتم فاصطادوا-

Teklifi vaz'i

TEKLİFİ VE VAZ'İ HÜKÜMLERİN ÇEŞİTLERİ

A. Teklifi Hükümlerin Çeşitler:

Talebin olumlu- olumsuz oluşu ve bağlayıcı olup-olmaması açısından nevileri beş tanedir.

1. Yapılmasını kesin ve bağlayıcı tarzda istemiş ise **İCAB,** bu talebe bağlanan sonuç **VUCUB,** yapılması istenen fiil ise **VACİP** tir.
2. Yapılması istenmiş fakat kesin ve bağlayıcı tarzda değilse **NEDB,** bu talebe bağlanan sonuç **NEDB,** yapılması istenen fiil ise **MENDUP** tur.
3. Yapılmamasını kesin ve bağlayıcı tarzda istemiş ise **TAHRİM,** bu talebe bağlanan sonuç **HURMET,** yapılması istenen fiil ise **HARAM dır.**.
4. Yapılmamasını istemiş fakat bağlayıcı tarzda değilse **KERAHE,** bu talebe bağlanan sonuç **KERAHE,** yapılması istenen fiil ise **MEKRUH** tur.
5. Yapılıp yapılmaması mükellefin seçimine bırakılmışsa **İBAHA,** muhayyer bırakmaya bağlanan sonuca **İBAHA,** mükellefin seçimine bırakılan fiile ise **MUBAH** denir.

1. VACİB

Tarifi (cumhur): هو ما طلب الشارع فعله علي وجه الحتم واللزوم

Şari'in yapılmasını bağlayıcı tarzda istediği şeylerdir.

Hükmü: Yerine getirilmesi mutlaka gereklidir. Yerine getiren sevabı, özürsüz olarak terk eden cezayı hak eder. Kati delillerle sabitse inkarı küfrü gerektirir.

- **Cumhur** ise delilin sübutunun katiliğine veya zanniliğine bakmaz.

Hanefilere göre vacip ve farzın tarifi

- هو ما طلب الشارع فعله علي وجه الحتم واللزوم بدليل ظني فيه شبهة
- Şari'in yapılmasını bağlayıcı tarzda istediği fakat bu bağlayıcılığın zanni delille sabit olduğu şeydir. Fıtır sadakası, kurban kesme, bayram namazları vs.

Not: Hanefilerdeki vacip ve farz ayrımı delilin katiliği veya zanniliğinden kaynaklanır.

a. Subutu kati - delaleti kati ise = Farz / Haram
b. Subutu kati - delaleti zanni ise = Vacip + tahrimen mekruh

c. Subutu zanni - delaleti kati ise = Vacip + tahrimen mekruh
d. Subutu zanni - delaleti zanni ise = farz ve vacibin dışındakiler
Not: Birinci gruba ayet, mutevatir, Hanefilerin meşhur dediği sünnet dahildir. Delaletleri kati ise
Farzın hükmü: Yapılması kesin olarak gereklidir. Terk eden ağır cezayı hak eder, inkarı küfürdür.
Vacibin hükmü: Yapılması kesin olarak gereklidir, terk eden farzı terk edenden daha az cezayı hak eder. İnkar edenin küfrüne hükmolunmaz.
Not: Hanefilerde farz ve vacibin arasında **farzı ictihadi** (ameli/zanni) vardır. Bunu müctehid yapar, buna ***"vacibi ala***" da denir. "*Vacibi edna*" ise Hanefilerin normal vacip dedikleridir. Telafisi vardır. Namazda, terkinde sehiv secdesi yapılması gibi.
Not: Bir kısım âlimlerin farz dediğine diğerleri vacip diyorsa, bu "*farzı ictihadi*"dir.

VACİBİN KISIMLARI

Vacibin farklı açılardan taksimi vardır.
A. Edasının vakti itibariyle:
a. **Mutlak Vacip:** Şari'in edasını istediği fakat edası için belirli bir vakit tayin etmediği vacip (kefaretler. ramazan orucunun kazası gibi)
Hükmü: Mükellef dilediği vakitte eda eder, yeminini bozan kişi dilediği zaman kefaretini öder.
b. **Mukayyed Vacip**: Şari'in edası için belirli bir vakit tayin ettiği vaciplerdir. (beş vakit namaz, ramazan orucu vs.)
* İbadet, vakti içerisinde yapılırsa *eda* olur. Vakit içerisinde eksik yapılır ve aynı vakit içerisinde tekrar ifa edilirse *iade* olur, vakti geçtikten sonra ifa edilirse *kaza* olur.
Mutlak mukayyed ayrımı:

- Mutlakın ifa edilmesinin muayyen bir zamanı yoktur, mukayyedin vardır.
- Mukayyed vacibin olduğu yerde iki vacip vardır; biri o ibadetin yapılması, diğeri de o vaktin içerisinde yapılmasıdır.

Mukayyed vacibin kısımları

1. **Geniş Zamanlı Vacip**: **(**الواجب الموسع وقته**)**

Vacibin edası için tayin olunan vakit, hem o vacibe hem de o vacip cinsinden başka bir vacibe imkan veren genişlikte ise bu muvasse'dir

- Öğle namazı vaktinin içinde başka namazlar kılmak gibi.

- Bu vacibi yaparken niyetle tayin gerekir. Mutlak niyetle bu vacip eda edilirse nafile olur.

2. **Dar Zamanlı Vacip**: **(**الواجب المضيق وقته**)**

Kendisine tahsis edilen vakit, sadece o vacibin yapılmasını kapsıyorsa buna mudayyak vacip denir. (ramazan orucu)

- Bu vacibin tayin şartı yoktur.

3. **Her İki Tarafa Benzeyen Vacip : (** الواجب ذو الشبهين**)**

Bir bakıma dar zamanlı, bir bakıma geniş zamanlı vacibe benzemektedir. İkisinden de bir şeyler alır, hac ibadeti gibi. Haccın vakti "belirli aylardadır" bu vakit aynı yıl içerisinde tek hac yapılabilmesi açısından mudayyak, hac menasikinin hac aylarının tamamını kapsamaması bakımından ise muvassa'dır.
Bu ayrımdan çıkan sonuç:

- Muvassa' vacip kendine has niyetle geçerli olur.
- Mudayyak vacibin edası mutlak niyetle veya aynı cinsten başka bir ibadete niyetle geçerli olur.
- Şebeheyn vacip mudayyaka benzerliği açısından mutlak niyetle geçerli olur. Muvassa'a benzerliği itibariyle ise başka bir ibadete niyet halinde geçerli olmaz. (kişi nafile hacca niyet ederek hac yapsa hac borcu zimmetinden düşmez)

B. Miktarının belirli olup- olmaması açısından:

1. Miktarı Belirlenmiş Vacip (الواجب المحدد)

Şari'in miktarını belirlediği vacip (beş vakit namaz ve rekatları)

Hükmü: vucub sebebinin oluşmasıyla zimmete borç olarak kalır. Mahkeme kararı veya borçlunun rızası olmadan hemen ifası istenebilir.

2. Miktarı Belirlenmemiş Vacip. **(الواجب غير المحدد)**

Şari'in miktarını belirlemediği vacip (infak, açları doyurmak vs.)

Hükmü: Mahkeme kararı veya borçlunun rızası olmaksızın zimmete sabit olmaz.

Not: Bir kısım vacipler vardır ki bazı ulema bunlara muhadded bazıları ise gayri muhadded demişlerdir.

* Mesela boşanan eş'e veya akrabaya verilecek nafaka gibi. **Hanefiler** buna gayri muhadded vacip derler, çünkü miktarı bilinmemektedir. Zira mahkeme kararı veya tarafların üzerinde anlaşacağı miktar olmadan bu nafaka borcu kocaya veya ödeyecek olan yakınının zimmetine sabit olmaz. Yine Hanefiler nafakanın gayri muhadded oluşundan hareketle geçmişe dönük nafaka verilemez derler. **Cumhur** ise nafakanın muhadded vacip olduğunu ve verilmesinin gerektiğini ve bu konuda (miktar konusunda) örfe bakılacağını belirtirler

C. Eda İle Sorumlu Mükellef Açısından

1. Ayni Vacip (Farzı Ayn) الواجب العيني

Şari'in tüm fertlerden yapmasını istediği vaciplerdir. Beş vakit namaz, zekat ve hac gibi. Bu çeşit vacipte hem fiil hem fail önemlidir.

Hükmü: mükelleflerin her biri yapmakla sorumludur.

2. Kifai Vacip (Farz-ı Kifaye) الواجب علي الكفاية

Şari'in ifasını tüm mükelleflerden istediği ve birinin yapmasıyla diğerlerinin üzerinden düşen vaciptir. Burada önemli olan fail değil, fiilin kendisidir. Şahitlik yapmak, cihad, selama karşılık verme gibi.

Hükmü: Mükelleflerden biri (veya birkaçı) tarafından yapılınca diğerlerinden sorumluluk kalkar. Hiç kimse yapmazsa herkes günahkar olur. Çünkü fiil herkesten istenmektedir. Fakat o işi yapabilecek tek kişi varsa vacip o kişi üzerine terettüb eder. O işi yapmaktan aciz olan yapabileni teşvik etmelidir çünkü herkes gücü nisbetinde sorumludur.

D. İstenen fiilin belli olup- olmaması açısından

1. Muayyen Vacib: الواجب المعين

Şari'in yapılacak işler arasında muhayyerlik tanımaksızın yapılacak işi aynen belirleyerek istediği vaciptir. (hırsızlık yapanın kolunun kesilmesi, alınan malın bedelinin ödenmesi gibi)

Hükmü: Fiil yerine getirilmedikçe mükellefin zimmetinden düşmez

2. Muhayyer Vacip : الواجب المخير

Şari'in bir işi aynen belirlemeden, birkaç fiilden birini yapmakla serbest bırakarak talep ettiği vaciptir. (yemin kefaretindeki muhayyerlik)

Hükmü: mükellef muhayyer bırakılan şeylerden sadece birini seçer, onu yaptığında zimmeti borçtan kurtulur.

MENDUB

Mühim olan şeye çağırma demektir. Veya kendisine davet edilen şeydir.

Mendub; şari'in yapılmasını istediği fakat bağlayıcı tarzda olmayan şeydir.

Hanefilerde mendup müstehaba eşittir. Cumhura göre ise mendubun dereceleri vardır. Cumhurun vacib dediği Hanefilerin farz ve vacibine eşittir. Cumhurun mendub dediği Hanefilerin sünnet ve müstehabına eşittir.

Menduba şu isimler de verilmektedir;

Nafile, zaide ismi de verilir. Cumhurda vacibin üzerine ziyade, Hanefilerde sevabı artıran farz ve vacibe olan ziyadedir**.**
Müstehap ismi de verilir çünkü şari' bunu sevmektedir
Tatavvu ismi de verilir çünkü gönüllü yapılmaktadır.
Fazilet ismi de verilir çünkü yapmak terkinden daha evladır.
Örnek: Müdayene ayetindeki (فاكتبواه) emri nedb içindir, vucup için değildir. Çünkü ayetin devamında gelen **(**فان امن بعضكم بعضا فليؤد الذى اؤتمن امانته) lafzı vacip olmadığının karinesidir. Bir başka deyişle şari', dünyevi işlerle ilgili bir şeyi emretmişse bunlar irşad türü emirlerdir. Vucup ifade etmezler.

Mendubun Kısımları:

1. **Müekked Sünnet:**
a. Dini vecibeleri tamamlayıcı ve ikmal edici nitelikteki fiillerdir. Ezan, Cemaatle namaz gibi
b. Hz. Peygamberin devamlı yaptığı ve sırf bağlayıcı olmadığını göstermek için nadiren terk ettiği fiillerdir. Abdestte mazmaza, sabah namazının sünneti gibi
Hükmü: Yapanlar sevabını hak ederler, terk eden cezayı hak etmez. Kınamayı hak eder. Şayet bu sünnet ezan gibi şeair-i İslam'dan ise belde halkı da terkinde ittifak ederlerse onlara savaş açılır.
2. **Nafile/ Müstehab:** Taat kabilinden olup Hz. Peygamberin bazen yapıp bazen terk ettiği fiillerdir. İkindi ve yatsı namazının ilk sünnetleri, pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmak gibi
Bu kısma gayri müekked sünnet, nafile, müstehab da denilmektedir**.**
Hükmü: Yapan sevap alır, terk eden kınanmaz.
3. **Zaid sünnet:** Peygamberin bir insan olması itibariyle ondan sadır olan ve tebliğ niteliği taşımayan beşeri davranışlasrdır. Peygamberin beyaz elbise giymesi gibi
Hükmü: Yapan sevabını alır terk eden kınanmaz.
Ebu Zehra: Bir kimse bunları dinin bir parçası olarak yaparsa dine dinden olamayan bir şeyi ilave etmiş olur.

HARAM

Şari'in yapılmamasını kesin tarzda istediği fiillerdir.
Şu şekillerde olur:

1. **Haram li-zatihi:**
Haramlılığı bizzat kendinden kaynaklanan fillerdir. Zina, hırsızlık, meyte gibi, haramlılığı kati nassla sabit olan haramlardır.
Hükmü: Fiilin temelden gayri meşru sayılmasıdır. Yapılırsa gayri meşru kabul edilir.

2. Haram li-gayrihi
Meşru olduğu halde, haram kılınmasını gerekli kılan geçici bir durumla ilgili olan, ilişkili olan fiildir. Bayram günü oruç tutma gibi.
Hükmü: Aslı itibariyle meşru, vasfı itibariyle gayr-i meşrudur.

MEKRUH

Şari'in yapılmamasını kesin ve bağlayıcı olmayan tarzda istediği fiildir.

- Şari'in yapılmamasını istemekle kerahet lafzını kullanmıştır:
إن الله حرم عليكم عقوق الأمهات ومنعا وهات ووءد البنات وكره عليكم قيل وقال وكثرة السؤال وإضاعة المال
- Şari' nehiy sigasını kullanmış fakat kerahetine delalet eden karine ile birlikte kullanmıştır:
يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِي لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ

- Şari' fiilin yapılmamasını özendirici ifade kullanmıştır. خير الصدق أيسره
Hükmü: İşleyen cezayı haketmez, kınamaya müstehak olabilir. Terkeden övülür.

Hanefilerde Haram ve Mekruh Terimleri

Haram: Şari'in Kur'an, mütevatir veya meşhur sünnet gibi kati bir delille kesin ve bağlayıcı tarzda yapılmamasını istediği fiildir. Zina, şarap içme ve meyte satma gibi.
Hükmü: İşleyen ceza görür. Haramlığını inkar eden kafir olur.
Mekruh:

a. **Tahrimen mekruh:** Yapılmaması kesin ve bağlayıcı tarzda istenen fakat haber-i vahid gibi zannî bir delille sabit olan fiildir. Başkasının evlenme teklifi yaptığı bir kadına evlilik teklif etmek gibi. Cezaya mucib olduğunu inkar etmek küfrü gerektirmez.
b. **Tenzihen mekruh:** Yapılmaması kesin tarzda olmayan fiildir. Güneş batmadan az önce nafile namaz kılmak gibi.

MUBAH

Şari'in mükellefi yapıp yapmamakta serbest bıraktığı fiildir. Şu şekillerde anlaşılır:

- Helallik lafzının kullanılmasıyla: ..... اليوم أحل لكم الطيبات
- Nasslarda "günah yoktur, beis yoktur.." şeklindeki ifadelerden
  فمن اضطر غير با غ ولا عاد فلا إثم عليه
- İbaha ifade ettiğine dair delil bulunan emir sigasından .... كلوا واشربو من رزق الله
- İstishabu'l- asl yoluyla الأصل في الأشياء الإباحة

Hükmü: Yapılması veya yapılmamasında günah veya sevap yoktur.

AZİMET VE RUHSAT

Azimet: Allah'ın, mükelleflerin hepsi için, tüm durumlarda genel bir kanun olmak üzere ibtidaen koyduğu hükümlerdir. Oruç ve namaz gibi.
Ruhsat: Allah'ın bir takım meşakkat (meşakkat-i gayr-i muhtemele) ve özürlerine binaen ve herkes için değil sadece o durumda olan kişinin ihtiyacını gözeterek koyduğu geçici hükümlerdir.

- Azimet herkesi bağlar ve normal durumlarda geçerlidir.
- Ruhsat herkesi bağlamaz ve istisnai durumlarda olur.
- Azimet hükümleri ibtidaen gelir.

Ruhsat Türleri

1. **Haramı işleme ruhsatı**: Zaruret anında haram fiilin mübah hükmüne dönüşmesi. Ammar b. Yasir'in ikrah durumunda inkarı gibi.

Hükmü: Mükellefin can veya bir uzvunu kaybetmekten endişe etmesi halinde ruhsata göre amel etmesi vacibtir. ولا تلقوا بأيديكم ال التهلكة و احسنوا

2. **Vacibi terk etme ruhsatı:** Vacibi terkin mübah oluşu. Vacibin yapılışında mükellef için ek bir meşakkat varsa bu vacibi terk edebilir. Yolcu ve hasta için Ramazan orucu tutmama gibi.

Hükmü: Azimete göre amel etmek ruhsatı kullanmaktan efdaldir. ... وأن تصوموا خير لكم

3. **Genel kurala aykırı bazı sözleşme ve muameleleri yapabilme ruhsatı:**

Kural: بيع المعدوم لا يجوز Bu kuraldan istisna edilerek selem ve ıstısna' (sipariş) akdine cevaz verilmiştir.
Hükmü: Ruhsatın terki de uygulanması da caizdir.

4. **Önceki şeriatlerde mevcut ağır hükümleri kaldıran ruhsat:** Mesela ganimetler önceki şeriatlerde haramdı ancak İslam ganimetleri helal kıldı.

Hanefiler ruhsatı ikiye ayırır:
1. Ruhsat-ı terfîh: Şari'nin alternatif sunması durumudur. Kişi ikrah durumunda isterse azimeti kullanarak küfür kelimesini söylemez ve şehit olur, isterse küfür kelimesini söylemekle ruhsatı kullanmış olur.
الرخصة الترفيه : الضرورات تبيح المحظورات أي تجعلها في حكم المباح أي في عدم الإثم وعدم المؤاخذة
2. Ruhsat-ı iskat: Azimeti düşüren ruhsat. Domuz etini yemenin haram oluşu azimettir. Ama zor durumda yemek helaldir ve vacip olur. Yani tek hüküm kalır.

* Birincisinde iki hüküm arasında tercih varken ikincisinde tek tercih vardır ve onun yapılması zorunludur.

الرخصة الإسقاط : الضرورات تبيح المحظورات أي تجعلها مباحا حقيقة بل واجبا

VAZ'Î HÜKMÜN KISIMLARI

1. Sebeb: Alimler sebeple illetin ilişkisi konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır:

a. Bir kısım ulemaya göre sebeb-illet müteradiftir. Şu şekilde tarif ederler: Şari'in varlığını hükmün varlığı, yokluğunu da hükmün yokluğu için alamet kıldığı durumdur.

Şari'in bir şeyi bir şeye illet yapması aynı zamanda sebep olması anlamına gelir. Bu bakımdan sebeple illet arasında sıkı bir bağ vardır. Seferdeki meşakkat oruç tutmamanın hem illeti hem sebebi olmaya uygundur.

b. Sebeble illet arasında umum-husus mutlak vardır. Sebeb genel, illet özeldir.

c. Sebeble illet farklı şeylerdir. Aralarında muğayeret vardır. Hükümle aralarındaki münasebet, zahir ise sebeb, zahir değilse illettir.

* Bazı sebepler vardır ki, akıl o sebeble hüküm arasındaki bağlantıyı kurabilir, bazıları arasında kuramaz. Seferle namazı kısaltma arasındaki bağlantıyı akıl kurabiliyorken Güneş'in meylinin öğle namazı için sebep oluşunu akıl kavrayamaz.

d. Hanefilerde sebep-illet ayrımı vadır.

Örnek: Hırsıza çalacağı evin yolunu tarif etmek *delalet*, hırsızın malı çalması ise elin kesilmesine vesile olur. Ancak Hanefilerde delalete sebep, hırsızlığa ise illet denir. Elin kesilmesi bu illete binaendir.

عند الجمهور : الدلالة – السبب – وجوب قطع اليد \ عند الأحناف : السبب – العلة – قطع اليد

Sebebin Çeşitleri:

1. Mükellefin fiili olup olmaması açısından:

a. *Mükellefin fiili olan ve gücü dahilinde bulunan sebep*: Bir malın mülkiyetinin kazanılması için alım satım sözleşmesi yapmak gibi.

b. *Mükellefin fiili olmayan sebep:* Güneş'in batıya meyli öğle namazının vucubiyetinin sebebidir. Bu mükellefin gücü dahilinde değildir.

2. Sebebe bağlanan sonuç açısından

a. *Sebep teklifî hükme sebep olur.* Nisaba malik olmak zekatın vücubuna sebeptir. Nikah akdi kadın ve erkeğin birlikte yaşamasının helal olmasına sebeptir.

b. Kulun yaptığı fiilin eserine (sonucuna) sebep olur.

Önemli not: Bir şey ancak rükun ve şartları yerine gelmişse ve bir mani de bulunmuyorsa sebep olabilir.

- Nisab zekatın vucubuna sebeptir. Ancak adam borçluysa bu borç *manidir.*
- Güneş'in meyli öğle namazının sebebidir. Ama hayızlı kadın hali buna *manidir.*

* Sebep mükellefin gücü dahilinde olup ve rükun ve şartları ile yerine getirirse, mükellef sonucu kasdetmemiş olsa bile sonuç bu sebebe bağlanır. Kişi kadınla meşru bir akitle evlenirse milk-i mut'asına otomatik olarak malik olur.

* Bir sebep sadece bir şeye değil bir çok şeye sebep olabilir. Kişi mehir ve nafakayı üstlenmeyeceğini söyleyerek evlense dahi bu akit mehre ve nafakaya (bir arada) sebep olur.

2. Rükun: Bir şeyin varlığı kendisine bağlı olan ve onun yapısından bir parça teşkil eden unsurdur. (داخل وموقوف عليه) Namazın farzları onikidir. Altısı içinde altısı dışındadır. İçinde olanlar namazın rukünleridir. Kıyam, kıraat, …. Bunlar olmazsa olmazlardır. Dışında olanlar ise şartlarıdır.

3. Şart: Bir şeyin varlığı onun varlığına bağlı olmakla beraber, o şeyin mahiyetinden bir parça olmayan vasıftır. Abdest namaz için bir şarttır ama mahiyetinden bir parça değildir.

* Rukün ile şartın ortak noktası, mevcut olmadıkları takdirde o şeyin olmamasıdır.
*Ayrıldıkları nokta ise, rukün ilgili olduğu hükmün mahiyetinden bir parça olduğu halde şart için bu durum söz konusu değildir.

Şartın nevileri

a. Sebebin şartı: Şart sebebi tamamlar. İbadetlerde sebep yoksa o ibadet yoktur. Fakat muamelatta sebep yoksa, eksik de olsa o muamelat geçerlidir.

Sebebin şartını Ebu Zehra الشرط المكمل للسبب = شرط الوجوب diye tanımlar.

Örnek: Duluku'ş-şems öğle namazının vücubiyetine sebep olur. Yani وجوب ثبوت الشيئ في الذمة

Bir şeyin zimmete yerleşmesi, öğle namazının kişinin zimmetine borç olarak yerleşmesine sebep olur. Ancak Cuma günündeki dulukuş-şems Cuma namazının vücubiyetine sebep olur. Kişi müslüman, akil, baliğ, hür, mukim ve erkek olma şartlarına haizse Cuma namazı o kişinin zimmetine borç olarak yerleşir. Yani sebebin (وجوب صلاة الجمعة) şartları gerçekleşmiş olur. Bu şartlardan biri veya birkaçı olmazsa kişinin zimmetine borç olarak Cuma namazı yerleşmez.

b. Hükmün şartı: Müsebbebi tamamlayan şarttır.

ما يكون شرطا للحكم = شرط الصحة = الشرط المكمل للمسبب = شرط صحة الأداء = شرط الأداء

Örnek: Yukarıdaki misalde Cuma namazının kişinin zimmetine borç olarak yerleşeceğini belirtmiştik. Bunun yanında Cuma namazı şehirde, devlet başkanı tarafından kıldırılmalı, genel izinle ve belirli sayıda cemaatle kılınmalı şeklinde getirilen ek şartlar tuttuğunda Cuma namazı kılınabilir ve bu şartlar da müsebbib (hükmü tamamlayan) şartlardır. Yani ibadetin edasının şartlarıdır.

Ca'lî Şart

Kullar tarafından ortaya konan şartlardır. İki türlü olur:

1. إن ، إذا ، ما ، متي gibi şart edatlarıyla yapılan şartlara *ta'likî şart* denir. Bunlar الشرط المكمل للمسبب cinsindendir. Örnek: إن دخلت الدار فأنت طالق

sebep şart

2. بشرط أن ve على أن gibi kalıplarla gelen şartlara *takyidî şart* denir.

Sebebin gerçekleşip gerçekleşmemesinde şartın bir etkisi yoktur. Buradaki şartın etkisi ekstra bir sorumluluk getirmesidir.

Örnek: Evi sana sattım ama içinde bir sene oturmak şartıyla gibi.

Not: Temlik akitleri, nikah ve hul' taliki şartlara bağlanamaz. İskatat (talak, köle azadı vs.) kabilinden olan şeyler ve vekalet akdi bu tür şarta bağlanabilir.

4. Mani': Varlığı sebebe hükmün bağlanmaması veya sebebin gerçekleşmemesi sonucunu doğuran durumdur.

Maninin Nevileri

a. Hükmün mani'i: Sebeb ve şartları bulunduğu halde sebebe hüküm bağlanmaması sonucunu doğuran durumdur. Yani sebeb, sebeb olarak ortaya çıkmış ama hüküm, netice oluşmuyor.

Usulcülerin maniden kastettikleri "maniün lil-hükm"dür.

b. Sebebin mani'i: Şartlardan birinin kaybolmasıdır. Sebebin oluşumunu engelleyen manidir.

5. Sıhhat – Fesat – Butlan: Bir takım sonuçlar elde etmek üzere yapılan ve kendisine bir kısım meşru fiiller bağlanan hükümler iki kısımdır. İbadetler ve muamelat.

* Şari' bu fiiller için bazı rukünler ve şartlar koymuştur. Bu rukünler gerçekleşmedikçe o fiil gerçekleşmez. Şartlar bulunmadıkça da o fiil muteber sayılmaz. Mükellef şart ve rukünleriyle bu fiili yerine getirirse bu sahih fiildir. Şayet mükellef rukünlerini yerine getirir de şartlarından birinde eksiklik varsa bakılır: fiil ibadetlerden ise ittifakla bu fiil batıl veya fasid (aynı anlamda) olarak nitelenir ve fiile hiçbir hüküm bağlanmaz. Fiil muamelattan ise cumhura göre batıldır/fasittir; Hanefilere göre fasiddir ve bazı hükümler o fiile bağlanabilir.

Sıhhatın anlamı: Rukünler ve rukünleri oluşturan şartlar ve sıhhat şartlarını ihtiva eden ve şari'in emrine uygun olan fiil demektir. ماكان مشروعا بأصله و بوصفه

İbadetlerde butlan ve fesadın anlamı: İkisi de ibadetler konusunda aynı anlama gelir. Eksiklik ister rukünde ister şartlarda olsun şari'in emrine aykırı fiil batıl veya fasiddir. Secdesiz ve abdestsiz namaz gibi.

Muamelatta butlan ve fesadın anlamı: Cumhura göre her ikisi de – ibadetlerde olduğu gibi – aynı anlama gelir. Hanefiler ise butlanı rükunlar ve rukunlara bağlı şartlardaki eksiklik nedeniyle Şari'in emrine aykırı olmadır şeklinde tarif ederler. Fesadı ise rukün ve rukunlara bağlı şartlarda müttefik, sıhhat şartlarında muhalefet varsa fesaddır şeklinde tarif ederler. ماكان مشروعا بأصله لا بوصفه

Rükunlar ve rukunlara ait şartların toplamından in'ikad şartları ortaya çıkar.

Fiiler üzerindeki şer'i sonuçlar ibadetlerde ise, şunlar ortaya çıkar:

1. سقوط الواجب عن الذمة
2. براءة الذمة
3. استحقاق الثواب في الاخرة
4. عدم استحقاق التعذير في الدنيا

Şer'i sonuçlar muamelatta ise:
- Satım akdi ise – isbat-ı milk
- Nikah akdi ise – isbat-ı hıll
- Vakıf, ıtk akdi ise – izaletü'l-milk er-rakabe
- Talak ise – izaletü'l milk el-mut'a

C. MAHKÛM FİH

(Hükme Konu olan Fiiller)

Şari'in talebinin, tahyirinin veya vaz'ının taalluk ettiği fiil veya durumdur. Mahkum fih hükmün konusudur. Mesela Şari'in "namaz kılın" hitabında talep vardır, öyleyse teklifi bir hükümdür. İşte hükmün taalluk ettiği fiil olan namaz mahkum fihtir.

Mahkum fih'in şartları:

1. Fiil mükellef tarafından ilm-i tam ile bilinecek.

Burada bilmekten maksat, mükellefin yükümlü olduğu işi bilfiil bilmesi değil, bilme imkanının olmasıdır. Bu da daru-l islam'da olur. Bu nedenle fakihler daru-l islam'da bulunan kişinin şeri hükümleri bilmemesinin mazeret sayılamayacağına hükmetmişlerdir.

2. Mükellefin yapabileceği fiil olacak.

Mükellefin güç yetiremeyeceği bir fiil ile teklif caiz değildir. Bu şarttan şu sonuçlar çıkar:

a. Muhal bir şeyle teklif sahih değildir.

b. İnsan iradesi dışında kalan tabii durumlar hükme konu olamaz. Yeme- içme arzusu, sevinç-keder-hüzün gibi durumları meydana getirmekle kişi mükellef tutulamaz. Zahir itibariyle insan gücü dışında mükellefiyet gerektiren bir durumla karşılaşılırsa, nassın yorumunda zahiri ile yetinmemek gerekir. Böyle bir nassta asıl gaye insan gücü dışında kalan bu duruma sebebiyet veren veya bu durumun ardından gelecek bir davranışla ilgilidir.

يا ايها الذين امنوا اتقوا الله حق تقاته و لا تموتن الا و انتم مسلمون

Zahiri anlamı insanların müslüman olmadıkları bir halde ölmemelerini zorunlu kılmaktadır. Bu ise insanın elinde olan bir şey değildir. Burada maksat İslama bağlılığı teşvik etme ve ölene kadar bu bağlılığı sürdürmeyi istemedir.

Meşakkatli işler

Buradaki meşakkatten maksat meşakkat gayri muhtemeledir.

Meşakkatin nevileri:

1. *İnsanın tahammül edebileceği ve sürekli katlandığında hiçbir zarar getirmeyecek meşakkat.* Bu tür meşakkat teklife mani değildir. Şari'in bize yüklediği tekliflerden maksat bizi zora sokmak değil birtakım uhrevi ve dünyevi faydaların olması sebebiyledir.
2. *İnsanın tahammül edemeyeceği meşakkat:* Bu türden meşakkati (حَرَج).(عُسر).(خاجة). şeklinde de ifade edebiliriz. Şar'i, böyle bir meşakkat ihtiva eden fiille kişiyi mükellef tutmaz. Bunun iki grup delili vardır:

a. Kur'an ve sünnet nasslar: يريد الله بكم اليسر ولا يريد بكم العسر

بعثت بالحنفية السمحة

b. Özür halinde ruhsatın meşru kılınması

- Yolcuya oruç tutmama ruhsatı
- Canın tehlikeye düşmesi halinde domuz eti yeme

Mahkûm fihin kısımları

1. *Sırf Allah hakkı olan hükümler:* Kamu menfaati ve kamu düzenini korumayı hedef tutan hükümlerdir. Belirli bir ferde ait değildir.

- Hırsızın kolunun kesilmesi gibi

Allah hakkı olan hükümlerin nevileri:

a. Sırf ibadet niteliği taşıyan fiillerin hükümleri (عبادة خالصة)

Hanefilere göre zekat, mahza ibadet olduğu için çocuk ve delinin malından alınmaz.

b. Vergi anlamı olan ibadet hükümleri: (عبادة فيها معنى المؤنة)

Şafi'iler vergi anlamında ibadet saydıkları için çocuk ve delinin malından zekat alınır derler.

c. İbadet anlamı taşıyan vergi hükümleri: (المؤنة فيها معنى العبادة)

Öşür ve nısfî öşür bu nevidendir.

d. Ceza anlamındaki vergi hükümleri: (المؤنة فيها معنى العقوبة).

Harac bu türdendir.

e. Tam ceza hükümleri: (عقوبات كاملة)

Zina, şurb, serika hadleri gibi

f. Eksik ceza hükümleri: (عقوبات قاصرة).

Katilin mirastan mahrum bırakılması.

g. İbadet manası olan ceza hükümleri: (عقوبة فيها معنى العقوبة)

Kefaretler.

h. Zimmeti ilgilendirmeyen ancak bizzat Allah hakkı olarak kişiye vacip olan haklar: Madenlerden alınan vergiler.

2. *Sırf kul hakkı olan hükümler:* Ferde has bir menfaatin korunması olan hükümler. Alacağı isteme, zararın tazminini isteme gibi.
3. *İki hakkın birleşip Allah hakkının galip olduğu hükümler:* İffetli kadına iftira suçunun cezası (kazif haddi)
4. *İki hakkın birleşip kul hakkının galip olduğu hükümler:* Kasten adam öldürme fiiline karşılık kısas cezasının uygulanması gibi.

Birinci ve üçüncü kısma giren hükümlerin ortak özellikleri:

1. Kimse bu haktan feragat edemez ve uygulamada gevşeklik gösteremez.
2. Affı ve iskatı kabul edilemez.
3. Herhangi birisi tarafından dava açılmasına ihtiyaç yoktur. (hakim direkt devreye girebilir)
4. Ceza türünden bir sonuç ortaya çıkarsa cezayı ancak devlet verir.

İkinci ve dördüncü kısma giren hükümlerin ortak özelikleri:

1. Hakkı almada serbestiyet vardır.
2. Kişinin dava açıp açmama hakkı vardır.
3. Ceza kısas gibi bir ceza ise, o cezayı kişinin kendisi veya velisinin devlet gözetimi olması şartıyla uygulama hakkı vardır.

D. MAHKÛM ALEYH

(Hükmün muhatabı / Mükellef)

Şari'in talebi veya muhayyer bırakması kendi fiili ile ilgili olan kişidir. Mükellefiyetin temel şartı akıl ve buluğdur.

Ehliyet ve kısımları

Ehliyet konusunu müstakil olarak Hanefi usulcüleri kitaplarında incelemişlerdir.

Ehliyet: Ehil olma, yeterlik, işi yapmaya elverişli kişi demektir.

1. Vücüb ehliyeti

- Hak ve sorumlulukların kişinin zimmetine yerleşebilmesine ehil olması demektir.
- Bu nevi ehliyetin esasını hayatta olma özelliği teşkil eder.
- Vücüb ehliyetinin yaşayan her insan için zaruri olarak varlığı kabul edilir. Fakihler buna zimmet adını verirler.

2. Eda ehliyeti

- Eylem yapmaya elverişli olma. Kişinin şer'an muteber olacak şekilde kendisinden fillerin sadır olması demektir.
- Bu nevi ehliyetin esasını temyiz kudretinin var olması teşkil eder.

- Vucüp ve eda ehliyeti insan hayatının geçirdiği dönemlere göre tam ve nakıs olarak ikiye ayrılır. Bu açıdan insan hayatı dört dönemde incelenir:

Birinci dönem: Cenin dönemi

- Ceninin tam vucüb ehliyeti yoktur. Miras, vasiyet ve vakıf gibi kabule ihtiyaç duymayan hakları vardır. Ancak hibe sadaka, alım-satım ve kabul beyanına ihtiyaç duyan diğer tasarruflarda cenin hakkında hüküm sabit olmaz.
- Eda ehliyeti yoktur.

İkinci dönem: Sabi gayri mümeyyiz dönemi

- Doğumdan itibaren yedi yaşına kadar olan dönemdir.
- Tam vucüb ehliyeti vardır. Mükellef olabilecek akli seviyeye ulaşmadığından eda ehliyeti yoktur. Ancak velinin çocuğa niyabeten eda edebileceği bir kısım vacibatla sabi gayri mümeyyiz sorumludur.

Üçüncü dönem: Sabi mümeyyiz dönemi

- Yedi yaş ile başlayıp buluğ çağına ulaşma ile son bulur.
- Tam vucüb ehliyeti olmakla beraber eda ehliyeti ise nakıstır.
- İbadetlerle mükellef değildir. Eğitim için alıştırılır.

- *Hukuki tasarrufları geçerlilik açısından üç gruptur:*

Birinci grup: Tamamen menfaatine olan tasarruflar. Bu tür tasarrufları geçerlidir velinin onayına ihtiyaç yoktur. Vasiyyet, hediye, sadaka…

İkinci grup: Tamamen zararına olan tasarruflar. Velisi onaylasa da bu tür tasarruflar batıldır. İkrar, vasiyet, talak...

Üçüncü grup: Yapısı itibariyle hem zarara hem menfaate ihtimali olan tasarruflar. Bey', icare, ortaklık, evlilik sözleşmeleri.

- Bu tür tasarruflar mevkuftur, veli onaylarsa Nafiz olur.

Dördüncü dönem: Buluğ çağı sonrası dönem

Hukukçuların çoğuna göre on beş yaş sonrası dönemdir. Bu dönemde temyiz gücüne sahipse (akil) tam eda ehliyeti sabit olur. Tüm ibadet ve tasarrufattan sorumludur.

Ehliyeti ortadan kaldıran durumlar

- Tam eda ehliyetine sahip olduktan sonra, ehliyeti etkileyen veya bazı hükümlerin değişmesine yol açan durumlardır.
- Vucüb ehliyetini bu durumlar etkilemez. Çünkü vucüp ehliyeti yaşamla ilgilidir. Adam delidir ama yaşamaktadır.

1. Cünûn (Akıl hastalığı)

Akıl hastalığı kişiyi sabi gayri mümeyyize çevirir. Sabi gayri mümeyyize uygulanan hükümler neyse akıl hastasına da aynı hükümler uygulanır.

2. Ateh (Akıl zayıflığı) : İki nevidir.

- İdrak ve temyiz kudretinden mahrum bırakan akıl zayıflığı. Sabi gayri mümeyyize uygulanan hükümler geçerlidir.
- İdrak ve temyiz kudretini ortadan kaldırmayan akıl zayıflığı = aklı az var. Vucüb ehliyeti vardır. Eda ehliyeti nakıstır sabi mümeyyize uygulanan hükümler geçerlidir.

3. Sefeh (malını har vurup harman savuran)

Akli melekeleri yerinde olmakla beraber kişiyi aklın ve şer'î nassların gereğine aykırı tarzda davranmaya yönlendiren tedbirsizlik halidir.

- Ehliyeti ortadan kaldırmaz. İbadetlerin tamamıyla mükelleftir. İşlediği suçlardan ötürü ceza'i sorumluluğu tamdır.
- Sefihe hacr (kişinin kavli tasarruflarına sınırlama getirme) konması halinde kendisine mali sonuçları olan tasarrufları açısından mümeyyiz sabinin hükümleri uygulanır.

4. Sükr (Sarhoşluk) iki yoldan meydana gelir.

a. Helal bir şeyi içerek meydana gelen sarhoşluk: Bu kişinin şer'an sorumluluğu yoktur. Kavlî tasarrufları geçersizdir. Talakı da geçersizdir.

b. Haram yoldan sarhoşluk: Mükellefiyeti ortadan kaldırmaz. Bütün kavlî-fiilî tasarrufları geçerlidir. Hatta Hanefilere göre talakı da geçerlidir.

5. İkrah:

Bir kimseyi tehdit etmek suretiyle yapmakla mükellef olmadığı bir işi yapmaya zorlamak demektir.

- İkrah ile alakalı iki kavram vardır, bunlar:

İhtiyar: Bir şeyi yapıp yapmama hususunda tercihte bulunmak.

Rıza: Bir şeyi yapmayı istemek.

İkrahın çeşitleri:

a . İkrah-ı Mülci (Kâmil): Öldürme veya bir organı yok etme tehdidi ihtiva eden zorlama. Bu çeşit ihtiyarı bozar ve rızayı ortadan kaldırır.

b. İkrah-ı Gayri Mülci / Nakıs: Dövmeyle tehditte bulunarak yapılan ikrah.

Rızayı ortadan kaldırır, ihtiyarı bozmaz.

İkrahın söz ve fiillere etkisi:

- İkrah ister mülcî ister gayrı mülcî olsun rızayı yok eder.
- İkrah-ı gayrı mülci ihtiyâra etki etmez.
- İkrah-ı mülci ihtiyarı ifsad eder yok etmez. Az da olsa ihtiyar vardır.
- İkrahın konusu alım satım, kira ve başka hukukî meseleler ise hangi tür ikrah olursa olsun, o işlemi batıl değil fasit kılar. Çünkü ikrahın iki nevî de ihtiyarı ortadan kaldırmaz. Sadece rızayı yok eder. Rıza ise in'ikad değil, sıhhat şartlarındandır.
- Mükrehin talakı hususunda ise Hanefiler mükrehi hazile kıyas ederler. Dolayısıyla ikrah-ı mülcide rıza olmamakla beraber ihtiyar vardır. Bu nedenle de mükrehin talakı geçerledir.
- İkrahın konusu fiil nevînden ise: kişi haksız yere adam öldürme, içki içme, domuz eti yeme ve başka fiile zorlanmış ise bu durumda hüküm ikrahın ve fiilin nevîne göre değişir:

  İkrah-ı gayri mülci ise fiili işlemek caiz olmaz.

  İkrah-ı mülci ise:

  1. Mükrehin yapması vacib olan fiilleri yapmaya zorlanırsa ve ölene veya organını kaybedinceye kadar direnirse günahkar olur. İçki içme, domuz eti yeme gibi zor durumda kalındığında zaruret miktarı yemede sakınca olmadığı bizzat şari' tarafından bildirilmiştir.
  2. Yapması mübah ama tehdide direnip yapmadığı durumda sevap kazanacağı fiiller. Yaradanı inkar gibi.
  3. Yapılması hiçbir şekilde caiz olmayan fiiller. Haksız yere cana kıyma gibi fiilleri işlemek caiz değildir.

E. İSTİNBAT METODLARI

Manaya göre lafzın tabi tutulduğu ayrımlar.

I. *Vaz olunduğu mana bakımdan lafız:*

a. Hass b.Âmm c.Müşterek

II. Kullanıldığı mananın vaz' olunduğu mana olup olmaması bakımından:

a.Hakikat b.Mecaz c.Sarih d.Kinaye

III. Kullanıldığı manaya delaletinin açıklık derecesi bakımından:

a. Zahir b. Nass c.Mücmel d.Muhkem.

Kapalılık dercesi bakımından:

a.Hafi b.Müşkil c.Mücmel d. Müteşabih

IV. Lafzın manaya delalet şekli, söyleyenin lafzından maksadının ne olduğunu anlayabilme yolları bakımından:

a. İbare b. İşaret c. Delalet d.İktiza

VAZ' OLUNDUĞU MANA BAKIMINDAN LAFIZ

A. Hass: Lafzın bir manası, mananın da bir ferdi veya sayılı ferdleri varsa bu lafza hass denir.

Delaleti: Manaya delaleti kat'idir. Vaz' olunduğu manadan başka bir manaya ancak bir delille çevrilebilir.

(Maide 89) لا يؤاخذكم الله.....فكفارته اطعام عشرة مساكين.....

(Nur 2) الزانية والزانى فاجلدوا كل واحد منهما ماءة جلدة

(عشرة) (ماءة) lafızların manaları hastır ve delaletleri katidir.

Hassın Katiliğinden maksat:

- Hassın delaletindeki katiliğinden kasıt ilmi tume'ninedir. Yeri geldiğinde bir karine ile ilmi yakin de olabilir.
- Hass lafzın başka manaya ihtimali olabilir. Ancak başka manaya ihtimalini gösterecek karine yok ise bu ikinci manasına itibar edilmez.

Hanefiler hadisteki (شاة) lafzını koyun "في كل اربعين شاة شاة" karşılığı olan kıymet şeklinde yorumlamışlar ve mananın kastedildiği delil olarak zekatın farz kılınmasındaki ana gayeyi göstermişlerdir. O da fakirin ihtiyacının karşılanmasıdır.

Birinci mesele:

- İslam uleması kocanın, temizlik süresi içerisinde karısını boşamasını salık vermiştir.
- Fukaha hayız gören kadının boşanması durumunda ne kadar süre iddet bekleyeceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefi ve Hanbeliler, üç tuhur süresi beklemesi gerekir görüşündedir.
- Hanefiler, diğer görüşlere nazaran kendi görüşlerinin daha kuvvetli olduğunu, çünkü ayette gelen (ثلاثة) lafzının hass ve delaletini kati olduğunu söylerler.

İkinci mesele:

- Hanefiler mufavvida kadının – ki mehir akdin bizzat kendisinden kaynaklandığı için – boşanma durumunda mehri misli hakettiğini söyler.
- Malikiler ise mehrin, akdin bizzat kendisinden kaynaklanmadığı için kadının mehri hak edemeyeceğini söyler.
- Hanefiler, (ان تبتغوا باموالكم)ayetindeki (ب) harfi cerrinin ilsak için olup hass manasına delalet ettiğini ve delaletinin kati olduğunu söyler .

Hassın çeşitleri:

1. Mutlak ve Mukayyed

Mutlak: Müsbet bir kelamda geçen, takyidine delalet edecek karine de bulunmayan, bir ferde veya muayyen olmayan ferdlere delalet eden lafızdır. (جاءنى رجل)

Mukayyed: Bir ferde veya muayyen olmayan ferdlere delalet eden ve kayıtlandığına dair karine bulunan lafızdır. (جاءنى رجل عالم)

Mutlakın hükmü:

Bir nassda mutlak olarak gelen lafız diğer nassda mukayyed olarak gelmezse ıtlakına göre amel edilir. Takyidine dair delil bulunmadıkça herhangi bir şekilde takyidi mümkün olmaz. (ومن كان مريضا او على سفر فعدة من ايام اخر)

Ayet, mazeret sebebiyle ramazan orucu tutmayan kişinin ramazan dışında tutamadığı günleri peş peşe de olmadan tutabileceğine dair mutlaktır.

"Karılarınızın anaları ile evlenmek haram kılındı" (وامهات نساءكم)

(نساءكم) mutlaktır başka yerde mukayyed de gelmemiştir ve zifafa girilmiş olması kaydını da taşımamaktadır.

القاعدة: نكاح البنات يحرم الأمهات دخول الأمهات يحرم البنات

و اللذين يتوفون منكم و يذرون أزواجا يتربصن بأنفسهن أربعة أشهر و عشرا

Zifafa girilmiş olsa da olmasa da kocası ölen kadın 4 ay 10 gün iddet bekler mutlak olarak böyle amel edilir.

Mukayyedin hükmü:

Bir nassda mukayyed gelen lafız başka nassda mutlak olarak gelmemişse mukayyed haline göre amel edilir. Kaydın kaldırıldığına dair delil bulunmadıkça bu kayıt kaldırılmaz.

*فمن لم يجد فصيام شهرين متتابعين

Zıharda iki ay peş peşe oruç tutma mukayyedliği vardır.

و ربائبكم اللاتي في حجوركم من نسائكم اللاتي دخلتم بهن

من نسائكم lafzı devamında gelen “zifafa girme” kaydını taşımaktadır. Taşıdığı kaydın kaldırdığına dair delil bulunan mukayyede yukarıdaki ayette gelen و ربائبكم “üvey kızlarınız” lafzını örnek verebiliriz. Kaldırdığına dair delil, ayetin devamında gelen فإن لم تكونوا دخلتم بهن فلا جناح عليكم lafızdır.

Mutlakın mukayyede hamli

Itlak ve takyid hükmün sebebinde olup hüküm her iki nassda da aynı ise Hanefilere göre mutlak mukayyede hamledilmez. Her biri ile ayrı ayrı amel edilir. Cumhura göre mutlak mukayyede hamledilir.

- Fıtır sadakasının kimler için verileceğinde olduğu gibi.

Hüküm ve sebep birliği:

Her iki ayetteki sebep ve hükümler aynı ise mutlakın mukayyede hamledilmesi hususunda ittifak vardır.

Maide 3 حرمت عليك الميتت و الدم و لحم الخنزير

En’am 145 قل لا أجد فيما أوحي ..... إلا أن يكون ميتة أو دما مسفوحا

Maide süresindeki ayette “kan” mutlak olarak haram kılınmıştır. Fakat En’am suresindeki ayette “akıcı kan” şeklinde takyidli olarak zikredilmiş. Birinci ayetteki “kan’’ı ikinci ayetteki “akıcı kan’’a hamlettik.

Hükmün bir sebeplerin farklı olması

Her iki ayette geçen hüküm aynı sebepler farklı ise Hanefilere göre mutlak mukayyede hamledilmez. Diğer fakihlere göre hamledilir.

- Zıhar kefaretindeki rakabe lafzı mutlak olarak zikredilmiş, mü’min-kafir ayrımı yapılmamıştır.
- Hataen adam öldürme kefaretinde ise rakabe lafzı mü’min lafzıyla takyid edilmiştir.

Hanefiler; zıhar ayetiyle katl ayetindeki sebepler farklı olduğundan mutlak mukayyede hamledilmez deler.

Cumhur; sebepler farklı olsa da mutlak mukayyede hamledilir demektedir.

2. Emir

Söz söylendikten sonra bir fiilin yapılması talebine delalet eden sözdür. Emir karşımıza emir sigası, emri gaib sigası veya heber cümlesi şeklinde çıkabilir.

Emrin delaleti:

Maksadın ne olduğunu gösteren karine varsa, emrin hangi manaya delalet ettiğini karine belirler. Karine yoksa bu konuda ulema ihtilaf etmiştir:

Bir kısmı nedb (ahrette sevap elde edilmesi kastedilen) veya irşada (dünyevi faydaların elde edilmesi kastedilen) delalet eder ve hakiki manası anlaşılır der.

Bir kısmı ibaha manasında olduğunu söyler.

Bir kısmı vücub, nedb, ibaha arasında müşterektir. Karine olmadığı sürece tevakkuf edilir, amel edilmez der.

Cumhur emir vücup ifade eder. Karine olmadığı sürece başka manaya çekilmez der.

Şer’i emirlerin delaletinde ulemanın ihtilafının hüküm çıkarmaya etkisi

Karinelerin varlığının kabulü ve bunların yorumlanması hususunda alimler farklı görüşler taşıdığından nasslarada yer alan emirlerin delaleti konusu bilginler arasında ihtilafa yol açmış ve farklı içtihadlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de müdayene ayeti olarak bilinen borç alıp-verme ilişkisi ve yazıya geçirilmesi hususundaki ihtilaftır. Ayette peş peşe yazın, şahit tutun, rehin alın lafızları sıralanmaktadır.

Cumhura göre: bu emirler hakların korunmasına yönelik tavsiyelerdir. İrşad niteliğindedir. Çünkü ayetin devamında gelen ve ‘fein emine’ ile başlayan karine / lafız, gerisindeki emirlerin hepsiyle bağlantılıdır.

Zahiriler: bu karinenin sadece bir öncesinde geçen rehin verme ile ilgili olduğunu söylerler.

Ancak alimler (zahiriler dahil) rehin alma emrinin vücup değil nedb ve irşad için olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.
Yasaktan sonra gelen emir:
Bu hususta pek çok görüş olmakla beraber üç görüşte özetlemek mümkündür.
Birinci görüş: Emir ibahaya delalet eder. İmam Şafi'i ve bir grup alim bu görüştedir.
İkinci görüş: Emir vücuba delalet eder. Hanefilerin geneli ve bazı Şafiiler bu görüştedir.
Üçüncü görüş: Me'murun bihin yasak gelmeden önceki durumuna çevirir. Kemal İbn. Hümam bu görüştedir.
Emrin me'murun bihi tekrarına delaleti
Emir, memurun bihin ileride yerine getirilmesinin talep edildiğini gösterir. Sebep veya illet tekrarlanınca emir de tekrarlanıyor. Emir sigası tekrara delalet etmez. Bu delalet ancak emri kuşatan karinelerden çıkarılır.
Emrin fevre ve terahiye delaleti:
Terahi, fevri de içine alan geniş bir zamandır. Delaletleri hususunda çeşitli görüşler mevcuttur. Tercih edilen görüş emrin kendisinin fevr veya terahiyen mi yerine getirileceğine delalet etmediğidir. Bu husus emri kuşatan karinelerden çıkarılabilir.

3. Nehiy
Fiilin terkini ve o fiilden imtina etme talebine delalet eden sözdür. Nehiy karşımıza bilinen nehiy sigasıyla, el çekme talebini gösteren emir sigasıyla vb. çıkar.
Emir kendi başına fevr ve tekrarı gerektirmez. Ancak nehiy hem fevri hem tekrarı gerektirir.
Nehyin ibadetlere ve muamelata etkisi:
Karinelerden soyutlanmış nehiy tahrime delalet eder. İbadetler ve muamelat hususunda şariin nehyi bazı özel durumlarda söz konusu olabilir. Bunlar da üç nevi halinde ele alınır:
Birinci nevi: Bir şeyin bizzat kendisine yönelik yasak. Meyte ve ceninin satılması.
İkinci nevi: Amelle birlikte olan fakat icaplarından olmayan bir durum sebebiyle yasak. Cuma vaktinde bey'in nehyi gibi.
Üçüncü nevi: Lazımi vasıf (sıhhat şartları) sebebiyle amele getirilen yasak. Riba veya fasit şart ihtiva eden bey' gibi.
Birinci nevin sonucu / hükmü: İttifakla nehyedilen amelin butlanını gerektirir. Muamelenin kendisine hiçbir sonuç bağlanmaz.
İknci nevin sonucu / hükmü: Amelin butalnını da fesadını da gerektirmez. Amel sahihtir ve birtakım sonuçlar bağlanır.
Üçüncü nevin sonucu / hükmü: Bunda ihtilaf vardır:
Hanefiler: Sadece vasfın fesadını gerektirir. Amel meşrudur ve birtakım sonuçlar bağlanır.
Cumhur: Hem aslın hem vasfın fesadını gerektirir. Fiile hiçbir sonuç bağlanmaz. Fiilin butalnını gerektirir.
Hanefilerin görüşü tercihe şayandır. Çünkü iabdetlerde amaç imtisal ve taattır. Bu da herhangi bir muhalefetin bulunmaması ile gerçekleşir. Muamelata gelince; maksat kulların maslahatıdır. Batıl olan şeyde kulların maslahatı yoktur, ancak fasit olanda birtakım maslahatlar vardır. Bu nedenledir ki batıl ve fasit ayrımının yapılması gerekir. Arap dilinde fesad, bir şeyin menfaatinin noksan olmasıdır. Batıl ise bir şeyin menfaatinin tamamen yok olmasıdır.

F. NESH
Şer'i bir hükmün, o hükmün delilinden sonra gelen şer'i bir delil ile kaldırılmasıdır.
Nesh – Tahsis Farkı
Neshte genel hüküm başta tüm fertlerle ilgilidir. Nasihin gelmesiyle hüküm ortadan kalkar ve 'ammın hükmü diğer fertlerle sınırlı olmak üzere kalır.
Tahsiste baştan hüküm 'ammın bir kısım fertleriyle ilgilidir.
* Tahsisi gösteren delilin Hanefilere göre 'amma mukarin olması, Cumhura göre 'ammın uygulamasından önce gelmiş olması gerekir.

Neshin konusu: Konusu şer'i hükümlerdir.

Neshi kabul etmeyen hükümler

- Allah'a, meleklere, peygamberlere, kitaplara ve ahret gününe iman gibi temel iman ve ibadet esaslarıdır.
- Toplumdan topluma değişmeyen fazilet ve reziletler de bu gruba girer.
- Ebedi olarak kalacağı bildirilen hükümler. Cihad gibi.
- Bunlar dışındaki hükümler ilga edilebilir.

Birbirini nesh edebilen ve edemeyen hükümler:

- Kitap nassları birbirini nesh edebilir.
- Sünnet nassları da subut ve delalet bakımından eşit ise biribirini nesh edebilir.
- Kitap ve sünnet nassları birbirini nesh edebilir.
- İcma, kitap ve sünnet nassını nesh edemez.
- İcam, icma'ı nesh edemez. Ancak icma maslahata binaen yapılmış ise, maslahat değiştiğinde icma da değişir ve ilk icma nesh edilmiş olur.
- Kıyas, kitap, sünnet ve icma'ı nesh edemez. Bunlar da kıyası nesh edemez.

G. İCTİHAD

Nevileri: 1. Mutlak ictihad **2.** Mukayyed ictihad

Mukayyed ictihadda sadece ictihad edilen hükümle ilgili hususları bilmek yeterli ve şarttır.

Mutlak ictihadın şartları

1. Kur'an'ı bilmek
2. Sünneti bilmek
3. Nasih- mensuhu bilmek
4. Arap diline tam vukufiyet
5. Fıkıh usûlünü bilmek
6. İslam Hukukunun ana gaye ve hikmetlerini bilmek

İctihadın caiz olduğu ve olmadığı konular

Caiz olmayanlar: Namaz, oruç, hac, zekat, zina vb. dinin temel hükümleri bu gruba girer.

İctihad edilebilen konular

- Hakkında delalet ve subut açısından zanni nass bulunan hükümler
- Delaleti kati subutu zanni olan hükümler
- Delaleti zanni subutu kati olan hükümler
- Hakkında nass veya icma bulunmayan ve umum belva niteliğinde olmayan hükümler

كتاب البيوع (BEDÂYÎ)

I. BEY'İN RÜKNÜ (RÜKÜNLERİ)

Rağbet edilen bir şeyi rağbet edilen başka bir şeyle değişimine bey' denir. Bey' sözlü olabilir (aldım, sattım… gibi), bazen fiil ile de olabilir.(Teati gibi.)
Bey'in rükünleri:
Hanefilere göre :i'cab ve kabuldür.
Cumhura göre ise :1-İcab ve kabul 2-Akideyn (taraflar) 3-Mahallül-akddir. (mal)
Sözle olan bey': Fukaha örfünde bu icab ve kabul diye adlandırılır.

(Rükunları oluşturan ya da tamamlayan şartlara inikad şartları denir.)

İcab-kabulle ilgili kelam: 1- İcab-kabul sigasi 2- İcab-kabul vasfı (özelliği) hakkında olacaktır.

1- **İcab-Kabul siğası** : Bazen mazi siğasıyla olur (aldım sattım), bazen hal (س- سوف olmayan muzari) siğası ile olur (أشتري- أبيع). Ancak hal siğasında hale niyet etmek zaruridir. Çünkü bu siğa hal manasına geldiği gibi, istikbal manasına da gelebilir. (سأبيع –سوف أبيع) denirse bu vaad (عدة) olur. (Kitabımızda; istikbal siğasi emir siğası demektir.)

اشتريت ve بعت siğaları mazi manasına konulmuş olsa da akid için hal manası alınarak icab ve kabul kılınmıştır. Bu, lugat ve şeriat ehlinin örfünde böyledir. Örf lugattan üstündür. Satıcının "Şunu şu fiyata al (خذ) vb… "Sattım" manasına gelebilecek her türlü fiili ve sigası ile de icab-kabul gerçekleşir.
İtibar manayadır, suretlere değildir.

Satıcı müşteriye, satmaya (icaba) niyet ederek "sana şunu şu kadara satıyorum." dese; müşteri de 'Aldım.' dese icab kabul gerçekleşir. Ya da müşteri satıcıya, icaba niyet ederek "senden şunu şu fiyata alıyorum." Dese; satıcı da kabul ederse icab-kabul tamamlanır ve akit kurulur.

İstifham (soru) sigasi ile akit kurulmaz, icab-kabul gerçekleşmez.

Emir siğası ile de icab kabul gerçekleşmez. Sadece satıcının "sattım" , müşterinin de "satın aldım" demesiyle gerçekleşir. İmam Şafi'iye göre böyle bir akit sahih olur. Onun sözünün gerekçesi ise; satıcının "al", müşterinin "sat" emrini akit için "şatr" (yarım) kabul edip, bu sigaları icab saymasıdır. Hanefiler ise bu sigaları pazarlık (müsaveme) olarak kabul etmişler ve bu sigalarla akit kurulamayacağını söylemişlerdir. Şafii'ye göre; biri "kızımla evlen" dese, diğeri de 'evlendim' dese; ya da biri "kızını benimle evlendir" dese, diğeri de "evlendirdim" dese akit mün'akit olur, kurulur. Bu Hanefilerde de böyledir. İmam Şafiye göre bu emir siğaları nikâh akdinde rüknun şatrı (icab) olduğuna göre, bey'de de böyledir. Hanefilere göre "sat, al" sigaları icab ve kabulün talebidir. İcab ve kabulun kendisi değildir. Böyle olunca da rüknün iki yarısından sadece biri bulunmuş ve rükun tamamlanmamış olur ve bey' akdi mün'akid olmaz.

İstifhamda, soruda icab (sua)l vardır. Emir sigasında da aynı şekildedir. Bunda da icabı ve kabulu taleb vardır. Bu nikahda da böyledir. Buna göre nikah akdinin de mün'akid olmaması gerekirken Hanefiler burada has, özel bir nassla istihsanda bulunmuşlardır. O nass da Bilal-i Habeşi'nin bir kız isteme olayı ile ilgili rivayettir. Nikahla ilgili özel bir nass bulunurken, bey' akdi ile ilgili böyle bir nass olmadığından dolayı bey'de istihsan yapılmamıştır. Bu emir siğaları icab ve kabulün talebidir. Dolayısıyla bunlar Hanefilerce pazarlık (müsaveme) kabul edilir, icab sayılmaz. Nikahta ise bu siğaların pazarlık manasına hamledilmesi mümkün değildir. Bundan dolayı istihsanen bu sigalar nikahta icab sayılmıştır.

Üçüncü olarak da "Kızını benimle evlendir." diyen kişinin sözünün icab olması, rüknün şatrı olması zaruridir. Burada bu sözü (sigayı) icab kabul etmezsek veli bundan zarar görecektir. Bu zaruret sebebiyle velinin zarar görmemesi için nikah akdinde emir sigası istihsanen şatr, icab olarak kabul edilmiştir. Bu mana (illet, gerekçe) ise bey' akdinde yoktur. bey' akdinde emir

siğası taleb olarak kalmıştır, icab sayılmamıştır. Bununla da rükun tamamlanamaz ve akid mün'akid olmaz.

Bir de “kızını benimle evlendir” diyen kişi, diğerine kendisini evlendirme hususunda “vekalet” vermiş sayılır. Nikah akdinde bir kişinin iki kişinin vekaletiyle nikah akdetmesi caizdir. Bu söze muhatap olan baba, damat adayının vekili, kızının da velisi olarak nikah akdini akdedebilir.

2- İcab-kabulün sıfatı (özelliği): Bunlardan herhangi biri diğeri olmadan bağlayıcı olmaz. Bağlayıcı olmak demek, dönüş yok demektir. İcab ve kabulün her biri bir şatr (yarım)dır. Diğeri olmaksızın biri ile rükun tamam olmaz.

İkisinden biri bulunduğunda; birinin kabul, ilk teklifte (icabda) bulunanın da rucu' muhayyerliği vardır. Hanefilere göre her ikisinin de rucu ve kabul muhayyerliği olarak muhayyerlik hakkı vardır. Hanefiler hadisteki 'ayrılmama' yı alış-veriş üzerine sözden ayrılmamak olarak anlamışlardır. Malikilere göre icabta bulunan geri dönme hakkına sahip değildir. (الوعد كالدين Vaad borç gibidir.) Şafilere göre kabul icabdan hemen sonra gelmelidir. Şafiilerde rucu, kabul muhayyerlikleri olmayıp meclis muhayyerliği vardır. Bunun nakli delili **(الْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يتفَرقَا عَنْ بَيْعِهمَا)** hadisidir. Akli delil ise; 'bu iki şatr'dan biri diğeri olmadan bağlayıcı olsa, icabta bulunan kişi o şatr üzere mecbur olur ki bu da caiz değildir.' sözüdür. Şafiiler hadisteki “ayrılmamayı” bedenen ayrılmama olarak anlamışlardır.

Bey' Akdinin Rükunlarının (icab-kabul) **Fiil ile Olması:**

Bu Teati (**التَّعَاطِي**) denilen şeydir. Hanefilere göre caizdir. Şafilere göre teati ile satış caiz değildir. Çünkü şer'an ve örfen de, icab-kabul kelam içeren hususlardır. Kuduri; 'Değersiz eşyada teati caiz iken değerli şeylerde caiz değildir.' demiştir. Teatinin caizliği hakkında İmam Muhammed'in Mebsut'undaki rivayet mutlaktır. Kuduri' nin takyidi ile değildir. Doğru olan da mutlak olmasıdır. Bey' hem Arap dilinde (İslam'dan önceki kullanımda) hem de şeriatta mübadele (malın malla değişimi) için bir isimdir. Gerçek mübadele de teati ile bizzat alıp verme (الْأَخْذُ وَالْإِعْطَاءُ) ile gerçekleşir. Aldım-sattım sözleri de zaten alıp vermeye delildir. Bu söylediğimizin delili de (إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ) ayetindeki ticaret kelimesidir. Ticaret de bir bedel karşılığı bir şeyi birine vermek, tahsis etmektir. Bu da teatinin gerçek tefsiridir. Allah, Bakara-16. Ayette (أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوْا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَى فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ) dalalet-hidayet değiş-tokuşuna kavilsiz olarak (aldım, sattım sözü olmaksızın) ticaret ismini kullanmıştır. Mübadelenin gerçeğinin teati (**الْأَخْذُ وَالْإِعْطَاءُ**) ile ortaya çıktığı sabit olunca teati ile alış-verişin hasise (değersiz) ve nefise (değerli) eşyada caiz olabileceği anlaşılır.

II. RÜKNÜN ŞARTLARI

Satım çeşitleri bilinmeden rüknün şartları bilinemez. Bu şartlardan bir kısmı bütün satım çeşitlerinde olduğu gibi; bazı satım türlerinde olup bazılarında bulunmayan şartlar da vardır.

Satım akdi ilk planda iki kısıma ayrılır.

1- Bedele nisbetle taksim

a) Her iki bedele nisbetle taksim (mal-para) b) Tek bedele nisbetle taksim (para)

2- Hükme nisbetle taksim

a)Her iki bedele nisbetle taksim (mal-para) dört türlüdür.

1. Mükayada (مقايضة) بيع العين بالعين / بيع السلع بالسلع Malın mal karşılığı satımı = Trampa

2. Malın mutlak para veya semen olabilen şeyler karşılığında satımı (بَيْعُ الْعَيْنِ بالدَّيْنِ) (بَيْعُ السِّلَعِ بِالْأَثْمَانِ الْمُطْلَقَةِ)

Deyn: İnsanın zimmetine yerleşen borçtur. Paralar, misli mallar, mevzunat, mekilat, aded-i mütekaribe (yumurta,ceviz vb.) mallar borç olarak zimmete yerleşir.

(Aded-i mütefavite ise karpuz gibi, taneleri arasında farklılık olan mallardır. Bu mallar kıyemi kabul edilir. Kıyemi mallar ise zimmette borç olarak yerleşmez.) **Malın**

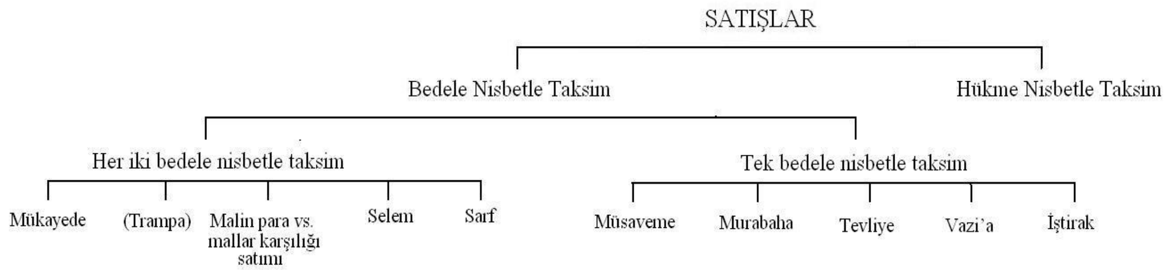
a)-Semen karşılığı satımı, b)Fulus-u nafika (tedavüldeki para) ile satımı, c) Zimmette yerleşmiş olan, ölçülen, tartılan mallar ve aded-i mütekaribe diye bilinen (adetleri biri biri birine yakın olan ceviz, fındık, yumurta vs. mallar) tartılan(mevzunattan olan) mallar karşılığı satımı bu türdendir.

3. Selem (بيع الدين بالعين) : Para peşin mal veresiye satımdır.
4. Sarf (بيع الدين بالدين) : Altının altınla, gümüşün gümüşle vs. satımıdır.

b. İki bedelden birine (semene) nispetle satım akti türleri beş kısımdır:

1. Müsaveme (بيع المساومة) : üzerinde anlaşılan para karşılığı malın satılmasıdır. Bilinen pazarlık usulü satıştır. Satıcının maliyeti belirtmeksizin pazarlık sonucu yapılan satım türüdür.
2. Murabaha (المرابحة) : Karlı satış: Maliyet söylenir, üzerine kar eklenip yapılan satıştır.
3. Tevliye (التولية) : Maliyetine satış
4. Vazia (الوضيعة) : Zararına satış, Maliyetin altında satıştır.
5. İştirak (الاشتراك) : Malın maliyeti üzerinden yarısının satılmasıdır.Yüz liralık malın yarısının elli liraya satılması gibi.

Bu son dört tür satıma bey-i emane (güven akitleri) de denir.

Bey'in (akit'in) şartları	**Şartları taşıyınca Akit**	**Şartlardan biri dahi eksik olsa**
1. İnikat şartları	Münakit	Batıl
2. Sıhhat şartları	Sahih	Fasit
3. Nefaz şartları	Nâfiz	Mevkuf
4. Lüzum şartlar	Lâzim olur...	--------- Muhayyerlik burada söz konusudur.

Sıhhat şartları akdin vasfı lazımları (ayrılmaz özelliği) ile ilgili şartlardır. Vasfı lazım tutmazsa akit fasit olur. Bir de vasfı mücavir vardır. Bu şartlar tutmadığında akit tahrimen mekruh olur.

III. İN'İKAD ŞARTLARI:

Rükunları oluşturan ya da tamamlayan şartlara inikad şartları denir.

1-Âkidle, ((a) Âkid mümeyyiz olmalıdır (b) Âkidin adedi ile ilgili şart)
2- Akdin bizzat kendisi ile (Kabulün icaba uygun olmasıdır)

3- Akit mekanıyla (meclisu'l-akd)
4-Ma'kudun aleyh ile ilgili şartlardır. a) Mevcut olmalıdır.
b) Mal olmalıdır.
c) Memluk olmalıdır. (Satıcının bizzat malı olmalıdır.)
d) Teslim edilebilir olmalıdır. (مقدور التسليم olmalıdır.)

1- Âkidle ilgili şartlar iki tanedir:

a) Âkid mümeyyiz olmalıdır. Akde ehliyeti olmalıdır. Öyleyse mecnunun, sabi gayri mümeyyizin akidleri münakid olmaz. Buluğ ise şart değildir. Hanefilere göre, âkil mümeyyiz sabî kendi malını satsa, velisinin icazetine bağlıdır. Veli icazet verirse akid münakid olur, vermezse batıl olur. Velisi yoksa çocuk buluğa erince kendisi icazet verir. İmam Şafii'ye göre buluğ in'ikad şartlarındandır.

Hanefilere göre hürriyet in'ikad şartı değildir. Me'zun olan kölenin satışı icma ile caizdir. Mahcur olan kölenin efendisinin malını satması ise efendisinin icazetine bağlıdır.

Hanefilere göre mülkiyet ya da velayet de in'ikad şartı değildir. Bunlar nefaz şartıdır. Fuzuli'nin bey'i mevkuftur. İmam Şafii'ye göre mülkiyet ve velayet in'ikad şartlarındandır.

Hanefilere göre Satıcının müslüman olması in'ikad şartı değildir. Nefaz, sihhat şartı da değildir. Kafirin alım satımı caizdir. İmam Şafii der ki: Müslüman köleyi ve mushafi satın almak için müslüman olmak gerekir.

Konuşmak(nutuk) da in'ikad, nefaz ve sıhhat şartı değildir. Ahresin (dilsizin) alış-verişi caizdir. Ancak işaretleri anlaşılır, bilinir olması gerekir. Bu doğuştan olan dilsizlikte böyledir. Sonradan dilsiz olmuş ise, ancak konuşma imkanı kalmadığı anlaşıldığında işaretle alış-veriş yapabilir. İşaretler anlaşılır olmalıdır ve bu durumda doğuştan dilsiz gibi kabul edilir.

Hanefilere göre şunlar inıkad şartı değil	**İmam Şafii'ye göre ise**
Baliğ olmak	şart
mülkiyet ya da velayet	şart
Hür olmak	
Müslüman olmak	Mushafı ve Müslüman köleyi almak için şart
Konuşmak	

b)Âkidin adedi ile ilgili şart: Âkid en az iki kişi olmalıdır. Bir kişi bey'de her iki yönden âkid olamaz. Ancak baba kendi malını kıymetiyle, piyasa değerinde mümeyyiz olmayan küçük çocuğuna satarsa, ya da baba aynı şartlarla çocuğunun malını satın alırsa; bu üç imama göre istihsanen caizdir. Kıyasa, kurala göre bunun da caiz olmaması gerekir, bu da İmam Züfer'in görüşüdür. **Kıyasın (kaidenin) Delili:** Bey' konusunda akdin hukuku akdi yapana döner, ona aittir. Bey'in de birbirine zıt (teslim-tesellüm gibi) hukuku vardır. (Mütâlebe(istemek) gibi). Bu da bir şahsın aynı anda hem teslim eden hem de tesellüm eden olmasına götürür ki bu da aklen mümkün değildir. Bundan dolayı bey' babında bir kişinin iki taraf adına âkid olması caiz değildir. Ancak bir kişi iki tarafın da resulü (elçisi) olabilir. Çünkü akdin hukuku elçiyi bağlamaz. Kadı, hakim de her iki tarafın akdini üstlenebilir. **İstihsanın Delili:** Babanın yaptığını (وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ) ayetindeki **هِيَ أَحْسَنُ** kapsamında görmektir. Baba kemali şefkatinden dolayı çocuğuna ancak **هِيَ أَحْسَنُ** kapsamında yaklaşır. Bundan dolayı istihsanen böyle bir alım-satım caiz görülmüştür.

Bey'de vekil iki taraf adına işlem yapamaz. Çünkü akdin hukuku âkide, vekilin kendisine de râcidir. Nikâhta ise vekil iki taraf adına işlem yapar. Çünkü akdin hukuku kendisine râci değildir. Resul, elçi konumundadır.

İmam Züfer'in “Bu muhal olan bir şeye götürür” sözüne karşılık biz de “Bu söz memnu'dur (geçersizdir) ” deriz. Çünkü burada çocuk baliğ gibi kendi adına alıp-satmış gibi kılınır. Böyle olunca da akitler teaddüd etmiş yani hükmen en az iki kişi olmuş olur.

Vasi'ye gelince, vâsi kendi malını çocuğa satsa, ya da çocuğun malını satın alsa, -eğer çocuk için görünen açık bir fayda yoksa- caiz değildir. Eğer fayda varsa Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre caizdir. İmam Muhammed'e göre caiz değildir. Ancak baba kemâl-i şefkatinden dolayı istihsanen teaddüd ettirilmiş oldu. Ancak vasi şefkatte baba gibi değildir. Onun için vâsi adına kıyas, kural caridir. İmam Âzam ve Ebu Yusuf'a göre, vasinin tasarrufta bulunmasında açık bir fayda varsa bu; yetimin malına هِيَ أَحْسَنُ “en güzel şekilde yaklaşma” kapsamındadır. Bu da vasinin nassla sahip olduğu bir haktır. İmam Muhammed'in “Vasi şefkat konusunda babaya ilhak edilemez.” sözüne karşılık Ebu Hanife ve Ebu Yusuf der ki:

Vasi için iki benzerlik vardır.

1- Babaya Benzerlik: (Baba vasiyetle bir vasi belirlemişse)Asıl babanın rızasından dolayı babaya benzer.
2- Vekile Benzerlik: Ecnebi, yabancı olmasıyla da vekile benzer.

Biz açık benzerlik olduğunda babaya benzerlik yönüyle amel ederek vasinin böyle bir alış-verişini caiz gördük. Açık fayda olmadığında da vekile benzerliği ile amel ederek caiz görmedik.

IV. AKDİN BİZZAT KENDİSİNE RACİ' OLAN ŞARTLAR

Akdin bizzat kendisine raci olan in'ikad şartlarına gelince, o da bir tanedir. **Kabulün icaba uygun olmasıdır.**

Müşterinin kabulü, satıcının icapta bulunduğu mala ve icapta bulunduğu paraya uygun olmalıdır. Satıcının icapta bulunduğunun dışında bir şeyi ya da icapta bulunulan malın bir kısmını, icaptaki fiyatın dışındaki bir fiyatla veya icaptaki para biriminden başka bir para birimiyle kabulde bulunursa, akit kurulmaz, mün'akit olmaz.(Ancak satıcının yeni bir icapta bulunup müşterinin de kabul etmesi hariç.)

Satıcı köleyi satmak için icapta bulunduğunda müşteri cariye için kabulde bulunsa; akit mün'akit olmaz. Satıcı iki kölede icap yapıp müşteri tek köle için kabulde bulunduğunda da; akit mün'akit olmaz.

الصَّفْقَةُ (Safka) : pazarlıkta el sıkışma……iki şeyi tek akitle satmaktır.

التَّرْوِيجِ (Terviç):Değer, kıymet biçmek.

Malın kalitelisini kabul edip kalitesiz olanı kabul etmemek hususunda;

1-Tüccar âdetinde iyi mal ile kötü mal karıştırılarak satılmaktadır. İyi olan mal ile kötü olanın değeri arttırılmak istenir. Müşterinin iyiyi alıp kötüyü reddetmesiyle satıcı kötüyü satamamaktan dolayı zarar görecektir. Bu zarar nefyedilmiştir.

2-Malın birini kabul edip diğerini reddetmek cevap vermekten yüz çevirip meclisten kalkıp gitmek gibi değerlendirilir.

Satıcı kölenin tamamını icapta bulunup müşteri de 'Yarısını aldım.' dese; akit mün'akit olmaz. Burada da müşteri zarar görür. Aralarında şirket-ü ayb (ayıp ortaklığı) olur. Müşteri satıcının icapta bulunduğunun bir kısmını kabul ederse; bu, satıcı tarafından yeni bir satım olmuş olur. Aynı mecliste müşterinin bu kabulüne satıcıdan bir icap bitişirse; bu akit kurulur. Müşterinin kabul ettiği o bir kısmın toplam bedelden belirli bir hissesi varsa bu caiz olur, yoksa caiz değildir.

Satıcı 'Şu iki kürrü 20 dinara sattım.' dese; müşteri de bunlardan biri için kabulde bulunsa ve satıcı da icap yaparsa; bu akit kurulur. Misli mallarda semen cüzleri itibari ile mala taksim olunabildiğinden dolayı, müşteri iki kürrden her birini 10 dinara satın almış gibidir. (الكر (Kürr): Iraklılarca kullanılan ölçü birimidir. Hanefilere göre; 2348 kg. , diğerlerine göre ise; 1563 kg. buğday alır.)

Satıcı iki köleyi 1000 dirheme sattığını söylese, müşteri de, bedel belirlenmiş olarak birinde kabulde bulunsa; satıcının 'Sattım.' demesiyle akit kurulur. Ancak müşteri fiyatını belirtmemişse; satıcı icapta bulunsa dahi akit kurulmaz.

Kürr ile satılan mallarda ve misli mallarda semen cüzleri itibari ile mala taksim olunabilirken, kıyemi mallarda semen cüzleri itibari ile mala taksim olunamaz.
Kıyemi malların cüzleri birbirine benzemediğinden her bir cüzün hissesi meçhul olur. **Bedelin meçhuliyeti bey'in sıhhatine mani olur.**

Bu, satıcı iki köleden her birine bedel belirlemediğinde böyledir. Ancak satıcı 'İki köleden şu 1000, diğeri 500 ' diyerek bedel belirtir ve müşteri de birinde kabulde bulunursa bu akit kurulur. Burada (تفريق الصفقة) tokalaşmayı düşürmek müşteri değil satıcı tarafından olmaktadır. Tokalaşmayı düşürmek de olsa; her bir cüzün fiyatı belirlenmiş olduğundan dolayı bunun bir zarar olmadığı bilinir. Velev ki zarar da olsa; bu rıza gösterilen bir zarardır.

Satıcı bir şeyi 1000'e satmaya icapta bulunup müşteri 500'e aldığına dair kabulde bulunsa veya müşteri satıcının icapta bulunduğu para cinsinin dışında bir para ile kabulde bulunsa; akit mün'akit olmaz. Ancak aynı mecliste satıcının rızası olursa; bu durumlardaki akitler mün'akit olur.

V. AKİT MEKÂNI İLE İLGİLİ İN'İKAT ŞARTLARI

Tek şart vardır. O da **meclis birliğidir**. İcap-kabul aynı mecliste gerçekleşmelidir. Meclis değişirse akit kurulmaz.

Satıcı veya müşteriden biri icapta bulunsa diğeri de meclisten kalkıp gitse veya meclis birliğini bozacak bir işle meşgul olup ta kabulde bulunsa; akit kurulmaz. Çünkü kıyas(kural), **rüknün şatırlarından birinin gecikme olmaksızın mecliste olmasıdır.** Bu şatırlardan biri var olduktan sonra bir sonraki zaman diliminde yok olur. İkincisi(icap-kabulden ikinci olarak olan hangisi ise) olduğunda ise; birincisi yok olmuştur. İki şatır birleşemediğinden dolayı da rükün gerçekleşmemiş olur. Ancak Hanefilere göre; buna itibar etmek alış verişi imkânsız hale getirir. Öyleyse bunlardan biri diğerine hükmen bağlıdır. Zaruret gereği gerçekte ayrı olmalarına rağmen meclis iki şatrı (icap-kabulü) toplamış, bir araya getirmiş kabul edilir. Meclisin değişmesiyle bu bir araya toplama ortadan kalktığı için akit kurulmaz. Şafiilere göre ise; kıyas(kural) neyi gerektiriyorsa ona göre hareket edilmelidir. Bu da fevri gerekli kılar. İcabın hemen peşinden kabul gelmelidir. Fevrde az(2-3 saniye) olsa da bir gecikme vardır. Ancak bu zarurettendir Hanefilere göre; fevri terk etmekte zaruret vardır. Çünkü kabulde bulunması beklenen müşterinin düşünmeye ihtiyacı vardır. Fevrde ise düşünme imkânı ortadan kalkmaktadır.

Bu anlatılanlar göre; satıcı ve müşteri yürürken, binekli olarak ya da bir binek üzerinde ikisi beraber giderken icap-kabul bitişik olarak gerçekleşirse akit kurulur. Az da olsa aralarında bir susma, yürüme vb… bir şey olsa akit kurulmaz. Çünkü yürümekle, hayvanın ve vasıtanın yol alması vb… şeylerle meclis değişmektedir. Böyle olunca da meclis birliği bozulmaktadır. Ancak yürürken ya da üzerinde namaz kılınmayan bir hayvanın eyeri üzerinde defalarca bir secde ayeti okunmuş olsa her bir okuma için ayrı ayrı secde gerekir. Kadın yerde yürüyerek kocası da üzerinde namaz kılınmayan bir hayvanla yolculuk yapıyor olsalar ve adam hanımına boşama konusunda muhayyerlik hakkı verse; kadının yürümesiyle, hayvanın yol almasıyla meclis değişeceğinden dolayı kadının muhayyerlik hakkı düşer. Eğer kadın muhayyerliğe bitişik olarak kendisini boşayacak olursa; bu boşama geçerli olur.

***Adamla kadın yürürken dursalar ve adam hanımına boşama konusunda muhayyerlik hakkı verse; adam yürüyüp gitse bile kadın yerinde durduğu sürece kadının bu muhayyerlikle elde ettiği boşama yetkisi devam eder. Burada dikkate alınan kadının meclisidir.(Bey' akdinde ise her iki tarafın meclisi de dikkate alınır.) Kocanın verdiği muhayyerlik koca açısından bağlayıcıdır, koca bu muhayyerlikten dönemez, vazgeçemez.

Satıcı ve alıcı her ikisi de ayakta iken alım-satım yapsalar meclis birliği bulunduğu için akit kurulur. Yine her ikisi de ayakta iken biri icapta bulunsa; biri ya da ikisi biraz yürüyüp te diğeri kabulde bulunsa; meclis değiştiğinden dolayı akit kurulmaz.

Duran veya hareket eden bir gemide; satıcı ve alıcıdan icap-kabul ister bitişik ister fasılalı olarak gerçekleşsin akit kurulur. Çünkü geminin hareket etmesi suyun hareket ettirmesi iledir. Gemiye binenin onu durdurma imkânı yoktur. Bu nedenle gemi hareket etse de meclis

birliği bozulmaz. Burada gemi bir eve benzetilmiştir. Gemide defalarca okunan bir secde ayeti için tek secde yeterli görülmüştür.

Alıcı ve satıcıdan biri diğerinin gıyabında icapta bulunsa; bu icap diğerine elçi(resul) gönderme, bir yazılı kâğıt(pusula) vb… bir şey olmaksızın ulaşıp o da kabulde bulunsa; meclis birliği olmadığından dolayı akit kurulmaz. Aynı şekilde gıyaben icaba muhatap olan adına bir başkası kabulde bulunsa; bu akit fuzulinin akdi hükmüne tabi olarak kurulur.

[Hanefi mezhebine ait fıkıh kitaplarında geçen ' بالإجماع (İcma ile sabittir) ' ifadesi bazen sadece Hanefi mezhebindeki müçtehit imamların icmaı manasında kullanılır.]

Bey' akdinde icapta bulunan kişi rucü etmedikçe, meclis birliği son bulmadıkça icap mevkuf olarak varlığını devam ettirir.(Havada asılı olarak bekler.)

Meclis Birliği:

1-Hakiki Meclis Birliği: Alıcı ve satıcının aynı mecliste olmalarıdır.

2-Hükmi Meclis Birliği: Satıcının resul (elçi), pusula, mektup, mesaj göndermesi durumunda oluşan meclis birliğidir.

Gaibe satış şu durumlarda olabilir.

<u>1-Risalet:</u> Satıcı alıcıya bir elçi gönderir. Satıcı ' 'Falana şunu şu fiyata sattım.' de.' diyerek elçiyi yollar. Elçi de müşteriye 'Beni falan gönderdi. Sana şunu şu fiyata sattığını söylememi istedi.' der. Müşteri kabulde bulunursa akit kurulur.

<u>2-Kitabet</u>: Satıcı alıcıya mektup, mesaj, pusula, internet vb… yollardan yazılı olarak ulaşır. Ulaştığı andaki mecliste alıcı 'Aldım.' derse akit kurulur. Satıcının yazısı hitap gibi değerlendirilir.(الكتاب كالخطاب)

Risalet ve kitabet yoluyla icapta elçi ya da yazı müşteriye ulaşmadığı sürece satıcı rucü muhayyerliğini kullanarak akitten dönebilir. Eğer elçi ya da yazı müşteriye ulaşmışsa rucü hakkı yoktur.

Risalet yoluyla yapılan icaptan dönüldüğünde elçinin bunu bilip bilmemesi önemli değildir. Ancak vekil gönderilerek yapılan işte durum böyle değildir. Vekilin haberi olmaksızın azledilmesi geçerli değildir. Vekil müvekkilin yetki vermesi ile tasarrufta bulunur. Bunun için vekili ta'zir vb… cezalardan korumak için vekilin azledildiğini bilmesi gerekli

<u>3-Fuzuli'nin Kabulü:</u> Gaibe yapılan icap fuzuli olarak biri tarafından kabul edildiğinde; gaibin aynı meclisteki kabulüne bağlı olarak akit kurulur. Gaibin kabulüyle akit nafiz olur.

****Hul' (Muhalea) babında ise; adam 'Şu kadar fiyata hul' yaptım.' dese; bu icap havada bekler, kadına ulaştığında kadın kabul ederse meclis birliğine bakılmaksızın muhalea gerçekleşir. Hul' teklifi kadından gelse; 'Şu kadar fiyat karşılığı kocamla hul' yaptım. dese, bu da kocaya ulaşsa; aynı mecliste olursa kocanın kabulü geçerlidir, aynı mecliste olmadıkça kocanın bu kabulü geçerli değildir. Çünkü kocanın hul' talebi talakın mal karşılığına bağlanması olarak yemin gibi değerlendirilir. İcaptan öte yemin olduğundan dolayı meclis birliği ile ilgisi yoktur, yeminden dönme hakkı da yoktur. Hul'un şarta ve zamana bağlanması da sahihtir. Koca 'Şu kadar para karşılığı yarın seninle hul' yaptım.' dese, kadın da yarın o parayı getirse; hul' gerçekleşir.Koca 'Falan gelirse seninle hul' yaptım.' dese; bu şart gerçekleştiğinde hul' gerçekleşir. Kadın tarafından olan hul' talebi bey' akdi gibi muavazalı, karşılıklı bir alış veriş gibidir. Aynı mecliste olduğu sürece kadının rucü hakkı vardır.

Bu konuda asıl olan kural şudur:

Şatrın, icabın meclis dışına taşmadığı her durumda ((Muavazatta)(Bedelli Akitlerde));

1-Rucü hakkı vardır.

2-Bu akitlerin şarta bağlanması sahih değildir.

3-Zamana izafesi de sahih değildir.

Şartın, icabın meclis dışında da devam ettiği, havada asılı olarak beklediği her durumda(Yeminlerde);

1-Rucü sahih değildir.

2-Bu akitlerin şarta bağlanması sahihtir.

3-Zamana izafesi de sahihtir.

VI. MA'KUDÜN ALEYH'E (MALA) RACİ OLAN İN'İKAT ŞARTLARI

Ma'kudün Aleyh (Mal);
1-Mevcut olmalıdır.
2-Mal olmalıdır.
3-Memluk olmalıdır. (Satıcının bizzat malı olmalıdır.)
4-Teslim edilebilir olmalıdır. (مقدور التسليم olmalıdır.)

<u>**1-Mevcut olmalıdır**</u>

(Malın malum olma şartı in'ikad değil fesat şartları ile ilgilidir.)
Ma'dum(المعدوم): Kesin olarak yok olan şey demektir.
Hatar'ul-adem(خطر العدم): Olmama tehlikesi olan şeydir.
Ma'dumun satışıyla akit kurulmaz. Hayvanın yavrusunun yavrusunu satmak vb…
Var olup olmayacağı belirsiz olanın, olmama tehlikesi olanın satışında da akit kurulmaz. Ceninin, memedeki sütün satılması vb…
Çiçek halindeki meyvenin satışı da ma'dumun satışı kapsamındadır. Ancak tomurcuklandıktan sonra meyvelerin satılması caizdir. Bu caizlik müşterinin meyvenin ağaç üzerinde kalmasını şart koşmayıp salahın (olgunlaşma) zuhurundan önce de olsa satın almasına bağlıdır.
Salah: Meyvenin, ekinin don, soğuk vb… afetlerde bozulmayacak hale gelmesidir.
Bazı meşayihe göre; meyvelerden asla faydalanma imkânı yokken meyvelerin satışı caiz değildir, böyle bir akit kurulamaz. Akdin kurulabilmesi için mutlaka bir veçhile (insan değilse de hayvanın faydalanması gibi.) faydalanmak mümkün olmalıdır. Bunların;

1. **Delilleri:** Hz. Peygamberden rivayet olunan (نَهَى عَنْ بَيْعِ الثِّمَارِ قَبْلَ بُدُوِّ صَلَاحِهَا) hadisidir.
2. **Delilleri:** 'Salahının zuhurundan önce meyvelerden faydalanılması mümkün değildir. Bu durumda olan meyveler de mal olmazlar.' şeklindeki görüşleridir.

Ancak bu görüş İmam Muhammed' in Zahiru'r-Rivaye eserlerine terstir. İmam Muhammed 'zekat' kitabının 'öşür' bahsinde; 'Tomurcuklandığında satıcının izniyle meyveleri dalında bırakmak suretiyle meyveler satılsa bunun öşrü müşteriye aittir.' der. Onun bu görüşü böyle bir satışın caiz olduğunu gösterir. İmam Muhammed' in delili ise; Hz. Peygamberden rivayet olunan ' { مَنْ بَاعَ نَخْلًا مُؤَبَّرَةً فَثَمَرَتُهُ لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَهَا الْمُبْتَاعُ } (Kim üzerinde meyveleri varken aşılanmış hurma ağacı satarsa; müşterinin şart koşması hariç, hurmalar satıcıya aittir.)' hadisidir.
İmam Malik' e göre; meyvenin ilk çıkanları çıktığında satışı caizdir. Bazısının çıkması ile tamamının satışı caizdir. Aksi takdirde insanlar zorda kalırdı. 'Haraç medfu' dur.' kaidesince bu satış caizdir.
Bu meselede İmam Muhammed' in, İmam Malik' in görüşü gibi bir görüşü de vardır.

(Mecelle Kaidesi:(يغتفر في التابع ما لا يغتفر في الأصل) 'Asılda mazur görülmeyen şey tabide mazur görülür.' Bu kaidede asıl ile tabi aynı şeydir. Örnek: Menkul malların vakfedilmesi mümkün değildir. Vakfedilmek istenen bir çiftlikteki traktör, römork, pulluk vb… menkul mallar, gayr-ı menkul malların vakfedilmesi mümkün olduğundan çiftliğin kendisinin vakfedilmesi ile çiftliğe tabi kılınarak vakfedilmiş olur.)

Hanefilere göre ise; meyvelerin olgunlaşmamış kısımları yok hükmündedir. Satışı da caiz değildir. Olgunlaşmış olanlar satılabilir. Burada İmam Malik'in dediği gibi zaruret de yoktur. Örneğin karpuzun kelek olanıyla olgunlaşmış olanının satışı gibi.

*Buğdayın içindeki un, zeytinin, susamın, sütün içindeki yağ, üzümün içindeki su -potansiyel olarak var olsalar da- ma'dum hükmündedirler. Satışları da caiz değildir. Bu satışlar ma'dumun satışı olarak caiz değildir. Buğday un ve kepekten mürekkep iken un ise müteferriğin (ayrışmışın) adıdır. Ancak başağındaki buğdayı satmak caizdir. Başağındaki buğday başka bir şey ile mürekkep olarak değil kendi olarak bulunmaktadır. İnsan emeği vb… müdahale olmaksızın saman haline gelmesi mümkün olmadığı için buğdayın sadece samanını, susamın tahinini satmak da caiz değildir.

Tavanın kirişi vb… tesliminde zarar olan şeylerin satımı da caiz değildir. Ancak satıcı kirişi söküp getirirse akit sahih olur. Bir top pamuklu, ipekli kumaştan belli bir parça kesip satmak da caizdir. Satıcı tavandaki kirişi, duvardaki tuğlayı söküp, bir top kumaştan belli bir

parça kesip getirdiğinde müşteri almaya zorlanılabilir. Ancak satıcı buğdayı öğütüp unu, zeytini sıkıp yağını, üzümü sıkıp suyunu getirse de müşteri almaya zorlanamaz. Buğdaydaki unun, zeytindeki yağın satımı vb… satımlar hiçbir şekilde mün'akit olmaz. Tavandaki kirişin, duvardaki tuğlanın, bir top kumaştan belli bir parçanın satımı vb… satım akitlerinin nafiz olmasının sebebi rükündeki bir halelden dolayı değildir. Akit maldan dolayı da değil, satıcıya gelecek bir zarar (tavandan kirişi sökmek, duvarı delmek, kumaş topunu kesmek vb…) dolayısıyla nafiz değildir. Ancak kirişi, tuğlayı söktüğünde, bir top kumaştan belli bir parçayı kestiğinde zarar ortadan kalkar ve akit nafiz olur.

*Buğdaydaki unun, zeytindeki yağın satımı vb… satımlarda ise mal akit anında ma'dumdur, yoktur. Bu durumda akit mün'akit olmaz, ileride nafiz de olmaz. Fark buradadır.

Sağlam bir karpuzdaki tohumun satımı da zeytindeki yağın satımı gibi olup caiz değildir. Hurmadaki çekirdeği, canlı koyundaki eti, canlı hayvanın kuyruğunu, paçasını, iç yağlarını, ya da kuyruğun, paçanın, kellenin kendilerini satmak da caiz değildir.

(Kaide: (كل جهالة تفضي الى المنازعة فهى فاسدة للعقد) 'Nizaya götüren her cehalet akdi ifsat eder.' Bu durumdaki cehalete, fahiş cehalet (الجهالة الفاحشة) denir.)

Bu anlatılanlardan şu çıkarılabilir. İşaretle göstererek ve isimlendirerek (işaret ve tesmiye ile) 'Sana şu yakutu şu fiyata sattım.' denildiği ve o yakut cam çıktığında veya bunun aksi vb… işaret ve tesmiye satışa elverişli mallarda satım babında bir araya geldiğinde bakılır:

1- Müşarun ileyh ile müsemmanın cinsi farklıysa itibar tesmiyeyedir. Akit müsemmaya taalluk eder.

2- Eğer müşarun ileyh ile müsemma aynı cins olur ancak sıfatlarında fahiş farklılık varsa itibar yine tesmiyeyedir. (Anzer balı ile Anzer' e yakın çevrede üretilen bal arasındaki farklılık gibi.) Fahiş fark nedeniyle aynı cins olsalar da farklı cins kabul edilirler.

3- Müşarun ileyh ile müsemma aynı cins olur ancak sıfatlarındaki farklılık fahiş değil de az ise itibar müşarun ileyhedir. Bu durumda mebi' mevcut olduğundan dolayı akit mün'akit olur.

Satıcı 'Köleyi sattım.' dese ve satılanın köle değil cariye olduğu ortaya çıksa; üç imama göre caiz değildir. İmam Züfer' e göre ise caizdir. İmam Züfer' e göre; köle ile cariye yani müşarun ileyh ile müsemma aynı cinstir. Erkeklik-dişilik hususunda farklıdırlar. Satıcı 'Sana şu koyunu sattım.' dese ve satılanın koç olduğu ortaya çıksa; (الشاة) koyunun erkeğini de dişisini de kapsadığından dolayı itibar müşarun ileyhedir, müsemmaya değildir.

Üç imama göre ise; köle ile cariye iki farklı cinstirler. Hakiki farklı cinse ilhak edilirler. Koyun ile koç farklıdır. Bunlar hem zat olarak hem mana olarak aynıdır. (الشاة) ismi ikisini de kapsar. Mana olarak her ikisinden beklenen menfaat ise yenmeleridir. Akit müşarun ileyhe taalluk eder. Var olan, bey'e mahal olan odur. Satışı caizdir. Ancak sıfat-ı merğubenin kaybolmasıyla rızaya halel gelmiştir. Bu nedenle de müşterinin muhayyerlik hakkı vardır.

Binası tuğladan olduğu söylenerek satılan bir evin kerpiçten yapıldığı ortaya çıksa; böyle bir satım akdi kurulmaz. Bu iki tür evin menfaatleri arasında fahiş fark vardır. Bu nedenle farklı cins kabul edilirler.

2- <u>Mal olmalıdır.</u>

Bey' malın malla değişimi olduğu için mal olmaksızın bey' akdi kurulamaz. Mal olmadığı için hür insanın satım akdi mün'akit olmaz.

Meytenin, mesfuh(akıtılmış) kanın satım akitleri de mün'akit olmaz. Mecusi, mürted ve müşrikin kestikleri hayvanın satım akdi de mün'akit olmaz. Bunlar da meyte hükmündedir.

Kesiminde besmelenin bile bile terk edildiği hayvanın eti Hanefilere göre murdardır. Şafiilere göre hayvanın etinin caiz olabilmesi için kesen kişinin Müslüman olması yeterlidir, besmele çekmesi gerekli değildir.

Delinin, gayr-ı mümeyyiz(gayr-ı akil) sabinin kestikleri hayvan da caiz değildir. Kesen(avlayan) ihramlı da olsa ihramsız da olsa Harem bölgesinde yakalanan av da haramdır.

Harem ya da Hill bölgesi avı olsun, ihramlı kişinin kestiği hayvan da haramdır. Bu da meyte hükmündedir. (Evcil olanlar kesilebilir.)

Şer'an faydalanma imkânı olmadığı için mal kabul edilmeyen yırtıcı hayvanın etinin satılması da caiz değildir. Ebu Hanife' ye göre boğazlandığında boğazlama yoluyla temiz olması nedeniyle yırtıcı hayvanın etinin satılması caizdir.

Yırtıcı hayvanın, eşeğin, katırın derilerinin satışına gelince; bu hayvanların kesimi boğazlama yoluyla olmuşsa ya da derileri tabaklanmışsa bu deriler temiz kabul edilir, mal sayılırlar. Bunların satım akdi mün'akit olur. Ancak tabaklanma ya da boğazlama ile kesim yapılmamışsa bu derilerde meyteden rutubat(kan, sıvı kalıntıları vs…) izleri kalır. Bu durumda hükmü, meytenin hükmü gibi olur. Satım akdi mün'akit olmaz.

Bütün cüzleri ile ayni necis olan domuzun derisinin satımı ise hiçbir suretle mün'akit olmaz.

Meytenin kemiğinin, kılının, tüyünün, ölmüş kuşların tüylerinin, ölmüş devenin çift tırnaklarının, tek tırnaklıların satışı Hanefilere göre caizdir. Şafiilere göre necis oldukları için caiz değildir.

İmam Şafii { حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ الْمَيْتَةُ } ayetini ve { لَا تَنْتَفِعُوا مِنْ الْمَيْتَةِ بِإِهَابٍ وَلَا عَصَبٍ } hadisini delil göstererek, bu sayılanların meytenin cüzleri olmasından dolayı satımlarının caiz olmadığını söylemiştir.

Hanefilerin delili ise; { وَمِنْ أَصْوَافِهَا وَأَوْبَارِهَا } Nahl süresinin 80. ayetidir. Hanefiler 'Allah bunları bizim için yaratmış ve bunları bize nimet olarak vermiştir. Ayette bu durum zekiyye (Besmele ile boğazlanmış hayvan) ile meyte arasında ayırım yapılmaksızın mutlak olarak ifade edilmiştir.' şeklinde görüş bildirmişlerdir. Akli delil olarak da; 'Meytenin haramlığı ölümden dolayı değildir. Ölüm bir şeyi haram kılsaydı balık ve çekirgenin de haram olması gerekirdi. 'Meytenin haramlığına sebep olan ölümle onda donan akıcı sıvılardır. Deri tabaklanarak bu donuk sıvılardan temizlenir ve satışı da caiz olur. Meytenin saçı, kılı, kemikleri vb… şeylerde akıcı sıvılar(rutubat) yoktur. Dolayısıyla da satışları caizdir. İmam Şafinin delil getirdiği hadisteki (الاهاب) tabaklanmış derinin ismidir, (عصب) dan maksatsa onun rutubatlı halidir.' görüşünü ortaya koyarlar.

Domuzun kemiğini ve sinirini satmak ayni necis olması münasebetiyle asla caiz değildir. Kıllarının temiz olduğuna ve satışının caiz olduğuna dair rivayet olsa da; sahih olan kılların da domuzun bir cüzü olarak necis olduğu ve satışının caiz olmadığıdır. Ancak ayakkabı tamircilerine kullanmaları için ruhsat verilmiştir.

Necis olduğundan dolayı değil, kerameti ve yüceliği sebebiyle insanın kemiğinin ve kılının satışı caiz değildir. Onu satarak insanın yüceliğini ayağa düşürmek ihanettir. Peygamberimizin { لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ ، وَالْمُسْتَوْصِلَةَ } (Allah saça saç ekleyene de, ekletene de lanet etsin.) hadisi vardır.

Köpeğin kemiğinin ve kılının satışının cevazında meşayih ihtilaf etmiştir.

Filin kemiğinden ve kılından faydalanmada Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre bir beis yoktur. İmam Muhammed'e göre caiz değildir.

Eğitilmiş olsun veya olmasın pençe ile avlanan vahşi kuşların satışı caizdir. Yırtıcı hayvanların (Sibağ) satışı caizdir. İmam Şafii'ye göre caiz değildir.

Ebu Yusuf'a göre; saldırgan köpeğin satışı caiz değildir.

İmam Şafii { وَمِنْ السُّحْتِ مَهْرُ الْبَغِيِّ ، وَثَمَنُ الْكَلْبِ } 'Fahişenin ve köpeğin parası haramdandır.' hadisini delil getirir. Yine ona göre köpek, ayni necistir. Ancak hacet ve zaruret sebebiyle bekçilik, av, vb… işlerde kullanılmasına ruhsat verilmiştir. Bu ruhsat verme -domuzun tüyünde olduğu gibi- satışının caiz olduğuna delalet etmez.

Hanefilere göre köpek temiz olması, kullanımının mübah olması vb… sebeplerden dolayı maldır. Dolayısıyla da satışa mahal olması mümkündür. (Doğan ve şahin kuşları gibi.)

Köpeğin Mal olmasının delili ise; gerçekten, kayıtsız olarak şer'an ondan faydalanma imkânının olması ve faydalanılıyor olmasıdır. Faydalanılıyor olmasının delili de; bekçilik, koruma, avlanma vb… tüm hallerde kayıtsız olarak kullanılmasıdır.

'Fahişenin ve köpeğin parası haramdandır.' hadisinin İslam'ın ilk yıllarında gelme ihtimali vardır. Onlar ilk dönemde köpek edinmeye alışmışlardı. Hz. Peygamber de köpeklerin öldürülmesini emretmişti. Hadis yasağın şiddetini ifade etmeye hamledilir.
İmam Şafii'nin köpeğin ayni necis olduğu sözü de memnu' dur. Çünkü köpekten bekçilikte, avlanmada faydalanılmaktadır. Domuzdan faydalanmada zaruret hali şartı varken köpekten faydalanmada böyle bir şart yoktur.
Müslüman'ın domuz satması caiz değildir. Zimmîler ise domuz ve şarap alım satımından engellenemezler. Bazı meşayihe göre; bizim için sirke ve koyun mal olduğu gibi domuz ve şarap onlar adına, şer'an ondan faydalanma imkânının olması sebebiyle maldır, dolayısıyla da onlar tarafından alım satımı caizdir. Bu görüşteki meşayih; Hz. Ömer' in Şam' da vergi toplayanlara ' Domuz ve şarapları onlara sattırın, öşrü de parasından alın.' diye talimat göndermesine dayanarak 'Eğer zimmîlerin bunları satması caiz olmasaydı, Hz. Ömer bunu emretmezdi.' şeklinde delil getirmişlerdir.
Bazı Hanefiler ise; domuzun ve şarabın haramlığı kâfir olsun Müslüman olsun herkes için sabittir. Kâfirler şeriata muhataptırlar, bunlar onlara da haramdır. Mezhepte sahih olan da bu görüştür.
Ancak onlar haramlığına inanmadıkları ve bunları mal edindikleri için kendi aralarında alıp satmaktan engellenmezler. Biz de onları kendi dinlerine terk etmekle emrolunduk.
Maymunun satışıyla ilgili Ebu Hanife' den iki rivayet vardır.
1- Şer'an ondan faydalanma imkânının olmaması nedeniyle satımı caiz değildir.
2- Cildinden faydalanma imkânının olması nedeniyle satımı caizdir.

Doğru olan birinci görüştür. Maymun eğlence için alınıp satılır ki bu haramın haram için alınıp satılmasıdır.

Hanefi imamların icmaı ile filin satımı caizdir.

Yılanın, akrebin, sürüngenlerin ve haşaratın satımı caiz değildir. 'Fetava' da ilaç için kullanılan yılanın satışının caiz olduğu söylenir. Ancak bu doğru değildir. Çünkü şarap ve domuz gibi şer'an kullanımı haram olanın ilaç olarak kullanımı da caiz değildir. 'Size haram kılınan şeylerde size şifa yoktur.'{ لَمْ يُجْعَلْ شِفَاؤُكُمْ فِيمَا حُرِّمَ عَلَيْكُمْ } hadisi vardır. Şifa yoksa satışı da caiz değildir.

Balık hariç denizde bulunan kurbağa, yengeç gibi şeylerin satışı da caiz değildir. Derisi ile kemiği ile faydalanılamayan şeyler mal sayılmadıkları için satımları caiz değildir. Hz. Peygamber ilaç olsun diye bir kutuya konan kurbağa kendisine sorulduğunda; bunu yasaklamış ve ' O habislerden bir habistir.' buyurmuştur. Ebu Bekir el-İskaf kurbağanın satışının caiz olmadığını söylemiştir. 'Fetava' da insanların faydalanması sebebiyle kurbağanın satışının caiz olduğu zikredilmiştir.

Arının satışı ancak kovanlarla birlikte olduğunda caizdir. Kovanların içindeki bal ve arılarla satılması gerekir. Hişam' ın İmam Muhammed' den rivayetine göre; arıyı kovansız olarak, toplu haldeyken tek başına satmak caizdir. (İmam Şafii de bu görüştedir.) Bize göre ise; bu durumdaki arı müntefaun bih değildir. Binefsihi mal değildir. Ancak kendisinden çıkan şeyle müntefaun bih olur. Arı tek başına iken ma'dumdur. Bala tabi olarak kovanlarla satışı caizdir. Bir şeyin tek başına bey' e mahal olmaması, kendinden başka bir şeyle bey' e mahal olması (Şirb hakkı gibi) mümkündür. İmam Kerhi bunu da reddetmiştir. Buna göre; ipekböceğinin satımı da mün'akit olmaz. O da ancak ipeği ile birlikte satılabilir. İmam Muhammed arının tek başına satımındaki delillere dayanarak ipekböceğinin de tek başına satımın caiz olduğu görüşündedir. Ebu Hanife' ye göre; ipekböceğinin kendisinin satımının caiz olmadığı gibi yavrusunun satımı da caiz değildir. İmameyn'e göre caizdir.

Gübre ve inek, eşek ve atın tersi gibi hayvan dışkısı şer'an kullanımı mübah olduğundan maldır ve satışları caizdir. İnsan tersi toprakla karışık halde olup toprak çoğunlukta olursa kullanımı mubah olur ve o zaman satışı caizdir. Aksi halde satışı caiz değildir. Ebu Hanife' den ' Haramın ifsat ettiği ama helalin galebe çaldığı şeylerin satışında beis yoktur.' diye bir görüş rivayet edilmiştir.

Haramın galebe çaldığı şeylerin(Hamura düşen fare vb…) satışı da hibe edilmesi de caiz değildir. Aynı şekilde İmam Muhammed de normal yağ içine meytenin yağının akması durumunda hayvanın yağı galipse satışın caiz olmadığını, normal yağ galipse satışın caiz olduğunu söylemiştir. Galip, çok olan az olanı bastırır.

Ebu Hanife' ye göre; davul, delikli çalgı, def vb… eğlence aletlerinin satışı caizdir. Ancak tahrimen mekruhtur. İmameyn'e göre; bunların satışı mün'akit olmaz. Bunlar fısk ve fesat için yapılmış olduklarından mal kabul edilmezler, satışları da caiz değildir. (Bu fetva o dönemde bu aletlerin sadece eğlence amaçlı kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Aynı aletlerin kasidelerde, ilahilerde vb… günaha sebebiyet vermeyen eserlerin icrasında kullanıldıkları göz önüne alınarak günümüzde farklı bir değerlendirme yapılabilir.)

Ebu Hanife' ye göre; bu aletlerin satışının caiz olması eğlence dışında başka amaçlar için de kullanılabilir olmalarıdır. İnsanların maslahatlarına uygun olarak kap vs… olarak kullanılabilir. Bu meselede İmameyn' in dediği kabul edilir. Eğlence aleti olmaları mal olmalarını değiştirmez. Yani muğanniyat (şarkıcı kadınlar), kayne(kıyan)(şarkıcı cariyeler), fasık kölenin bedeni, canı, malı vb… de olduğu gibi eğlence aleti olmalarına rağmen bunların değeri düşmez, kıymetleri azalmaz. (Bu fetva o dönemde bu aletlerin sadece eğlence amaçlı kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Aynı aletlerin kasidelerde, ilahilerde vb… günaha sebebiyet vermeyen eserlerin icrasında kullanıldıkları göz önüne alınarak günümüzde farklı bir değerlendirme yapılabilir.)

Ebu Hanife' ye göre; bunları kıranlar tazmin etmekle yükümlüdür. İmameyn'e göre; bunları kıranlar tazminle yükümlü değildir.

Tavla ve satrancın satımında da aynı tartışma vardır. Sahih olan Ebu Hanife' nin dediğidir. Bu ikisinin de, terazinin kefesinde ağırlık olarak kullanılmak gibi şer'an mübah olan başka bir şekilde kullanılması mümkündür. Bu yönleriyle mal olurlar ve telef edilmeleri halinde tazmin edilmeleri gerekir.

Ebu Hanife' ye göre; şarap dışındaki haram içecekler, şaraba kıyasla haramdır. Şarap dışındaki içkileri içmek tahrimen mekruhtur.

((Fıkıh usulünde kıyasın illeti, nasla sabit bir illetse (illet-i mansusa); kıyastaki aslın hükmü ne ise fer'in hükmü de o olur.(Haramsa haram, vacipse vacip gibi.) Kıyasın illeti illet-i müstenbata (nassta geçmemiş olup müçtehidin içtihadıyla çıkarmış olduğu) ise; kıyas neticesinde vaciplik ile haramlık arasında en üst seviyede vacip ve tahrimen mekruh hükümleri verilebilir.))

Cumhur'a göre; 'Hamr ifadesi sarhoşluk veren her şeyi şarap kapsamına alır ve hepsi de haramdır.'

Ebu Hanife' ye göre; şarap dışındaki haram(tahrimen mekruh) olan içeceklerin satışı caizdir. Şeker, kuru üzüm suyu, münassaf (üzümün kaynatılıp yarıya kadar çekilmiş hali) vs… gibi. Ebu Hanife' ye göre ayette yasaklanan şarap; yaş üzümün bekletilmesi sonucu elde edilen şaraptır.

İmameyn'e göre ise; bunların satışı caiz değildir. İçilmeleri haram olduğundan mal kabul edilmezler, satışları da caiz değildir. Delili de şu hadis-i şeriftir.

{ لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ حُرِّمَتْ عَلَيْهِمْ الشُّحُومُ فَجَمَّلُوهَا ، وَبَاعُوهَا ، وَإِنَّ اللَّهَ إذَا حَرَّمَ شَيْئًا حَرَّمَ بَيْعَهُ ، وَأَكْلَ ثَمَنِهِ : }

Ebu Hanife' nin delili de şu görüşünü delil getirir. ' Bu içeceklerin haramlığı kesin bir delil ile sabit değildir. Kıyasla haramdır. Dolayısıyla bu husus içtihada açıktır. Bekletilmiş yaş üzüm suyu keskinleşmeden önce, şarap halini almadan önce kesin olarak maldır. Bu durumda bunun mal olmaktan çıkması ancak kesin bir delille mümkün olabilir. Mal olduğu için satışı caizdir. Hadiste murad edilen (كل مسكر) ise; 'her şarap' demek olup kesin delil ile haram olandır. Kuru üzüm suyu, münassaf vb… bunun dışında kalır.

Mezamin ((erkeğin sulbündeki sperm (مضامين)) ve melakih' in (kadının rahmindeki yumurta (ملاقيح)) satımları caiz değildir. Çünkü bunlar mal değildir. Koçun aşırılması, hayvanın erkeğinin dişisi için kullanılması da bu kapsamdadır. Çünkü bu da mal değildir.

Ceninin satılması da mün'akit değildir. Bir bardak içindeki kadının sütünün satılması da caiz değildir. İmam Şafii' ye göre; bir bardak içindeki kadının sütü hayvan sütü gibidir, satılması da caizdir.

Bize göre ise; insan sütü mal değildir. Delili de sahabenin icmaıdır. Hz. Ömer ile Hz. Ali' den rivayet edilen şeydir. Bunlar, mağrur adamın veledi (adamın hür zannederek çocuk sahibi olduğu cariyenin çocuğu) hakkında; aldanmış adamın, ilişkinin karşılığı olarak az bir mehir ödemesine hükmetmişlerdir. Sütün kullanımından dolayı bir bedel takdir etmemişlerdir. Mağrurun veledi hür olur. Aldanmış adam çocuğun bedelini ve ilişkinin karşılığı olarak az bir mehir öder, cariyeyi iade eder. Çocuğun emdiği sütten dolayı para verilmez. Cariyenin sütü mal olsaydı Hz. Ömer ile Hz. Ali onun da ödenmesine hükmederlerdi. Çünkü kişi malının bedelini itlaf karşılığında hak ederdi. Kadından faydalanmanın bedelini almanın yanında sütün bedelini almak evleviyetle gerekirdi. Bir menfaat olmasına rağmen kadınla ilişki karşılığında bedel alınırken, bir mal olduğu halde süt karşılığında bedel alınmamıştır. Cariyenin efendisi sütün bedelini almaya müstahak olurdu. Bu olay sahabenin huzurunda gerçekleştiği halde kimse bu hükme ses çıkarmamıştır. Bu konuda sükût-i icma meydana gelmiştir.

Bu konuda akli delil de şudur: Bundan mutlak olarak faydalanmak caiz değildir. Şer'an faydalanmanın haram olduğu – ancak çocuğun gıdalanması zarureti hariç – şeyler de tıpkı şarap ve domuz gibi mal sayılmazlar. İnsanlar bunu mal saymazlar. Bu çarşıda satılmaz. Bunlar da mal olmadığına delildir.

İnsan bütün cüzleri ile kerimdir, saygındır. İnsanın sütünün alınıp satılması bu saygınlığı ayağa düşürmektir. Zahiru'r-Rivaye eserlerde cariye ile hür kadının sütü arasında fark olmadığı zikredilir. Ebu Yusuf'a göre insanın mal olan bir cüzü olması sebebiyle cariyenin sütünün satımı caizdir. Bize göre; kölelik konusu hariç insan satıma mahal olmaz. Kölelik ise ancak hayatı olan şeylerde caridir. Hayat sahibi olmayan süt kölelik kapsamına girmez.

Bir binada alt katın farklı, üst katın farklı bir sahibi olur ve hem alt hem de üst kat yıkılmış olsa; alt katın satımı caizdir. Üst katın satımı caiz değildir. Çünkü hava mal değildir

Hür ile kölenin, meyte ile zekiyyenin, meyve suyu ile şarabın bir arada satılması gibi, satımda mal olanla olmayanın bir arada, tek satımla (tek safka ile) satılmasına gelince; satıcı ikisinden her birinin bedelini belirlemezse böyle bir satım akdi, Hanefi imamların icmaı ile mün'akit değildir. Ebu Hanife' ye göre ikisinden her birinin fiyatını belirlese bile mün'akit değildir. Örneğin;

1- Şarap ve meyve suyunun 100 Liraya satılması mün'akit değildir.

2- Satıcı ' Şarabı 60 Liraya sattım, meyve suyunu 40 Liraya sattım.' derse akit mün'akit olur.

3- Satıcı ' Şarap 60 Lira, meyve suyu 40 Lira.' diyerek her birinin sadece fiyatını belirleyip 'Sattım.' demese; akit mün'akit değildir.

İmameyn'e göre; üçüncü durumda akit meyve suyu (hür, zekiyye hayvan) hakkında mün'akit olur. Eğer satıcı halis, mutlak köle (kınn (القن)) ile müdebber, mükatep köle, ümmü veled cariyeden birini birlikte; ya da kendi kölesi ile başkasının kölesini bir arada satsa; satım mutlak kölede ve kendi kölesinde mün'akit olur.

İmameyn'e göre; akdi fesada uğratan şey akdin tamamını değil kendi miktarı kadarını fesat eder. Burada fesat semenin bilinmezliği yönüyle söz konusu olabilir. Her birinin fiyatını belirlemekle bu durum ortadan kalkar.

Ebu Hanife' ye göre; safka tek olduğundan dolayı birinde (şarapta, mükatep kölede vs…) fesada yol açan diğerinde de (meyve suyunda, mutlak kölede vs…) fesada yol açar. Safkanın tek olmasının delili bey' (Sattım.) lafzının tekrar edilmemesidir. Semenin ayrılması (تَفْرِيقُ الثَّمَن) safkanın tek olmasını engellemez. Bütün bunlar safkanın tek olduğuna delalet eder. Satım ikisinden birinde kesin olarak batıl ise diğerinde de batıl olur. Tek safkanın bir kısmında geçerli, bir kısmında geçersiz olması muhaldir.

3- <u>Mal memluk olmalıdır.</u>

Satılan mal satıcının bizzat malı olmalıdır, mülkiyetinde olmalıdır. Çünkü bey' akdi temlik akdidir. Temlik de; insanın sahip olduğu bir şeyi karşı tarafın mülkiyetine geçirmesi demek olduğundan, bizzat sahip olunamayan bir malın satım akdi mün'akit olmaz. Hz. Peygamberin { النَّاسُ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ } hadisi gereğince insanlar ateş, su ve havada ibaha ortaklığı ile ortaktır. Kişinin memluk arazisindeki çalı-çırpı (kele'), nehrindeki ve kuyusundaki su da mübah mal kapsamındadır. Mantarı, arazisinde olmayan avı satmak da mün'akit olmaz.

Selem akdi hariç, satım anında satıcının mülkiyetinde olmayan malın satımı -daha sonra hangi yolla elde edilirse edilsin- mün'akit olmaz.

Gasıp gasp ettiği malı (mağsubu) satsa, malın asıl sahibi ona kıymetini ödetirse; gasıbın satışı mevkuf olmaktan çıkar ve nafiz olur. Mal sahibi malını gasıba tazmin ettirdiği anda, gasıp gasp ettiği günden itibaren malın gerçek sahibi kabul edilmiş olur.

Kişinin mülkiyetinde olmayan bir malı satması (لَا تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ) hadisi ile yasaklanmıştır. Kişinin asalet yoluyla (bizzat kendisinin) yaptığı satışlarda sattığı malın mülkiyetinde olması şarttır. Kişinin bir başkasının naibi, vekili ya da kefili olarak yaptığı satışlarda malın mülkiyetinde olması şart değildir.

Hanefiler'e göre; niyabet yoluyla (vekil ya da kefil olarak) yapılan satışta ve fuzulinin satışında malın satıcıya ait olması in'ikat şartı değildir, nefaz şartıdır. Hanefiler' göre fuzulinin akdi mevkuf olarak mün'akittir.

İmam Şafii' ye göre; vekil ya da kefil olarak yapılan satışta da malın satıcıya ait olması in'ikat şartıdır. Fuzulinin akdi batıldır.

4- <u>Mal akit anında teslim edilebilir olmalıdır.</u>

Kişinin mülkiyetinde olsa da teslimi mümkün olmayan malın satışı mün'akit değildir. Firari kölenin satımı vb... Satılan firari köle sonra ortaya çıksa; icap- kabulün yenilenmesi gerekir. Ancak iki tarafın rızasıyla teati yoluyla yeni başlamış bir bey' akdi olur. Razı olmazlarsa, satıcı teslimden veya alıcı almaktan kaçınırsa; satıcı teslime, alıcı da almaya zorlanamaz.

Satıcı elindeki kuşu satsa, müşteriye teslim etmeden kuş kaçsa; Zahiru'r-Rivaye' ye göre bu satım mün'akit değildir. Yakalanıp havuza atılan balığın satışı da böyledir. Müşteri avlanmaksızın balığı teslim alabiliyorsa satış mün'akit olur. Teslim alabilmek avlanmayı gerektiriyorsa satış mün'akit değildir.

Memedeki sütün satımı da buna göre değerlendirilir. Süt memede peyderpey birikir, bir defada birikmez. Satım anından teslim anına kadar memedeki süt miktarı artış gösterir. Bu durum memedeki sütün teslim edilebilir olmadığını ortaya koyar.

Zahiru'r-Rivaye' ye göre; koyunun sırtındaki yünün satımı mün'akit değildir. Yün de an be an gelişir. Satım anındaki yün miktarı ile teslim anındaki yün miktarı farklı olur. Bu da yünü teslim edilebilir olmaktan çıkarır.

Ebu Yusuf'a göre; koyunun sırtındaki yünün satımı mün'akit olur. Ona göre boğazlamadan önce yünleri kırpmak (cezz) (الجز) caizdir. Yünün satımı da caizdir. Yerdeki yoncayı satmak da bunun gibidir. Ancak yün ile yonca farklıdır. Koyunun sırtındaki yünü tam dibinden kesmek koyuna zarar vermeden mümkün değildir. Ama yonca dibinden kesilerek satılabilir.

Deyn; hem borçlunun borcu, hem de alacaklının alacağı anlamına gelmektedir.

Borcun karşılığında kıymetin alacaklıya ödenmesi caizdir. Ancak alacağın borçludan başka birine satılması caiz değildir. Çünkü teslim imkânı yoktur. Alacak, zimmetteki hükmi bir mal olabileceği gibi bir malın temliki ve teslimi de olabilir. Bunlar satıcı tarafından müşteriye teslim edilebilir şeyler değildir. Bir başkasının zimmetindeki malın teslimi mümkün değildir. Alacağı satın alan kişi borçlunun malı teslimini şart koşarsa; satıcı dışında birinin teslimi şart koşulmuş olur ki, bu şart fasittir, bey' de fasit olur. Teslim edilememe engeli ortadan kalktığı için alacağın borçluya satılması caizdir.

VII. NEFAZ ŞARTLARI:

Nefaz şartları üç tanedir.

1- Mülkiyet (milk) : Kişi sattığı malın sahibi olmalıdır.
2- Velayet : Kişi satılan malın sahibinin velisi olmalıdır.
3- Satılan malda bir başkasının hakkı olmamalıdır.

<u>1- Mülkiyet (milk)</u> : Kişi sattığı malın sahibi olmalıdır.

Satılan malın satıcının mülkiyetinde olması gerekir. Fuzulinin bey' i nafiz olmaz. Çünkü fuzuli, mülkiyet ve velayet şartlarına sahip değildir. Fakat fuzulinin akdi mevkuf olarak mün'akittir.

İmam Şafii' ye göre; mülkiyet ve velayet in'ikat şartlarındandır. Bundan dolayı fuzulinin akdi batıldır.

Hanefiler'e göre; fuzulinin akdine –akit yapıldığı an itibariyle- akit yapabilme ehliyetine sahip bir icazet verici kişi (müciz) varsa; fuzulinin akdi bu mücizin icazetine mevkuf olarak mün'akittir, müciz icazet verirse akit nafiz olur, vermezse batıl olur. Hanefilerin en önemli delili Hâkim b. Hizam' ın fuzuli olarak Hz. Peygamber adına yaptığı ve Hz. Peygamberin de onay verdiği koyun alış-verişi olayıdır. İkinci bir delil de { وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى } ayetidir. Fuzuli diğerine iyilikte bulunmuştur. Üçüncü bir delil ise; satımın helalliği ile ilgili ayetlerde mal sahibi, fuzuli vb… ayırım yapılmamıştır.

İmam Şafii' ye göre; fuzulinin 'Sattım.' demesiyle akdin hükmü (malın mülkiyetinin el değiştirmesi) gerçekleşmediği için fuzulinin bu sözü tamamen boş bir sözdür. Tasarrufların mün'akit olabilmesi mülkiyet ve velayet şartına bağlıdır. Bey' in şer'an konulduğu mana mülkiyettir, bu mana gerçekleşmediği için fuzuliden sadır olan 'Sattım.' sözüyle hüküm sabit olmaz.

İmam Şafii' nin 'Şer'i tasarrufun sahih (mün'akit) olması, hükmünü ifade etmeyi gerektirir.' Sözüne cevap olarak deriz ki; 'Fuzulinin bu tasarrufu, sözü az da olsa faydalıdır. Bu da mülkiyetin sübutudur. Hanefiler'e göre fuzulinin satışı, şart muhayyerliği ile yapılan satış gibidir.

Fuzulinin satın alması ile ilgili tafsilatlı şartlar vardır. Fuzulinin satın almasına icazet verilebilmesi için birtakım şartlar vardır.

1- Fuzulinin tasarrufta bulunduğu anda akde icazet verecek biri (müciz) bulunmalıdır.

2- Alıcı ve satıcının her ikisinin de hayatta olması gerekir. Mücizin icazetinden önce birinin ölmesi icazete engel olur.

3- Malikin (mücizin) de icazetten önce hayatta olması gerekir. Malik bazen malın, bazen de paranın sahibi olabilir. İcazetten önce malik ölse varislerin icazeti ile akit nafiz olmaz.

4- Malın kaim (mevcut) olması, helak, telef olmaması gerekir. İcazetten önce mal helak olursa; malikin icazeti olsa dahi akit nafiz olmaz.

Birinci şartın tafsilatlı açıklamasına gelince; mücizin olmadığı bir fuzuli akdinde icazet söz konusu olmaz. Mücizin anında icazet verebileceği düşünülür. Bu şart ilerde akdin nafiz olması için faydalıdır. Bir müciz bulunmazsa; akit mün'akit olmaz. Daha ilerde icazet verecek birisi olursa; bu olabilir de olmayabilir de. Şayet olursa; in'ikat faydalı olur. İzin olmazsa; in'ikat faydalı olmaz. Faydanın husulündeki şüphe ile akit mün'akit olmaz. 'Kesinlikle sabit olmayan şey, şüphe ile sabit olmaz.' (Şek ile yakin zail olmaz.) bilinen bir kuraldır. Akit mün'akit olmayınca icazet de söz konusu olmaz. Buna göre; fuzuli baliğ (müciz olabilecek) birisinin hanımını boşasa, kölesini azat etse, malını hibe etse veya tasaddukta bulunsa; fuzulinin bu akitleri mücizin icazetine mevkuf olarak mün'akittir. Çünkü baliğ olan kişi bu tasarrufları kendisi yapabildiği için, fuzuli onun adına bunları yaparken o kişi müciz olmuştur. Benzer akitleri fuzuli sabi, deli, mecnun adına yapsa; bu akitler mün'akit olmaz. Sabi, deli bu akitleri kendileri yapamayacakları için, bir müciz bulunmaz ve bu akitler mün'akit olmaz.

Fuzulinin satın almasının hükmüne gelince; bu konuda kelamın özü şudur: fuzuli başkası adına bir şey satın alırken; akdi ya kendine ya da adına bir şey satın aldığı kişiye izafe eder.

Fuzuli akdi kendine izafe ederse; adına satın aldığı kişinin icazeti olsun ya da olmasın aldığı mal fuzulinin kendisine ait olur. Satın almada akdi yapan adına nafiz olma imkânı bulunduğundan dolayı akit, akdi kendine izafe eden fuzuli adına nafiz olur. Akit mevkuf da değildir. Çünkü kural; insanın tasarrufunun başkası adına değil kendi adına olmasıdır. Şu ayetler de bunu destekler.{ لَهَا مَا كَسَبَتْ } , { وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى }

Kişinin kesbi iki durumda başkası adına olur.

1- Kişi kesbini başkası adına yaptığında

2- Kişinin adına akit yaptığı kişinin akit yapma ehliyeti olmadığında.

Fuzuli akdi başkası adına yaparsa; akit fuzuliyi bağlamaz. Eğer akdin fuzuli üzerine nefaz bulma imkânı yoksa (fuzuli sabi, mahcur deli, mahcur köle olursa); akit fuzuli adına geçerli olmaz. Zorunlu olarak adına akit yapılan kişinin icazetine bağlı olarak akit mevkuftur. Akitten doğan uhde(sorumluluk) adına akit yapılan kişinindir. İcazet verirse akit nafiz olur. Mahcur sabiye, mahcur köleye böyle tasarruflarından dolayı sorumluluk yüklenemez.
Fuzuli akdi adına bir şey satın aldığı kişiye izafe ederse; fuzuli satıcıya ' Şu köleni falana şu fiyata sat.' dese ve satıcı 'Sattım.' deyip de fuzuli de adına satın aldığı kişi adına bu bey' akdini kabul etse; bu bey' adına satın alınan kişinin onayına bağlıdır. Çünkü asıl kurala göre insanın tasarrufları kendi adına olmasına karşın, vekâlet vb… bir yolla başkası adına tasarruf yapılabilir. Bu durum da icazeti gerekli kılmaktadır.
Fuzuli satıcıya ' Bu köleyi şu fiyata falan adına satın aldım.' dese; satıcı da sadece 'Sattım.' dese, ya da satıcı fuzuliye ' Bu köleyi şu fiyata falan adına sattım.' dese, fuzuli de sadece 'Satın aldım.' dese; bu akit mevkuf olmaz, fuzuli adına nafiz olur. Çünkü bu durumda akit falana izafe edilmiş, ancak falan adına ya sadece icapta ya da sadece kabulde bulunulmuştur. İcap ve kabulden her biri akdin bir şatrıdır, yarısıdır. 'Asıl olan akitlerin mevkuf olmamasıdır.' kuralınca akit mevkuf olmaz, fuzuli adına nafiz olur.
Vekilin müvekkili adına satın alması fuzulinin satın almasıyla ilgili olarak bu anlatılanlardan farklıdır. Çünkü vekil olan kişi vekil olarak satın aldığı şeyi daima müvekkili adına satın alır. Vekil akdi kendine izafe etse bile akit müvekkili adına olur. Çünkü müvekkil vekile satın almasını emrettiğinde, vekili kendi yerine geçirmiş olur. Böyle olunca vekilin tasarrufu bizzat müvekkilin tasarrufu gibi olur. Nasıl ki müvekkil kendi başına satın aldığında satın aldığı mal kendisinin oluyorsa; vekilin satın alması da tıpkı bunun gibidir.

2- Velayet : Kişi satılan malın sahibinin velisi olmalıdır.

Velayet esasen iki türlüdür.
Birincisi, mal sahibinin yetkili kılması iledir. Bu vekile ait olan velayettir. Vekilin tasarrufu nafizdir. Müvekkilin vermiş olduğu yetki ile vekil, sahibi olmadığı bir malda tasarrufta bulunabilir.
İkincisi, hukuken olandır. Bu da; babanın, (babanın babası olan) dedenin vasisinin ve hâkimin yetkisidir. Vasiyi baba, dede ya da hâkim tayin edebilir. Bu velayet de; evlendirme yetkisi ve bunun dışındaki tasarruflardaki velayet olmak üzere iki türdür.
Nikâh Dışındaki Tasarruflardaki Velayetin Sebepleri
1- Babalık (übüvvet) velayet sebeplerindendir.
2- Kaza, hâkim olmak da velayet sebeplerindendir.

Dedenin velayeti konusuna gelince; baba tarafından olan dede, bir vasıta ile baba kabul edilir. Babanın ya da dedenin vasisi de velayet hakkını bunlardan dolayı elde etmiştir. Vasinin veli olması da mana olarak babanın veliliğine dâhildir.

Hâkimin vasisi ise yetkiyi hâkimden alır. Onun velayeti manen hâkimin velayeti gibi olur.

Babalık, çocuğuna kemal-i nazar ile bakmaya götürdüğü için velayet sebebidir.

Hâkimliğin velayet sebebi olmasına gelince; hâkim tam, kamil bir ilimle, akılla, takva ile övülecek vasıflarla diğer insanlardan ayrıldığı için insanların en şefkatlisidir, veli olmaya en uygun olanıdır. { السُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لاَ وَلِيَّ لَهُ : } hadisi vardır.

Hâkimin şefkati baba ve dedenin şefkatinden sonra gelir. Baba ve dedenin şefkati akrabalık sebebiyledir. Hâkimin vasisi de böyledir. Onun velayeti de baba ve dedenin vasisinin velayetinden sonra gelir.
Naklî delil: وَلَن يَجْعَلَ اللّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلاً
Aklî delil: Kafirin müslüman üzerinde velayetinin olması müslümanı zelil kılar ki bu da caiz değildir.
Müvellâ aleyh (çocuk) ile ilgili şarta gelince; onun küçük olması gerekir (büluğa ermiş olmaması gerekir). Zira baliğ olan biri kendi işlerini görebilir. Bundan dolayı onun adına birine velayet vermesine gerek yoktur. Hür olmasına rağmen insanlar üzerindeki velayet münafi (zıt)

bulunmakla (hürlük) beraber, zaruret (küçüklük) sebebiyle velayet söz konusudur. Kudret halinde acizlik olmadığından velayet söz konusu olmaz.
Müvella fih (velayet konusu mal) ile ilgili şarta gelince; velinin tasarrufu çocuğun aleyhine, zararına olamaz. “ لا ضرر ولا ضرار في الإسلام İslam’da zarar vermek de, zarara zararla karşılık vermek de yoktur” ve “Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze hürmet etmeyen bizden değildir” hadislerinden dolayı.
Velinin çocuğun malını bir başkasına karşılıksız olarak hibe etmesi çocuk adına mahza zarar olduğundan dolayı veli böyle bir tasarrufta bulunamaz. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf’a göre, ivazlı bir hibe olarak da veli çocuğun malını hibe edemez. İmam Muhammed’e göre edebilir. Ona göre ivazlı hibe malın malla değişimi olup bey‘dir. Veli bey‘e malik olduğu gibi böyle bir hibeye de malik olur.Ebu Hanife ve Ebu Yusuf’a göre başlangıçta mahza hibedir. (Sonuçta ise bey‘dir.) Hibedeki mülkiyet kabza muhtaçtır. Bu hibenin ahkamındandır. Bu da velinin ivazlı hibesinin başlangıçta hibe olduğuna delildir. Sonuçta bu ivazlı hibe muavazalı akde (bey‘e) dönüşür. Halbuki veli başlangıçta hibeye malik olmadığından dolayı, başlangıçta olmayan hibenin sonra bey‘e dönüşmesi düşünülemez. Bey‘ ise başta da sonda da muavazalı akittir. Veli de bey‘ yapmaya maliktir.
Velinin çocuğun malını tasadduk etmesi, onun malından vasiyette bulunması caiz değildir. Tasadduk ve vasiyet çocuğun malını malî karşılık olmaksızın izale etmektir. Bu da çocuk adına zarardır.
Velinin çocuğunun hanımını boşaması da mahza zarar olduğundan caiz değildir.
İvazlı olsun ivazsız olsun, velinin çocuğun kölesini azad etmesi de mahza zararlı bir tasarruftur ki caiz değildir.
Baba ile babanın tayin ettiği, dede ile dedenin tayin ettiği vasî arasında yetki farkı vardır. Baba ve dede çocuğun malını kıymetiyle kendilerine alabilirler.
Kendi mallarını da kıymetiyle çocuğa satabilirler. Kıymetinden az bir farkla olsa da caizdir. Bunları vasi yapsa, İmam Muhammed’e göre asla caiz değildir. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf’a göre yetimin (çocuğun) yararına olursa olursa caiz, yararına olmazsa caiz değildir. Bu yetki farklarından biride, baba ve dedenin öldürülmüş çocuktan dolayı canda ve uzuvda kısas taleb etme hakları vardır. Vasinin ise uzuvda kısas talebi hakkı varken canda kısas talebi hakkı yoktur. Yine baba ve dedenin can ve uzuv kısasında sulh (diyet) hakkı vardır. Bu sulh da indirim olmaksızın diyet miktarıdır. Baba ve dedenin affetme yetkileri yoktur. Vasinin sulh yetkisi hakkında ise iki rivayet vardır.
Yetimin velisi yetimin malından yitebilir mi? Veli zengin ise asla yiyemez وَمَن كَانَ غَنِيّاً فَلْيَسْتَعْفِفْ ayeti gereği) Veli fakirse yiyebilir. Bu yeme karşılıksız mı (على سبيل الإباحة) olacak, borç (karz) mı olacak? Sahabe bu konuda ihtilaf etmiştir. Abdullah ibn Abbas’a göre, israfa kaçmaksızın örfe uygun olmak kaydıyla, karşılıksız yiyebilir. Hz. Aişe de aynı görüştedir. Hz. Ömer’e göre borç olarak yer. Veli ileride zengin olursa borcunu öder.

Velayetin Tertibi

Velayetin tertibinde en evlâ olan baba, sonra babanın vasisi, sonra vasinin vasisidir. Sonra dede, sonra dedenin vasisi, sonra onun vasisidir. Sonra hakimdir. Sonra hakimin tayin ettiği vasidir. Sıralama böyledir. Küçük çocuk üzerinde velayet ‘nazar’ (bakmak) itibariyledir. Bakma konusu da bu tertip üzere olur. Çünkü çocuğa bakmak şefkat üzerine bina edilir. Babanın şefkati hepsinin üstündedir. Babanın tayin ettiği vasinin şefkati dededen öndedir. Çünkü o, babanın razı olup seçtiği kişidir. Şefkatte de babanın halefi olur. Vasi sanki baba gibi olur. Dedenin şefkati yakınlıktan kaynaklandığı için hakimin şefkatinden önde gelir. Hakim neticede yabancıdır.dedenin vasisinin şefkati de hakimin şefkatinden öncedir. Çünkü o dedenin razı olup seçtiği kişidir, halefidir. Velayetin sebebi şefkat olduğu için, velayetin tertibi zarureten böyle olur. Hükmün tertibi illetin tertibine göredir.
Baba, dede ve hakim ile bunların vasileri dışında; çocuğun annesi, amcası ve bunlar dışındaki yakınları için çocuğun malında tasarruf velayeti yoktur. (Bu sayılanlar dışında kalan (anne, abi, amca ve bunlar dışındakilerin) velayeti yoktur.) Abi ile amcanın şefkati eksiktir. Tasarruflarda bazı cinayât ortaya çıkar ki, bunlara ancak kemal-i şefkat sahipleri dikkat eder. Annenin şefkati

tam olmasına rağmen tasarruflarda tecrübesi eksiktir (Kemal-i re’y). Genel olarak kadınların aklî noksanlığından dolayı kadınlar (anneler) için malda velayet yetkisi olmaz. Onların olmayınca vasilerinin de olmaz. Vasi mûsinin yerine geçen kimsedir. Mûsinin yapabildiği şeyleri yapabilir. Abi, anne, amca vs. yakınların yapabileceği çocuğun malını korumak, borcunu ödemek gibi işlerdir. Bunların vasileri de ancak bunları yapabilirler.

3. **Nefaz Şartı:** akde konu olan malda satıcı dışında herhangi birinin hakkı olmamaktır. Başka birinin hakkı varsa akit mun‘akittir ancak nafiz değildir. Merhunun ve müste’cerin satımında olduğu gibi.

Merhunun satımında mürtehinin, müste’cerin satımında da müste’cirin hakkını iptal vardır. Bu da caiz değildir. Bazı kitaplarda böyle bir akdin fasit, bazılarında da mevkuf olduğu zikredilir. Doğru olan mevkuf olmasıdır. Çünkü icap-kabul ehlinden sadır olmuştur. İcap-kabul mütekavvim, memlûk, makdûru’t- teslim olan, Zararsız bir mala izafe edilmiştir. Akit mun‘akittir ancak mevkuftur.

Sıhhat Şartları

Sıhhat şartlarının bazısı bütün satım çeşitlerini ilgilendirir. Bazı şartlar da bazı akitlerde geçerlidir.

Genel Şartlar (Bütün akitleri kapsayan şartlar)

1- İn‘ikad ve nefaz şartları aynı zamanda sıhhat şartıdır.
2- Mebî‘in ve ücretin (semenin) münaza‘ayı engelleyecek şekilde bilinmesi gerekir.
3- Mebî‘ -satıcıya zarar vermeksizin- makduru’t-teslim olmalıdır.
4- Akid fasit şartlardan hâlî olmalıdır.
5- Akitte karşılıklı rıza olmalıdır

1- İnikad ve nefaz şartları birer sıhhat şartıdır. Sıhhat inikad ve nefaz üzerine zait bir vasıftır. İnikad ve nefaz şartı olan her şart zarureten sıhhat şartı da olur. Hanefiler göre sıhhat şartı olan şey, inikad ve nefaz şartı değildir. Şafilere göre, akitle ilgili tüm şartlar sıhhat şartı olarak adlandırılır.

Beyi fasit münakit olabilir nafiz de olabilir. Hanefiler göre; fasit akde kabz bitişince sahih olmasa da bu akit nafiz olur. O malda pis de olsa, müşterinin mülkiyeti olur.

2- Mebi ve semen münazaayı engelleyecek şekilde malum olmalıdır. Bunlardan biri tartışmaya götürecek kadar meçhul ise akit fasit olur. (Kaide: (كل جهالة تفضي الى المنازعة فهى مفسدة للعقد) 'Nizaya götüren her cehalet akdi ifsat eder.') Eğer tartışmaya götürmeyecek kadar bir cehalet varsa; akit fasit olmaz. Tartışmaya götüren cehalet teslim ve tesellüme engel teşkil eder. Alış verişin maksadı gerçekleşmez. Bu şartın beyanında şu meseleler vardır.

'Sana şu sürüden bir koyun sattım.', 'Şu heybeden (ıdl' den(العدل)) bir kumaş sattım.' denilerek yapılan satışlar fasittir. Sürüden bir koyunun, heybeden bir kumaşın satımında tefavüt (fazlalık) aşırı olduğundan tartışmaya yol açar. Bu da akdin fesadını gerektirir. Satıcı bir koyun, bir kumaş tayin ederek satsa ve teslim etse, müşteri de razı olarak kabul etse caizdir. Fesat olan böylelikle sahihe dönüşür. Bu başlangıçta muradat (karşılıklı rıza (المراضات)) ile, teati ile satıştır. Çünkü rıza, bey'in şartıdır. Rıza ancak maluma taalluk eder. Bahsedilen bu şartla ilgili iki yön vardır.

1- Mebi ve semenin malum olması bey’ in sahih olmasının şartıdır.
2- İşaret ve tesmiye ile bilmenin hâsıl olduğu şeylerin beyanı

Birinci yöne gelince, burada meseleler, örnekler vardır.

'Şu dört elbiseden birini, şu kadara sattım.' deyip hıyar-ı tayini zikrederek ya da hiçbir şey söylemeden bunu yapsa; ya da 'Şu iki veya üç elbiseden birini sattım.' demeyi hıyar-ı tayin olmaksızın yaparsa; bu iki tür satım da caiz değildir, fasittir. Çünkü bu durumlarda mebi meçhuldür. Muhayyerliği zikretse, 'Şu kadar paraya dilediğini seç, birini al diğerini bırak.' diyerek bunu yapsa; kurala (kıyasa) göre fasittir. İstihsanen caiz görülmüştür.

Kıyasın (kuralın) delili: Mal meçhuldür, satıcı muayyen olmaksızın, bilinmeksizin satmıştır. Bu da bey’ in sıhhatini engeller. Bu dört elbiseyi hıyar-ı tayinle satmak gibidir.

İstihsanın delili ise; şart muhayyerliği ile istidlaldir. Tayin muhayyerliği şart muhayyerliğine kıyas edilir. Şart muhayyerliği caiz ise tayin muhayyerliği de caizdir. Aralarındaki illet (vasf-ı cami) aldanmayı defetmeye olan şiddetli ihtiyaçtır. İki muhayyerlikten her biri aldanmayı

defetmeye yönelik bir yoldur. Şart muhayyerliğinde varit olan, tayin muhayyerliğinde de varit olmuş kabul edilir. İnsanın elbise, kumaş ihtiyacı üç taneyi araştırmakla gerçekleşir. Eşyalar iyi, orta, düşük kalite olarak üç durumda bulunur. Dört olunca bu fazlalık olur. İnsanların örfü bu muameleyi gerektirir.

VIII. SIHHAT ŞARTLARI (ŞEMA)

GENEL ŞARTLAR

1- Satım akdi belirli bir süre için olmamalıdır.
2- Mal da, ücret de tartışmayı engelleyecek şekilde malum olmalıdır.
3- Satım akdi fayda sağlamalıdır. Faydası olmayan bir şeyi almak ta satmak ta fasittir. Ağırlık ve vasıf olarak eşit iki dirhemin birbiriyle satımı vb… gibi.
4- Fasit şartlardan arınmış olmalıdır.

(Fasit şart: taraflardan birinin lehine ekstra menfaat sağlayan bir şart koşulmasıdır.)

ÖZEL ŞARTLAR

1- Vadeli satışlarda süre belli olmalıdır.
2- Ribevi mallarda iki bedel arasında mümaselet (cins birliği, keyl ve vezin birliği) olmalıdır.
3- Riba şüphesinden arınmış olmalıdır.
4- Sarf akdinde taraflar ayrılmadan önce peşin olarak semenlerin kabzedilmesi gerekir.(yeden bi yedin)

Aded-i mütefaviteden (nar, karpuz vb…) bir yığın bir dirheme satılsa, oradaki yığın zikredilenden fazla ise; satım akdi fasittir. Çünkü mebi tartışmaya götürecek kadar meçhuldür. Bundan sonra satıcı yığından 10 tane ayırsa ve alıcı satıcı karşılıklı rıza gösterseler bu caizdir. Teati ile yeni bir akit olmuş olur.

Kuduri de kitapta buna işaret etmiştir. Razı olduklarında ayrılan kısım üzerine bey'in gerçekleştiğini söyler. Kuduri' nin bu sözü teati yoluyla bey'in cevazına açık bir ifadedir.

Satıcı, 'Şu subradan (yığından) bir kafiz sattım.' dese; bu akit, subra içinden satılan kafiz meçhul olsa da sahihtir. Buradaki bilinmezlik tartışmaya götürmez. Çünkü bir yığının kafizleri hep aynıdır. Ancak sürüden bir koyunun satılması bunun hilafına olarak caiz değildir. Buğday ve benzerleri mislidir. Koyun kıyemidir. Aynı şekilde dört el yapımı elbiseden birinin satımı da fasittir. Koyun ile koyun kumaş ile kumaş arasında fahiş fark vardır.

Satıcı 10 dirheme veya dinara bir şey satsa ve o beldede farklı paralar tedavülde olsa; akid o beldede en çok kullanılan para birimine hamledilir. (Nukud-u galibeye itibar edilir.) Akdin sıhhatinin arandığı durumda mutlak olan isim (dirhem veya dinar) örfen bilinene yakındır. Eğer o şehirde birçok para birimi eşit şekilde kullanılıyorsa; bey fasittir. Çünkü semen meçhuldür. Paranın bir kısmı diğerinden daha evla değildir.

2- Bilmenin Gerçekleştiği Yollar:

Mebinin ve semenin zatının ne olduğunu bildikten sonra vasıflarını bilmek de sıhhat şartı mıdır? O vasıfları bilmemek sıhhate mani midir?

Hanefiler göre sıhhat şartı değildir. Cehaletleri de sıhhate mani değildir. Ancak lüzum şartıdır. Öyleyse müşterinin görmediği bir şeyi satmak sahihtir. Ancak bu satım lazım(bağlayıcı) değildir. Müşteri malı gördüğü anda akdi feshedebilir.

Şafilere göre; mebinin ve semenin hem zatlarının hem de vasıflarının bilinmesi, sıhhat şartıdır. Müşterinin görmediği şeyi satmak caiz değildir. Gerekçesi ise; zatın bilinmezliği tartışmaya götürdüğü için akdin sıhhatine engel olur. A'yanlarda mahiyetler farklı olduğu için müşterilerin rağbetleri farklı olabilir. Müşterinin ilk gördüğü şeyin ismiyle ondan daha iyisini istemesi mümkündür. Bu da alıcı ve satıcıyı münazaaya götürür. Aynı şekilde vasıfların bilinmezliği de münazaaya götürür. Mecliste bulunmayan malı, satıcı getirdiğinde müşterinin 'Bu satılanın aynısı değil, bir benzeridir.' deme ihtimali vardır. Görmeme nedeniyle satıcı ile alıcı arasında nizaa çıkar. Malı görmemek satım akdinde gararın yerleşmesine neden olur. Hz.peygamber kendisinde ğarar olan satışı yasaklamıştır. Temekkün-ü ğararın beyanı da hatar, risk olmasıdır. Biri ma'kudun aleyhin kendisindedir, ikincisi de vasfındadır. O mebinin varlığına delil –gaib

olduğunda- satıcının haber vermesidir. Haberi vahidin ise sıdka ve kizbe ihtimali vardır. Makudun aleyh aslı ve vasfı ile varlık-yokluk arasında gider gelir. Üçüncüsü ise, teslimin vacip olduğu anda var olmasındaki risktir. Teslimin vacip olma vakti semenin peşin ödendiği andır. Bazen ödeme ile malın teslimi anında olur bazen anında olmaz. Tek yönden risk garar olması akdin fasit olmasına yeterli iken üç yönden garar olması evleviyetle akdi fasit kılar.
Hz. Peygamber yanında olmayanı satma { لَا تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ : } buyurmuştur. Gaybet ise bunu zıddıdır. Bayi'in görmediği malı satmasında da aynı hilaf vardır. Hanefiler göre bey' ile ilgili umumi olan deliller (ayetler-hadisler (احل الله البيع vb…) mutlak olarak gelmiştir. Birde özel, hususi bir nass bir delil vardır. Hz peygamber buyurur ki { مَنْ اشْتَرَى شَيْئًا لَمْ يَرَهُ فَهُوَ بِالْخِيَارِ إِذَا رَآهُ}
Şeran muhayyerlik ancak meşru akitlerde vardır. Hz. Peygamber muhayyerlik hakkı verdiyse görmeden bir şey almak meşrudur. Bey'in rüknü (icap-kabul) ehlinden (âkideynden) sadır olmuş, makudun aleyhe izafe olmuştur. Bu mal da kişinin kendi malıdır. Böyle olunca da gözle görülenin satımı gibi olur. Rüknünün bulunmasıyla, hukuken bulunmasıyla (ehlinden sadır olması mahalline izafe edilmesi vb ile) tasarrufun hakikati vardır.
İmam Şafii' nin; 'Vasfın bilinmezliği münazaaya götürür.' sözü kabul edilemez. Çünkü müşteri, satıcının malın varlığına dair haber vermesini, satın almakla tasdik eder. Görünen, zahir olan müşterinin satıcıyı yalanlamamasıdır. Garar iddiası da memnudur. Garar; şüphe konumunda, varlık ve yokluk durumu eşit bir durumdur, risktir. Burada varlık tarafı yokluk tarafına üstün tutulmuştur. Bu da satıcının doğruluk tarafı yalan olma ihtimalinden daha ağır basan haberiyle olur. Böyle olunca da burada garar olmaz. Gararın, mutlak hatar olduğunu kabul etsek bile niçin 'Her garar akdi fesada uğratır.' dediniz? Çünkü akdi bozmayan gararlar da vardır.
Hadiste geçen garar risk anlamında olabileceği gibi, ğurur (aldatma) anlamında da olabilir. Bu hadis iki manayı da taşıması ihtimaliyle hüccet olamaz.
(الدليل إذا تطرق عليه الاحتمال (الناشئ عن دليل) بطل به الاستدلال) (Delilden kaynaklanan bir ihtimalin arız dâhil olduğu delil ile istidlal batıldır.) (Bu daha çok kelam ilminde kullanılan bir kaidedir.)
Hanefilere göre; satıcının görmediği malı satması caizdir. Şafiilere göre değildir.
Hanefilere göre; körün alım satımı caizdir. İmam Şafii' ye göre; anadan doğma körün alım satımı caiz değildir. Sonradan kör olanın alım satımı caizdir. Şafii'nin bu görüşü hadise ve icmaya aykırıdır.
Mebii bilmek işaretle olabilir. Tayin ancak bununla olabilir. Ancak müslem fih (seleme konu olan mal) için durum farklıdır. Onda ancak tesmiye (belirtmekle) bilinir.
Semen ise ancak tesmiye ile bilinir. Paraya işaret Hanefilere göre paranın cinsini vasfını miktarını söylemekten mecazdır.
İşaretle hamile bir cariyenin satımında olduğu gibi mal asıl ise; bilinmesi için ona asalet yoluyla işaret etmek gerekir. Eğer mebi' tâbii bir şey ise; asla işaretle o da malum olur. Çünkü tabi olmak başlı başına bir şarta bağlanamaz. Tek başına satıma konu olsa; asla dönüşür. Bu da gerçekleri değiştirmektir.
Efendi başkasından hamile kalan cariyesini satsa; cariyenin karnındaki çocuk da adı söylenmese, işaret edilmese bile anneye tabi olarak satılır.
Ya da bir araziyi satsa; bu arazi içindeki bina, ağaçlar vs… hepsi bu kapsama girer. Ancak ekin, meyve varsa onlar ancak karine ile satışa dâhil edilebilir.

3- Mal, satıcıya zarar vermeden teslimi mümkün olan bir mal olmalıdır.

Ancak zarar ile teslimi mümkün olursa bey' fasittir. Zarar akit yoluyla hak edilmez. (Akitten maksat, satıcının zarar görmesi değildir.) Âkidin sorumluluğu üstlenmesiyle böyle bir zarar lazım gelmez. Ancak, makudun aleyhin teslim zararı akidi bağlar. Bunun dışındaki zararlar akidi bağlamaz. Buna göre şu mesele ortaya çıkar.
Satıcı çatıdaki kirişi, duvardaki tuğlayı satsa, dibac ya da kirbastan bir zira' satsa; böyle bir satım akdi fasittir. Bu şer'an teslimi vacip olmayan bir şeyi satmaktır ki bu satım fasittir. Çünkü bu satımlarda malın teslimi, sökmek ve kesmek gibi satıcının ilave bir zararıyla mümkündür. Akitlerde asıl olan bir zararın ortaya çıkmamasıdır. Ancak müşteri akdi feshetmeden önce satıcı sökmek veya kesmek suretiyle malı getirmişse akit sahih olur, bu durumda müşteri malı satın almaya zorlanabilir. Akdi fasit yapan şey, teslim sebebiyle satıcının göreceği zarardır. Satıcı

kendi rızası ile söküp getirince; mani ortadan kalkar, akit sahih olur. Zeytindeki yağın, susamdaki yağın, buğdaydaki unun, canlı koyundaki kuyruk yağının, hurmadaki veya karpuzdaki çekirdeğin satılması vb… satışlar bundan farklıdır. Bu son sayılanların satışları bırakın sahih olmayı, mün'akit bile olmaz.

Gözetilen kural şudur: Teslimi, ancak malın tabiatıyla sabit olan bir bağlantıyı kesmekle alakalı bir zarar ile mümkün olan malların satımı batıldır. Fakat teslimi, insanlar tarafından ortaya konan bir hususla alakalı bir zarar ile mümkün olan malların satımı fasittir. Ama satıcı kendi isteği ile bunu yapar ve malı teslim ederse; satım akdi sahih olur.

'Satıcıya zarar vermeyecek bir zararla teslimi mümkün olmalıdır.' kuralı gereğince; koyunun sırtındaki yünün satımının da sahih olması gerekir. Ancak bu özel bir nas sebebiyle istihsanen sahih görülmemiştir. Bu konuda hadis varit olmuştur. Ayrıca koyunun yününün teslimi de, kırpmak suretiyle satıcıya verilecek bir zararla mümkündür. Zira kırmak bir şekilde koyuna zarar verir. Yünün kırpılacağı yer –üstten ya da dipten- tam olarak malum değildir, bu da münazaaya yol açar.

4- Akit fasit şartlardan arınmış olmalıdır.

Fasit şart

- Akdin muktezasından olmayan
- (Rehin veya kefil isteme hariç) akde uygun, mülayim olmayan
- İnsanlar arasında örf haline gelmeyen
-Satıcıya, müşteriye ya da insan (köle, cariye) olması durumunda mala, ekstra bir menfaat sağlayan şarttır.

Bu özelliklerden ilk üçüne ademi, dördüncüsüne ise vücudi özellik denir. Bir akitte ileri sürülen bir şartın fasit olabilmesi için bu dört özelliği de içinde barındırması gerekir. Bu dört özellikten biri dahi eksik olursa, şart fasit olmaktan çıkar.

(Fasit akitlerin hepsinde, mutlaka bir şekilde riba (faiz, ekstra karşılık) vardır.)

Kendisinde risk, ğarar olan şart fasittir. Müşteri, hamile olmak şartıyla bir dişi deve satın alsa, bunda risk vardır. Çünkü bu şartın hem vücuda hem de ademe ihtimali vardır. Akit esnasında onu bilebilmek mümkün değildir. Zira devenin karnındaki büyüme, gelişme hastalık veya başka bir sebeple de olabilir. Bu da risktir. Hz. Peygamber içinde risk olan satımı yasaklamıştır. Yasak olan şey ise fasittir.

Riba veya riba şüphesi içeren akitler de fasittir.Satıcının, içinde bir ay oturmak şartıyla evini satması, bir yıl ekip sürmeyi şart koşarak arazisini satması, bir ay kullanmak şartıyla arabasını satması vb… satımlar, içerdikleri fasit şart sebebiyle fasittir.

Müşterinin satıcıdan, kumaşı elbise, buğdayı un yapmasını, ağaç üzerindeki meyveyi toplamasını, yoncayı biçmesini, taşıması külfetli bir malı taşımasını şart koşarak satın alması vb… alımlar da içerdikleri fasit şart sebebiyle fasittir.

Bu alım ve satım örneklerinde ileri sürülen şartlar, karşılığı olmayan menfaat sağlamaya yöneliktir ve ribaya neden olur. Riba veya riba şüphesi içeren akitler de fasittir.

Efendinin, kölesini ya da cariyesini satılmaması, hibe edilmemesi gibi bir şart koşarak satması da fasittir. Böyle bir şartın ileri sürülmesi köleye veya cariyeye ekstra bir menfaat temin eder. Bu menfaat ise; elden ele, efendiden efendiye gitmekten kurtulmaktır.

Satıcının müşteriye, kumaşı yakması, evi yıkması şartını koşarak satması durumunda; satım akdi sahihtir, şartın kendisi batıldır, anlamsızdır. Mala zarar verme şartı akde tesir etmez.

Efendinin cariyesini, ilişkiye girilmemesini şart koşarak satması durumunda; Ebu Yusuf'a göre bey' fasittir, şart batıldır. İmam Muhammed'e göre bey' sahih, şart batıldır.

Müşterinin mala, satıcının semene malik olmayı şart koşmalarında olduğu gibi akdin muktezasından olan şart fesadı gerektirmez. Müşterinin, -satıcı parayı ödemediği sürece- malı hapsetmeyi, malın satıcı tarafından teslimini, cariyenin kendisine hizmet etmesini, binek hayvanına binmeyi, başağındaki buğdayın hasadını satıcının yapmasını vb… akdin muktezasından olan şeyleri şart koşarak alım yapması durumunda; alım sahihtir. Şartın söylenmesi akdi takrir etmek, onaylamak gibidir. Söylenmese de olur.

Akde uygun olan, akdi destekleyen şart da akdin fesadını gerektirmez. Bu şart mana açısından akdin hükmünü tekit eder. Bu şart, akdin muktezasından olan şarta ilhak edilir. Bu da ancak satıcının hazırda bulunan birini kefil ya da bilinen bir malı rehin istemesi ve müşterinin de bunu kabul etmesidir.

Akdin muktezasından olmayan, Akde uygun da olmayan ancak insanlar arasında teamül, örf, adet olan bir şeyin şart koşulması halinde bey' sahihtir. Günümüzde beyaz eşyanın, mobilyanın eve teslim edilmesinin şart koşulması vb…

Müşterinin satıcıdan deriyi ayakkabı, mest derisini mest yapmasını şart koşarak satın alması kural gereği sahih olmaması gerekirken, bunlar örf gereği sahih görülmüştür. İmam Züfer' e göre bu şart fasit, bey' de fasittir.

Kıyasın, kuralın delili şudur. Bu şart akdin muktezasından değildir. Taraflardan birine karşılıksız menfaat sağladığı için de bu şart müfsittir. Bu, müşterinin satıcıdan kumaşı gömlek yapmasını şart koşarak satın almasına benzer.

Hanefilere göre; ister umumi, ister hususi (tek bir ayıp) olsun, her tür kusurdan beri olmayı şart koşarak satım yapmak sahihtir.

Şafiilere göre; ayıp hususi ise bey' sahihtir. Fakat tüm kusurlardan beri olmak şartıyla satış fasittir.

Kitaba karşılık kalem verilmesi gibi hem malın hem de semenin 'ayn' olduğu akitlerde (trampa akitlerinde) vade (tecil) şart koşulursa; bu şart fasittir. Vade malın teslimi için bir süre belirlemektir ki kıyas, kural gereği vade caiz değildir. Malın malla değişimini içeren akitlerde vade akdin muktezasını değiştirir. Çünkü vade olduğunda, temlike karşılık temlik, teslime karşılık teslim imkânı ortadan kalkar.

Vade, tecil aynlarda değil deynlerde söz konusudur. Vade paranın olmaması zarureti sebebiyle vade sahibini rahatlatmak için, beyan edilen süre içinde parayı temin etmesine imkân tanımak için vade sahibine tanınmış bir haktır. Bu nedenle deynlerde zaruret gereği, istihsanen vade caiz görülmüştür.

Aynlarda böyle bir zaruret yoktur. Aynların mübadelesinde vade akdin muktezasını bozmuş olur. Bu da akdin fesadını gerektirir.

Mebiin deyn olması durumunda (selem akdinde) vade caizdir. Hanefilere göre caiz olmasından da öte vadesiz selem caiz değildir.

Semen olan deynde de vade caizdir. Bu da deynin deynle mübadelesidir. Vade ile deynler arasında uygunluk vardır. Ancak vade ile aynlar arasında uygunluk yoktur. Çünkü insanların deynlerde vadeye ihtiyacı vardır, aynlarda yoktur.

Satım akdinde şart muhayyerliği; ebedi olarak şart koşulursa; bu fasit şarttır. Rüzgârın esmesine, falanın gelmesine kadar olan muhayyerlik gibi, muvakkat (belirli) bir süre, ama bilinmeyen bir süre olarak şart koşulursa; bu da fasit şarttır. Yine; hasat zamanına, hacıların gelmesine kadar olan muhayyerlik gibi, belirli süre için şart koşulan şart muhayyerliğindeki bilinmezlik fahiş değil de mütekarib olsa; bu da fasit şarttır. Hiçbir süre belirtilmeksizin muhayyerlik şart koşulacak olursa; bu da fasit şarttır.

Muhayyerlik şartı –akdin akit anında hükmünü ifade etmesi konusunda- akdin kurulmasını, bağlayıcılığını engeller. Böyle olunca da akdin muktezasını bozar, akdi fesada uğratır. Kıyas, kural (كل شيء بغير مقتضى العقد فهو مفسد للعقد) budur. Ancak biz şart muhayyerliğinin özel bir nas sebebiyle kıyasa aykırı olarak istihsanen caiz olduğunu öğrendik. Bu nas, Hıbban b. Munkiz' in alışverişlerde aldanıyor olmasına binaen verilen üç günlük muhayyerliğe dair olan rivayettir. }
إِذَا بَايَعْتَ فَقُلْ : لَا خِلَابَةَ وَلِيَ الْخِيَارُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ {

'Kıyasa(kurala) aykırı olarak gelen şey üzerine başka bir şey kıyas(fıkıh usulündeki kıyas) edilemez' kaidesi gereğince; şart muhayyerliği dışında kalan, akdin muktezasını bozan diğer şeyler hakkında kural geçerlidir. (ما ثبت على خلاف القياس فغيره عليه لا يقاس)

Ebu Hanife ve İmam Züfer' e göre; üç günden fazla olan şart muhayyerliği de fasit şarttır. Ancak fesada neden olan şey, akde yerleşmeden önce ortadan kaldırılırsa akit sahih olur. Üç günden fazla olan şart muhayyerliğinde müfsitlik, üçüncü günün geçmesiyle yerleşir. Üçüncü gün dolmadan akde onay verilirse müfsitlik ortadan kaldırılmış olur ve akit sahih olur.

İmameyn'e göre; üç günden fazla olan şart muhayyerliği fasit şart değildir. Bunlara göre muhayyerlik iki aydır. İmameyn'in delili, Abdullah b. Ömer' in muhayyerliği iki ay olarak belirlemesidir. İkinci bir delil olarak da, üç günlük muhayyerlik süresini bildiren hadisin gerekçesinin, aldatmayı def etmeye duyulan ihtiyaç olduğu görüşünü ifade ederler. Vadeye olan ihtiyaç gibi, bu da üç günle sınırlı olmayı gerektirmez.
Ebu Hanife' ye göre; esasen hem kural, hem de genel nas şart muhayyerliğini caiz görmez. Kural, akdin muktezasını değiştiren her şeyin fasit olmasıdır. Genel nas ise, Hz. Peygamberin zararlı satışı yasaklamasına dair hadistir. Şart muhayyerliği ile yapılan satış, muhayyerliğin düşüp düşmemesi riskine bağlandığı için zararlı bir satıştır. Fakat şart muhayyerliğinin cevazı için özel bir nas vardır. Nassın varit olduğu yere ittiba gereklidir. Bu da nasta geçtiği üzere muhayyerliğin üç gün olmasını gerektirir. Özel nasla caiz görülen üç günlük şart muhayyerliği, zararlı satışın yasak olduğuna dair varit olan genel nastan istisna edilmiş kabul edilir, kural da terkedilmiş olur. Genel nasla ve kuralın gereği ile üç gün olan şart muhayyerliği dışındaki durumlarda amel edilir.
Abdullah b. Ömer' in muhayyerliği iki ay olarak belirlemesine gelince; şüphesiz Hz. Peygamberin kavli ile amel etmek evladır. Ayrıca üç günlük süre aldanmayı def etmek için yeterlidir, düşünmeye de uygundur. Üç günün ötesine geçildiğinde bunun sonu gelmez.
Kural şudur: ' Bir bütünün, yığının içinden, tek başına satımı caiz olan bir şey istisna edilerek, hariç tutularak satılırsa; bütüne, yığına dair satım caizdir, sahihtir. Bir bütünün, yığının içinden, tek başına satımı caiz olmayan bir şey istisna edilerek, hariç tutularak satılırsa; bütüne, yığına dair satım caiz değildir, fasittir.'
Karnındaki yavruyu, cenini hariç tutarak hamile bir hayvanı satmak fasittir. Çünkü cenin tek başına satımı caiz olmayan bir şeydir. Ceninin hariç tutulması bey' e dahil edilmiş bir fasit şart gibi kabul edilir. İcare, mükatebe, rehin gibi akitlerde de durum böyledir.
Ancak nikah akdi, muhalea talebi, kasten adam öldürme davasından sulh akdi, hibe, sadaka, köle azadı vb… akitlerde durum farklıdır. Fasit şartlar bey' vb… akitlari fasit kılar. Ancak nikah, hul' vb… akitler fasit şartı kabul etmez, fasit şartlar bu akitleri fasit kılmaz. Akit caizdir, şart batıldır(yok hükmündedir). Kadına mehir olarak verilecek hamile bir hayvanın karnındaki yavru, o hayvandan hariç tutulamaz. Bu akitlerde hayvanın karnındaki yavruyu hariç tutma şartı yok hükmündedir. Hayvan, karnındaki yavru ile birlikte kadının mehri olur. Yine azat edilen cariyenin karnındaki çocuğu da annesinden hariç tutulamaz. Yine uzuvlarından birini istisna ederek canlı hayvanın satımı da fasittir.
Satıcının bir subra(yığın) buğdayı, içinden bir kafizini istisna ederek satması sahihtir. Yine bir subra(yığın) buğdayı, içinden 1/3, 2/3 vb… şayi bir hissesini istisna ederek satması da sahihtir.
Satıcının -belirleme yapmaksızın- içinden bir koyunu istisna ederek sürüyü satması fasittir. Ancak belirleme yaparak içinden bir koyunu istisna ederek sürüyü satması ise sahihtir.
Ebu Hanife' ye göre; fasit şartın akitten (icap- kabul gerçekleşmeden) önce olmasıyla sonradan akde eklenmesi arasında fark yoktur. Akde sonradan eklenen fasit şart, akdi fasit kılar. Hatta satıcı, sahih bir akitle satım yapıp sonradan akde fasit bir şart eklese; bu şart akde bitişir ve akdi fasit kılar.
İmameyn' e göre ise; sonradan eklenen fasit şart akde bitişmez, akdi fasit de kılmaz. Ancak, satıcının sahih bir satım akdine sahih bir şartı (üç günlük şart muhayyerliği gibi) eklemesi durumunda, bu şartın akde bitişeceğine dair üç imamın icmaı vardır.

5- Akitte karşılıklı rıza olmalıdır.

Allah (c.c) { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ : } sözünün akabinde { إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ } buyurarak karşılıklı rızanın esas olduğunu ortaya koymuştur. Hz. Peygamberimizin de { لَا يَحِلُّ مَالُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِطِيبٍ مِنْ نَفْسِهِ } hadisi bu hususu tekit etmektedir.
Mükreh kişinin, mükreh olarak satması ve yine zorlama altında teslimi ile gerçekleşen satım akdi fasittir. Ancak mükreh olarak satması ve gönüllü olarak teslimi ile gerçekleşen satım akdi sahihtir.
Hazil (şakacı) kişinin satımı da fasittir. Çünkü şakacı kişi bey' sözünü söylese bile, bunu satımın gerçek manasını kastederek söylememiştir. Dolayısıyla da satıma rızası yoktur. Fakat şakacının,

mükrehin hanımını boşaması bey' den farklıdır. Böyle bir boşama geçerlidir. Çünkü ikrahta ve şakada kaybolan rızadır, ihtiyar (seçme özgürlüğü) değildir. Hanefilere göre talakın gerçekleşmesi için rıza değil, ihtiyar dikkate alınır. Ama satım akdinde rıza şartı aranır. Hz. Peygamber { ثَلَاثٌ جَدُّهُنَّ جَدٌّ وَهَزْلُهُنَّ جَدٌّ : الطَّلَاقُ ، وَالنِّكَاحُ وَالْعَتَاقُ } hadisiyle şakacı kişiyi ciddi söyleyene ilhak etmiştir. Satım akdinde ise böyle bir nas varit olmamıştır.

Hidaye

I. VEDİ'A

Birinin bir yere veya bir şahsa malını veya başka bir şeyini emanet bırakmasıdır.

تسليط المالك غيره علي حفظه

Emanet bırakan الـمودع
Emanet bırakılan المودع – المستعير - المستودع
Emanet bırakılan mal المال المودع
Kendisine emanet bırakılan kişi akıllı ve ergin olmalıdır.
Rüknü icap ve kabuldür. Emanet bırakma isteğini karşılamak müstehaptır.
Emaneti koruma hususunda kusur kasıt ve ihmal yoksa tazmin sorumluluğu yoktur.
Şer'i delili: **إن الله يأمركم أن تؤدوا الأمانات إلي اهلها...**
Hadisteki delili:**الله في عون العبد ما دام العبد في عون أخيه**

II. 'ÂRİYET

تمليك منفعة من عين مع بقاء أصلها بلا بدل

Hanefilerin tarifi: تمليك المنافع بغير عوض
Hanefilerden Kerhi ve Şafi'i bu tanıma itiraz etmiştir. Çünkü ariyet إباحة الإنتفاع dır.
بلا بدل olmasaydı icare akdi, منفعة olmasaydı bey' akdine benzerdi

استعار : أخذ المال عارية
المستعير : من أخذه عارية Malı ödünç alan
المعير : من أعار ماله Malını ödünç veren
العارية – المستعار : المال Mal

Ariyet akdi gayri lazım bir akittir.Taraflardan biri istediği zaman akdi bozabilir, vazgeçebilir.
Ariye:

1. Mutlak olabilir: Zaman ve kullanım biçimi itibariyle herhangi bir kaydı, sınırı olmayabilir.
2. Mukayyed olabilir.

a. Zaman itibariyle mukayyed olabilir. (Malı akşama geri getir gibi.)
b. Kullanım biçimi itibariyle mukayyed olabilir. (Hayvanın sırtına sen bin ama yük yükleme gibi.)

Ariyet akdinde alınan mal emanet hükmündedir.Şafi'inin hilafına kendi başına helak olursa tazmini gerekmez. Ancak kasıt, kusur, ihmal varsa tazmin gerekir. Mu'îrin ariyetten rucu'u caizdir. Kullanıcıların değişmesiyle, menfaatte zedelenme olmadığı sürece kişi başkasını bedelsiz kullandırabilir. Şafi'i'ye göre ise emanet olarak başkasına veremez kullandıramaz.

III. HİBE

الهبة : تمليك العين بغير عوض / تمليك عين بلا ذكر عوض

Hanefilere göre şu yedi durumda hibeden dönülmez:
Hibede artma olursa د : الزيادة
Hediye eden veya edilenin ölmesi م : موت الواهب او الموهوب له
Hediyeye karşılık bedel alınmışsa ع : العوض عن الموهوب له
Hediye edilenin elinden hediyenin çıkması خ : خروج الموهوب عن يد الموهوب له
Karı-kocanın birbirine verdiği hediye ز : الزوجية
Birinci derece akrabalara verilen hediye ق : القرابة
Hediyenin helak olması ه : إهلاك الموهو

Hibe, rucû' imkanı olduğu için gayri lazımî bir akittir. Teberru akdidir. İcab ve kabulle gerçekleşir. Kabzla mülkiyet gerçekleşir.

IV. VEKÂLET

الوكالة: تفويض التصرف الي غيره

Hz. Peygamberin uygulaması: Hakim b. Hizamı kurbanlık koyun alması için pazara göndermesi. Ümmü Seleme'yi oğlunun Hz. Peygamberle evlendirmesi

Vekalet sadece icab – kabulle rükun itibariyle olur.(Hanefiler) Cumhura göre rükun; muvekkil, vekil, muvekkel fih ve sigadır.

Gayrı lazimi bir akiddir. Her iki taraf istediği anda –karşılıklı rıza olsun olmasın- sonlandırabilir.Daha çok davalarda (husumet) kullanılır. İbadat ve muamelatta da kullanılır.(hac, zekat,kefaret vb.)

من ملك تصرفا ملك التوكيل فيه بحيث ذاته يقبل الانابة

"Bir kimse tasarruf yetkisi dahilinde olan şeyleri, vekalet yoluyla inabe kabul eden şeylere vekil tayin edebilir.

Mutlak vekalet: Vekaleti kabul eden tüm hususlarda olan vekalet

Mukayyet vekalet: Zaman, vasıf, fiyat vb. şeylerle kayıt altına alınabilir.

Vekaletin sona erdirilmesi, her iki tarafın ölmesi, azli (karşı tarafın haberi olsun – olmasın)

Kocanın karısına boşama yetkisini vermesi bir daha geri alınamayan yetkidir.

Ebu Yusuf'a göre şahitlikle isbat edilmiş olsa da kısas ve had davalarında da vekalet caiz değildir. Çünkü vekalet kendi yerine başkasını geçirmedir.

Vekaletin Şartları

1)Müvekkilin tasarruf yetkisine ve eda ehliyetine sahip olması

2) Vekilin akıllı ve yaptığı işin sonuçlarını kavrayabilecek olması

Vekillerin akitleri iki kısma ayrılır.

Kendilerine izafe ederek yaptıkları akitler: Bey',icare gibi.

Vekilin müvekkile izafe ederek yaptığı akitler: Azad yetkisi, mukatebe akdi yetkisi

ملتمس Vekaletin ters taraftan kabul edilmesi (emanet, sadaka alabilirsin vs)

مخدرة Mahreminden başkasına görünmeyen kadın

الجواب Savunma, vekil veya müvekkilin yazılı veya sözlü savunması

العهدة → Mahza sorumluluk, tüm yönleriyle sorumluluk

Bu vekalet mutlak olabilir: Bana dilediğini satın alabilirsin. Mutlak değilse: Alım-satımını, istediğimiz şeyin cinsini-nevini, sıfat veya cinsi ile beraber fiyatını belirlememiz gerekir. (içinde farklı şeyler barındıran şey cins,bir altı da nevidir.)

Cehalet fahişe ise vekalet akdini iptal eder. Yêsire ise görmemezlikten gelinir. Mutavassıta ise kıyasa göre caiz olmamasına rağmen istihsanen caizdir.

Muvelled: İslam ülkesinde doğup büyüyen köle

Bir müvekkil vekile vekalet verdiğinde hem akid hem kabz yetkisi vermiş olur. Fakat rasule sadece akid yapma yetkisi verilmiştir, kabz yetkisi verilmemiştir.

Kişinin kendi başına yapması caiz olan her akid için başkasını vekil tutması caizdir

Tüm haklardaki davalarda vekil tutmak caizdir.

Vekillerin Yaptıkları Akit Çeşitleri

a) **Vekilin kendine izafe ettiği akitler**. Satış, icare vb.

Bu akitten doğan haklar vekile müteallıktır. İmam Şafi ye göre müvekkiledir. Çünkü tasarruf yetkisi müvekkile aittir. Buradaki vekil resul ve nikah vekili gibi olur.

b) **Vekilin müvekkile izafe ettiği akitler**. Nikah, hul', dem sulhu gibi.

Bu akitlerden doğacak haklar müvekkili ilgilendirir. Kocanın vekilinden mehir istenmez. Kadının vekili de onu kocaya teslim etmek zorunda değildir. Çünkü burada vekil mahza elçidir. Şayet kendine izafe ederse nikahı kendisi için yapmış olur.

Mal ve mükatebe üzerine azad etme, inkar üzerine sulhda hukuki sorumluluk müvekkile aittir.

V. KEFALET

الكفالة : ضم ذمة الكفيل الى ذمةالأصيل في المطالبة

Alacaklı : المكفول له
Mala kefalette kefil olunan mal, Nefse kefalette borçlu : المكفول به
Borçlu : المكفول عنه

Kefâletin Meşruiyet delili

كفلها زكريا
من ترك مالا فلورثته ومن ترك كلاً او عيالا فإلي الزعيم غارم

Kefalet akdi cumhur ve Ebu Yusuf'a göre yalnız îcâbla olur. Ebu Hanîfe ve Muhammed'e göre îcâb ve kabûlle olur.

Kefâlet üç çeşittir. Mala, cana, hem mala hem cana kefâlet. İmam Şâfiî'ye göre nefse kefâlet câiz olmaz. Çünkü kişi teslîme muktedir olmadığı şeyi üstlenmiştir. Bize göre, الزعيم غارم hadîsi her ikisini de kapsamaktadır. Kefîl, borçlunun yerini söylemekle kefâletini yerine getirmiş olur ve aralarındaki anlaşma sona erer.

VI. HAVALE

نقل الدين من ذ مة إلى ذمة أخرى **Havale deynlerde sahihtir.**

Havalenin meşruiyetinin delili: من أحيل إلى مليئ فليتبع "Kim varlıklı bir kişiye havale edilirse havaleyi kabul etsin"

Borç Çeşitleri: Deyn: Havale akdi yapılır.

Ayn ve Haklar: Havale akdi yapılmaz.

Havale; muhil, muhal ve muhalün aleyhin rızalarıyla gerçekleşir. Kefalet gibi sadece icapla gerçekleşmez. İcab ve kabulun olması gerekir.

Havale akdi tamam olduğunda muhil borçtan beri olur. Mutlak borcu af vardır. Havalede vekalet anlamı vardır. Havale akdi daha önce var olan borç anlamına gelmez.

Alacaklı üç durumda muhile döner:

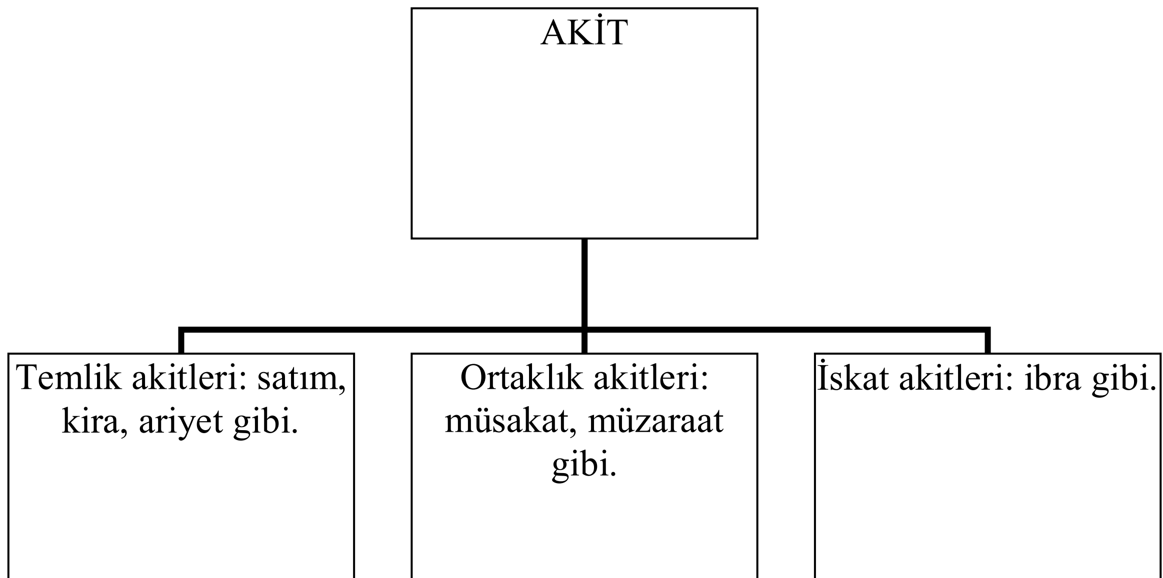
- Muhal aleyh meyyit müflis olarak ölürse,
- Muhal aleyh hakkında iflas kararı çıkmış ise,
- Delil olmadan muhal aleyhin yeminle inkarı durumunda

Sefâtüc: Malı yoldaki tehlikeden korumak amacıyla borç olarak vermek. (mekruhtur)

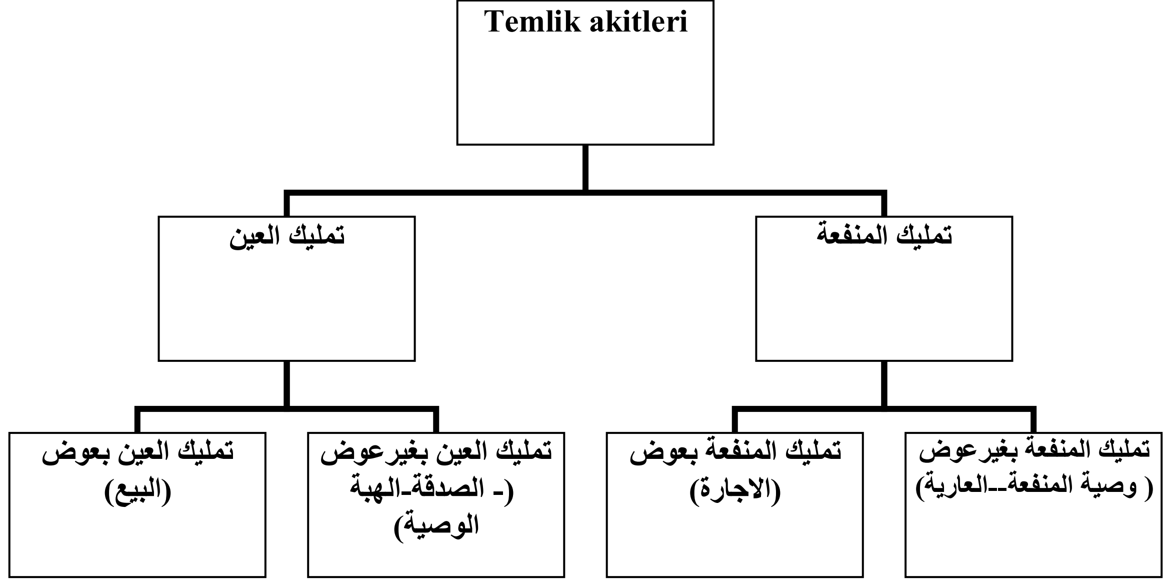
VII. İCARE

İcare: Menfaatlerin bir bedel karşılığında başkasının mülkiyetine geçirmedir.

الاجارة : تمليك المنافع بعوض

Akitlerde temlik söz konusudur.

İcare-i Ademi — **İcare-i Ayni**
(İşçi kiralama) — (Mal kiralama)

Kiraya veren	: اجر-مؤجر-مكاري
Kiralayan	: مستأجر
Kira konusu mal	: مأجور-مستأجر
Kira bedeli	: الأجرة
İşçi	: الأجير
Özel işçi	: الأجير الخاص
Herkesin işini yapan işçi	: الأجير المشترك

Bir yönüyle semen, bir yönüyle müsmen olan şeyler:

[الذهب – الفضة – الفلوس] ، [الكيلي – الوزني]، [العدد المتقارب] ، [العدد المتفاوت]

İcare akdi Ca'li kıyasa göre caiz değildir çünkü ma'dumun bey'i caiz değildir.

İcarenin cevaziyet delillerine gelince:

Kur'an-ı Kerim'de Şuayb peygamberin, kızını, Hz. Musa ile evlendirmesine şart olarak kendisi için yedi sene çalışmayı istemesi, süt anne tutulduğu taktirde ücretinin verilmesi ayeti, Hz. Peygamberin hadisleri ve insanların buna olan ihtiyacı icarenin cevaziyeti hususundaki delillerdendir.

Müctehidler de tüm bu hususları göz önünde bulundurarak-her ne kadar kıyasla caiz olmasa da- istihsanen cevaziyetine hükmettiler.

Bey' akdi için geçerli olan şartların tamamı icare akdi için de geçerlidir.

Akid sigaları Arap dilinin özelliğinden kaynaklanan bir problemi ortaya çıkarmaktadır. Mazi sigasıyla olma şartının getirilmesi nizayı engellemek amacıyladır. Çünkü muzari

sigası hem hale hem istikbale delalet eder.Türkçede ise bu durum söz konusu değildir.Hal sigası ile de akid kurulabilir.
İcare akdinde ma'kud aleyh menfaattir. Menfaatin ise;
Menfaatin belirli olması
Sürenin belirli olması
Ücretin belirli olması
Mesafenin belirli olması gerekir.
Genel olarak şart iki çeşittir:
1. Şer'i şart: Şari' tarafından konulmuş şartlardır. (Nikahta iki şahidin olması gibi)
2. Ca'li şart: İnsanlar tarafından konulan şartlardır. Taklidi ve Takyidi olarak iki kısımdır.
Ca'li şart hususunda alimler farklı davranmışlardır şöyleki;
Sıkı tutanlar: Bunlar Zahirilerdir ve sadece Şer'i şartı kabul ederler.
Orta yolu tutanlar: Hanefiler ve Şafiiler
Geniş tutanlar: Helali haram, haramı helal kılmayacak tüm şartları kabul ederler.
Hanbeliler ve Malikiler.
Bey' akdinin zamana izafesi caiz değildir fakat icare akdinin zamana izafesi caizdir. (Evi aybaşında sana kiraya veririm gibi)
İcare akdinde ücreti hak etme yolları:

1. Şart koşularak
2. İş bitiminde
3. Kiracının peşin ödemesi ile

İcare akdinde malın kullanım tarzı:
Kiralanan nesnede evde dükkanda vs. anlaşma yapılan şeyin daha zararına olan bir şey yapılamaz. (Fotoğrafçı olarak kiralanan dükkanda değirmencilik yapılması gibi) Ancak daha faydasına olan şey yapılabilir. (Torna yapmak için kiralanan dükkanda tuhafiyecilik yapmak gibi)
Kural şudur: Kullananın değişmesiyle kullanım tarzı değişmiyorsa başkasına kullandırılabilir.
Kişi kendisi için kiraladığı evi başkasına kiraya verebilir.
İcare akdinin sona ermesi:
1.Sürenin bitmesiyle
2.Âcir veya Müste'cirin ölmesiyle
3.Tarafların ortak iradeleriyle
4.Menfaate konu olan malın helak olmasıyla
5.Müste'cirin mekan (şehir) değiştirmesiyle
6.Mal sahibi borçlu olup, kiraya verdiği malı satarak ancak borcunu ödeme durumunda olursa.

الأحوال الشخصية[1]

1. EVLİLİĞİN MEŞRUİYYETİNİN HİKMETİ

İlk dönemlerde insanlar alimlere sorarak problemlerine çözüm buluyorlardı.

-Harun Reşit kadıları denetleyecek bir makam tahsil etti. Ve bu makamada Ebu Yusufu tayin etti. Ebu Yusuf hocası Ebu Hanifeden pekçok meselede farklı düşünür.

-Osmanlı döneminde Hanefi mezhebine göre hüküm verilirdi. Bu hüküm verme işleminde müfta bih kavillerle işlem yapılırdı.

-Kargaşa ortaya çıkmaya başladığında Mecelleye ihtiyac duyuldu. 1851 maddeden oluşan mecelley-i ahkamiye 1876 yılında uygulanmaya başladı.

-1915 de kurulan komisyonda evlenme-boşanma ve başka konularda dört mezhebe açık 157 maddeden oluşan bir Osmanlı Aile Hukuku Kararnamesi hazırladılar. Fakat 1917 de hazırlanmakla beraber İstanbulun işgalı ve Meclisin dağılması sebebiyle uygulamaya konulamadı. Fakat üçlü kararnameyle uygulandı.

Bu kararname yeni bazı şeyler getirmiştir.

-Kadının başvurusuyla şiddetli geçimsizlik sebebiyle hakim bu boşamayı yapabilir.

-Mısırda 1920 yılında tüm mezheplerin görüşlerini içeren kanun lahikasını hazırladılar. Fakat Ezher ulemasının karşı çıkmasıyla Meclisten geçemedi. 1929 da birtakım ilavelerle kanun kabul edildi.

-Muhammed Kadri Paşa Mısırda Hanefi mezhebinin görüşlerini içeren ve 1800 maddeyi geçen bir kitap hazırladı.

-Batı medeniyetinde el-Ahkamu'l Medeniyyenin karşılığı olarak İslam dünyasında Ahvalu'ş Şahsiyye eserleri kaleme alınmış ve yasa haline getirilmiştir.

-Eski kitaplarda evliliğin bir sıfatından söz edilir. Yani evliliğin ne zaman gerçekleşebileceği ve başka durumlar.

-Nikahlanacak bir kadını seçme hususunda Efendimiz (s.a)-den rivayetler vardır. Nitekim bir kadın dört şeyi sebebiyle nikahlanır.

1-Malı için: Mal kaybolan gölge gibidir.

2-Fiziki güzelliği için: Güzelliğe aldanıp da başka hasletleri araştırmamakla yetinilmemelidir. Güzellik kaybolabilir. Bu noktada başka bir rivayete yer verilir.

اياكم وخضراء الدمن ! قالوا و ما خضراء الدمن: قال: المرأة الحسناء

"Kötü yerde, bataklıkta yetişen güzel kadın"

3-Soyu-sopu için: Soylu bir aileye mensup olduğu için.

4-Dini için: Kadınla dini için evlenilmelidir.

a. İslamın Evliliğe Teşviki

Teşvik genelde iki sebebe dayalıdır.

a-Karşı cinse olan meylinden dolayı kişinin kendini haramdan koruması. Şeytani şehveti kırmak.

b-İnsan neslinin çoğalması ve devam etmesi.

b. Evlilik Akdi Ve Cüzleri

Biz bununla icab ve kabulu kastediyoruz.

İcab: Akidlerden birinden ilk sadır olan kelamdır. Bu kelamın vekilden veliden ve ya kendisinden sadır olması durumu eşittir.

[1] Konu başlıklarındaki rakamlar kitaba göre düzenlenmiştir.

-Hanefilere göre bir kişi kendi tarafından asaleten, amcasının küçük kızının da velisi olarak velayet hükmüne göre kendini evlendirebilir. Fakat Şafiilerin cumhuruna göre bir kişi akdin iki tarafı olamaz.
-Muteber akit, şeran eşlerin birbirlerinden cinsel olarak yararlanmalarının helallığını ifade eden akittir.

C. İcab-kabul ne ile olur?

-Akit, akidlerin irade beyanına delalet eden her şeyle yapılabilir. Bu irade lafızla ve ya lafız olmayan yolla da yapılabilir.
-Nikah akdi de, evlilik isteğini ifade eden her lafızla olur. Çünkü İslamda lafızlara değil, manalara itibar edilir.
-Dilsizin işareti de lafız makamındadır.
-Karı-koca ayni mecliste hazır olmamaları şartıyla kitabet, söz makamındadır.
-Elçi göndermek kitabet gibidir.

d. Kız isteme ne zaman caiz, ne zaman haram olur?

-Kız isteme bazen sarih (açık) ibare ile, bazen de sarih olmayan ibare ile (tariz yoluyla) yapılır.
-Tariz yoluyla isteme
1-Ya iddet döneminde yapılır. Sebebi -Ya kocası vefat etmiştir
-Ya da ayrılmıştır.
2-Ya da iddet beklemediği zamanda yapılır. Sarahaten de teklif yapılabilir.
-Evli bir kadına bir başkasının evlilik teklifi helal olmaz.
-İddet bekleyen kadına da ne sarih ne de tariz yoluyla evlilik teklifi yapılmaz. Çünkü evli gibidir.
-Kocası ölen kadına iddeti içinde açıktan teklif yapılmaz.
-Başkasının nişanlısını istemek de haramdır.

2. NİŞANLANMA

العقد علي البنات يحرم الامهات

-Kızla nikah olduğu andan, kızın annesiyle nikah haram olur. Ancak, anneyle nikah olup da zifaf olmadığı sürece boşanma durumunda kızıyla nikah mümkün olur.

-Nişanlılık döneminde karşılıklı hediyeleşme vardır. İleride yapılacak olan nikah öncesi ve ya esnasında mehir belirlenir. Yani ev dizilir.

-Hanefilere göre mehrin alt sınırı 10 dirhem (30 gram gümüş). Üst sınırı yoktur.

Nişan bozulduğu zaman:
-Erkek tarafından kız tarafına ödemeyi taahhüt ettiği mehre mahsup olmak üzere verilen geri istenir mi?
-Mehre mahsuben değil de hediye kabilinde olanlar ne olacak?
-Nişanlılık süresi içerisinde kız kendisini bu evliliğe bağlamış ve kendisine talipleri azalmıştır. Ve acaba neden oğlan tarafı vaz geçti diye toplumda kızın onurunu rencide ederdi. Durum ortaya çıkınca kız tarafı manevi tazminat davası açabilirmi? Oğlan tarafının tazminat ödemesi gerekirmi?
-Mehre mahsuben alınan malları oğlan geri alınca değeri düşer. Düşen değeri kız tarafı karşılarmı? Bu ve benzeri sorulara verilen cevaplar şöyledir.
Hanefilere göre
-Mehre mahsuben verilen ne varsa mevcutsa kendisi, mevcut değilse misli ise mislini değilse kıymetini oğlan kız tarafından ister.

-Hediyeleşmelerde ise hediye hibe demektir. Hibe edilen mal karşı tarafa teslim edildiyse tahrimen mekruhda olsa hediyelerden kalanları geri isteyebilir. Mevcut olmayanın bedelini isteyemez.

Şafiilere göre

-Mehre mahsuben verilenler geri alınır.

-Hediye olarak verilenler alınmaz. Genel kurala göre hibeden dönülmez. Ancak sadece baba oğluna verdiği hediyeden döne bilir.

Malikilere göre

-Dönen erkekse, hediyeyi isteyemez. Dönen kız ise oğlan hediyeler mevcutsa aynın alır, değilse bedelini ister.

Tazminat meselesine gelince

-Muhammed Bahit el Muti: Ne maddi tazminat ne de manevi tazminatı iki tarafta dava açamaz.

-Ebu Zehra: Maddi zarar varsa ödettirir. Manevi zarar ödettirilemez. Çünkü ne kadar olduğu bilinemez.

-Şeltut: Maddi zarar telafi edilebilir ama kızın onuru tamir edilemez. Hakim takdir yetkisini kullanarak oğlana ağır bir ceza ödettirerek onurunu tamir etme cihetine gider.

3. EVLİLİĞİN ŞARTLARI

a. İNİKAD ŞARTLARI

I-Akide yönelik olanlar.

-Akidler akil ve en azından mümeyyiz olmalıdır.

-Akıl şartı akde taraf olma ile alakalıdır. Yani evlenme akdini taraflardan her birinin kendisinin yapabilmesiyle alakalıdır.

-Diğer mezheplerde bulüğ, akdi taraflardan her birinin yapa bilmesi için şarttır.

-Müslüman kadının Müslüman erkekle evlenmesi şarttır.

NOT: Mümeyyiz olmayan çocuğun yaptığı akid mevkuf değil batıldır. Cumhura göre.

-Çocuğun lehine olan tasarrufunun velisinin onayına ihtiyacı yoktur. Bağış kabul etme gibi.

-Mahza zarar tasarrufları veli tarafından onaylansa da geçersizdir. Malını vakfetmesi gibi.

-Yapılan tasarruf yarar da zarar da içerebilir. Çocuk bu dengeyi kurmada zorlana bilir. Bu durumda veli yarar olduğunu gözlemlerse ve onaylarsa geçerlidir.

II-Akid Meclisine Yönelik Olanlar

a-Meclis birliği ve kelam birliği

b-Akidler birbirinin sözünü işitmeli ve anlamalı

c-Daha iyiye muhalefet edilmez ise icabın kabule uygunluğu.

NOT: İnikad şartlarından biri olmazsa akit batıldır. Şayet eşler akit sahih zannıyla birleşmişlerse hemen ayrılmaları gerekir.

b. SIHHAT ŞARTLARI

-Sahih akitle oluşan hukuki sonuçlardan hiçbiri batıl akitle terettüp etmez.

-Başkasıyla evli kadınla ve ya süt kız kardeşi olduğunu bilmeden evlenir ve süt kız kardeşi olduğu ortaya çıkarsa, akit fasiddir. Ayrılmaları gerekir. Bilerek süt kardeşle evlilikte akit batıldı. Hiçbir hukuki sonuç doğurmaz.

a- Eşlerin evlenmelerine şeran mani olmamalı.

b- Şahidlik şartını tamamlayan iki şahidin hazır bulunması.

- Kadının velisinin olması (bir görüşe göre)

Şahitlik için gerekli şartlar.

1.Hürriyet 2.Büluğ 3.Akıl 4.Tarafları işitmeleri

- Müslüman evliliklerde şahidler de Müslüman olmalıdır. Erkek Müslim, kadın gayr-i Müslim ise şahitlerin her ikisi de gayr-i Müslim olabilir.
- Nikahta mutlaka erkek şahit bulunmalı
- Fasık şahit geçerlidir. Şafiilerde geçersizdir.
- Amanın şahitliği sahih kavle göre geçerlidir. Ebu Yusufa göre geçersizdir.

c. NEFAZ (YÜRÜRLÜLÜK) ŞARTLARI

Dört durum vardır.

1-Akdi kendileri gerçekleşdirirse
2- Her ikisinin vekili gerçeklerşdirirse
3- Taraflardan biri hazır, digerinin vekili bulunursa evlenecek kişilerde üç şart aranır.
a-Hüriyyet b-Buluğ c-Akıl
4- Taraflardan biri sabi mümeyyiz olursa akid velinin onayıyla gerçekleşir.
Eksik ehliyetli kişinin velisinde aranan şartlar.
a-Akıl b-Buluğ c-Hürriyet d-Velisi olduğu kişiyle aynı dinde olması

c. LÜZUM (BAĞLAYICILIK) ŞARTLARI

1-Kefaet

2-Mehir

4. EVLİLİK AKDİNDE MUHAYYERLİK

-Görme ve şart muhayyerliği yoktur. Ancak üç sebeple ayıp muhayyerliği vardır.
a. Erkek mecbub (erkeklik organı kesilmiş) ise
b. Erkek hasis (ığdış edilmiş) ise
c. Erkek innin (iktidarsız)

-Eğer bu durumlardan biri erkekte varsa kadın aktin feshini isteyebilir. Buna da hiyarul fesh denir.

5. EL MUHERRAMATU MİNEN NİSA

المحرمات من النساء

المحرمات المؤقتة	المحرمات المؤبدة
-Üç dine mensub olmayan bir dine girene kadar	Kan bağıyla evlenilmesi yasak olanla -القرابة
-Evli erkeğin cariyesini nikah altına alması	Evlilik yoluyla evlenilmesi yasak olanlar -المصاهرة
-Lianlaşarak ayrılanların ikrarlarıyla	Süt yoluyla evlenilmesi yasak olanlar -الرضاع
-İhramlı iken nikahlanmak	
-Tek nikahta iki mahremi almak	
-Evli kadına evlenme teklifi etmek	
-Üç talakla boşanmış kadın	
-Dört hanımı olan beşinciyi alamaz	

a. EL KARABE

-القرابة

اصوله من النساء-1 Hakiki ve mecazi annelerin tamamı حرمت عليكم امهاتكم

2- فروعه Hakiki ve mecazi kızlarının tamamı و بناتكم

فروع ابويه-3 Kız kardeşleri.(Öz kızkardeş baba ve anne bir) Hem erkek hem kızlardan tüm yeğenler

و اخواتكم و بنات الأخ و بنات الأخت

فروع اجداده بدرجة واحدة-4 Dedelerinin evlatlarından kız grubuna girenler. Birinci derecede haramdır.

و عماتكم و خالاتكم

Yani teyze ve halalarla evlilik haram, ancak onların kızları torunlarıyla evlenile bilir.

b. EL MUSAHARA

المصاهرة-

1- فروع زوجته التي دخل بها Hanımının başkasından olan kızıyla evlenme ancak zifafla haram olur. Zifaf olmadığı durumda helaldir. و رباءبكم اللاتي في حجوركم من نساءكم اللاتي دخلتم بهن

اصول زوجته-2 Hanımının usuluyla (hanımının annesi) و امهات نساءكم

زوجات اصوله-3 Kişinin usulundan erkeklerin diğer eşleri (uvey anneler, uvey nineler) ولاتنكحوا ما نكح اباءكم من النساء الا م قد سلف

زوجات فروعه-4 Gelinler و حلاءل ابناءكم الذين من اصلابكم

c. ZİNAYLA HURMETİ-MUSAHARA OLURMU?

-Hanefilerde hurmeti-musahere doğuran zina suçtur. Nimet doğurmaz

-Hanbel, Malik, Şafii: Zina hurmeti-musahara doğurmaz. Fakat bunlarla evlilik çirkin görülmüştür

d. RADA (SÜT EMZİRME)

قال الله تعالي: و امهاتكم اللاتي ارضعنكم و اخواتكم من الرضاعة

رسول الله:يحرم من الرضاعة ما يحرم من النسب "Neseb yoluyla haram olanların hepsi süt yoluyla da haram olur"

''Emenin emzirene nefsi haram, emzirenin emene hepsi haram''

12 Sınıfla evlenilmez

1. süt annesi
2. süt annenin tüm kız ve erkek çocuklarıyla
3. süt teyze-süt hala
4. süt baba süt kızıyla
5. süt annenin erkek kardeşiyle (süt yeğen olur)
6. süt babanın erkek kardeşiyle (süt amca tarafından yeğen olur)
7. emen kız, kadının kızından olan oğluna süt teyze olduğu için
8. emen kız, kadının oğlundan olan oğluna süt hala olur
9. süt kayınvalide (süt anneyle)
10. süt üvey baba (duhul gerçekleşmiş)
11. süt üvey anneyle
12. süt baba süt geliniyle evlezemez

İstisnalar: Fatma (Anne) Aişe (Anne)

Osman (Çocuk) Ali (Çocuk)

Süt kardeş oldular

Leyla (Osman ve Aliyi emziriyor)

Osman Ayşe ile, Ali Fatma ile isterse evlene bilir.
Süt kardeşliği neseb kardeşliği gibi annelerle evliliği yasaklamaz.

e. İKİ MAHREMİN BİRARADA TOPLANMASI

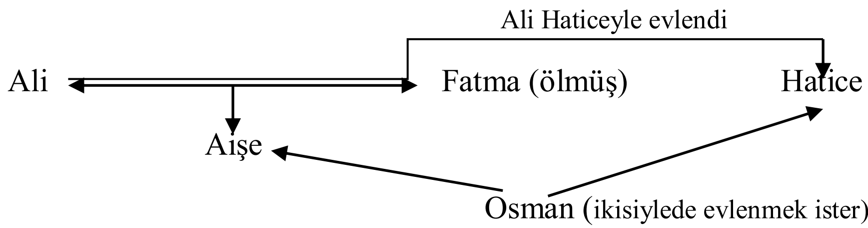
Delilleri:

-و ان تجمعوا بين الأختين الا ما قد سلف

-لا يجمع بين المرأة و عمتها و لا بين المرأة و خالتها

-Kişi iki kız kardeşi, hanımın teyzesiyle hanımı, hanımın halasıyla hanımı aynı nikah altında bir arada bulundurması haramdır. Hikmeti akrabalık ilişkilerine zarar vermesidir.
-Nesebdeki mahremiyet süt kardeşliğinde de geçerlidir.

-Canibeynin cemi husunda ihtilaf.

-İmam Züfere göre Osman Aişe ve Hatice ile evlenemez. Üç imama göre ise evlenebilir.

6. TALAK

a. BOŞANMIŞ VEYA KOCASI ÖLMÜŞ KADINLA EVLENMEK İSTEYENİN DURUMU

Delilleri:

-Kocası ölen kadın iddetini tamamlar. و الذين يتوفون منكم و يذرون ازواجا يتربصن بأنفسهن اربعة اشهر و عشرا

-Boşanmış kadın hayız görüyorsa üç kur bekler و المطلقات يتربصن بأنفسهن ثلاثت قروء

-Hamileyse doğurana kadar bekler و اولات الأحمال اجلهن ان يضعن حملهن

-Evli kadına evlilik teklifinde bulunulmaz çünkü nass var

b. ÜÇ TALAKLA BOŞANMIŞ KADININ ESKİ KOCASIYLA EVLENMESİ

5 Şartı vardır

1-İddet süresi bitecek
2-Bir başkasıyla evlenecek
3-Evlendiği kişiyle zifafa girecek (duhul-i hakiki)
4-Bu şahıstan boşanacak
5-İddet süresi dolacak

c. MÜSLÜMANIN SEMAVİ DİNDEN OLMAYAN KADINLA EVLİLİĞİ

Dinler iki çeşittir

1-Semavi dinler
2-Semavi olmayan dinler

-Müslüman erkeğin ehli-kitapla evleneceğine dair delil: و المحصنات من المؤمنات و المحصنات[2] من الذين اوتوا الكتاب.....

-Müşriklerle evlenmeyi yasaklayan ayet: ولا تنكحوا المشركات حتي يؤمن

-İslam müslüman bayanın gayri-müslimle evlenmesini caiz görmez. Ehli-kitap dahi olsa. و لا تنكحوا المشركين حتي يؤمنوا

-Üç dine mensub olmayan kadın bir dine girene kadar haramdır.

d. CARİYEYLE EVLENME

-Hür kadınla evlendikten sonra cariyenin nikah altına alınması geçici haramlıktandır. Boşadığı kadının iddeti bitene kadar erkek cariyeyle evlenemez.

-Lianlaşarak ayrılan eşlerden biri ikrarından vaz geçerse, ebedi haramlık muakkata döner ve tekrar evlenebilirler.[3]

Muhrim: İster hac, ister ümre için ihramlı olsun ihram süresi içinde nikah batıldır. Akdin hiçbir geçerliliği yoktur. O halde ihramlılara nikah geçici olarak haramdır.

1. NİKÂHTA VELAYET

– الولاية : حق منحته الشريعة لبعض الناس يكتسب به صاحبه تنفيذ قوله علي غيره رضي ذلك الغير او لم يرض

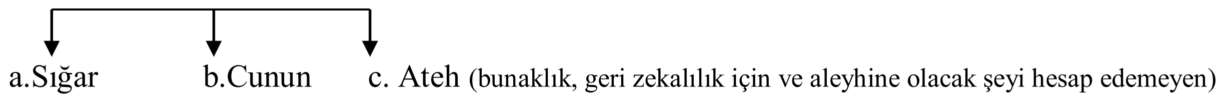
İki sebebi vardır. 1.Söz söylenecek kişide acziyet bulunması 2.Tasarrufunda eksiklik bulunması

a. VELAYET ÇEŞİTLERİ

a. Nefse velayet b. Mala velayet c. Hem nefse hem mala velayet a. İcbar b. İstihbab ve nedb

İCBAR (ZORUNLU) VELAYET

Sebepleri

a.Sığar b.Cunun c. Ateh (bunaklık, geri zekalılık için ve aleyhine olacak şeyi hesap edemeyen)

İCBAR VELAYETİ KİME AİTTİR?

İmam Malik: Küçük kız çoçuklarının icbari velayeti sadece babaya aittir
İmam Şaffi: Hem baba hem dedeye aittir

[2] Muhsanattan maksat iffetli olanlardır

[3] Lian ayetleri Nur 5-10

İmam Hanbel: İki görüş vardır. Bir rivayet Malikten, digeri Şafiidendir

İmam Hanefi: a- Baba, dede …… (ubuvvet)
b- Kardeş, yegen……(uhuvvet) — Asabe
c- Amca, amca oğlu…..(umumet)
d- Usulu
e-Zevil erham. Dayı, hala, teyze
f- Devlet başkanı (İmamet)

-Eger baba ve ya dede çocuğu evlendirirse buluğda muhayyerliği yoktur. Diger veliler evlendirirse muhayyerliği vardır.

-Ebu Yusuf: Hiçbir bir durumda muhayyerliği yoktur. Bu muebbed evliliktir. Ancak talak ve ya mahkeme yoluyla ayrılabilirler.

-Baba, dede…..velinin daha önce bir sabıkası varsa bu evlilik akdi asla sahih değildir.

İSTİHBAB VE NEDB VELAYETİ

I. GÖRÜŞ: Ebu Hanife, Zufer ve Ebu Yusuf: Denklik, buluğ, mehri-misil şartıyla hür ve akil kadın kendini evlendirebilir. Ancak ekdi velisine yaptırması müstehabdır. Delilleri:

فان طلقها فلا تحل له من بعد حتي تنكح زوجا غيره -1

و اذا طلقتم النساء فبلغن اجلهن فلا تعضلوهن ان ينكحن....-2

-Bu iki ayetteki nikah lafızları kadının kendini evlendirebileceğine delildir.

3-"الأيم احق بنفسها من وليها" *Eşi olmayan kadın, kendini evlendirmeye veliden daha layıktır."*

4- Kadın mali akit yapabildiğine göre kıyasen nikah akdi de yapabilir.

II. GÖRÜŞ: Şafii ve Hanbele göre kadın kendini nihai olarak evlendiremez. Delil:

1- و انكحوا الأيامي منكم..... Allah nikahı velilere isnad etti. Kelimeyi müzekker getirdi. Müennes getirmedi.

و لا تنكحوا المشركين حتي يؤمنوا-2

ايما امرأة انكحت نفسها بغير اذن وليها فنكاحها باطل-3

لا تزوج المرأة المرأة ولا المرأة نفسها -4

لا نكاح الا بولى -5

6- Nikah ve mali akitler illet yönuyle pek benzemez. Ticaretteki akitte zararın telafisi mümkündür. Fakat nikah aktinde ise bu telafi edilemez. Evlilik aktinde bir çok tehlike ve risk olması sebebiyle kadının kendini evlendirmesi pek mümkün görünmüyor.

III. GÖRÜŞ: İmam Muhammed kadının yaptığı tüm akitler mevkuftur. Velisi onaylarsa nafiz olur. Onaylamazsa yok hükmündedir. Kadının hayat boyu yaptığı akit *"mütereddid beynehuma"* dır. Fuzulinin akdi de böyledir.

-Akıl-baliğ kızı babası evlendirse, bu akit mevkuftur. Kız onay vermediği sürece geçersizdir.

IV. GÖRÜŞ: İmam Malik: Güzel, okumuş ve her kes tarafından evlilik teklifi yapılan kadın, kendisini velisinin izni olmadan evlendiremez.

VELİDE ARANAN ŞARTLAR

1- Hür
2- Akıl
3- Baliğ

4- Aynı dine mensub olma (din birliği)
İhtilaflı şartlar:
1- Erkek olma 2. Adalet 3. Rüşd
-Sahibeyn ve cumhur erkek olmayı şart koşarken Ebu Hanife şahitlerin erkek olmasını şart koşmaz.
-Şafii, Hanbeli adaleti şart koşarken Hanefi ve Malikiler şart koşmazlar.
-Şafii ve Hanbeli rüşdü şart koşarken Hanefi ve Malikiler şart koşmazlar.

VELAYET NEYLE (HANGİ NEDENLERLE) SABİT OLUR

1- Mülkiyet: Kişi satın aldığı köle ve ya cariyenin efendisidir
2- Karabet (yakın akrabalık)
3- Vela (mevlel muvalat)
4- İmame (Devlet başkanlığı)

KARABET SEBEBİYLE VELAYET

-Ebu Hanifeye göre asabe nesebiyeden sonra velayet direkt sultana geçmez. Usulundan ve furuundan kadınlara geçer.

-Cumhur ve sahibeyne göre ubuvvet, bunuvvet, uhuvvet ve umumetten sonra velayet sultana geçer. Gerekçesi (الإنكاح الى العصبات) Buradakı elif-lam takısı cins içindir.

-Ebu Hanife ise (وألوۨالأرحام بعضهم اولى ببعض) ayetinden yararlanarak asabeden sonra velayet usulu ve fruundan kadınlara geçer der.

1-Asabe sebebiyye: Mevali atake denilen köle ile efendi arasında oluşan velayettir. Azat edilen kölenin kimsesi yoksa azad eden mevlası asabe olarak tüm malını alır. Bunun tam terside olur. Efendi ölürde asabesi yoksa azat etdiği köle asabe olarak efendisinin tüm malını alır.

2.Asabe nesebiyye: bunuvvet, ubuvvet, uhuvvet, umumetten oluşan velayettir. Velayet hakkı bu sıraya göredir.

Bir kimsenin aynı derecede birden fazla velisi varsa, yaş hiçbir zaman velayette öncelik değildir. Tarafeyn (Ebu Hanife ve İmam Muhammed) e göre velilerden bir kısmı –biride ola bilir- riza gösterse diğerlerinin rizasına gerek yoktur. Ebu Yusuf ise her birinin tek tek rizası olmadan evlilik gerçekleşmez.

Asabeden sonra en yakın akrabalar.

1- (من جهة الأصول): Anne, babası, anneannesi…..

2- (من جهة الفروع): Kız, oğlun kızı, kızının kızı……Kızlardan sonra annenin babası fasid cedd devreye girer.
3- (من فروع الأبوين): Öz kardeşler baba bir, öz kardeşler ana bir, ana bir kız kardeşler, kız kardeşin erkek çocukları, kız kardeşin kız çocukları.
4- (من فروع اباء الب): Amcalar, baba bir amcalar, ana bir amcalar, teyzeler, dayılar

VELA İLE VELAYET: مولى الموالات : Sözleşmeli akrabalık.(Müslüman elinde yetişen gayri müslimler)

GENEL VELAYET(السلطان ولي من لا ولي له)
Nafaka, evlenme, miras ve başka durumlarda da böyledir.

VELİNİN KAYBOLMASI DURUMLARI

Yakın akraba dururken uzak akrabanın devreye girmesi fuzuliliktir.
Üç durumda uzak akrabalık devreye girer.
1.Yakın akrabanın uzak olarak vekalet vermesi durumunda

2.Beklemeyen teklif sahibine karşı uzak akraba devreye girerse (Yakın akrabaya ulaşılmadığı durumunda)
3.Velayet şartlarını taşımayan yakın akraba olması durumunda (Hür değil, akil değil gibi)
Malikilere göre en az gaybet 3 ay olmalıdır.

VELİNİN ENGEL OLMASI

Velinin bir takım menfeatleri elde etme amacıyla engellemesi onun zalim olduğunu delalet edir.

-Geçerli sebep olmadığı sürece (Mehri misil ve kefaet) engellenme olmaz. Çünkü Allah (فلا تعضلوهن ان ينكحن ازواجهن اذا تراضو بينهم بلمعروف) buyurmaktadır.

-Engelleme durumunda velayetin kime geçeceği hususunda iki görüş vardır.

a- Uzak akrabaya verilir

b- Sultana (Kadıya) verilir. Tercih edilen görüş de budur.

2. EVLİLİKTE VEKALET

-Aslolan akitlerde kişinin bizzat bulunmasıdır. Bu akit hayatını ilgilendiren ve geri dönüşü kolay olmayan bir akitse bu daha da önem kazanmaktadır.

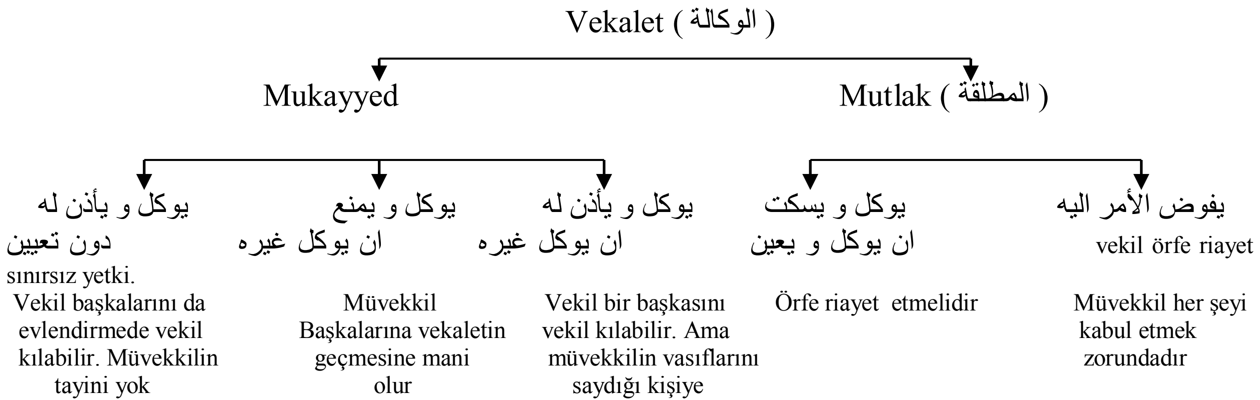
-Vekalet kabul eden tüm akitlerde kişi kendi yapma tasarrufuna sahipse, başkasına da yaptırma hakkına sahiptir.

-Evlilik akdi de bunlardandır. Başkasını vekil kılarak da yapılabilir

Velayeti kasıra: O kişi dışında hiç kimsenin yapamadığı

Velayeti mutaaddiye: Bir başkası tarafından da yapılabilir.

-Aralarında umum-husus vardır. Mutaaddiye kasıranın bir feri mesabesindedir.

-Evlilik akdinde vekil sadece elçidir. Müvekkilin lisanıdır. Hiçbir hukuki sorumluluğu yoktur.
-Hayra muhalefet vekalete zarar vermez. Şerre muhalefet ise müvekkilin onayına bağlıdır.
-Vekil müvekkilinin emrini yerine getirirken töhmet mahallinden kaçınmalıdır.
Vekil kendi kızını müvekkiliyle evlendirmeye kalksa, bu durumda akit mevkuftur. Kocanın onayına bağlıdır.

3. EVLİLİKTE DENKLİK[4]

-Sadece kadın için denklik aranır. Erkek için hiçbir zaman aranmaz.

-Hz. Peygamber "*Kadınlar ancak velileri tarafından evlendirilir. Veliler evlendirirken de ancak denkliği gözetirler*" Bu da denklige delildir.

-Bir hanımın ve ya hanımın velilerinin ayıplanmaması durumuna kefae denir

-Kefaet örfe göre değişir. İlm, zenginlik, neseb insanlar arasında değişiktir

-Kefaet hüküm olarak İslam hukukunun neresindedir?

Şafii ve Hanbelilere göre kefaet evliliğin sıhhat şartlarındandır.

[4] Kefaet meselesi evlilik öncesinde ve ya esnasında ortaya çıkar

Hanefi ve Malikilere göre kefaet evliliğin lüzum şartlarındandır. Ancak Hanefilerde bunun üç istisnası var. Bu üç istisna sıhhat şartıdır. Bunlar aşağıdakilerdir.
1.Bir kadın kendini asıb olan bir velinin itirazına rağmen evlendirirse bu evlilik fasiddir. Bu itirazı akidden önce yapmalıdır.
2.Baba ve dede dışındaki sağireyi asabe-nesebiyyeden biri evlendirse ve evlilik esnasında denkliği gözetlemezlerse bu akid fasiddir.
3.Sabıkalı baba ve dede sağireyi kefaet şartına riayet etmeden evlendirirse, bu akid fasiddir.

Berire kıssası üç olaya ışık tutar.

1- Akitlerde Şariin meşru saymadığı şartları akde konu etme durumunda şart batıl, akit sahihtir. (Berireyi satıyorum ama mevlalığı bende kalmak üzere)
2- Hüküm birinci elde değişiklik arz eder. Berireye sadaka olarak gelen et, Peyğamber ve ailesine hediye olarak döner.
3- Ailede huzursuzluk çıkma durumu olarsa, hak-hukuk gözetimi ortadan kalkma durumu olunca boşanma vuku bulabilir. Berire azad olunca köle olan kocasından ayrılmıştır.

-İmam Malik ve Sevriye göre kefaetde aranacak tek vasıf dindarlıktır. Çünkü sahabeden pek çok örnek vardır. Bu örnekler diger mezheplerin getirdiği vasıfları ortadan kaldırır. Neseb, yaş, zenginlik, islam şartı sanat vasfı gibi şartlar sahabe örnekleriyle ortadan kalkmıştır.
-Ahmed b Hanbel dindarlık şartına sanatı ekler.
-Şafii de Mutekaddimin: dindarlık, neseb, sanat, ayıptan beri olma, hürriyet
Muteahhirin: zenginlik ve yaşı eklerler
-Ebu Hanife neseb, İslam(atalarının da Müslüman olması), hürriyet, mal, iş, diyanet[5] şartlarını koşar.

KEFAETDE ŞU DÖRT MADDE ÖNEMLİDİR

1- Kefaet kadın merkezlidir
2- Kefaette iki grup hak sahibir. Biri akdin tarafı olan kadın, digeri de velisidir.
3- Kadının hakkı hangi durumda ortaya çıkar
   a- Hakkı kullanıp-kullanmama yetkisi akıl-baliğ, hür olduğunda kendisine aittir
   b- Akıl-baliğ, hür olmayan sağire baba ve dede dışındaki veli tarafından kefaet ihlal edilerek evlendirildiyse bu akit fasiddir. Sabıkalı baba ve dede tarafından kefaet ihlal edilerek evlendirildiyse yine fasiddir.
4- Akitten önce asıb velinin itirazına rağmen kefaeti ihlal ederek kadın kendini evlendirirse, bu akit fasiddir. Bu akitten doğacak ilişki neticesinde nafaka, neseb sabit olur ve gayri-meşru ilişkidir. Kadın iddet bekler ancak kadın mirasa ortak olamaz.

EVLİLİK DİN AÇISINDAN DÖRT GRUPTA TOPLANIR

1- Karı-koca ikisi de müslüman olur
2- Karı-koca ikisi de gayri-müslim olabilir
3- Erkek müslüman, kadın gayri-müslim olabilir
4- Kadın müslüman, erkek gayri-müslim olabilir.

-Müslüman kadın için müslüman erkekle evlenme inikad şartıdır. Bilerek gayri-müslimle evlenme durumunda bu akit batıldır. Çünkü inikad şartı bozulmuştur. Lakin bilmeden gayri-müslimle evlenirse akit fasiddir. Çünkü bu durumda sıhhat şartı bozulmuştur. Batıllıkla fasidliği "bilgi" "bilme" belirlemektedir.

-Müslüman ve gayri-müslim kadınla evlilik arasında hiçbir farklılık yoktur. Ancak evlilik esnasındaki şahidlikte bir fark vardır. Kadın ehli-kitap, erkek müslümansa şahitler kadının dininden olabilir. Çünkü şahitlik kadını koruma amacıyladır. Bu Ebu Hanifeye göredir. Ancak Şafii ve Hanbeliler şahitlerin mutlaka Müslüman olması gerekir diyorlar. Bir diğer görüş de bir şahit Müslüman, diğer şahit kadının dininden olabilir.

[5] Dindarlık dışındakık tüm şartlar örfe bağlıdır

-Kadın Müslüman olmadığı için miras hukuku cari olmaz. Kocanın malına varis olamaz. Bu durumda koca bu karısına mirasta alacağı miktarı vasiyetle verir.

Atiyye: Mirasın ölmeden önce çocuklar arasında paylaştırılmasıdır. Hanefilerde atiyyenin dağıtım prensibi (اعدلوا بين اولادكم) malın kıza da erkeğe de eşit dağıtılmasıdır. Cumhur ise bu hadisi mirastaki gibi anlamışlardır.

4. EVLİLİK HUKUKU

-الرجال قوامون على النساء

(قوام) Yönetici demektir. Yöneticinin emirlerine uymak gerekir. Bu nedenle Allah, yönetim görevini erkeğe vermiştir. Kadının da yöneticisinin (erkeğinin) emirlerine uyması gerekir. Ailede huzurun, sukunetin sağlanması için erkek birtakım fiziksel, ruhsal ve ekstra melekelerle yaratılmıştır.

-Ayet bize dört noktada kadının kocasına itaatini emreder.

1- Kadın kocanın hazırladığı evde ikamet edecek. Buna mukabilkadın;

a- Mehrin bir kısmı ve ya tamamını almadan kadın kocasının gösterdiği eve girmeyebilir.
b- Kadın evin uygunluğuna bakar.
c- Kadının evinin bulunduğu mekanın komşulara yakın, güvenli olması gerekir.
d- Kocanın güvenilir olması gerekir.

2- Allahın emirlerine muhalif olmadığı sürece kocanın emirlerine itaat eder. Buna mukabil;

a- Emir nafaka teminiyle ilgili olmamalıdır. Çünkü kadın, nafakayı teminle memur değildir. Emir ailevi konuda olmalıdır.
b- Emirler şeriata uygun olmalıdır
c- Erkeğin kadına karşı görevlerini yerine getirmesi gerekir.

3- Kadın kocasının evinden izni olmadan çıkıp gitmemelidir.

a- Çıkış bir farzı iptal edecek durumda olmamalıdır.(Sıla-i rahim gibi)

4-Kadın kocasının evinin malını koruyacak, izni olmadan eve kimseyi almayacak.

a. ERKEĞİN ÖDEVLERİ

1- Mehrin muaccel olanını verecek.
2- Nafaka: Her koca hanım ve çocuğun nafakasını sağlamakla yükümlüdür.
3- Çok eşlilikte mali durumlarda adil davranmalı
4- Kadın, malını kullanmada serbesttir. Şeriat kadına zimmetindeki malı sınırsız kullanma yetkisi vermiştir. Eger kadında tasarrufa mani kusur bulunacak olursa velayet sırası baba, dede…. Kadı şeklindedir.

b. EŞLER ARASINDA ORTAK HAKLAR

1- Eşlerden herbiri birbirine güzel muamelede bulunmalı
2- Eşlerin birbirlerine birinci derece akrabaları haram olur
3- Karı-koca, akitle birlikte miras hakkını elde eder. Ancak din farkı mirası engeller.
4- Şeri mani olmadığı sürece birbirlerinden sınırsızca faydalanırlar.

5. MEHİR KİTABI (كتاب المهر)

المهر مقابل البضع {الدخول في دار الإسلام لا يخلوا عن عقير او عقور }

- Mehir ya sahih akdin gereği ve ya cinsel ilişkinin karşılığıdır.
- Mehir vaciptir. Evlilik akdinden ayrı düşünülemez
- Mehir { صداق, نحلة, فريضة, طولا, حباء, أجرا, عقرا, نكاحا }şeklinde isimlendirilir.

MEHRİN VÜCUB DELİLLERİ

Kitaptan delili: { و اتوا النساء صدقاتهن نحلة } { فما استمتعتم به منهن فاتوهن اجورهن فريضة }

Sünnetten delili:

- Hz. Peygamber sahabeden evlenenleri Kuran öğretme, yüzük ve ya ip parçası dahi olsa mehir olarak vermelerini istemiş ve bu doğrultuda uygulamalarda bulunmuştur.

İcmadan delili:

- İslam uleması sahabe döneminden günümüze kadar mehrin verilmesi hususunda icma etmiştir.

MEHİR ERKEĞE VACİPTİR[6]

- Mehir, kadına güc kuvvet olsun
- Eşinden ayrıldığı zaman iddeti döneminde geçimini sağlamaya yardımcı olsun
- Kendine has birtakım çeyizi alsın gelsin
- Allah öyle emretti diye kadına verilir

MEHİR NEYDEN OLUR?

- Mehir mütekavvim ve somut mal olmalıdır. Fakat birtakım karşılığı para olan soyut menfaatler halk tarafından veriliyorsa bu da mehir olarak kabul edilir.
- Mehir akitle birlikte belirtilsin ve ya belirtilmesin gayri-mustakırr (miktarı tam teşekkül etmemek üzere) zimmete yerleşir. Ancak hibe ve ya ödemeyle düşer. Zifaftan önce ayrılma vuku bulursa yarıya sabitlenir.
- Halvetle zifaf, mehir hususunda eşit hükümdedir.

AKİT ESNASINDA MEHRİN TESMİYESİ GEREKLİ DEĞİLDİR

- Mehir akdin rükünlerinden ve sıhhat şartlarında değildir. Fakat akdin hükümlerinden bir hüküm ve sonuçlarından bir sonuçtur
- Mehir sahih ve ya fasid olarak belirlense ve ya mehirden bahsedilmese de akit sahihtir. Delili de { لا جناح عليكم ان طلقتم النساء ما لم تمسوهن او تفرضوا لهن فريضة }
- Bir yerde talak varsa akit daha önce sahih olarak gerçekleşmiş demektir. Mehrin akde etkisinin olmadığını ayet bize göstermektedir. Fakat akitle birlikte mehir zimmete yerleşir.

a. MEHRİN EN AZ VE EN ÇOK MİKTARI

Hanefiler: Mehrin en az miktarı 10 dirhem (7 miskal)dır. Delil, nastır.

Hz. Peygamber { ألال يزوج الناس الا الأولياء و لا يزوجن الا من الأكفاء و لا مهر اقل من عشرة دراهم }

Mehrin 10 dirhemin altında belirlendiği bir akitte üç imam mehrin 10 dirheme tamamlanarak akdin sahih olacağını söylerken, Züfer sahih olmayacağını söyler. Çünkü akit baştan fasit olarak kurulmuştur.

Maliki: Mehrin en azı üç dirhemdir. Çünkü hırsızlıkta haddin uygulanabilmesi için "rub"-dan az miktar olması gerekir ki buda 3 dirhemdir. Şayet daha az belirlenmiş ise 3 dirheme tamamlanması gerekir.

Şafii ve Hanbeli: İnsanlar nazarında değeri olan en küçük mal dahi mehir olabilir. ***Cumhur***: Mehrin üst sınırı yoktur. Delil nas. { و ان اردتم استبدال زوج مكان زوج واتيتم احداهن قنطارا }

İşin sünnet boyutuna bakıldığında mehrin düşük tutulması her iki tarafın lehinedir.

MEHRE TAALLUK EDEN HAKLAR

---

[6] İslam hukukunda nafaka temini erkeğe aittir. Dini değerlerden taviz verilerek çalışma ve nafaka temini akitte özür kabul edilmez.

Mehrin iki halı vardır. İstikrara kavuşana kadar olan durum ve devam ve beka durumu

I. İstikrara kavuşana kadar olan durumda üç türlü hak vardır.

1. *Allah hakkı:* Hiç kimse mehri düşüremez ve en az miktarını da şari belirler.
2. *Kadın hakkı:* Kadını baba ve dede dışındakı velilerinin evlendirmeleri durumunda eger veli mehri mehri-mislin altında belirlemiş ise kadın ileride mehri-misil isteyebilir.

Küçük kızı –mehirde eksik davrandıklarından dolayı- sicili bozuk baba ve ya veli evlendirirse bu akit baştan geçersizdir.

3. *Velinin hakkı:* Hanefilere göre buluğa eren akıllı kadın kendini ancak denklik ve mehri-misle riayet etmek şartıyla dilediği kişiyle evlendirebilir. Kadının kendisini mehri-mislin altında bir mehirle evlendirmesi durumunda veli hakkı ortaya çıkar. Koca mehri tamamlayıncaya ve ya veli razı oluncaya kadar akit mevkuftur. Kadın kendi hakkını düşürse dahi bu hak veliden düşmez.

II. Mehrin devamı ve bekası durumu. Burada sadece kadının hakkı vardır. Mehir ve akit kesinleştikten sonra kadın, mehri istediği gibi tasarruf hakkına sahip olur.

MEHRİN ERTELENMESİ VE YA HEMEN ÖDENMESİ

- Mehrin ne zaman ödenmesi hususunda karı-koca adayı akitten önce anlaşırlar. Kadın dilerse akitten önce hepsini isteyebilir.
- Mehrin ne zaman ödeneceği hususunda bir anlaşma yoksa bu durumda örfe bakılır.
- Kadının akrabaları tarafından gelen tüm takılar kadının evinden gelen eşya gibidir. Erkeğin bunlarda tasarruf hakkı yoktur.

MEHİR NE ZAMAN SAHİH VEYA FASİD OLUR

- Mehir bazen mal bazen menfaat olur.

*Mal olduğu zaman :*a- Mehir mali-mutekavvim olacak. Eger gayri-mütekavvim olursa mehir fasid olur

b- Müslüman için mütekavvim olacak

c- Mehir cehaleti fahişe olmayacak, nizaya götürecek bir unsuru barındırmayacak. Eger nizaya götürecek fahiş cehalet olarsa mehir fasiddir.

Mehir menfaat olduğu zaman: Mükabilinin ücret olup olmadığına bakılır. Karşılığı ücret ve mal ise sahihtir. Karşılığı mal ve ya ücret değilse mehir fasit olur. Ancak kuran okuma karşılığı mehir olarak anlaşılacak olursa, mutekaddimin Hanefilere göre caiz değildir. Muteahhirine göre ise caizdir.

b. MEHRİ-MÜSEMMA NE ZAMAN GEREKİR?

1- 10 dirhem ve ya fazla olursa
2- 10 dirhem kıymetinde olursa
3- Sahih tesmiye → mutekavvim mal / menfaat ise mukabili ücret
4- Nizae götürecek cehalet bulunmaması
5- Zevc, zevce ve zevcenin velisinin rizası
6- Akitten önce
7- Sahih akitle olmalı

c. MEHR-İ MİSİL NE ZAMAN GEREKİR?

1- Akit esnasında mehir belirtilmemişse
- Mutlak akit- mehir aralarında konuşulmamış
- Şığar/ Berdel evliliğinde- şart batıl akit sahih mehri misile intikal eder
- Müfevvida[7] durumunda
2- Erkek ve ya kadın akit esnasında baştan mehri ortadan kaldırırsa

---

[7] Mufevveda: Kocasından talak yetkisi alan kadın
Mufevvida: Mehrinin takdirini kocasına veren kadın

3-Mehrin tesmiyesi fasid olursa (dört durumda)67. başlık

4-Hür, akıl, baliğ kadın tek başına kendini evlendirir de mehri hususunda velisi razı olmazsa

5-Mehir 10 dirhemin altında olursa, İmam Zufere göre mehri-misle döner.

d. MEHR-İ MİSİL VEYA MÜSEMMANIN EN AZI HANGİ DURUMDA GEÇERLİ OLUR?

- Fasid evlilikte mehir sahih tesmiye edilmiş ve duhul gerçekleşmiş ise müsemma veya misilden az olan tercih edilir.

e. HANGİ DURUMDA MEHRİN EN AZ MİKTARI GEREKİR?

- Mehir 10 dirhemden az belirlenmişse üç imama göre mehrin en azı gerekir.

f. MEHR-İ MİSİLDE EMSAL OLARAK BAKILACAK KİŞİLER VE VASIFLARI

- Mehri-misilde kız kardeşleri, halaları, amca kızları, yoksa köy, mahalle ve başka şeylere itibar olunur.
- Yaş, güzellik, yaşadığı yer, mal, akıl, iffet, ilim, edep, dulluk, bekaret, çocuk sahipliği

f. MEHR-İ MİSİL NE İLE SABİT OLUR?

- Mehirde anlaşmazlarsa, muhakeme usuluyle (kadıya giderek) iş halledilir
- Zevcelerin ikrarı esas alınarak hüküm verilir
- İkisinden birinin delil getirmesiyle hüküm verilir
- Kocanın yeminden kaçınmasıyla hüküm verilir

g. MEHİRDE ARTIRMA VE EKSİLTME

{ و لا جناح عليكم فيما تراضيتم به من بعد الفريضة }

"*Mehir hususunda anlaştıktan sonra birbirinizin rizasıyla mehri artırıp-eksiltmede bir beis yoktur*"

- Hanım yapılan ziyadeyi kabul etmediği sürece hakiki değeri yoktur. Ancak hanımın mehir miktarını düşürmesi durumunda kocanın kabulune gerek yoktur. Hukuki degeri vardır. Çünkü indirim iskattır.

h. MEHRİN TAMAMI NE ZAMAN GEREKİR?

Sahih akdin neticesinde hangi durumlarda mehrin tamamı ödenir?

1- Hakiki duhul durumunda
2- Halveti-sahiha sahih akitten sonrakı halveti-sahiha mehir ahkamı duhula eşittir
3- Halveti-sahih ve ya duhuldan önce ölüm durumunda

Kocaya mehrin tamamen gerektiği noktalar

1- Fasit evlilikteki hakiki duhul durumunda

-Tesmiye sahihse mehri-misille müsemmanın en az olanı

-Tesmiye fasitse, mehr-i misil

2- Şübheyle duhulde kadına verilecek mehir kadının mehr-i mislidir.

3- Sahih akdin neticesinde duhul vaki olduysa, tesmiye sahihse mehri-müsemmayı, mehri-misli gerektiren beş noktadan biri varsa (68.başlık 3. kısım), mehri-misli 10 dirhemden az belirlenmişse haddi edna.

4-Halveti sahihte üçüncü madde geçerlidir.

5-Eşlerden birinin ölümü durumunda aralarında ne kararlaştırdılarsa.

6. HALVET, NEVİLERİ, HÜKMÜ

- Sahih akit neticesinde karı-kocanın bir araya gelmesi
- Başkasının bu mekana izinsiz girememesi
- Birbirileriyle ilişkiye girmeye mani olmaması

- Fasit akit durumunda halvetten bahsedemeyiz. Halvet olabilmesi için akdin tüm şartlarının tutması gerekir

- Karı-kocanın yanında, emin mekanda gören-ama, uyuyan-uyanık, baliğ-sabi varsa emniyeti etkileyici unsurla halveti sahihayı engeller.

a. HALVETİN MANİLERİ

1- Tabii maniler----küçüklük, hayız
2- Hissi maniler----hastalık
3- Şeri maniler----ihramlı olma, hayız, nifas, oruc, camide bulunma

-Halveti-sahiha ile faside arasındakı ortak hüküm; kocası boşadıktan sonra kadının iddet beklemesidir.

- Halveti-sahiha ile duhuli-hakiki iki konuda hüküm bakımından ortaktır.

I. Mehir ahkamında halveti-sahiha hakiki duhul gibidir. ***Hanefi, Hanbeli, Şafiiler*** halveti-sahihada mehrin gerekmetiğini söyler. Çünkü ayette {افضي}cima anlamındadır. Yani cima olmadan mehir gerekmez. ***Malikiler*** : Erkek kadının evine taşınır. Aralarında bir yıl hakiki duhul olmasa da mehrin tamamını alması müstehab olur.

II. İddeti gerektirme hususunda ortaktır.

-Halveti-sahiha ile hakiki duhul arasında 5 fark vardır.

1- İhsan (الاحصان): Bir kişiye muhsen demek için akitten sonra duhulu-hakiki gerçekleşmesi gerekir. Kişi duhuldan sonra bir başkasıyla zina yaparsa recm gerekir. Halveti-sahihaden sonra zina yaparsa recm değil yüz değnek gerekir.

2- Halveti-sahiha kızın haram olmasında hakiki duhul gibi değildir.

3- Bir kimse kendisini bain talakla boşayan kocasına ancak bir başkasıyla evlenip duhulu-hakiki olduktan sonra eski kocasına döner, fakat halveti sahiha ile eski kocasına dönemez.

4- Hakiki duhulden sonraki boşama rec'i talaktır. Halvetten sonraki talak bain talaktır. Ricatlar da buna göre değerlendirilir.

5- Marazi-mevtte kişi hanımını boşarda kadının iddeti bitmeden adam ölse kadın mirastan pay alır. Ancak kişi halveti-sahiha gerçekleştirdiği hanımını marazi-mevtte boşasa ve kadının iddeti içinde adam ölse hanımı mirastan pay alamaz.

b. MEHRİN YARIYA BÖLÜNDÜĞÜ NOKTALAR

و إن طلقتموهن من قبل أن تمسوهن و قد فرضتم لهن فريضة فنصف ما فرضتم الا أن يعفون او يعفو الذي بيده عقدة النكاح

-Sahih akitten sonraki boşamada
-Halvet ve zifaf öncesi boşamada
-Sahih tesmiye ile şartlarına uygun belirlenmiş mehri müsemma
-Tesmiyenin yarısı
-Kadının ibra veya affı yöntemiyle
-Veya velinin affetmesiyle

Üç şartla mehrin yarısı gerekir:

1. Mehrin tesmiyesiyle (sahih akitten sonra)
2. Zifaftan ve halvet-i sahihadan önce
3. Kadın veya velisi afla düşürmezse

Hangi mehrin yarısı ödenir?

Ebu Hanife ve imam Muhammede göre: sadecesahih akit esnasında belirlenen miktar bölünebilir.
Delili: ayetteki mefruza lafzına örfi anlamda yaklaşırlar.
Ebu Yusuf tan bir kavil ve Şafii ve Hanbele göre: sonradan yapılan ziyade indirim, mufavvida durumunda veya akitten sonra zifaftan önce eşlerin karşılıklı rıza ile belirledikleri mehir bölünebilir.
Delili: ayetteki mefruza lafzına lüğavi mana anlamda yaklaşırlar.

c. KADIN NE ZAMAN MUT'AYI ALIR?

Mut'açeşitleri:
-Mut'a nikahı
-Boşanan kadına verilen mut'a
-Temettu haccı
-Nafakadaki mut'a
Mut'a: kocanın ayrıldığı eşine verdiği mala denir.
Sebebi: ayrılığın acısı yalnızlık, boşlukta hissetme gibi duygusal günlerde teselli olması için verilir.
Delili: لا جناح عليكم ان طلقتم النساء,,,,و متعوهن
Akitten sonra karı-kocanın rızalarıyla mehrin sahih olarak oluşması ile ilgili farklı görüşler vardır:
Şafiilere göre: tüm ayrılıklarda mut'a vermek vaciptir.
Malikilere göre: tüm ayrılıklarda mut'a vermek müstehaptır.
Hanefi ve Hanbelilere göre: birkaç noktada vacip, diğer noktalarda sünnettir.
Mut'anın gerektiği şartlar:
1. Koca, hanımını halveti sahiha veya zifaftan önce boşarsa
2. Koca sebebiyle ayrılık olursa
3. Daha önce mehrin şartlarına uygun tesmiye yapılmaması durumunda (mehri mislin gerektiği tüm durumlar)

7. MUT'A VE MİKTARI

- Kocanın kadına vereceği mut'a miktarını belirlemede örf devreye girer.
- Mut'a belirlenirken erkeğin durumu merkeze alınır. Nitekim ayette لينفق ذو سعة من سعته على الموسع قدره و على المقتر قدره şeklinde geçmektedir. Ancak nafakadaki durumun mut'a için de göz önünde bulundurulduğu vakidir.
- Mut'anın minimum miktarı beş dirhemdir. Altına inemez, mehr-i mislin yarısını da geçemez.

MEHRİN TAMAMININ DÜŞTÜĞÜ NOKTA
Mehrin tamamının tüşüp mut'anın gerekmediği durumlar:
1.Fasid akid ve hakiki duhulden sonra ayrılık vuku bulduğunda.

8. EVLİLİĞİN AYRILIKLARI فرق النكاح

Evlilik bağına son veren her şey: **الفرق : كل ما ينحل به رباط الزوجية**
Eşler arasındaki ayrılık bazen talak bazen de fesih şeklinde olur.
Tefrik: Kadının, evliliğin çekilmez duruma geldiğinde hakime başvurarak bu evliliği sonlandırma isteğine denir.
Talak: Kocanın, sahih evlilik akdini evlilik devam ederken halen (müneccez: hemen bitirme) ve mealen (muallak:ileride bitirme) bitirmesidir.
Hakimin bu yönettiği iş bazen talak, bazen de fesih manasına gelir.
الطلاق : حل رباط الزوجة الصحيحة في الحال او المال

Talak: ileriye dönük veya şimdiki zaman dilimi içerisinde sahih nikahla oluşmuş bağları çözme işine denir. Talak üç düğümü teker teker koparma, ayırmadır. Bu talak ibaresi sarahaten veya delaleten olur.
Fesih: Akid esnasında meydana gelen bir halel veya bu evliliğin devamına mani bir durumun ortaya çıkması sebebiyle evlilik akdini ortadan kaldırmadır. Sayılara dokunmaksızın evlilik bağını koparmadır.

الفسخ: نقض عقد الزواج بسبب خلل وقع فيه وقت عقده او بسبب خلل طرأ عليه بمنع من بقاءه و استمراره

* Talak sayıyı azaltır, fesih azaltmaz.
* Mahkemenin kararları rici veya bain talak olabilir.
* Kinai lafızla verilen talak bain talaktır.
* Talak lafızlarıyla yapılan talak ise reci talaktır.
* Reci talakla boşanan erkek, evliliği devam ettirmek isterse kadının rızasını almaksızın devam ettirebilir. Ancak bain talakla boşanmış ise yeni bir nikah ve mehirle geri dönebilir. Bu durumda kadının rızası gerekir.
* Talak verme birinci derecede kocaya sonra da vekiline aittir. Bu tevkil mufavveda durumunda da olur.

Akid esnasında halelin bulunması sebebiyle akdin feshini gerektiren durumlar:

1. Akidden sonra sıhhat şartlarından birinin gerçekleşmediği ortaya çıkarsa.
2. Baba veya dede dışındaki bir veli küçük kız çocuğunu evlendirirse bu kızın buluğ muhayyerliği vardır. Kız çocuğu dilerse bu akdi fesh edebilir.
3. Hür, akil ve baliğ kadın kefaete riayet etmeksizin kendini evlendirirse veli itiraz ederek bu akdin feshini isteyebilir. Zahiru'r Rivayede bu itiraz süresi duhulden önce, Nadiru'r Rivayede ise duhulden hatta çocuk olduktan sonra da yapılabilir şeklinde geçer.
4. Hür, akil ve baliğ kadın velinin rızası olmaksızın kendini mehri misil altında bir miktar mehirle evlendirmesi durumunda veli bu akdin feshini isteyebilir.

Akitten sonra ortaya çıkan ve feshi gerektiren durumlar (İnfisah)

1. Eşlerden birinin irtidat etmesi. (İslamın emirlerinden birini alaya alması da buna dahildir.)
2. Kitabi olmayan eşlerden birinin Müslüman olması,diğerinin kitabi olmaması durumunda.
3. Hurmet-i Musaharanın ihlal edilmesi durumunda.

a. TALAK-FESİH FARKI

Birinci açıdan:
Talak iki çeşittir. Birincisi bain talaktır ki bu hemen akdi bitirir. İkincisi de reci talaktır ki iddetin bitiminden sonra evlilik bağı kopar. Reci talak durumunda koca iddet süresi bitmeden karısına dönebilir. Ancak bain talaktan sonra yeni bir akid ve mehirle ancak karısına dönebilir.
İkinci açıdan: Koca, boşadığı hanımına dönmesi durumunda yeni bir akde gerek yoktur. Ancak sayılardan biri düşmüştür ve evlilik kalan sayılar üzerinden devam eder.
Ancak fesih sayıyı düşürmez. Fakat yeni bir akit ve mehir gerekir. Şöyle ki baliğa kadın kendini kefaet veya mehre riayet etmeksizin evlendirir ve velisi de buna itiraz ederek mahkemeden fesih ister ve mahkeme de bu itirazı yerinde görür ve ayrılık vuku bulursa şartları yerine getirerek bu akit tekrar kurulabilir ve sayı da düşmemiştir.

b. HAKİMİN HÜKMÜNE BAĞLI OLAN VE OLMAYAN FESİH NEVİLERİ

Eşlerin kendi iradeleriyle fesih olabileceği gibi, kendiliğinden fesih olan akitler de vardır. Bu da bir takdire ihtiyaç duyar ve bu takdiri yapacak olan da hakimdir.
Hakimin takdir yapacağı yerler çeşitli olmakla beraber bir kısmı şunlardır: Kadının kendini mehri misil altında bir miktarla evlendirmesi, koca İslama girdiği halde kadının kitabi dahi olmaya yanaşmaması, buluğ muhayyerliği gibi durumlarda hakim ve bilirkişilerin takdiri

uygulanır. Çünkü insanların mehir hususunda farklı değerlendirmeleri vardır. İslama davet hususunda da siyaset bilme önemlidir.
Mahkemeye ihtiyaç duyulmayan durumlar da vardır bu konuda da eşler hemen ayrılmaları gerekir. Çünkü bir takdire ihtiyaç duyulmaz. İnsanların tamamı bu durumu anlamada ve idrak etmede eşittirler. Akdin sıhhat şartlarından biri yerine getirilmezse, Hurmet-i musaharaya riayet etmeme, süt kardeşle evlenme vb. durumlarda olduğu gibi.

TALAKIN MANASI

طلاق و إطلاق lafızları mana bakımından müteradiftir. Mutlak olarak hem hissi hem manevi bağlardan salıvermedir. Ulema 'Talak'ı, örfte manevi bağın kopması şeklinde kullanmıştır. 'Itlak'ı ise hissi bağların kopması şeklinde kullanmıştır.

İslam şeriatı örfünde talak: حل رباط الزوجة الصحيحة في الحال او المال şeklinde tanımlanmıştır.
Tanımda sahih kaydı konmuştur. Çünkü bağı çözme bazen talak, bazen de fesih olarak isimlendirilir. Sahih evlilik akdindeki bağı koparma talak olarak isimlendirilirken, sahih olmayan evlilik akdi bağını koparmak ise fesih olarak isimlendirilir.

Tanımda getirilen Hallen ve mealen hususu talakın iki nevi olduğuna işarettir. Birincisi bain talaktır ki bu sarih lafızla ve talak lafzının hasıl olduğu anada gerçekleşir. İkincisi de rici talaktır ki geleceğe yönelik olarak evlilik bağlarını koparmayı gerektirir.

Evlilik bağını ortadan kaldıran lafızlar sarih ve delalet olarak iki kısma ayrılır.
Saraheten olan lafızlarda evlilik bağını koparma manası dışında başka bir manaya ihtimali yoktur. أنت طالق ، أنت مطلقة gibi.
Delaleten olan lafızlarda ise evlilik bağını koparma manası dışında başka manalara ihtimalli olma vardır. أنت مطلقة gibi. Boşama manasında anlaşılabilmesi için karı-koca kavgası ve niyet gibi bir karineye ihtiyaç vardır.

NOT: Hanefi mezhebinde mahkemenin boşama yetkisi yoktur. Mahkeme sadece fesih yapar.

TALAKIN CEVAZ DELİLİ

Talakın cevaziyeti hususunda kitap, sünnet, icma ve akli deliller vardır.

- الطلاق مرتان فإمساك بمعروف ار تسريح بإحسان
- يا ايها النبي اذا طلقتم النساء فطلقوهن لعدتهن و احصوا العدة
- لا جناح عليكم إن طلقتم النساء

Hz. Peygamber Hz. Hafsa'yı boşamış sonra geri dönmüştür.

Ümmetin alimleri erkeğin hanımını boşaması hususunda icma etmişlerdir.

Akli olarak da pek çok gerekçe getirilebilir. Evliliğin çekilmez duruma gelmesi gibi.

Talak sayısı kadının durumuna göredir. Kadın hür ise talak sayısı üç, cariye ise ikidir.

Kur'an-ı Kerimde bu üç sayının birden kullanıldığına dair delil yoktur. İbn Abbas'dan gelen rivayete göre peygamber (SAV) aynı anda verilen üç talakı tek talak olarak sayardı. Bu durum Ebû Bekir ve Ömerin ilk iki yılına kadar devam etti. Ancak Hz. Ömer ikinci yılından sonra aynı anda verilen üç talakın da geçerli olduğunu söyledi ve bu hususta kendisine karşı çıkan sahabe de olmadı. Bunun yanında dört imam da aynı anda üç talakla boşamanın caizliğini ve bunun tek talak yerine geçmeyeceği hususunda ittifak etmişlerdir.

Evlilikteki amaç, kadın ile erkeğin bir araya gelip birbirlerinde sukün bulmaları ve aralarında bir sevgi bağının oluşması olarak ayette zikredilmektedir. Evlilikteki amaca ulaşılamayan durumlarda talakın meşruiyeti ortaya çıkmaktadır.

Talakta gerekçeler meşru olmalıdır. Meşru olmayan gerekçelerle yapılan talak geçerli olsa da erkek suçlu durumda olur.

c. TALAKIN ŞARTLARI

Talak için gerekli şartların hepsinin bir arada topluca bulunması gerekir. Bu başlık altında işlenecek olan konuları şöyle sıralayabiliriz.

- Talak veren mutallik (koca) bu da asaleten veya vekaleten olabilir. Asaleten olmadığı durumlar da vekil tayini, resul/elçi vasıtasıyla ve mufavvida durumlarında olur.
- Talak işleminin üzerinde gerçekleştiği kadın
- Kullanılan sigalar, ifadeler, tavırlar, işaretler
- Talak verme zamanı
- Talak verilen meclis

d. TALAKI VEREN KOCADA ARANAN ŞARTLAR

Erkekte aranan şartlar hususunda alimler ihtilaf etmişlerdir. Hanefi uleması üç şeyi şart koşarlar.

1. **Kocanın kendisi, elçisi veya vekili tarafından yapılması gerekir.**

Bu şartın içerisinde mufavvida (kocasının kendisine boşama yetkisi verdiği kadın) durumunda olan kadın da girer. Aynı zamanda üzerinde velayeti bulunduğu kişinin zevcesinde bu kişinin talak yetkisi yoktur. Efendinin, kölesinin karısını boşamada yetkisi yoktur. Talak kocaya verilmiş özel bir haktır. Bu hakkı kimse alamaz hakim dahi olsa. Ancak koca ortaklık yetkisi verirse bu durum müstesna.

2. **Mutallik/koca akıllı olacak.**

Yarar ve zarar doğuracak tasarruflarda kişinin bu tasarrufun sonucuna katlanabilmesi için aklının tam olması gerekir.
Sabi mümeyyiz çocuk nikah akdi yapacak olursa bu nikah velisinin onayına bağlı olmakla beraber, talak hususunda mahza zarar vaki olduğundan veli bu talakı onaylasa dahi geçersizdir.

3. **Mutallik/koca baliğ olacak.**

Talak işlemini gerçekleştiren kişinin sabi mümeyyiz veya sabi gayri mümeyyiz olması durumunda bu işlem geçersizdir. Bu işlemde bu durumdaki çocuklar için mahza zarar olduğundan veli bu işlemi onaylasa da geçersizdir.
Ahmed b. Hanbel, mümeyyiz sabi talakın manasını anlar ve sonucunu da kestirebilirse kendisi talakı gerçekleştirebilir der. Ancak ma'mulun bih noktasında bu görüş kabul edilmemiştir.
Hanefi mezhebinde kocanın talakının sahih olması için şu durumlar şart koşulmaz, ancak bu durumlarda da talak vaki olur:

- İhtiyar/tercih sahibi olması. Bunun karşılığı ikrah durumudur.
- Bilinçli olması. Karşısında sarhoşluk/sekran durumu vardır.
- Reşid olması durumu. Karşılığı sefihliktir.
- Bunun yanında hastanın ve sağlıklı kişinin talakı da geçerlidir.

Müteahhirun Hanefi alimleri parasını çarçur eden sefihin, sözleri ciddiye alınmayan hazilin, hataen talak lafızlarını kullanan kişinin talakının geçersiz olduğunu belirtirler.
Şafii, Maliki ve Hanbelilere göre mükrehin, iradesi/aklı kapalı olanın talakı geçersizdir. Bu tercih edilen görüştür.
İslam şeriatı alimleri-ki şunlardır:
Malikilerin çoğu; Şafiilerden Müzeni ve Ebû Sevr; Hanefilerden Züfer; Leys b. Sa'd, İshak b. Raheveyh'e göre SARHOŞUN TALAKI geçersizdir.
Bu görüşü Kerhi, Tahavi ve Muhammed b. Seleme tercih etmektedir. Aynı zamanda Mecelle 104. maddede sarhoşun, 105.maddede de mükrehin talakının geçersiz olduğu belirtilmiştir.

KADINDA BULUNMASI GEREKEN ŞARTLAR

Talakın hususunda, talakın üzerinde gerçekleşeceği şahsın ya hakiki ya da hükmi zevce olması şart koşulur.
Hakiki zevce: Evlilik bağları, oluşturdukları günkü gibi devam eden kadın.
Hükmi zevce: Koca tarafından rici talakla boşandıktan sonra iddet beklerken tekrar talak verilen kadın.
*Rici talak milki ve helalliği kaldırmaz.

*Beynune suğra talak milki kaldırır, helalliği kaldırmaz. Bu durumda koca kendi isteğiyle kadına dönemez, kadının rızası gerekir.
*Beynune Kübra ise hem milki hem helalliği ortadan kaldırır.
Erkeğin, talakı yönelttiği kadın yabancı olursa bu durumda naciz/peşin talak gerçekleşmez. Ve **kadın üç durumda bir erkeğe yabancı olur:**

1. Erkeğin, kadınla arasında hiçbir bağ yoksa.
2. Erkek kadınla nikah akdini yapmış, ancak duhulden önce talak vaki olmuşsa kadın anında erkeğe yabancı olur. Veya duhulden sonra rici veya bain talakla boşar ve iddet süresi de biterse yabancı olur. İddet süresi bitmese de Beynune Kübra talakla boşarsa yabancı olur.
3. Koca, kadınla akit yapmış ancak fesih sebeplerinden biriyle akit fesh olursa yabancı olur. Kefaet veya mehr-i misil sebebiyle mahkemenin ayırması veya sıhhat şartlarından birinin olmadığı ortaya çıkmışsa iddetin bitmesi şart koşulmaksızın kadın yabancılaşır.

TALAKIN GERÇEKLEŞME ŞARTLARI, ÇEŞİTLERİ, HERBİR NEV'İN HÜKMÜ

Bazı lafızlar vardır ki bunlar kullanıldığında talak manasına geldiği herkes tarafından bilinmektedir. Bu lafızlar sarih lafızlardır. Bunun yanında bazı lafızlar da vardır ki kinai lafız olarak adlandırılırlar. Bu lafızlar niyete binaen kullanılırlar. Bu lafızların boşama amacıyla kullanıldığı ise karı-koca arasındaki münakaşa halinden (delalet-i hâl) anlaşılır.

Kinai lafızlarla boşama ya niyete bağlıdır veya delalet-i halin boşama makamına kaim edilmesiyle ortaya çıkar.

Talak hususunda her dile ait belirli kalıplar mevcuttur. Bu kalıplar kullanıldığı vakit evlilik bağını çözer. Bu lafızlar kocadan sadır olur ve kadın üzerinde gerçekleşir. Bu lafızların Arapça olarak söylenmesi de şart değildir. Aynı zamanda boşama işleminin karşı tarafa anlam veren işaretle veya yazıyla da olması mümkündür.

Kadına hitap ya hakikaten/direkt olarak veya hükmen/dolaylı olarak gerçekleşir. Hakikaten izafeye gelince adam hanımına şöyle der: انت طالق ،زوجتي فلانة طالق gibi
Hükmen talak izafesine gelince koca karısına şöyle der: علي الطلاق ve ismini zikretmeksizin eşine direkt olmayan bir hitapla da olabilir.

Talak lafızları iki türlü kullanılır:

1. Sarih: Kullanıldığı zaman karı-koca arasındaki bağı koparmak için vaz'edilen lafızlardır. Bu lafızların kullanımında niyete ihtiyaç yoktur. Çünkü insanlar arasında bu mana dışında kullanımı söz konusu değildir.
2. Kinaye: Talak manasına geldiği gibi başka manalara da ihtimali olan lafızdır. Kullanımında niyete ihtiyaç vardır. انت باءن ، امرك بيدك ، انت علي حرام ، انت خلية ، انت مطلقة، لا امر لي عليك اذهبي gibi. Bu altı lafız mücerred olarak kullanıldığında ancak niyetle boşamayı gerçekleştirir.

Şayet koca sarih lafız kullanıp da 'ben bununla talakı kastetmedim, talaka niyet etmedim' derse, hakim bu talakın bu lafızlarla vaki olduğunu söyler. Fakat müftüye sorduğunda talakın vaki olmadığı ve birbirinden yararlanmanı haram olmadığını söyler. Burada iş kişi ile Allah arasında kalmıştır. Yalan söylemişse cezası kendinedir.

Hanefi mezhebine göre kocanın veya vekilinin kullandığı talak lafzı kinayeli olursa bu iki durumdan anlaşılır: Birincisi, karine-i hal, ikincisi de niyettir.

Cumhûra göre kinai lafızlarda niyet açıklanmadıkça o lafızlarla talak vaki olmaz.

Dilsizin bilinen işaretlerinin talak makamına kullanılıp kullanılamayacağı hususunda **Hanefiler:**

a. Şayet yazma işini yapabiliyorsa talakı ancak yazıyla gerçekleşir. Çünkü bu, maksadı anlatmada daha açıktır. Tercih edilen görüş de budur.
b. Yazıyı bilse de bilmese de dilsizin işaretiyle talak gerçekleşir.

Yazı da müstebine ve mersume şeklinde olabilir.
Kitabe Müstebine : bir kişinin yazıyı yazdıktan sonra elini bu yazının üzerinden çektiğinde eseri görülebilen ve bir başkası geldiğinde onu okuyabilecek şekilde yazılan yazıdır. Taşın

üzerine kazınan, bir asa ile toprağa çizme gibi. Su üzerine ve havaya yazılan yazı ise gayri müstebinedir.
Kitabe Mersûme : Adrese yöneltilmiş ifade.
Müstebine mersume olan yazı sarih talak konumundadır. Aksi bir irade beyanı kabul edilmez.
Müstebine gayri mersume yazı ise kinai lafız kabilindendir. Niyete bakılarak bir karar verilir.
NOT: İslam Hukukunda kalıplar üzerine hüküm bina etme işi şari'e aittir.

e. TALAK SAYILARI

İslam alimleri bu meselede iki konuda ihtilaf etmişlerdir.

1. Talakın sayısısın kadının durumuna göre mi erkeğin durumuna göre mi belirleneceği meselesidir. Hanefilere göre kadının durumuna göre sayı belirlenir. Bazı mezheplere göre ise itibar, kocanın durumunadır.

Bu durum da şu şekillerden birinde vaki olur:

a. Erkek ve kadın ikisi de hür olur.
b. Erkek hür kadın cariye olur.
c. Erkek köle kadın cariye olur.
d. Erkek köle kadın hür olur.

2. Erkeğin, sahip olduğu üç talakı aynı anda cem edip tek lafızla söylemesi durumunda bunun tek mi yoksa üç talak mı sayılacağı hususudur.

Bu hususta dört mezhep imamı da üç talakla boşamanın vaki olduğunu ve karı-koca arasında Beynune Kübra gerçekleştiği hususunda ittifak içindedirler.
Sahabeden bir grup bu çeşit talakın tek talak yerine geçtiğini belirtirler. Bu görüşü müteahhirin ulemasından bir kısmı, bunun yanında ibn. Teymiye ve İbnu'l-Kayyım el-Cevzi de kabul eder.

Talak Nevileri
Sünni Talak: Kur'an ve sünnet çizgisindeki talaka denir. Bu da zaman ve mekan bakımından ele alınır. Erkek, hanımına tuhur döneminde bir talak verir. İddet bitene kadar da hanım muamelesi yapmaz. İddetten sonra yeni bir nikah yaparak tekrar bir talak daha verir. Bu durumu üç kere tekrarlar ki bu da üçer aylık periyotlarla toplam dokuz ayda bu talak tamamlanır. Buna talak-ı sünninin Ahsen bölümü denir.
Temizlik süreleri içerisinde arda arda ve ayrı ayrı yapılan talaka da Sünni talak denir.
Bid'i Talak: Kadının hayız dönemi içerisindeki boşanmasına denir. Davud ez-Zahiri, ibn. Hazm, ibn. Teymiye ve ibnü'l-Cevzi bu tür yapılan talakı geçersiz sayarlar.
Kadına bir celsede üç lafızla verilen talak da bid'i talaktır. Dört mezhebe göre hayızlı kadına verilen talak geçerlidir. Aynı anda üç defa verilen talak da geçerlidir. İbn Teymiyeye göre aynı anda verilen üç talak tek talak sayılır. Şia ise aynı anda verilen üç talakın bid'i talak olduğunu ve geçersiz olduğunu belirtir.

f. TALAK SİGASININ NEVİLERİ

Nikahın gelecek zamana izafesi veya gelecekteki bir şarta ta'liki sahih olmaz. Çünkü nikah temlikat akitlerindendir. Temlik ifade eden her kalıpla nikah akdi yapılabilir. Aynı zamanda nikah akdi Temlik-i Ayn için kullanılan lafızlarla olur. التمليك لا يقبل التعليق kaidesi gereği, ileride bir zamana izafe edilerek yapılan akit geçersizdir.
Ancak talak böyle değildir. Çünkü talak iskatat akitlerindendir. İskatat kabilinden olan her şeyin gelecek zamana izafesi ve bir şarta bağlanması caizdir. İskat tek taraflı bir tasarruftur, bir akit türü değildir.
Talak sigalarının nevileri üç türlüdür:

1. Hemen gerçekleşen/müneccez talak
2. Bir şarta bağlanan/muallak talak
3. Gelecek zamana izafe edilen sigayla yapılan talak

MÜNECCEZ SİGA VE HÜKMÜ
Kocanın talak ifadelerini kullanır kullanmaz işin gereği ortaya çıkan talaktır. Bu lafızlar ehlinden ne zaman sadır olursa o anda talak gerçekleşir ve bütün sonuçlar terettüp eder.
GELECEK ZAMANA İZAFE EDİLEN SİGA VE HÜKMÜ

Talak ifade eden lafız, o an için kullanılmış fakat vukuu ileride meydana gelecek şekilde oluşturulmuş talaktır. Bu lafzın sadır olduğu kişi, belirtilen zaman meydana geldiği anda talakın vaki olduğunu kastetmiştir.

Bu lafız koca tarafından ne zaman sadır olursa, lafzı söylediği anda talakın vukuu için sebep oluşmuş olur. Terettüp eden sonuçlar ise belirlenmiş vakit geldiğinde oluşur.

Bu çeşit talakın vuku bulması için bu lafzın söylendiği anda ve belirlenmiş olan vakit geldiğinde zevcenin hakikaten veya hükmen eş konumunda olması şart koşulur.

g. İLERİDE OLACAK ŞARTA BAĞLANMIŞ TALAK SİGASI VE HÜKMÜ

İçerisinde şart edatlarından birinin bulunduğu ve talak vuku bulması için söylenen her lafızla yapılan talak çeşididir.
Olabilecek veya bilinebilecek bir şartın ileri sürülmesi durumunda bu şart geçerli olur. Olması imkansız bir şartın ileri sürülmesi halinde bu talak geçersizdir.
Bu çeşit talak dört türlüdür:

1. Şartın vukuu halinde, talakın da vuku bulması kastıyla yapılan talak.
2. Bir işi yapma veya vazgeçirme için korkutma amacıyla yapılan talak. Ancak burada boşama kastı yok.
3. Sözü yönlendirdiği üçüncü kişiyi o işi yapmaya zorlama. (bana misafir olarak gelmezsen karım boş olsun gibi.)
4. İçindeki bir niyeti pekiştirme maksadıyla talak lafzı kullanma. (yarın bu şehirde kalırsam karım boş olsun gibi.)

Bahsedilen dört türlü talaktan birinci şeklin gerçekleşmesi için dört şart vardır:

a. Şart, ileride olabilecek bir olay olmalıdır. Olmuş-bitmiş bir şarta bağlanmamalıdır. Şayet olmuş bir şarta bağlanmışsa bu müneccez talak olmuş olur.
b. Talakın bağlandığı şartın, vuku bulması mümkün olacak. Mümkün olmazsa talak gerçekleşmez.
c. Şartın vuku bulduğu esnada evliliğin devam ediyor olması gerekir. Yani hakikaten veya hükmen zevceliğin devam ediyor olması gerekir.
d. Talakın verildiği/sebebin işlendiği anda karının hakikaten veya hükmen zevce olması gerekir.

Yukarıda zikri geçen dört talak şeklinden biri için sayılan şartlarda dört mezhep arasında ittifak vardır. Dört mezhep tüm şekillerde, bu şartların gerçekleşmesi halinde talakın da vaki olduğunu belirtir.

Ancak, İbn Teymiyye ve İbn Hazm birinci kısım için bu şartları kabul ederlerken , talak kasdı olmadan ileri sürülen şartlarla talakın vaki olmayacağını söylerler. Ancak yemin suretinde olursa kefaret gerektiğini belirtirler.
TALAK VERME HAKKININ KİME AİT OLDUĞU İLE İLGİLİ AÇIKLAMA

Hanefi mezhebine göre talak verme hakkı ve talak hakkı tektir o da kocaya, kocanın vekiline, elçisine veya mufavvida kadına aittir.

Bir kısım alimlere göre ise kocanın yanında mahkemenin de boşama yetkisine sahip olduğunu söyleyen alimler de vardır. ancak koca ile hakimin talak vermesi aynı değildir.

- Koca, zevce ister razı olsun ister olmasın talak verebilir. Ancak hakim sadece kadının razı olduğu durumda talak verebilir.
- Koca her durumda zevcesine talak verebilir. Hakim ise ancak zevcenin rızası ve talebi üzerine talak yetkisini kullanabilir.

Mahkemenin talak vermesi belirli şartlarda gerçekleşir:

- Kocada bulunan bir ayıp sebebiyle (erkeklik organının kesik olması, iktidarsızlık, iğdiş edilmiş olma, büyüyle bağlanma, hünsalık)
- Kocanın özürsüz olarak kayıp olması sebebiyle
- Kocanın hapse girmesi
- Kocanın, karıya zarar vermesi ve beraber yaşama imkanının ortadan kalkması
- Kocanın, kadının nafakasını karşılamaması

h. TALAKIN KISIMLARI

i. REC'İ VE BAİN TALAK

Talak iki kısma ayrılır. Birincisi reci talak ikincisi de bain talaktır. Bu ikisinden her biri kocanın boşaması ve zevcenin talebiyle hakim tarafından olur.

Mahkemenin boşaması yukarıda zikredilen dört durumda (mahkemenin talak verme şartları) bain, bir durumda ise rici talak olur.

Zevciyet bağıyla bağlanan karı-koca arasında iki türlü bağdan söz edilir. Birincisi hılliyyet, ikincisi de milkiyet bağıdır. Rec'i talak bu iki bağdan hiç birini zedelemez. Bain beynune suğra talakla boşanma durumunda milkiyet bağı koparken hılliyyet bağı devam eder. Talak beynune kübra olursa her iki bağ da kopar.

Hanefi mezhebine göre her talak recidir. Ancak yedi yerde bain talak olarak gerçekleşir. Bu yedi yerden ilk üçü ittifakla kabul edilirken diğer dördü ihtilaflıdır.

Talakın bain olduğu yedi yer:

1. Duhulden önceki talak ان يطلقها قبل الدخول بها
2. Muhala'a yoluyla boşama ان يطلقها علي مال
3. Üç talakın verilmesi yoluyla talak ال طلاق المكمل للثلاث
4. Bain talaka delalet eden bir lafız kullanarak yapılan talak
5. Baine delalet eden ism-i tafdil kalıbını talak lafzına bitiştirmesiyle
6. Baine delalet eden teşbihi talak lafzını kullanmak suretiyle
7. Talaka niyet ederek kinaye lafızlarını kullanarak ve talakın murad edildiği karine-i hal ile yapılan talak

Sarih lafızla yapılan talak reci talak olmasına rağmen ilk üç yerde bu bain talak olmuştur. Bu üç noktanın delillerine gelince:

Birincinin delili: **يا ايها الذين امنوا اذا نكحتم المؤمنات ثم طلقتموهن من قبل ان تمسوهن فما لكم عليهن من عدة تعتدونها فمتعوهن و سرحوهن سراحا جميلا** Ayette Allah duhulden önceki boşamada iddetin olmadığını bildirerek ric'ati ortadan kaldırmış, dolayısıyla bu talak bain talaka dönüşmüştür.

İkincinin delili: **فـ إن خفتم ألا يقيماحدود الله فلا جناح عليهما فيما افتدت به** Allah bu ayette zevcenin kocasına vereceği mal karşılığında boşanabileceğini bildirmiştir. Artık bu tür boşamadan sonra koca cebren tekrar eşine rucu edemez.

Üçüncünün delili: **الطلاق مرتان فإمساك بمعروف او تسريح بإحسان**
فإن طلقها فلا تحل له من بعد حتي تنكح زوجا غيره Ayetler , üç kere yapılan tam talakla artık zevcenin haram olacağını, bir daha aynı kadınla evlenilmesi için kadının bir başkasıyla evlenip boşandıktan sonra mümkün olacağını belirtmektedir.

j. REC'İ TALAK VE HÜKMÜ

Reci talak kocanın zevcesine sarih lafızla verdiği talaktır.

Rec'i talakın üç sonucu vardır:

1. Kocanın sahip olduğu talak sayısını azaltır. Erkeğin ric’ati, sayıyı azaltma sonucunu ortadan kaldırmaz.
2. Kadının rızası olmasa da iddet süresi içinde olması şartıyla kocanın dönme yetkisi vardır. şayet iddeti içinde dönüş olmazsa bu bain talaka dönüşür ve artık dönüş ancak kadının rızasıyla olur.
3. Rec’i talak, evlilik bağlarından ikisini de ortadan kaldırmaz.

Reci talak sonucunda şu sonuçlar ortaya çıkar:

1. Hılliyyet bağı ortadan kalkmaz. Ricat hakkı vardır. Hanefilerde fiili ve kavli ricat vardır. Şafiilerde ise sadece kavli ricat vardır.
2. Eşlerden biri iddet bitiminden önce ölürse diğerine varis olur. Karı-koca arasındaki tevarüs, milkiyetin devamına bağlıdır.
3. Zevcenin nafakasını temin mecburiyeti iddet müddetince devam eder.
4. Rec’i talak, mehr-i müecceli gerektirmez. Ancak iddet bitiminden sonra gerekir.

k. BAİN BEYNUNE SUĞRA TALAK VE HÜKMÜ

133. başlıkta zikredilen talak çeşitlerinden ‘mükemmil talak’ dışındaki talak çeşitleriyle yapılan talak bain beynune suğradır.

Beynune suğra talakın üç sonucu vardır:

1. Kocanın sahip olduğu talak sayısını azaltır.
2. Yararlanma milkiyetini ortadan kaldırır. Kocanın ricat etmesi durumunda kadının rızası ile beraber yeni bir mehir ve akit gerekir. Bu durumda kadın ve erkeğin bir arada bulunmaları, birbirlerinden faydalanma doğru olmaz. Milkiyrt zail olunca tevarüs de zail olur ve mehr-i müeccel mu’accele dönüşür.
3. Hılliyyet bağını ortadan kaldırmaz.

l. BAİN BEYNUNE KÜBRA TALAK VE HÜKMÜ

Dört mezhebin tamamına göre peş peşe verilen üç talakla veya üç talakı birden vermekle Beynune Kübra oluşur. Ancak kanuna göre ise üç talakın aynı anda verilmesiyle beynune Kübra oluşmaz. Bu çeşit talak tek talak sayılır.

Beynune Kübra talakın sonuçları:

1. İddet içerisinde de olsa milkiyet bağı kopar ve tevarüs de ortadan kalkar. Artık kadınla bir arada bulunma söz konusu olmaz. Yeni bir nikah akdi olsa da istimta’ hakkı yoktur.
2. Hılliyyet bağı ortadan kalkar. İlk kocaya dönüş beş şart (Hülle) gerçekleştikten sonra yapılacak yeni bir akitle mümkün olur. Bu durumun delili de فان طلقها فلا تحل له من بعد حتي تنكح زوجا غيره ayetidir. Bu durumun neticesi olarak da iddet içinde dahi olsa birbirlerine varis olamama ve mehrin muaccele dönüşmesi vardır.

m. TALAK NEVİLERİNİN MUKAYESESİ

a. Rec’i talak milki ve hılli izale etmez. Dönüş için kadının rızasına bakılmaz.
b. Bain Beynune Suğra milki kaldırır, hılli izale etmez. Dönüş için yeni mehir ve yeni nikahla beraber kadının rızası gerekir.
c. Bain Beynune Kübra hem hılli hem de milki izale eder. Dönüş için başkasıyla evlenme söz konusudur.
d. Reci veya Bain Beynune Suğra ile boşamalardan sora geriye dönüşlerde nikah, kalan sayı üzerinden devam eder. Ancak Beynune Kübra ile yapılan boşamadan sonra ilk kocaya dönüşte

(tabiî ki şartlar yerine getirildikten sonra) ise eski nikahtan eser kalmaz. Evlilik yeniden başlamış gibi olur.

Ancak Beynune Suğra ile boşanmış bir kadın bir başkasıyla evlenip boşandıktan sonra tekrar birinci kocaya döndüğünde talak sayısı nasıl olur? (Hedm meselesi)
Ebû Hanife, İmam Ebû Yusuf ve Şafiiiye göre kalan sayı üzerinden evlilik devam eder. İmam Muhammede göre ise bu yeni bir nikahtır ve sayı baştan başlar.

n. SÜNNİ VE BİD'İ TALAK

Talak bir başka açıdan Sünni ve bid'i olarak iki kısma ayrılır.
Sünni talak: Hz. Peygamberin sünnetinin tasvip ve teşvik ettiği talak şeklidir. Bu çeşit talak, talakın gerçekleşme keyfiyeti ve talakın gerçekleştiği esnada kadının durumuna göre olur.
Bid'i talak: Hz. Peygamberin onaylamadığı (hiçbir hukuki sonuç meydana gelmeyen) ve tasvip etmediği (hukuki sonuçlar doğuran) talak şeklidir. Bu da talakın gerçekleşme keyfiyeti ve talak veriliş esnasında kadının durumuna göredir.

Bid'i talak çeşitleri:

- Kadının durumuna göre: Hayızlı iken boşama
- Keyfiyete göre: Tek seferde üç talakın verilmesi
- Bir tuhur içerisinde karıya yaklaştıktan sonra üç talak verme

Sünni talak çeşitleri:

- Tuhur süresi içinde boşayıp yaklaşmama; talak-ı hasen (yaklaşık üç aylık süre)
- Tuhur süresi içinde boşayıp iddet bittikten sonra yeniden nikahlama ve bu durumu üç kere tekrar etme; Ahsen-i talak (yaklaşık dokuz aylık süre)

Dört mezhep bid'i talakla yapılan boşamanın geçerli olduğu ve birtakım hukuki sonuçlar doğurduğu noktasında müttefiktirler. Ancak bu günah ve sünnete uymayan bir davranıştır. Bu tıpkı Cuma vaktinde yapılan alışveriş gibidir.

Şiadan bir grup ve bazı Mutezili fakihlere göre bid'i talak vaki olmaz.

REC'AT ÜZERİNE BİR KAÇ KELAM

Rec'at erkeğin kavli veya fiili ifadelerle karısını tekrar nikah altına almasıdır.

Rec'atin bu iki şekilde olması hususunda ittifak yoktur. Şafii sadece kavli rec'ati kabul eder.

Rec'atın şartları arasında zevcenin rızası ve bunu bilmesi ve şahitlerin bulunması yoktur. Ancak kavli rec'atta iki şahidin bulunması mendubdur.

NOT: Bir hüküm dört şekilde karara bağlanır.

1. İkrar
2. Müddeinin delil getirmesiyle
3. Müddea aleyhin yemin etmesiyle
4. Müddea aleyhin yeminden kaçmasıyla

Yemin bezli cari olan yerlerde olur. Bezli cari olmayan durumlarda yeminden nukûl karşı tarafın haklı olduğunu göstermez. İffet ve namus da bezli cari olmayan durumlardandır.

o. HASTANIN TALAKI

Buradaki hastalıktan maksat ölüm hastalığıdır.

Ölüm hastalığı da şu üç şekilde gerçekleşir:

1.İnsanın bir hastalığa yakalandıktan sonra normal işlerini sürdürememesi
2.Bu hastalığa yakalananın kurtulması mümkün olmayacak derecede ağır olması
3.Bu hastalığın ölümle sonuçlanması

Bu sayılan durumlardan biri vuku bulmadığı taktirde bu hastalık ölüm hastalığı sayılmaz. Bu durumda yaptığı tasarruf sağlam insanın tasarrufu gibidir.

Ölüm hastalığına şu durumlar da ilhak edilir:

1. İdam cezasına çarptırılan kişinin idamdan önceki boşaması
2. Geminin alabora olması veya kaza gibi durumlarda öleceğini anlayan kişinin bu esnada yaptığı boşama
3. Savaş meydanında savaş başlamadan önce yapılan mubarezeden önceki boşama

Yukarıda sayılan hastalıklar ve bunlara ilave edilen durumlarda yapılan boşamalar bain talak olur. Kadının iddeti içinde koca ölürse veraset vaki olur. Ancak karı veraset şartlarını taşıma şartıyla kocasına varis olur.

Ancak kadının talebine binaen marad-ı mevtte yapılan talak talaku'l fâr sayılmaz.

Bu hüküm bir yönüyle sağlıklı kişinin boşamasına muvafık, bir yönüyle de muhaliftir. Sağlıklı kişinin boşamasına gelince bu boşama kadının üzerinde vaki olur.

Bain talak lafzının sadır olmasıyla beynunet gerçekleşir. Muhalif olma yönüne gelince, bu durumda zevce kocaya varis olur. Ancak sağlıklı kişi bain talakla karısını boşar da iddet içinde koca ölürse kadın varis olamaz. Çünkü milkiyet bağı ortadan kalkmıştır. Milkiyet kalkınca irs de kalkar. Bunun yanında talakın sahih olma şartları içinde kocanın sağlıklı olma şartı da yoktur.

Marad-ı mevtteki boşamaya gelince bu verasetten kaçış anlamına gelir. Talak-ı fâr gibidir. Koca burada kötü niyetlidir. Kadın talaktan veya hastalıktan sonra irtidat etmediği sürece kocaya varis olur.

Karısına miras bırakmamak için boşayan fakat mirasa ortak olmakla cezalandırılan koca şu şartlarla talak-ı fâr yapmış sayılır:

1. Talak bain olacak. Şayet rec'i olursa bu fâr sayılmaz. Şayet rec'i talakla boşar da kadının iddeti içinde koca ölecek olursa kadın ona varis olur. Bu sağlıklı boşama durumu için de aynıdır.
2. Bu talakta zevcenin rızası olmayacak. Bu durumda talak beynune de olsa fâr sayılmaz. Bu durum sağlıklı durumdaki boşamada da aynıdır.
3. Koca, kadının iddeti bitmeden önce ölecek. Kadının rızası olmadan bain olarak boşar ve iddet bitinceye kadar ölmezse kadın varis olamaz.
4. Talak anından ölüm anına kadar kadının mirasa ehil olması gerekir.
5. Kocanın talakında ihtiyarı bulunması gerekir. Hanefilere göre mükrehin talakı vakidir ancak fâr sayılmaz. Kadının iddeti içinde koca ölürse kadın varis olamaz.

Yeni kanun fâr talakı beynune Kübra durumda olursa kabul eder. Kanun erkeğin talakını ancak şu durumlarda beynune sayar:

a. Duhulden önceki talak. Bu durumda fâr sayılmaz
b. Mal karşılığı talak. Bu durumda fâr sayılmaz
c. Üç talakla boşama. Bu durumda fâr sayılır. Beynune Kübra olmuştur.

Talak-ı fârda fesih sureti de vardır. Şöyleki: ölüm hastalığındaki bir hasta hurmet-i musaharayı gerektirecek bir durumda, baba ve dede dışındaki ir veli tarafından evlendirilen çocuğun hıyar-ı buluğda kendini seçmesi durumunda Hanefilere göre fâr sayılır.

KADININ FESHİ GEREKTİRECEK BİR FİİL İŞLEMESİ

Kadının marad-ı mevtte veya buna ilhak edilen durumlarda koca ile arasındaki nikah bağının feshini gerektirecek bir durumun ortaya çıkması veya baba ve dede dışında bir veli tarafından evlendirilen küçük kızın buluğ muhayyerliği kullanması durumunda sebep gerçekleşmiş ve fesih vaki olmuştur. Bu durumda kadın ölürse erkek ona varis olur.

ERKEĞİN KARISINA TALAK YETKİSİ VERMESİ

Koca hanımını kendisi boşayabileceği gibi bir başkasını vekil tayin ederek veya elçi vasıtasıyla da yapabilir. Tüm bunların yanında erkek dilerse istediği zamanda olmak üzere hanımına boşama yetkisi verebilir.

Tefvîd: erkeğin karısına kendisini boşamayı temlik etmesidir.

Tefvîd yoluyla boşama suretleri:

1. Nikah öncesinde verilen yetki. Ta'lik-i talak suretiyle bu yetki Hanefilere göre verilebilir. Cumhura göre verilmez.
2. a. Nikah esnasında kadının bu yetkiyi istemesi kocanın da vermesiyle olur.

b. Nikah esnasında kocanın bu yetkiyi mutlak olarak vermesiyle ki bu durumda tefvîd olmaz.
3. Nikah akdinden sonra evliliğin seyri içerisinde bu yetkiyi vermesi
a. Kadına mutlak olarak اختاري lafzını kullanması şeklinde. Buna cevaben de kadının اخ ترتنفسي lafzını kullanması.
b. Kinai lafızla verilen talak yetkisi امرك بيدك
c. ط لـ قي نفسك lafzıyla yapılan tefvîdı talak.

Tefvîd-ı talak iki açıdan tevkile muhalif, iki açıdan temlikle benzerdir:

1. Koca eşine talak yetkisi verdiyse artık bundan rucu edemez. Bu yetki azli kabil değildir. Ancak vekalette ise vekili azletme söz konusudur.
2. Verilen talak yetkisi mutlak olursa meclisle sınırlıdır. Meclis değişirse kadın bu hakkı alamaz. Vekalet ise meclisle sınırlı değildir.

Tefvîd üç noktada vekaletle benzer, üç noktada temlikle muhaliftir:

1. Tefvîd, vekalete benzer, sahibinin/kocanın elinden boşama hakkını almaz. Koca bu yetkiyi verdikten sonra dilerse karısını boşama hakkına sahiptir. Ancak temlikte asıl hak sahibinin tasarruf yetkisi yoktur. Artık o şey elinden çıkmıştır.
2. Erkek, kadının olmadığı mecliste bu yetkiyi verse , meclisin sona ermesi ile bu kabul hakkı sona ermez. Ancak temlik akitlerinde icap ve kabulün aynı mecliste olma şartı vardır. Kabul olmadan meclis sona ererse bu akit tamam olmaz.
3. Tefvîd tek başına kocanın icabı ile gerçekleşir. Geri dönüş yoktur. Ancak temlik akitlerinde icaptan sonra kabul olmazsa bu akit tamam olmaz.

p. TEFVÎD SİGASI VE NEVİLERİ

İki önemli konu:

1. Tefvid bazen nikah akdinden önce, bazen nikah akdi esnasında, bazen de nikah akdinden sonra evliliğin seyri içerisinde olur. Nikah esnasında teklif kadından gelirse tefvid olur. Ancak erkekten gelirse tefvid olmaz. Çünkü erkek elinde olmayan bir şeyi vermiştir.
2. Talak sarih ve kinai olarak iki kısma ayrıldığı gibi tefvid de sarih ve kinai lafızlarla olabilir. Sarih olması demek; talaktan başka manaya ihtimali olmayan bir lafızla olması demektir. Kinai olması demek; birden fazla manaya ihtimali olan lafızla yapılması demektir. Sarih lafızla olması durumunda niyete ihtiyaç yoktur. Ancak kinai lafızla olması durumunda niyete ihtiyaç vardır.
   - Tefvid yetkisi almış olan kadın kendisini boşaması durumunda;
   - Rec'i talakla şartıyla boşamış ise bu her durumda rec'i talak olur.
   - Bain talakla boşamış ise her durumda bain talak olur.
   - Hakiki duhul gerçekleştikten sonra bir veya iki talakla kadın kendini boşamış ise bu talak rec'idir.
   - Şayrt hakiki duhul gerçekleşmeden kadın kendini boşamış ise bu durumda bain talak olur.

q. HÂKİMİN KARI-KOCAYI BOŞAMA DURUMLARI

Hanefi mezhebine göre karıyı boşama yetkisi sadece kocaya aittir. Koca abu yetkisini ya birini vekil tayin ederek veya elçi göndererek veya karısına tefvid-i talak vermek suretiyle kullanabilir.

Ancak diğer üç mezhebe göre kadının talep etmesi durumunda hakim devreye girerek karı-koca arasında boşama yapabilir.

Hâkimin devreye girdiği durumlar:

1. Kocanın, karısının nafakasını karşılamaması durumunda
2. Kocada bulunan ayıp sebebiyle (erkeklik organının kesik olması, iktidarsızlık, iğdiş edilmiş olma, büyüyle bağlanmış olma, hünsalık)
3. Kadının kocasına kötü davranması, muşerete riayet etmemesi durumunda

4. Kocanın uzun süre kayıp olması durumunda
5. Kocanın üç yıl veya daha fazla sürede hapiste kalması durumunda

9. SÜT EMZİRME (RADA')

a. RADA'IN MANASI

Rada': belirli yaşta olan çocuğun sütlü bir kadının meme hulmesini alıp mide ve bağırsaklarına bir miktar sütün ulaşmasıdır.
Akrabalık oluşabilmesi için süt emme süresi:
Davud ez-Zahiri: büyüğün emmesi küçüğün emmesi gibidir. Belirli bir süresi yoktur. Memeden emilmesi şartıyla ve mideye intikali ile rada' bağı oluşur.
Şeriat alimleri belirli zaman geçtikten sonra emme durumunda rada' bağının oluşmayacağı hususunda müttefiktirler. Ancak süresi hususunda ihtilaf içerisindedirler.
Ebû Hanife'ye göre bu süre 2,5 senedir. Delili de و حمله و فصاله ثلاثون شهرا ayetidir.
Sahibeyn ve Cumhura göre 2 yıldır. Delilleri والوالدات يرضعن الادهن حولين كاملين ayetidir.
İmam Züfer'e göre bu süre 3 yıldır.
Bir kısım ulema 3,5,10 sene gibi süreler belirtirler.
Ancak ma'mulun bih olan görüş iki yıl olandır.

b. HURMETİN ÜZERİNE TERETTÜP ETTİĞİ EMZİRME SAYISI

Hurmet oluşması için gerekli süt emme miktarı:
Hanefi ve Malikilere göre mutlak bir damla da olsa hurmet oluşması için yeterlidir. Ancak mide veya bağırsağa inme ihtimali zannı galibe göre olacak. Malikiler şekk olan yerde ihtiyaten hurmetin sabit olduğunu kabul ederler.
Şafiilere göre emzirme denebilmesi için kemiği geliştiren ve hücreleri artıran bir emme olması gerekir. Bu da yaklaşık bir gün boyunca emme demektir. Bir gün içerisinde de ortalama beş defa olur.
Hanbelilere göre hurmet oluşturabilmesi için en az üç defa emmenin vuku bulması gerekir. Ahmed b. Hanbel delil olarak da şu hadisi ileri sürer. „„ لا تحرم المصة و لا المصتان

c. SÜTE BAŞKA BİR MADDENİN KARIŞMASI

Bu durumun üş şekli vardır:
1. Kadının sütüne akıcı başka bir sıvının karışması. Karışımda süt oranı fazla ise tahrim oluşur. Aksi taktirde oluşmaz.
2. Kadının sütüne başka kadının sütünün karışması. Bu durumda da galib olana göre hüküm verilir.
3. Kadının sütü akıcı olmayan bir şeyle karıştırılıp kaynatılırsa galib olsun olmasın bu durumda hurmet oluşmaz.

d. ÇOCUĞUN EMZİRME ZORUNLULUĞU KİME AİTTİR?

Diyaneten kadın çocuğunu emzirmek zorundadır. Ancak kazaen ve Hanefi mezhebine göre kadın süt emzirmeye zorlanamaz.
Kadın üç yerde çocuğu emzirmeye zorlanabilir:
1. Çocuk annesinin memesinden başkasının memesini almıyorsa
2. Bulundukları yerde süt verecek başka kadın bulunmuyorsa
3. Babanın süt anneye ücretini ödeme durumu yoksa

e. EMZİRME ÜCRETİ NE ZAMAN GEREKİR?

Evlilik devam ettiği sürece anne, emzirme karşılığında kocadan ekstra bir nafaka talep edemez.

Rec'i talakla ayrılmaları durumunda da anne ücret talep edemez. Çünkü koca eşinin nafakasını bu durumda zaten karşılamaktadır. Ölüm veya bain talakla boşama durumunda ise farklı görüşler vardır.

Karı-koca boşandıktan sonra çocuk doğar da anne emzirirse bu durumda ayrıldığı kocası anneye emzirme karşılığında ücret öder. Çünkü aralarında evlilik bağı yoktur ve nafaka da söz konusu değildir. Üstelik konu ile alakalı ayet de mevcuttur:

و ان كن اولات حمل فأنفقوا عليهن حتي يضعن حملهن فإن ارضعن لكم فأتوهن اجورهن

Çocuğu anneden başkası emziriyorsa her hal-û karda ücreti hak eder.

Netice olarak üç durumda ücret babaya gerekir. Bunların ikisi üzerinde icma vardır. Bir tanesi muhtelefun fîhdir.

Muttefekun aleyh olanlar:

a. Emziren annesi değilse
b. Emziren anne fakat babanın karısı değil veya babanın talakından iddet bekliyor olmaması durumunda

Muhtelefun fih olanlar:

a. Emziren kadın çocuğun annesi, bununla beraber babasının bain talakı sebebiyle iddet bekliyor olması durumunda

10. NESEBİN SUBÛTU

Neseb dört şeyle sabit olur:

1. Firaş (nikah)
2. İkrar
3. Beyyine
4. Kaifin uzmanlığı / ilmi veri (DNA testi)

Bir nikah akdinden altı ay sonra bir çocuk doğacak olsa bu neseb sabit olur. Çünkü bu konuda nass vardır: و حمله و فصاله ثلاثون شهرا bu durumda beyyineye ihtiyaç yoktur. Hz. Peygamber: الولد للفراش و للعاهر الحجر '' Çocuk döşek sahibinindir, zina edene taş ve sopa vardır.'' Buyurmuştur.

Ancak nikah akdinden sonra altı aydan önce çocuk doğacak olursa bu durumda iki ihtimal vardır:

1. Bu çocuk zina mahsulüdür: Bu durumda baba zina mahsulü olduğunu ikrar ederse bu neseb sabit olmaz.
2. Eşlerin ilan edilen nikah akdinden önce gizli nikah yaptıklarına hamledilir: Baba, sebep (zina mahsulü olduğunu) belirtmeden çocuk benimdir derse neseb sabit olur.

Ebû Hanifaye göre nesebin sabit olması için mücerred akit yeterlidir.

Cumhura göre 'çocuk döşek sahibinindir' diyebilmek için şu şartlar gerçekleşmelidir:

a. Sahih akit
b. Kadınla erkeğin akitten sonra birleşme imkânının bilinmesi

MEKASID

Makasıdın ana kaynaklarından biri *"El-Muvafakat"* sahibi Şatibidir.

Makasıd, Şairiin ahkamı indirirken gözettiği amaç ve hedeflerden söz eder.

Tahir b. Aşur المقاصد الشريعة الاسلامية

Said Ramazan el Butininde bu konuda eseri vardır.

وما خلقنا السماء والارض وما بينهما لاعبين

Allah hiçbir şeyi boşuna yaratmamıştır. Yarattığı şeylerde kulların yararını gözettiğine dair pek çok delil vardır. Şariin kulların maslahatından maksadı *celbi-menfaat, def-i mazarrat* ilkesidir. Aynı zamanda maslahatlar dünyevi ve uhrevi ola bilir.

المقاصد- هي الحكم الملحوظة للشارع في جميع احوال التشريع

Makasıd: Teşrii ile ilgili her konuda Şariin gözettiği hikmetlerdir.

المقاصد-مصالح الخلق الدينية و الدنيوية التي انزلة الشريعة لاجادها و لاقامتها ولصونها بدرء كل ما يؤدي الي الاخلال بها والافتتات عليها او اعدامها

Makasıd konuları

1- Zaruriyyat: Din, akıl, nefis, nesil, mal gibi ihmal edilmeyen ödevler. Mes: yemek yeme
2- Haciyyat: Tahfifat ve teysirat. Mes: her tür yemek yeme
3- Tahsiniyyat: Ahlak ve erdem sahibi olmak. Mes: nezaketle yemek yeme

-في تعريف مقاصد الشريعة-

1- İzafet terkibi olması açısından.

Makasıd: Yönelmek, dayanmak manalarına gelir

Şeriat: Büyük, küçük Allahın koyduğu hükümler kanunlar.

Şeriatın bütün hükümlerle alakalı olan genel bir izahı ve şeri ameli hükümlerle alakalı olan (farz, vacib…) özel bir söylemi vardır.

2- Belirli bir ilmin ismi olması açısından.

Bu konuda ilm ehli ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı şariin teşride gözettiği gayelerle ilgilenen ilim şeklinde tarif etmişlerdir. Bunun iki yönden izahı vardır.

a- Bileşenlerini izah: (Şari, teşri, gaye kelimelerini izah)

Gaye: Kendisi ile hedeflenen

Şari': Allah ve Resulu

Teşri:

I- Tevhid ve onunla birlikte olan şeyler.
II- Tevhid dışında olan şeyler. (Ahlak, fıkıh gibi)

IIa- Kulların dünyadakı maslahatları ile ilgili olan şeyler. (Mal koruma)

IIb- Kulların ahretteki maslahatlarına yönelik olanlar. (Dini koruma)

b- Ceza gerektirmesi yönüyle izah. Aklı zayi edecek ve ya ifsad edecek her türlü haramdan sakındırma

Makasıdın Tarihi Gelişimi-

1- *Başlangıç ve ortaya çıkış süreci.* Bu dönemde makasıdın konularına değinme şeklinde görünmektedir . Cüveyni *"Burhan"*-ında, Gazali *"Mustasfa"s*-ında ve *"Şifaul-Galil"*-inde bu konulara değinmişlerdir. Bu dönemin iki ayrıcı özelliği vardır.

a- Bazı meselelerin ortaya konması
b- Tahkik ve izah tarzında detaya girmeme.

2- *Değişim süreci.* Bu dönemde ana ilkeler ortaya çıktı. Makasıdla ilgili genel ilke ve prensipler ortaya kondu. İzz b. Abdusselam *"el-Kavaidus Suğra" "Kavaidul-ahkam fi Masalih-l enam"*

Bu dönemin ayrıcı özellikleri:

a- Net olarak ana ilkeler ortaya kondu.
b- Önceden değinilmiş olan kaide ve konular geliştirildi.

3- *Olgunluk ve tamamlanma süreci.* Şatibi *"Muvafakat"*-ı ile birlikte artık bu ilmin tüm meseleleri temeli ve konuları ortaya konmuştur. Hatta Şatıbi için *"Makasıd ilmini icad eden"* şahıs da denir.

Bu dönemin ayrıcı özellikleri:

a- Tüm meseleler temellendirilib tamamlandı
b- Müstakil ilm olarak ortaya kondu

Şatibinin bu ilimle ilgilenme sebepleri:

- Hocası Makarri'nin derslerinde bu meseleyle ilgileniyor olması
- Maliki mezhebinin bizzat kendisi
- Şatibide var olan bu ilmi meleke

Makasıdın faydaları

-انها دلالة علي الكمال في التشريع والاحكام

-انها تفيد معرفة بمراتب المصالح والمفاسد ودرجات الاعمال في الشرع والواقع

-انها نافعة في تعدية الاحكام كقياس فرع علي اصل عرفت علته

-انها تزيد النفس طمانينة بالشريعة واحكامها

Makasiduş-şaria: Şariin hükümlerin tamamı ve ya büyük bir kısmında göz önünde bulundurduğu hedefler ve gayelerdir.

Şeriat: Hem bu dünyada, hem de ahirette insanların maslahatına olan şeyleri gerçekleştirmek için vaz olunmuştur. Nitekim kurandakı bir kısım ayetler bunu açıkca ortaya koymaktadır.

-رسلا مبشرين و منذرين لئلا يكون للناس علي الله حجة بعد الرسل

-وما ارسلناك الا رحمة للعالمين

Her hüküm mutlaka bir amaca yönelik indirilmiştir. Bu amaç da ya dünya veya ahiret hayatına yöneliktir, ya da celbi menfaat, defi mefasiddir.

Her hüküm şu üç niteliği taşır.

1- İlleti vardır: Sefer
2- Hikmeti vardır: Meşakkat
3- Maksadı vardır: Deful meşakkat

Makasıdın İtibara Alınması İçin Şartlar

1- Sabit olacak. Bu maksad gerçekleşmesi kesin ve ya kesine yakın zanni-galib olacak.
2- Zahir olacak. Amacın tespitinde fukahanın ihtilafı olmayacak
3- Munzabıt olacak. Amaç gerçekleştirilebilir olacak
4- Muttarid olacak. Zamana, zemine ve kişilere göre değişiklik göstermemelidir.

Şari'in amacı dünya nizamını korumak ve insanın tasarruflarını zabtu rabt altına almaktır. Bu da maslahatı elde etme ve mefasidden korunma ile olur.

Topluma Etkisi Açısından Maslahat Türleri-

1- Zaruriyyat: İnsanların dini ve dünyevi hayatlarının kendisine bağlı olduğu şeyler. Bunlar kaybedildiğinde dünya hayatı kesintiye uğrar, fesad yaygınlaşır ve ebedi nimetler zail olur. Ahirette de ceza tahakkuk eder.

Zaruriyyatı hamse: Din, nefis, akıl, nesil, mal

Din ve dünya bunlar üzerine bina edilir. Bunlar muhafaza edildiğinde fert ve toplum doğru yolda olur. Şu ayet bunları korunmasına işaret eder.

-يا ايها النبي اذا جاءك المؤمنات يبايعنك علي ان يشرك بالله شيئا ولا يسرقن ولايزنين ولايقتلن اولادهن ولايئتين ببهتان يفترينه بين ايديهن وارجلهن ولا يعصنك

Şariin bunları korumayı istemesi iki açıdandır. Birincisi gerçekleştirmeyi ortaya koyma, ikincisi devamı açısındandır.

- Şari' islamın rükünlerini yerine yetirmeği farz kılmıştır. Bunun içinde cihadı farz kılmıştır. dini ortadan kaldırmak isteyenlere karşı.
- Şarii insan neslinin davamı için evliliği farz kıldı. Bunun içinde zaruri miktarda yeme, içme ve giyinmeyi vacip kıldı.
- Allah insana aklı hediye etmiştir. Bilgi sahibi olması ve ilerlemesi için. Bunun için de onu zaafa uğratacak her şeyi haram kılmıştır.
- Şari' nesebin korunması için evliliği getirdi. Zinayı haram kıldı. Kazif haddini getirmiştir.
- Rızkın talep edilmesi ve bolluk içinde yaşama için şari' mal elde edilmesini vacip kıldı. Malın korunması için de sirkat cezasını ortaya koydu. Aldatmayı haram kıldı.

2- Haciyyat: İnsanların ihtiyac duydukları şeylerde rahatlık sağlama ve zorluğu gideren bir maslahattır. Bu kayb olduğu zaman hayat düzeni karmaşık hale gelmez. Fakat birtakım zorluk ve meşakkat ortaya çıkar. İslam prensipleri ise meşakkatı gidermek ve kolaylığı sağlamak için getirilmiştir.

İbadetlerde: Birtakım ruhsatlar getirilmiştir.

- Seferde namazları kısaltma
- Seferde ramazan orucu tutmama
- Oturarak namaz kılma
- Hayızlı ve nifaslı kadından namazları düşürme
- Mest üzerine mesh vb.

Muamelatta:

- Alışveriş, icare, teberrü, şirket ve b akitler

Ukubatta:

- Velinin kısastan vazgeçmesi ve diyetin akrabalarca ödenmesi vb.

3-Tahsiniyyat: Yapıldığında hoş karşılanan, yapılmadığında da hoş karşılanmayan erdem ve ahlak gösterisi sayılan davranış biçimleridir.

- Camiye giderken güzel koku sürme, güzel giyinme
- Nafile ibadetlerle Allaha yakınlık sağlama
- Zararlı şeyleri satmaktan kaçınma
- Kardeşinin nişanı üzerine nişan yapmama
- Eşler arasında muaşeret
- Yeme içme adabı
- Zararlı içecekler ve yiyeceklerden kaçınma
- Öldürmede müsle yapmama
- Savaşta çocuk kadın ve din adamı öldürmeme ve b

Maslahatların tamamlayıcıları

Zaruriyyatın mükemmili:

- Kısasta denklik gözetme –intikamı önleme vardır - nefsin korunması
- Az içkinin haram olması- çok içmeye götürme – aklın korunması
- Yabancı kadına bakmanın haramlığı- zinaya götürme- neslin korunması
- Namazı camaatle kılma- dini ikame etme- dinin korunması
- Ribanın yasaklanması- diğerinin malına düşmanlık- malın korunması

Haciyyatın mükemmili:

- Eşler arasında denklik – küçük kızın mehri mislin altında evlendirilmesi
- Alışverişte garardan kaçınma, madumun satışını nehiy, muhayyerlik
- Seferde namazları kısaltma ve b

Tahsiniyyatın mükemmili

- Tuvalet adabı
- Helal rızıktan infak
- Kurbanlık etin dağıtılması

Not: Haciyyat, zaruriyyatın tamamlayıcısı gibidir. Tahsiniyyat haciyyatın tamamlayıcısı gibidir. Zaruriyyat ise maslahatların aslı köküdür.

Maslahat Türleri

A- Kendilerine duyulan ihtiyaç açısından

1. *Kati maslahat:* kesin olarak nass ile sabit olan, tevile ihtiyaç duymayan maslahat türüdür.

-ولله علي الناس حج البيت

2. *Zanni maslahat*: Akli çıkarımla öyle olması gerektiğini ortaya koyduğumuz maslahat. Çobanın sürüyü korumak için köpek beslemesi gibi

3. *Vehmi maslahat:* İnsanların iyilik, yarar tahayyul ettiği ancak bunları içermeyen maslahat. Doktorun böbrek taşını dökmesi için bira içmeyi tavsiye etmesi.

B- Toplumu ve fertleri ilgilendiriyor olması açısından

1- *Külli maslahat*: Toplumu ilgilendiriyor olması açısından. Mes: Yol yapımı için istimlak

2- *Ferdi maslahat:* Fertleri ilgilendiriyor olması açısından. Mes: Kişinin mal-mülk sahibi olması

- Pek çok millet incelendiğinde bunun bir tek hikmetini ortaya koyma durumu vardır. Ve bu hikmetin de Şari'in maksadı olduğuna karar vermez. Mes: Yaş hurmanın kuru hurma ile vadeli satımının yasaklanması. İlleti: Bedellerden birinin miktarının ne kadar olduğunun bilinmiyor olmasıdır. Burada istinbat yoluyla keyli olan ürünlerin göz kararı satılmasının yasaklılığını ortaya çıkardık.
- Alışverişlerde muhayyerlik meselesine baktığımızda buradaki illetleri anladığımızda buradan bir sonuç çıkarabiliriz. İvazlı alışverişlerde belirsizliğin ortadan kaldırılmasıdır.
- Başkasının nişanı üzerine nişan isteğinde de amaçlanan menfaatten mahrum bırakma çabası vardır. Sonuç ise Müslümanlar arasındaki kardeşlik bağlarını koparmayı ortadan kaldırmadır.

Aynı sebepten kaynaklanan birtakım hükümlerin illetlerinin incelenmesi neticesinde Şari'in muradını elde edebiliriz.

- Kabzetmeden önce buğdayın satımının yasaklanması. İllet: Çarşıda buğdayın
- İhtikarın (Stokçuluğun) yasaklanması. İllet: Çarşıda bu malın azalması

Şari'in amacı: Herkesin bu mallara kolayca ulaşmasını sağlamaktır.
Zahir anlamları dışında başka manaya ihtimali olmayan Kuran delillerine baktığımızda da şariin maksadını anlayabilir.
-Allah kuranda "oruç size farz kılındı" buyurmaktadır. Biri kalkar da bu lafzın zahiri manası "oruç varaklarda yazılıdır" derse hata etmiştir. Kuran lafzı itibariyle mütevatir ve subutu katidir. Ama bazen delalet itibariyle zanni lafızlar içerir. Bunun için de ikinci manaya ihtimali olan açık delalete ihtiyacı olur. Metnin katiliğine delaleti zanni kuvvet eklenirse ihtilaf ortadan kalkar.
-Menen mütevatir sünnet de Şariin maksadını ortaya çıkarır. Hz. Peygamberin uygulamalarını gören sahabi bu konuda hemfikirdir. Zarurati-diniyye de bu kabildendir. Bayram hutbesinin namazdan sonra okunması gibi.
-Ameli mütevatir sünnetin de şariin maksadını ortaya çıkardığını görürüz. Ebu Berze el Esleminin başından geçen olay.
-Akıl, tecrübe, adetin Şariin maksadını isbat etmede rolü var mıdır? Alimler uhrevi maslahatların tesbitinde aklın rolünun olmadığı hususunda müttefiktirler. Ancak dünyevi maslahatların tesbitinde ise Şatibi akıldan ancak sem'iyyatı anlamlandırmada yararlanabilir demektir. İzz b. Abdusselamın önderliğini yaptığı diğer görüş ise şöyledir. Uhrevi maslahatların tesbitinde aklın rolü yoktur. Ancak dünyevi maslahatların tesbitinde akıl, gelenek ve tecrübe ile bunları bilmek mümkündür.

-Şariin Maslahatları Gözetmesi-

Şariin hüküm koyarken maslahatı gözettiğine dair deliller üç grupta değerlendirilir. Bunlar kitap, sünnet ve üzerine icma edilmiş kurallardır.

A-Kitap:

-وما ارسلنا كالا رحمة للعالمين

Peygamberin gönderilişi bir rahmettir. Bu da kulların maslahatlarının ve dünya ahret saadetlerinin gözetilmesi durumunda rahmet olarak değerlendirilir. Kim bu rahmeti kabul eder ve şükran-ı nimet yaparsa dareyinde mutlu olur.

-ان الله يامر بالعدل والاحسان وايتاء ذي القربي

Adaletin gerçekleşmesi iki şey veya iki şahıs arasında adil ve dengeli davranmakla mümkündür. Allah birbirine zıt şeyleri bir arada belirtmek suretiyle kulların maslahatına olan şeyleri ortaya koymaktan başka bir şey yapmamıştır.

-ياايهاالذين امنوا استجيبوا لله وللرسول اذا دعاكم لما يحييكم

Allah ve Resulünun çağırdığı şey hayat sebebi olarak kılındı. Hayattan maksad da kamil bir hayattır. Kamil hayat da dünya ve ahret mutluluğunu tam olarak kapsadığı zaman mümkün olur.

-ومن الناس من يعجبك قوله في الحياة الدنيا ويشهدالله ----والله لا يحب الفساد

Ayette Allah yalanlayan kavmin ayıplarını sayıb döktü ve yeryüzünde başa geçtiklerinde nesli ve malı fesada sürükleyeceklerini açıkladı. Oysa nesil ve ekin abes olarak yaratılmadı. İnsanların maslahatlarına binaen yaratıldı.

B-Sünnet:

-الايمان بضع وسبعون شعبة اعلاها شهادة ان لا اله الاالله وادناها اماطة الاذي عن الطريق

-الخلق كلهم عيال الله فاحبهم الي الله انفعهم لعيالهم

-لا ضرر ولا ضرار

C- Üzerine İcma Edilen Şeri Kurallar:

1- Şariin yasakladığı masiyyetlerin büyük-küçük olarak taksim edilmesi ve bu taksim sonucu ortaya çıkan günahlarında farklı olması. Bunun manası şudur. Kuran ve sahih sünnet kötülüklerin karşılığı olan günahı ortaya koymuştur. Büyük suçun büyük cezası vardır. Küçük günahların da affedileceği müjdesi vardır.

-ان تجتنبوا كبائر ما بنهون عنه نكفر عنكم سيئاتكم وندخلكم مدخلا كريما

-الذين يجتنبون كبائر الاثم ولفواحش الا اللمم ان ربك واسع المغفرة

Bunların ortaya koyduğu neticeler müvacehesinde alimler Kuran ve Sünnette belirtilmeyen suçun cezasını belirtilenlere kıyas ederek bir sonuca ulaşmaya ve dünya nizamını korumaya çalışmışlardır.

2- Telafi içeren hükümlerde şariin vazi hitabının varlığı: Şari insanların mükellef tutulabilmesi için akıl şartını koşmuştur. Ancak telafisi mümkün zararların tazmininde ise bunu şart koşmaz. Bizzat tazmini ile mükellef kılmıştır. bu hükmün temelinde kasden ve ya sehven, bilerek bilmeyerek çocuk, yetişkin olma durumlarında eşitlik vardır. Öldürmede diyet, telef durumunda para cezası, fasid nikahta şübheyle duhulde mehri misil gibi.

Bu şeri ahkamın tamamına medar olan en büyük delildir. Çünkü kulların maslahatı ve mefsedetin izale edilmesi vardır.

3- Maslahatı celb, mefsedeti terk etmek maksadıyla Şari' örfleri, adetleri dikkate almıştır. Bu durum hedef, amaç olan örfler ve maslahata vasıta olan örfler için de eşit durumdadır. Maslahatı ortadan kaldırmadığı, kullara zarar getirmediği sürece örf Şarii nezdinde muteberdir. Zikredilen iki türlü örf de (hedef olan örf, vasıta olan örf) şeriatın hükümlerinin uygulanmasında araçtırlar.

-المعروف عرفا كالمشروط شرطا

Şarii insanların adetlerini kabul veya ilga ederken maslahatın gereğini ortaya koymuş ve mutluluk yolunu göstermiştir. Şeri hükümlerin tamamı da bu temel üzerine bina edilmiştir.

4- Muamelat akitlerinin sıhhat şartlarının, sıfatlarının, neticelerinin farklı olması kulların maslahatlarını gerektirme sebebiyledir. Madumun satışı, icaresi ve hibesinin meni, akidlerin her iki tarafının da farklı riskler altına girmesi sebebiyledir. Şari akitlerin bağlayıcı olmasına itibar eder. Çünkü bu akitler neticesinde elde edilecek maksat bağlayıcı olduğunda hasıl olur.

Dünyevi maslahatları garanti eden muamelatlardır. Uhrevi maslahatları garanti eden ise ibadatlardır. Dünyevi maslahatları elde etmek için azami gayret gösteren kişi, bunun yanında uhrevi maslahatları da elde edebilir. Bu unsurlardan her biri bir zincirin halkası gibidir. Bunların hepsi bir amaca ve bir gayeye götürür.

Ahkamın Ta'lil

İndirilen hükümler iki grupta değerlendirilir.

1-*Makulul-mana:* Hükümle illet arasındakı ilişkiyi akıl kavraya biliyorsa bu makulul manadır.

2-*Gayrı makulul mana:* Hükümle illet arasındaki ilişkiyi akıl kavrayamıyorsa bu gayrı-makulul manadır.

Ahkamın talilinin mümkün olup olmadığı hususunda fakihler ihtilaf etmişlerdir. Bunları üç grupta toplamak mümkündür.

1- Ahkamın talili mümkün değildir. Zahirilerin ön planda olduğu bu grupta hükümlerin illetlerini sorgulamanın bir nevi Allahın fiillerini sorgulama anlamına geldiğini söylerler. Nitekim kuranda (لا يسئل عما يفعل وهم يسئلون) buyrulur. Biz ancak onun bildirdiği kadarını biliriz. Bildirmediklerini bilemeyiz.

2- Ahkamın talili mümkündür. Mutezile, Şii, Batiniler ve bazı Hanefiler ve bir kısım Hanbeliler bu görüştedir.

- Şariin hedefi lafızların manalarına yönlendirmektir.
- Elbetteki Allah, indirdiği hükümlerde insanların maslahatlarını gözetmiştir. Bu çerçevede hükümlerin illetlerini tespit mümkündür.
- Nass ile arkasındakı mana çelişirse biz manayı ön plana çıkarırız.ve bu hükmü tevil ederiz.
- Batiniler bu tevil, maslahatı ön plana çıkarma işini masum imamlar yapar. Herkes bu işi yapamaz.
- Nasslar birer rumuzdur. Arkasında bir takım hikmetler vardır. Esas olan bu şifreleri çözmektir. Bu şifreleri de ancak masum imam çözer.

3- Ahkamın maslahat merkezli talili mümkündür. Ancak bu yapılırken Allahın iradesi sınırlandırılmamalıdır.

- Allah hükümleri indirirken kesinlikle maslahatı gözetmiştir diyemeyiz. Ancak birtakım hükümlerin maslahatlarını ortaya çıkarabiliriz.
- Nass akılla çelişirse, nass öne alınır. Bu durumda iş Allaha havale edilir.

4- Dördüncü bir grup olarak da ahkamın talili hususunda görüş beyanından uzak durumlar vardır. Bunlara göre makasıd, ahkamın illeti olmaya uygun değildir. Belki onun belirtisi, emaresi olabilir. Şafiiler ve bir kısım Hanefiler bu görüştedir.

MUKARENETÜ'L MEZAHİB

Faydaları:
1. Kişiye fıkhi meleke kazandırma, fikhi meseleleri çözüme kavuşturmada yardımcı olma.
2. Diğer mezheplerin delillerine vakıf olarak zihni ufuk açma.
3. Delillerden çıkarılan farklı görüşleri gerektiği zaman kullanma.
4. Kişiyi taassuptan kurtarma.
5. Mezhepler ve müctehidlerin görüşleri arasında sebr ve taksim yöntemiyle mukayese yapma imkanı verme.
6. İlim talebesinin alimlerin delil ve görüşlerine vakıf olması.

İhtilaf çeşitleri
1. Makbul ihtilaf: Hükümlere etkisi olmayan ihtilaflar. İslamın farzları üzerinde olanlar değil, helal-haram dışındaki ihtilaflardır.(Namazda Fatihadan evvel besmele çekilmesi vb.)
2. Zemmedilen ihtilaf: Cehalet, birbirini çekememe ve dini-siyasi ihtilaflar sebebiyle zemmedilmiştir.
3. Kabul edilebilir delilli ihtilaf: Bunun sebeplerinin başında da ilim tahsilini gördüğü çevre ile hocanın etkisi, talebenin anlayış kabiliyeti ve fıtri farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda delillerdeki derecelendirme de bu sebepler içerisinde zikredilebilir.

Misal olarak: Namazda kahkaha ile gülmenin namaza etkisi hususundaki hadis mürseldir. Hanefiler mürsel hadisi hüccet kabul ederken, Şafiiler kabul etmezler.
Hanefilere göre bozulan nafile orucun kazası vacipken, Cumhura göre değildir çünkü hadis mürseldir.
Kur'an'daki Kuru' lafzı da delalet yönünden zannidir. Bundan dolayıdırki bazı alimler hayız müddeti bazıları da temizlik müddeti olarak almışlardır.
Yine Hz.Peygamberin ikindi namazını Beni Kureyzada kılma ile ilgili hadisini de sahabe farklı anlamışlardır.

1. BAŞIN MESHEDİLMESİ

Başın yan tarafı الـ فودان
Başın üst tarafı الناصية – مقدم اللرأس
Başın arka tarafı
Baştan maksat abdest alırken mesh edeceğimiz yer sadece saç biten yerdir.

1. Maliki ve Hanbeliler:

Başın tamamını meshetmek farzdır. Başın tamamını mesh etmeyen sanki başında bir yeri yıkamamış gibidir. Hanbelilerden bir kısmı da farz olanın nasıye miktarı kadarı olduğunu belirtirler.

2. Hanefiler:

Başın dörtte biri nisabında veya nasıye veya bir elin dokunduğu yer ne kadarsa o miktar kadarın meshedilmesi gerekir. Mütekaddimin ulemasına göre üç parmakla mesh geçerlidir. Mütahhiruna göre ise elin tamamıyla mesh farzdır.

3. Şafi'iler:

Ayette bizden istenen meshdir. Mesh mutlak bir şeydir. Meshetmek başın tamamını yıkamak olduğu gibi tek kılı yıkamakla da maksad gerçekleşir. Allah burada takdir yetkisini insana bırakmıştır.

NOT: Abdestte uzuvlar üç kere yıkanır. Şafii de başın meshinin üç defa olması gerektiğini balirtir. Mezhebin hakim görüşü de üç defa yapılmasın müstehap olduğudur.

NOT: Başın tamamının meshinin sünnet ve müstehap olduğu hususunda ittifak vardır.

Her üç görüşün dayanağı da وامسحوا برؤوسكم ayetidir.

NOT: Ayetteki (BÂ) zaide, ilsak, teb'ıziyye manalarında olabilir.

Görüşlerin Delilleri:

Maliki ve Hanbeliler:

Ayetteki (ba) ya zaid ya ilsak manasındadır. Her iki durumda da başın tamamının meshi gerekir. Bunun yanında Sibeveyh teb'ız manasının Arap lügatında gelemeyeceğini söyler. Dolayısıyla diğer manalar bizim görüşümüzü desteklemektedir derler.

Zaid olarak alınırsa; başınızı meshedin yani tamamını yıkayın emri vardır. Tıpkı فاغسلوا وجوهكم ayetinde olduğu gibi. Zaid, Arap lügatinde müekkide demektir. Burada da bir vehmi ortadan kaldırmak için gelmiştir.Yıkamayı meshle tahfif etmiştir.

İlsak olarak alırsak; baş denince hakiki anlamı alınır. Başın bir kısmına baş dersek bu mecaz olur. Buradaki hakiki manayı mecaza çıkaracak karine yoktur. Dolayısıyla da tamamının meshedilmesi gerektiği ortaya çıkmış olur. Bu durumun benzeri teyemmüm ayetinde فامسحوا بوجوهكم mevcut olup yüzün tamamını meshetmekteyiz. Dolayısıyla abdestte de başın tamamının mesh edilmesi gerekir.

Bu görüşün temsilcileri mesh konusundaki hiçbir hadisi sahih olarak kabul etmezler. Bunun yanında meshle ilgili ayetin de mücmel olduğu hususunda hiçbir görüşün olmadığını belirtirler. Şayet mücmel olsaydı peygamber onu beyan ederdi.

Şafi'iler:

Ayetteki ba ilsak manasındadır.Bu mana da ba harf-i cerrden hiçbir zaman ayrılmaz.

İlsakın sınırı yoktur. Mesh mutlaktır. İlsak, mesh takdir edilmediği için tamamıyla tahakkuk ettiği gibi bir kısmıyla da tahakkuk eder. Meshle ilgili bu ayet mücmeldir ve peygamber de bunu fiili hadislerinde beyan etmiştir şöyleki;

<u>Muğire hadisi</u>: أن النبي (ص) توضأ ومسح على ناصيته وخفيه Hz. Peygamber abdest aldı nasıyesini meshetti vr mestlerini mesh etti. Aynı hadisin üçüncü rivayetinde ise 'nasıyesini meshetti ve sarığının tamamını üzerinden meshetti' şeklinde gelmektedir.

Enes b. Malik hadisi: رأيت رسول الله (ص) يتوضّأ وعليه عمامة قطرية فأدخل يده تحت العمامة فمسح مقدم رأسه 'Hz. Peygamberi gördüm başında Katar mamulü sarığı vardı elini sarığının altından girdirdi başının ön kısmını meshetti'

Beyhaki'den rivayetle: Abdest aldı sarığını kaldırdı saçının ön kısmını meshetti'

Bu son hadis mürseldir ve Şafiiler mürsel hadisle amel etmezler fakat diğer iki hadis muttasıl olup, bir mürsel muttasıl ile örtüşüyorsa hüccet olarak kabul ederler.

Hanefiler:
Harf-i cerr zaid değildir ilsak anlamı olması en uygundur. Mesh fiili mef'ul gerektirir bu mef'ul da eldir. Yani burada 'başınızı, ellerinizi başınıza yapıştırarak meshedin' denmektedir.
Kural: BÂ Arap dilinde meshedilecek şeyin kendisine girdirilecek olursa aletin tamamını kapsar. Meshedecek alete birleştirilecek olursa meshedilecek şeyin tamamını kapsar.
Ayette de ikinci kabilden anlaşılır. Bu da elin tamamıyla meshi gerektirir.Elin kapladığı yer başa mülasıktır el de genelde başın dörtte biri miktarındadır. Böylece ayetten murad olunan da ortaya çıkmış olur ki bu da talep edilendir.

Harf-i cerrin ilsak ve zaid olma ihtimali ortadadır. Dolayısıyla ayet mücmeldir. Mücmeli de beyana ihtiyaç vardır.
-Peygamberin nasiyesini meshi hadislerle varid iken
-Harf-i cerrin Arap dili isti'malindeki ilsak anlamı ortadayken;
Daha önce geçen hadislere bakarak;
-Farz olan nasıye miktarıdır
-Farz olan Rub'ur-re'sdir
-Farz olan el miktarıdır
-Farz olan الـ رأس مـ قدم dersek hep aynı şeyleri kastetmiş oluruz ki bunların hepsi aynı manadadır.
Delillerin Kritiği: Konu hakkında imamların gittikleri yol bunlardır. Her şeyden önce ayetteki Ba'nın zaid olma ihtimalini ortadan kaldırmamız gerekir. Çünkü lafız te'kid ile te'sis arasında deveran edince, te'sis te'kidden daha hayırlı olur. (Zaid ile te'kid, İlsak ile te'sis olur.) Böylece de lafzın ilsaka hamli tercih edilmiş olur. Fiilin kül veya ba'za bağlanması meselesine gelince buna delalet eden hiçbir şey yoktur. Malikilerin dediği re's külde hakiki, ba'zda mecazdir sözü faydasızdır. Çünkü ilsak umum ifade eder kelam meshin başa ilsakıdır. Meshin vukuunun mücerred olarak gerçekleşmesi yeterlidir.

Bazı alimler mef'ullerin tamamı için fiilin mübaşereti üzerine hakiki mübaşeret olmuş olsaydı gerçeklerin var olması azalırdı der. Hatta hakikatlere hayatta ulaşma imkanımız olmazdı. Malikilerin teyemmüm ayetini misal getirmeleri doğru değildir. Çünkü teyemmüm konusundaki ayetlerden hemen sonra peygamber, beyanını bize yapmıştır. Şayet beyan etmeseydi biz yine dildeki fiilin mef'ule ilsakı hususundaki bilinen kuraldan dolayı bir kısmını mesh edecektik.

Bize göre lafızda zaid ve ilsak ihtimali vardır ve ayet mücmeldir ve peygamberin beyanına başvururuz. Malikilerin bu husustaki hadisler sahih değildir görüşü yanlıştır.

Hanefilere gelince şunu deriz: sizin bu belirttiğiniz ba ile ilgili kaidenin aslı esası yoktur. Biz diğer karinelere bakmak zorundayız.

Ayet-i kerimeden açıkça anlaşılan müteaddi fiilin lazım fiil makamına indirildiğidir. Kelamın nazmında mef'ul takdir edilmiş değildir ve takdire de ihtiyaç yoktur ve istenen bir şey de değildir. Burada istenen meshin memsuha bitişmesidir.

Konuyla ilgili hadisler banın zaid olma ihtimali ile, başın tamamının meshi ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Aynı zamanda ba'nın ilsak olma ihtimali ile ilsakın mutlak olma ihtimalini de hadisler ortadan kaldırmaktadır. Hanefilerin şöyle deme imkanı da yoktur: Hadisler nasıye miktarını veya daha fazlasıyla muayyen bir farz olan mutlakı takyid etmiştir. Çünkü onların usul kaidelerinde mutlakı takyid, mutlakı sınırlamaktır ve bu da Ahad haberle sabit olmaz. Böylece geriye sadece mutlak ilsak kalır ki başın herhangi bir ferdinin mesh olması kafi gelir. Hz. Peygamberin nasıye miktarı veya daha fazlasını meshi gerekli görmesi, daha azının meshinin cevaziyetine mani olmuş olur.

Şayet Hz. Peygamber, dörtte birden daha az miktarı mesh ile farzın ifasının mümkün olduğunu belirtseydi onu bir kere dahi olsa -öğretmek maksadıyla- uygulardı. Tıpkı sünnet olan mazmazayı uyguladığı gibi.

Netice olarak: Ayet mutlaktır. Bizim örf ve lügat bakımından mesh diyebileceğimiz bir mesh ile –az olsun çok olsun belli bir miktarın mesh edilmesi gerekir ki- farz yerine getirilmiş olsun.

2. MUVALAT

Muvalat, abdest uzuvlarını önceki yıkanan aza kurumadan yıkamayı peş peşe takip ettirmektir.
Abdestin farzları:
Hanefiler 4
Şafiiler4+2 (Niyet ve Tertip)
Malikiler 4+3 (Niyet, Tertip ve Muvalat)
Hanbeliler 4+2 (Muvalat ve Tertip)

Görüşlerin Delilleri:
Maliki ve Hanbeliler:
Muvalatın farziyeti ile ilgili olarak şu delilleri getirirler:

1. Halit b. Ma'dan ve bir kısım sahabeden rivayet edilen hadis. Şöyle ki: **أن رسول الله (ص) رأى رجلا يصلى في ظهر قدمه لمعة قدر الدرهم لم يصبها الماء. فأمره النبي (ص) أن يعيد الوضوء** ''Hz. Peygamber (SAV) ayağının üzerinde dirhem miktarı kadar su değmemiş yer olan bir adamı gördü. Ona abdestini yeniden almasını emretti.'' Bu hadisi Ahmed b Hanbel ve Ebu Davud rivayet etmiş ikincisi namazı da ilave etmiştir.
2. Abdest azalarını yıkama emri, peş peşe yıkanma ve peş peşe yıkanmamaya ihtimallidir. Peş peşe yıkamayı beyan edenin aksine, ara vererek abdest aldığına dair peygamberden ve kendisinden sonra yolundan yürüdüğü ashabından da tetabu'una dair bize ameli bir sünnet de nakledilmedi.

Hanefi ve Şafiiler:
Cerir b Hazim'in Katade'den onun da Enes b. Malik'ten rivayet ettiği şu hadisi delil getirirler: **أن رجلا جاء إلى النبي (ص) وقد توضأ وترك على ظهر قدمه مثل موضع الظفر فقال له النبي (ص) : " ارجع فأحسن وضوءك "** Bir adam Hz. Peygambere (SAV) geldi adam abdest almış fakat ayağının üzerinden bir tırnak kadar yeri yıkamamıştı. Peygamber ona ' Dön abdestini güzelleştir' buyurmuştur. Bu hadisi Ahmed Ebu Davud ve Darekutni rivayet etmiştir. (فأحسن) kelimesinden 'abdestini yeniden al' veya 'abdestini tamamla' anlamlarını çıkarabiliriz. İkinci manada alırsak Şafii ve Hanefilere delil olur.
Burada peygamber ihsanı (güzelleştirmeyi) emretmiştir. Bu da kendisinden bir yer yıkama terk edilen bu uzvu yıkamayı gerektirir.
Başka bir hadiste de Hz. Peygamber abdest aldığı esnada bir adam tarafından cenazeye çağrılır. O da ayağının birini yıkamadan oradan ayrılıp cenazenin olduğu yerde yıkamadığı ayağını meshettiği rivayet edilir.

Delillerin Kritiği

- Her ne kadar İsrime isnadı zayıftır dese de Ahmed b. Hanbel delil getirdikleri hadise sahih demiştir.
- Tabiinden birisi, hadis rivayet ederken sahabeyi zikretmeden verse (Maktu' Hadis) sahih kabul edilir.(Hüccet olarak alınabilir)
- Bakıyye'nin 'sahabeden rivayet ettim' demesi sanki sahabenin isminin zikredilmesi anlamına gelir.
- İhsan kelimesinin yukarıda belirtilen iki anlama da geleceğinde şüphe yoktur. Fakat hadisleri cem' ederek, ibadetlerde ihtiyatı önceleyip riske atmamak için ihsanın iade anlamını öncelikli olarak almamız gerekir.

Netice olarak:
Biz bir adamın abdest için yüzünü yıkayıp sonra ayrılıp, bir müddet yürüyüp sonra ellerini yıkayıp tekrar ayrılıp tekrar yürüyüp sonra ayaklarını yıkayıp vs. böyle yapıp da tüm bunlardan sonra ''Zamanın geçmesi şer'an abdesti nakz eden şeylerden değildir'' deliliyle abdestli olduğunu belirtmesini anlamakta zorluk çekiyoruz. Hiç şüphe yok ki böyle davranmak gayri ciddiliktir.

Mazeret sebebiyle muvalata ihtiyaç varsa bu ruhsatı kullanabilir.

3. KIRAETÜ'L-MU'TEMM

Alimler, imamın cemaatten sadece kıraati üstlendiği hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak kıraat hususunda mezhepler ihtilaf etmişlerdir.

Hanefiler; namaz sırri olsun cehri olsun imama uyanı kıraatten mutlak olarak men ederler. Mu'temmin susması vaciptir. Vacibi terk edecek olursa tahrimen mekruh işlemiş olur. Günahkâr olur. Serahsi'ye göre namazı ifsad olur. İmam Muhammed'in ise sırri namazlarda ihtiyaten istihsan açısından okuması iyidir görüşü vardır. Fakat biz okumama yönünde ihtiyat yapmaktayız. Çünkü okunmamasına dair delil daha kuvvetlidir.

İhtiyat: Delillerden en kuvvetli olanla amel etme.

Şafi'iler; İmama uyanın mutlak olarak okuması gerektiğini söylerler. Ancak namaz cehri ise sadece fatihayı, sırri ise fatiha ile bir surenin okunması gerektiğini belirtirler.

Maliki ve Hanbeliler; imama uyanın kıraatinin mutlak olarak vacip olmadığını, ancak Malikiler sırri namazlarda okumasının mendub, Hanbeliler ise sünnet olduğunu kabul ederler.

Görüşlerin Delilleri:

Hanefiler:

Hanefiler kitap , sünnet ve kıyastan delil getiriler.

Kitaptan delilleri **و إذا قرأ القرأن فاستمعوا له و أنصتوا لعلكم ترحمون** ayetidir.

İnsanlar bu ayetin namaz hakkında indiği üzerinde ittifak etmişlerdir. Ayetin namaz için inmediğini kabul edersek, itibar olunan usulcülerin kabul ettiği şu kaidedir: ''İtibar sebebin has olmasına değil, lafzın umumiliğinedir'' Ayet de mükelleflerden cehri namazlarda susmalarını, hem cehri hem sırri namazlarda ise insat etmelerini istemektedir. (istima'-mutlak dinleme; insat-tefekkür ederek dinleme) Bu da istima'ın farz, terkinin de haramlığını gösterir. Fakat genel deliller, bu konudaki ayetin delaletini zanniliğe indirmekte ve delaleti zanni olan bir şeye muhalefeti de tahrimen mekruh derecesine indirmektedir.

Sünnetten delilleri: **من صلي خلف إمام فإن قراءة الإمام له قراءة**

Hadisin vürud sebebi Hz. Peygamberin öğle veya ikindi namazlarından birini kıldırırken bir adamın arkasından okumasını sahabenin men etmesi ve arkasından bu hadisi o adama peygamberin söylemesidir. Buradan da anlaşılmaktadır ki sırri namazlarda kıraatin men edilmesi, cehri namazlarda hayli hayli men edilmesi anlamına gelir.

İkinci hadis de şudur: **إنما جعل الإمام ليؤتم به فإذا كبر فكبروا وإذا قرأ فأنصتوا**

İmran b. Huseyn'den rivayetle efendimiz öğle namazını kıldırırken arkadan bir adamın 'âlâ' suresini aceleyle okuma gayretine karşılık efendimizin **لقد ظننت أن بعضكم خالجنيها** hadisini zikretmesi. Bu hadis de kıraatin olmayacağına delalet eder.

Yine sahabeden Hz. Ali, İbn Mes'ud'un okumayı men eden, kerih gördüklerini belirten sözleri de buna delalet eder.

Kıyastan delilleri: Şayet me'muma kıraat vacip olsaydı sair rükünlerdeki gibi mesbuktan da kıraatin düşmemesi gerekirdi. Me'mumun kıraatini mesbukun kıraatine (namazda kıraatinin düşmesine) kıyas ederek kıraatin gerekli olmadığını ifade ederler.

Şafi'iler:

Birinci olarak : **فاقرؤوا ما تيسر منه** ayetini, bunun yanında Hz. Peygamberin **لا صلاة إلا بقراءة** ve **لا صلاة إلا بفاتحة الكتاب** hadislerini zikrederler. Bu genel deliller kıraatin farziyetinin tüm namaz kılanlar için geçerli olduğunu ve bu söylemi ortadan kaldıracak daha güçlü delilin olmadığını ileri sürerler.

İkinci olarak : Ebû Hureyre'den rivayet edilen **من صلي صلاة لم يقرأ فيها بأم الكتاب فهي خداج غير تمام** hadisi ve Ubade b. Samit'ten rivayet edilen Hz. Peygamberin 'sizi imamın arkasından okurken görüyorum' sözüne sahabenin okuyoruz cevabına binaen efendimizin **لا تفعلوا إلا بأم القرأن فإنه لا صلاة لمن لم يقرأ بها** hadisini zikretmesi. Bu hadisler me'mumun kıraatine has olup farziyyetine açıkça delalet etmektedir. Hanefilerin delil olarak getirdiği delilleri ise Fatiha dışındaki surelerin kıraatine hamlederiz.

Üçüncü olarak: Kıraat diğer rukünler gibi bir rukündür me'mumdan düşmez.

Maliki ve Hanbeliler:
Hanefilerin getirdiği tüm delillere katılırlar. Fakat Me'mumun kıraatinin de vacip olmadığını söylerler.
Aynı zamanda Malikiler, Ebu'd-Derda'nın şu sözünü de delil getirirler: Şunu anladım ki imam bir topluluğa imamlık yaptığı zaman onun okuması onlar için yeterlidir. Aynı zamanda Şafi'ilerin delil olarak getirdiği hadisin de eksik olduğunu belirtirler. Bu iki hadis okumanın vacip olmadığına delildir. Aynı zamanda ayetteki istima' ve insatın cehri namazlarda olduğunu belirtirler. Tüm bu hadisler cehri namazlarda mu'temmin kıraatinin kerih olduğunu göstermektedir.
Sırri namazlarda kıraatin müstehap olduğunu gösteren hadis de şudur:
إب قراءتـ ي أ سررت ذا فاقرؤا Bu hadisi diğer hadisler vacip makamından sünnet makamına indirmektedir.
Hanbeliler'e gelince, onlar da Malikilerin sırri namazlarda okumanın müstehap oluşuyla ilgili delillerini kabul ederler. Buna uzaklık ve ses kısıklığını da ilave ederler.

Delillerin Kritiği:
Hanefilere:
1. و إذا قرأ القرأن فاستمعوا له و أنصتوا لعلكم ترحمون ayetinin nuzûl sebebi arka saflarda konuşanları men etmektir. Yoksa okuyana sus demek için değildir. Bu susma emri olsa olsa cehri namazlarda olabilir.
2. İstima' ve İnsat ayrımı Arap dili belagatına uymaz.
3. Delil olarak getirilen tüm hadisleri sahih olarak kabul etsek bile bunlar kıraatin sadece vacip olmadığı anlamına gelir, okumanın haram olduğu anlamına gelmez.
4. Yaptığınız kıyas Kıyas Ma'a'l-Farıktır. Çünkü Mesbukta kıraat okuyacak zaman yoktur. Kıyam ruknü ortadan kalktığına göre kıraat da düşmüştür. Kıyamı bulunan rukün kıyamı bulunmayana kıyas edilemez.
5. Hz Ali ve diğer sahabe kavline gelince, Mürsel hadis hüccet olarak kabul edilmez.

Şafi'ilere:
1. Bu umum deliller (ayet ve hadisler) me'mumu değil diğer namaz kılanları kapsar. Ki mesbukun namazını umum delillerden çıkarmış, istisna etmiştik. Öyleyse bu istisnaya me'mumu da ekleyeceğiz. Mesbukun namazında rukün düşer bu konuda nass var diyorsunuz. Biz de diyoruz ki me'mum konusunda da nass vardır.
2. Allah, imamın kıraati ile me'mumun sukûtunu, me'mumun kıraatinin yerine kaim eylemiştir.
3. خداج hadisinin sonunda إلا أن يكون وراء الإمام kaydı vardır. Bu da me'mumun namazını diğer namazlardan ayırır.
4. Ebû Hureyrenin 'içinden oku' hadisi mürseldir. Sahabe sözü de hüccet değildir.
5. Ubade hadisindeki iki raviden biri müdelles diğeri ise daha dûn'dur. Dolayısıyla hadisin subutu kabul edilemez.
6. Namazda kıraat bir rukûndur, diğer rukûnlar gibi düşmez. Eğer düşerse namaz olmaz diyordunuz. Biz zaten kıraatin olmadığını söylemiyoruz. İmamın kıraati, mu'temmin de kıraatidir. Mu'temm de imama uyarak zaten kıraati yerine getirmektedir.

Hanbelilere:
1. Hanefilerin delillerini kabul ettiğinizde kıraatin müstehap olduğunu söyleyemezsiniz.

Malikilere:
1. Ebû Hureyre hadisinin ravileri arasında zayıf ravi vardır. Bu şahsın rivayeti alınmaz.

* Konuyla ilgili gelen hadislerde zahiren te'aruz vardır. Bir grubun sahih olarak aldığı hadise diğer grup ithamda bulunmaktadır. Neticede de her grup sahih olarak addeddiği hadisle ihticac etmektedir. Hatta bu konuda o kadar ileri gidildi ki Ebû Hanife'nin sikalığına bile leke sürmeye kalkışıldı, lekelendi.

* Getirilen delillere bakarak bir grubun görüşünü olduğu gibi tercih etme durumu görünmemektedir. Biz ancak delilleri cem etme imkanı buluruz.
* Her namaz kılanın kıraati uygulayacağı hususunda delillerimiz vardır. Bu konudaki ayeti imam okurken susma emri olarak alırız. Nitekim bu ayeti destekleyen hadisler de mevcuttur.
* Cehri namazlarda susmanın olması gerekir.Ancak sırri namazlarda kıraat aslına döner.
Hanefilerin delil olarak getirdikleri hadisleri hiç okumamak için değil, okurken yanında bulunanı teşvişten dolayı okumamaya hamlederiz. Hadisler de buna delalet etmektedir.
Bizim tercihimize gelince : Sırri namazlarda me'mumun kıraat okuması vaciptir. Hanbelilerin ilhaklarını da buna ilave ederiz. Bunun yanında cehri namazlarda da okumak haramdır.
Endülüs'lü müfessir İbn Arabi'nin de . و إذا قرأ القرأن فاستمعوا له و أنصتوا لعلكم ترحمون ayetinin tefsirinde, ahbarın geneline bakılarak sırri namazlarda kıraatin, bunun yanında cehri namazlarda da okumamanın vacip olduğunu söylemesi bizi desteklemektedir.

4. YOLCULUKTA NAMAZLARI KISALTMAK

Hanefilere göre doksan kilometreyi aşan yolculuklarda namazların kısaltılarak kılınması farz-ı ayndır.
Diğer **üç mezhebe göre** kasr ruhsattır. Kişi dilerse kısaltır dilerse ruhsatı terk eder.
Malikilere göre ruhsatı kullanmak sünnet-i hüdadır. (Hanefilerin vacibi gibi) Eğer namaz tam olarak kılınıp da vakit çıkmamış ise kasr edilerek eda edilmelidir.
Hanbelilere göre ruhsat fazilettir. Azimeti kullanmak da kerih görülemez. **Şafiiler de** aynı bu görüştedir. **Ancak Şafiiler**, yolculuğun üç günden az olması halinde tam kılmanın daha efdal, üç günden çok ise kasr etmenin daha efdal olduğunu belirtirler.
Görüşlerin Delilleri:
Üç mezhep kasrın vacip olmadığı hususunda kitap, sünnet ve kıyastan delil getirirler.
Kitaptan delilleri:
1. و إذا ضربتم في الأرض فليس عليكم جناح أن تقصروا من الصلاة إن خفتم أن يفتنكم الذين كفروا
Şafi'iye göre Kur'an'da (لا جناح) lafzının olduğu yerde mubahlık vardır. Örneğin :
2. ليس عليكم جناح أن تبتغوا فضلا من ربكم
3. لا جناح عليكم إن طلقتم النساء
4. و لا جناح عليكم في ما عرضتم به من خطبة النساء
5. ليس عليكم جناح أن تأكلوا جميعا أو أشتاتا
İbn Arabi bu ayetin tefsirinde, kişinin cismani temas olmaksızın ve gayet mütesettir bir şekilde aile dostlarıyla aynı masada eşiyle beraber oturup yemek yiyebileceğini, aynı ortamı paylaşabileceklerini bunda bir beis olmadığını belirtmektedir. Bu durum zamanımızın düğün, nişan vb. toplantıları için de çıkar yol olarak alınabilir.
إن الصفا و المروة من شعاءر الله فمن حخ البيت أو اعتمر فلا خناح عليه أن يطوف بهما
.6
Yukarıdakilerden farklı olarak bu ayette farz olan bir ibadet için ibaha lafzı kullanılmaktadır. İnsanların kalplerindeki hoşnutsuzluğu ortadan kaldırmak için istisna olarak böyle gelmiştir.
Sünnetten delilleri:
1. Ya'la b. Ümeyye'nin Hz. Ömer'e (1.ayeti kast ederek) bu gün insanlar güvende olduğu halde neden namazı kısaltıyorsun? Sorusuna 'bu sorduğuna ben de şaşırdım ve Hz. Peygamber'e sordum' O da : صدقة تصدق الله بها عليكم فاقبلوا صدقته buyurdular. Burada sadaka kelimesiyle gelmesi ruhsat ifade eder.
2. Sahih-i Müslim ve diğerlerinde şöyle geçer: Sahabe peygamberle yolculuk yapardı. Onlardan bazıları kısaltır, bazıları da tam kılardı. Bazıları orucunu tutar, bazıları tutmazdı. Böyle olduğu halde birbirlerini ayıplamazlardı.

3. Hz. Aişe şöyle demiştir: Ben Hz. Peygamberle ramazan ayında umre yapmıştım. O oruç tutmaz ben tutardım, o namazı kasr eder ben tam kılardım. Dedimki; Ben böyle sen böyle yapıyorsun. O da 'Güzel yaptın ey Aişe' dedi.

4. Hz. Aişe şöyle demiştir: O seferde namazları (bazen) kısaltıyor (bazen) tam kılıyor, (bazen) oruç tutuyor (bazen) tutmuyordu.
5. Abdurrahman b. Yezid şöyle demiştir: Hz. Osman bize Mina'da hep dört rek'at kıldırırdı. Bu konuda Abdullah İbn. Mes'uda soruldu o da: 'Ben Hz. Peygamberle, Ebû Bekirle, Ömerle, Mina'da iki rek'at kıldım. Kabul olunan iki rek'at, kılınan dört rek'attan daha haz vericidir' dedi.
Kıyastan Delilleri:
1. Alimler seferi olanın mukîm olana uyduğu taktirde tam kılacağı hususunda hemfikirdirler. Şayet kasr farz olsaydı mukîm olana uyma ile değişmezdi. Bir şeyin aslı iki rek'at olunca dört rek'ata çıkmaz.
2. Sefer için mubah kılınan başka ruhsatlar da vardır: mesh ve oruç tutmama gibi. Bunların terki ittifakla alimlerce caiz görüldüğüne göre namazı kasrın da ruhsat olduğu hususunda insanlara müsaade edilmesi gerekir.
Kasrın vacip olduğunu söyleyenlerin delilleri:
1. Hz. Peygamber hayatında hiçbir zaman -ki dört mezhep bu konuda ittifak halindedir- seferde namazlarını tam kılmadı yani kasr etti. Bu farz-ı ayn olması için delildir. Peygamber dinin mübelliği olması açısından bir defa dahi olsa bunu mutlaka yapardı. Bu konuda İbn. Ömer'den gelen rivayet de bunu desteklemektedir. Şöyleki: Ben peygamberle ve dört halife ile yolculuğa çıkardım. Hiçbiri namazı tam kılmadı.'' Ki dört halifeye uyma konusunda peygamberin hadisi vardır.
2. Hz. Aişe'den rivayet edilen '' **فرضت الصلاة ركعتين ثم هاجر ففرضت أربعا و تركت صلاة السفر علي الأول**'' hadis.
3. Hz. Ömer'den rivayet edilen '' **سلاة السفر ركعتان و صلاة الأضحي ركعتان وصلاة الفطر ركعتان وصلاة الجمعة ركعتان تمام من غير قصر علي لسان محمد (ص)** hadisi. Bunların iki olması peygamberin dilinden değil, bizzat o şekilde farz kılınmalarındandır.
4. İbn. Ömer'den rivayet edilen '' **أن رسول الله أتانا ونحن ضلال فعلمنا فكان فيما علمنا أن الله عز و جل أمرنا أن نصلي في السفر ركعتين**'' hadisi.
5. Yolculukta iken öğlenin son iki rekatını kılmayan kaza etmez. Terke eden de alimlerin ittifakıyla kınanmaz. Bu nafilenin alametidir. Çünkü Farziyetin kaimliği ile mutlak terkdeki ruhsatın subutu bir arada düşünülemez.

Delillerin Kritiği
- Birinci grubun delil olarak getirdiği ayet korku namazıyla ilgilidir. Ayet hicretin yedinci yılında Asfen bölgesinde savaş zamanında nazil olmuştur. Yolculukta kasr ise daha önce vuku bulmuştur. Çünkü sahabe daha önceden de seferde namazlarını kısaltıyordu. Bunun yanında (**و إذا كنت فيهم فأقمت لهم الصلاة فلتقم طاءفة,,,**) ayeti, öncesinde geçen (**و إذا ضربتم**) ayetini beyan etmektedir. Dolayısıyla bu ayeti korku namazına hamletmek daha doğrudur. Ayrıca ayette geçen (**إن خفتم**) lafzındaki şartın ilga edilip, hem aded hem de korku namazına hamledilip zahirin dışına çıkılmaktadır. Zahirin dışına çıkmak için başka delillerin olması gerekir. Oysa burada başka delil de olmadığına göre zahirin dışına çıkamayız. Hz.Ömer'in peygambere emniyette olduğunda namazın nasıl kılınacağı hususundaki sorusuna peygamber 'o sadakadır' şeklinde cevap vermiştir. Ömer de bunun ayetten müstakil bir durum olduğunu anladı. Yine Ümeyye b. Halid: Biz Kur'anda korku namazıyla ilgili ayet görüyoruz ama sefer namazıyla ilgili ayet görmüyoruz diye sorunca İbn Ömer cevaben 'biz peygamberi gördüğümüz gibi yaparız.' demiştir. Böyle söylemesi de Kur'anda yolcu namazıyla ilgili ayetin olmadığını gösterir.
- Ya'la b. Ümeyye hadisinde geçen sadaka kelimesine gelince de şöyle deriz: Sadaka kelimesiyle gelen bir şeyin azimet veya ruhsat olup olmadığıyla ilgili şeyler tek değildir. Elimizde sadaka olarak geldiği halde terk etme imkanı olmayan şeyler de vardır. Bu nedenle sadaka olarak gelmesinden sadece ruhsat olduğu anlamı çıkmaz.
- Sahabe kavli ile ilgili söylenen şeylere Şevkani şöyle der: Müslim'in sahihinin güvenilir nüshalarına baktığımızda hadiste diğer lafızlar olmakla beraber **فمنهم القاصر و منهم المتم** lafzını göremiyoruz. Bu nedenle de hadis sadece oruç tutanlarla alakalı olmuş olur. Zikredilen cümle hadisten çıktığında da takriri sünnet konumundan çıkmış olur.

Aynı zamanda belirttiğiniz gibi sahabenin bu konuda icma'ı da yoktur. Olsa bile peygamber zamanında icma'ın değeri yoktur. Çünkü icma' peygamberin vefatından sonra vuku bulur. Eğer icma' olsaydı Hz. Osman Mina'da dört kıldığında sahabe ona karşı gelmezdi.

- Hz. Aişe'den rivayet edilen birinci (umre) hadise gelince bu hadisin senedinde Ala' b. Zahîr ve Abdurrahman b. Esved bulunmaktadır. **İbn. Hıbban** **Ala' b. Zahîr hakkında** o sika ravilerden rivayet etmesine rağmen bu hadis sağlam hadislere benzemiyor dolayısıyla sağlam hadisle muvafık olmayanla da ihticac batıl olur. İkinci ravi **Abdurrahman b. Esved'e gelince** onun Hz. Aişe'den hadis aldığı ihtilaflıdır. **Ebû Hatim ise** şayet aldıysa bile yaşı küçüktü demektedir. Bu durumda da hadis Munkatı' olur. **İbnu'l-Murkin** hadisin metninde de bir belirsizlik olduğunu, Hz. Peygamberin hayatında dört defa umre yaptığını ve bunların hiçbirinin ramazanda olmadığını belirtir. Hadisin butlan olduğuna delalet eden şeylerden biri de **Zühri ile Haşim** arasında geçen konuşmadır. Keza **İbn Teymiye** de hadisin butlan olduğunu belirtir. Çünkü Hz. Aişe'nin peygambere muhalefet ederek namazı tam kılması doğru değildir. Nasıl olur da insan 'namazlar ilk olarak iki rek'at olarak farz kılındı seferde iki olarak kaldı hazarda da dört oldu' dedikten sonra kendisinin seferde dört kılması mümkün olacak? Nitekim herkesin peygamberle cemaatle kıldığı halde, Hz. Aişe'nin tek başına ve tam olarak kılacağı mümkün değildir.
- Hz. Aişe'den rivayet edilen ikinci hadise gelince Darekutni bu hadisteki (يتم) lafzının bir başka rivayette (تتم) şeklinde geçtiğini bu nedenle de birinci hadisle muvafık olduğunu belirtir. Yine **İbn Hacer** hadisin sıhhatinin uzak olduğunu Hz. Aişe'nin peygambere onun zamanında muhalefet etmediği, muhalefet ettiyse dahi kendisinden sonra muhalefet ettiğini belirtmektedir. Eğer Hz. Peygamberin fiiline muhalefet varsa zaten bu muhalefete itibar edilmez.
- Hanefilerin cumhuru şöyle der. İmama uyma niyeti namazı ikiden dörde çıkarır. Namaz tam kılınır, imama uyup da namazı yarıda bırakma olmaz. Bunun yanında yolcu namazının alternatifleri vardır. Kendisine iki rek'at farz olan bir yolcu öğlen vaktinde o yerde mukim olmaya karar verirse icma' ile o mukim namazı kılar. Aslolan ikame niyetidir. Sadece ikame niyeti seferi etkiler. Aynı zamanda sabah namazı ile yolcu namazını birbirine kıyas etme durumu söz konusu olamaz. Çünkü makîs ve makîs aleyh birbirinden farklıdır.
- Vakit içinde imama uyma niyeti, ikame niyetinde olduğu gibi delile ihtiyaç duyduğu halde delil getirilemeyen bir iddiadır. Bu durumda geriye bizim söylediğimiz kalır.
- Seferdeki namazı kasrı, seferdeki oruç tutmamaya kıyasta ise Hanefiler kasrı ruhsat olarak değil görünüş açısından mecaz olarak görürler. Gerçek şu ki şari' bunu ilkten azimet olarak koymuştur. Netice olarak da yolcuya bir tahfiflik olarak kalmıştır.

Bunlar üç imamın delilleri üzerine söylenenlerdir.

Kasrın vacip olduğunu söyleyenlere karşı cevap ve onların da karşı cevabı olarak şunlar belirtilmiştir.

1. Usûl alimlerinin çoğuna göre mücerred müdavemet (devamlılık) vücup ifade etmez.

Cevaben: **a**. Hz. Peygamber bunu devamlı olarak yapmıştır. Mübelliğ ve mübeyyin olan peygamber terkinin cevazı için bir kere dahi olsa bunu yapardı.

b. Usulcülerin kaidesine göre 'Beyan mübeyyenin hükmünü alır' Hz. Peygamber (**صلوا كما رأيتموني أصلي**) buyurmaktadır. Bununla da tüm namazlar için mücmelliği kaldırmaktadır. Ki bu namazlara tartıştığımız sefer namazı da dahildir.

2. Hz. Aişe'den rivayet edilen **(** **ال صلاة ف ر ضت**) hadisi Merfu' değildir.Çünkü o namazın farz olduğu zamana yetişmedi. Dolayısıyla rivayetine itibar edilmez.

Cevaben : Ta'abbudi hükümlerde merfu' olmayan hadisler de merfu' kabul edilir. Hz. Aişe namazların farz oluş zamanına yetişmemiş olsa bile -namaz ta'abbudi hükümler içerisinde olduğundan-hadis sahabe mürseli olur ve sahabe mürseli de Hanefilerce muteberdir.

3. Ömer hadisindeki ravilerden Abdurrahman b. Ebi Leyla, Ömer'in hilafetinin bitimine altı yıl kala doğmuştur. Dolayısıyla ondan rivayet etmemiştir.
Cevaben : Sizin söylediğiniz doğru olsa da aynı hadisi Ahmed b. Hanbel başka tariklerden rivayet etmiştir.
4. Bir şeyin terkinin günah olmayışı onun vacip olmadığına delalet etmez. Delili de namazda bir ayet veya buna denk gelen üç ayet okumak, yolcunun namazı, fakir olanın hacc etmesi gibi. Kişi bunlardan birini yapmasa günahkar olmaz. Bununla beraber bunları yaparsa ona farz olur. Bunlar gibi yapılmamasında günahın olmayışı ise nafileye delildir.
Cevaben : Bir şeyin terk edildiğinde günahın bulunmaması vacip olmadığı anlamına gelmez. Bir emir mutlak olarak geldiyse talebin tamamı farz olur. Yani ne kadarı yapıldıysa o kadarı farz olur. Bu bizim tartıştığımız ise birbirinden farklıdır. Çünkü namazdaki emir mukım için dört ile yolcu için ise iki ile kayıtlanmıştır ve muayyen olmayanı içine almaz.
Yolculukta oruç tutmaya gelince bunun Kur'an'da ekstra delili mevcuttur. (**و أن تصوموا خير لكم**)
Hac için de aynı durum söz konusudur. Çünkü ayette (**من استطاع إليه سبيلا**) buyrulmaktadır.
Sonuç:

* Tüm bunların neticesinde üç imam aralarında ihtilafa düştüler. Malikiler kasrın müekked sünnet, Hanbeli ve Şafi'iler de mubah olduğu yoluna gittiler. Hanbeli ve Şafi'iler ruhsat manasına hükmettiler. Kasrı ruhsattan başka bir şeye kıyas ettiler. Yine o ikisine göre Hz. Peygamberin kasr hususundaki devamlılığı sabit olmamıştır. (**الـ صلاة فـ ر ضت**) hadisini te'vil etmişlerdir. Fakat hadisi onların dediği şekilde değil de namazı kasr etmek isteyene te'vil etmek daha doğrudur.

* Malikiler kendileri ma'na'l ma'kul olarak ruhsatı alanlar mubah olduğunu belirtenlerle, Hz. Peygamberin sürekli yapması durumuyla karşı karşıya kaldılar. Bu durumda şöyle dediler: sadece ruhsatın gereğiyle amel etmek, hadisi ve peygamberin devamlılığını ihmal etmektir. Eğer müdavemet ve hadisle amel edilirse ruhsat ihmal edilmiş olur. Bu durumda hadisler arasında cem' yapmak gerekir. Müdavemeti sünnet olmaya hamlederiz. Aişe hadisini de te'vil ederiz. Birinciyi sünniyyete diğerini de (**علي من يريد الإقتصار**) namazı kasr etmek isteyene hamledersek ruhsat ortaya çıkar.

* Malikiler kendilerini vacip olduğunu söyleyenlerle ibaha olduğunu söyleyenler arasında , üç mezhebin ortasında bir yere koydular. Sanki onlar, Hanefilerin dediği gibi buradaki ruhsatın hakiki değil mecaz olduğu yolunu tuttular. Yani baştan Allah tarafından öyle konmuştur. Aynı şekilde Şafi'iler ve Hanbelilerin dediği gibi (الـ صلاة فـ ر ضت) hadisi de te'vil kabul etmez.

5. İKİ NAMAZI CEM'

* Öğle ile ikindinin öğlen vaktinde Arafatta cem'-i takdim, akşamla yatsının yatsı vaktinde Müzdelifede cem'-i te'hîr şeklinde kılınmasının sünnet olduğu hususunda imamlar arasında ihtilaf yoktur. Buna binaen Hanefiler bu iki yer dışındaki namazların cem' edilmesine cevaz vermediler.

* Diğer imamlar ise bu iki mekan dışında da cem'in yapılabileceğine cevaz vermişlerdir.
Şafi'i, Maliki ve Hanbeliler en az doksan km. sefer şartıyla cem-i takdim ve cem-i te'hirin yapılabileceğini belirtirler. Ancak Malikiler doksan km. şartını ortadan kaldırmışlardır.

NOT: Namazların kasr edilebilmesi için seferin meşru olması üç mezhebe göre şarttır. Hanefilere göre ise seferin meşru olması şart değildir.

- Şafiiler seferde ve insanın üzerini ıslatacak yağmurda cemin yapılabileceğini belirtirler. Seferdeki cem herkese şamil iken, yağmurdaki cem, cem-i takdim olmak kaydıyla sadece camide cemaatle kılanlara hastır.
- Malikiler, yolculuk mubah olduktan sonra mesafe kısa da olsa cem' yapılabilir derler. Elbiseyi ıslatacak derecede yağmur, karanlık, çamur ve mescide gitmeyi zorlaştıracak etkenler varsa sadece akşam ve yatsıyı cem'-i takdim olarak kılar. İlave olarak hastalıkta da cem' yapılabileceğini ancak bu hastalığın namazı etkileyici baş dönmesi, sara,

baygınlık gibi namazı etkileyecek durum olması halinde mukîm olmasına rağmen kişinin cem'-i takdim yapabileceğini belirtirler.

- Hanbelilere gelince onlar Şafii ve Hanbelilere ek olarak insana meşakkat veren her türlü hastalıkta, elbisesini çıkarıp temizleme imkanı olmayan süt annelerin, müstehaza ve prostat olanlarla, Cuma ve cemaate gitmeyi engelleyen özür sahipleri, her vakitte temizliğe gücü yetmeyen kişiler, ama olanlar gibi vakti tespit etmekten aciz olanlar, namus ve nefsi hususunda endişesi olanlar, cem' etmediği taktirde işsiz kalıp ailesinin nafakasını karşılayamayacak durumda olanlar cem' yapabilirler.
- Her mezhep bunları söylerken belirli şartlar dahilinde bunun yapılabileceğini belirtmiştir.
- Şevkani, alimlerden bir grubun hiçbir sebep olmaksızın, fakat huy ve adet haline getirmemek şartıyla namazların cem' edilebileceğini söyleyenlerin olduğunu belirtir.

Özet olarak:

1. Üç imam Hac için Arafat ve Müzdelife dışında cem'in yapılabileceğini kabul eder. Hanefiler buna muhalefet eder.
2. Üç imam seferde cem'in caizliğini belirtirken, Şafi'i ve Hanbeliler seferin kısa olmamasını şart koşarlar. Malikiler ise bu şartı da kaldırırlar.
3. Üç imam yağmurda cem'i caiz görürler. Şafi'i ve Malikiler seferde tüm namazların cem'-i takdim-te'hir yapılabileceğini, Malikiler yağmurda sadece akşam-yatsıyı takdim, hastalıkta sadece takdim yapılabileceğini, Hanbeliler ise sadece akşam-yatsıda takdim-te'hir yapılabileceğini belirtirler.
4. Maliki ve Hanbeliler, mutlak hastalıkta cem'e cevaz verirler. Fakat Malikiler baygınlık ve bu manadaki hastalıklara has kılarlar. Hanbeliler ise hastalığı kayıtlamazlar. Şafi'iler mutlak hastalıkta caiz görmezler.
5. Hanbeliler, özür sahipleri, korkanlar ve yukarıda belirtilen durumlarda cem'in cevaziyetinde tektirler.

Bu konuda en geniş mezhep Hanbeliler, en dar olanlar Hanefilerdir. Malikiler Hanbeliler'e, Şafi'iler ise Hanefilere yakındır.

Görüşlerin Delilleri:

Hanefiler:

1. Tevatür ve şöhret yoluyla gelen haberler, namazların vakitlerini belirlemiştir. '' إن الصلاة كانت علي المؤمنين كتابا موقوتا '' Mütevatir haber varken ahad haberle ihticac edilmez. Âhad haber mütevatir haberin hükmünü kaldırmaz.
2. İbn Ömer'den rivayet edilen (ما جمع رسول الله بين المغرب و العشاء قط في السفر إلا مرة واحدة)
İbn Mes'ud'dan rivayet edilen 'Vallahi Hz. Peygamber Arafat ve Müzdelife dışında hiçbir namazı cem' etmemiştir'' mealindeki hadisi.
3. Cem'-i takdim meselesine gelince , bir namazı vaktinden önce kılmak, o namazı in'ikad şartı oluşmadan kılmak demektir ki böyle bir ibadet batıldır. Çünkü vakit varsa namaz vardır. Namazın vücup sebebi vakittir.

Cem'-i te'hir meselesine gelince, Tahavi bu konuda şöyle der. Tefrdin kaynağı sadece yakaza ve uykudur. Sefer ve ikame ile alakası yoktur. Tefrid yolcu ve mukim için aynıdır. Vakit içerisinde uyanıkken namazı geçirmek tefriddir. Bundan dolayıdır ki cem'-i te'hir denilen şey apaçık namazı kazaya bırakmaktır.

Cumhurun delilleri:

1. Enes'den rivayet edilen ''Peygamber yolculuğa çıkacağı zaman öğle vakti girmemiş ise öğleyi ikindiye te'hir eder ikindi vakti konaklar ve cem' ederdi. Öğle vakti girdikten sonra yolculuğa çıkacak olsaydı öğleyi kılar sonra yola çıkardı.'' Müslimden gelen başka rivayette de ''Peygamber seferde namazları cem' etmek istediğinde öğleyi ikindi vakti girene kadar bekletir ikisini cem' ederdi'' şeklinde gelmektedir.
2. Mu'az'dan rivayet edilen ve Tebük seferinde vuku bulan hadiste ''Sefere çıkmadan güneş batıya meylettiğinde öğle ve ikindiyi cemaatle kılar sonra yürürdü. Akşam vaktinden

önce sefere çıktığında ise akşamı yatsı vaktine te'hir eder yatsı vaktinde cem' ederdi. Yolculuğa çıktığında akşam vakti girdiyse yatsıyı akşamla cem'-i takdim ederdi''

3. İbn Ömer'den rivayet edilen ''Hz. Peygamber yolculuğa çıkmadan hanımlarıyla vedalaştı ve yola koyuldu. Akşamı te'hir edip kızıllık kaybolunca (yatsı vakti girdiğinde) yatsıyla cem' etti.''
4. İbn Abbas'tan rivayet edilen ''Hz. Peygamber Tebük seferinde öğle vakti girdiyse sefere çıkmadan çadırında öğle ve ikindiyi cem' ederdi. Yolculuğa başlamadan öğle vakti girmediyse ikindi girene kadar yürür sonra konaklar ve öğle ile ikindiyi cem' ederdi. (aynı şeyi akşam ve yatsı namazları için de yapardı)

- Hadisleri te'vil etme gücümüz yoktur. Hadislerin tamamı cem'-i te'hir hususunda delildir ve hepsi de sarihtir. İkinci ve dördüncü hadis sadece cem'-i takdime örnektir.
- Tüm imamların ittifak ettiği cem', Arafat ve Müzdelife'deki cem'dir. Bu cem'in sebebi de Hac menasikini yerine getirirken Şari', hacıları birtakım sıkıntılardan kurtarmak için Arafatta takdimi, Müzdelifede de te'hiri getirmiştir. Yolculukta da sıkıntı vardır. Allah hacıları sıkıntıdan kurtarmak için bu ruhsatı vermiştir. Kıyas olarak öyleyse aynı ruhsatı mubah yolculuklar için de vermiştir.

Yağmurda cem':
Üç imam yağmurda cem'e cevaz vermişlerdir. Delil olarak da şunları getirirler:
1. İbn Abbas'tan rivayet edilen Hz. Peygamberin korku ve sefer dışında namazını cem' ettiği hadis. **(أن النبي (ص) صلي الظهر والعصر و لمغرب و العشاء جميعا من غير خوف و لا سفر)**
2. İbn Ömer'den rivayet edilen ''Peygamber yağmurlu bir günde Medine'de öğle ile ikindiyi cem' etti.'' hadisi**. (أن النبي جمع في المدينة بين اظهر و العصر في المطر)**
3. Abdurrahman b. Ebi Seleme'den rivayet edilen ''Yağmurlu günde namazları cem' etmek sünnettir'' hadisi. **(من السنة إذا كان يوم مطير أن يجمع بين المغرب و العشاء)**
Bu hadisler İbn Abbas'tan gelen hadisteki cem'in yağmur sebebiyle olduğunu beyan etmektedir. İmam Malik de İbn Abbas rivayetindeki sebebi yağmur olarak görmüştür.

Hastalıkta cem':
Hanbeliler hastalıkta cem'in cevazına İbn Abbas'tan gelen (**جمع رسول الله من غير خوف و لا مطر**) hadisini delil olarak getirirler. Bir başka rivayette de (**من غير خوف و لا سفر**) şeklinde geçmektedir. İki rivayet birleştirildiğinde korku-yağmur ve sefer çıkınca geriye hastalık kalır. Çünkü sebepsiz yere namazlar cem' edilmez. Öyleyse İbn Abbas'ın bu hadisini hastalığa hamletmek daha uygundur.
Malikiler hastalığı iki gruba ayırır. Birinci grupta olanlarda cem' caiz değildir. Baygınlık gibi bir sonraki namazı etkileyecek durumda olunursa, sonraki namazı koruma amacıyla cem'-i takdim yapmaya cevaz vermişledir. İbn Abbas hadisini görmezden gelerek akli kıyasla buna cevaz vermişlerdir.

Diğer durumlarda cem':
Hanbeliler hastalık dışındaki bir takım özürleri de cem' sebebi olarak kabul ederler. Mehne binti Cahş'ın Hz. Peygamberden iztihaze durumuyla ilgili sorduğu fetvayı dayanak olarak getirirler. Sahibu's-selesi (prostat rahatsızlığı) de buna kıyas ettiler.

İhtiyaç durumunda cem':
Yukarıda geçen durumlar dışında ihtiyaç durumunda cem'in yapılabileceğini söyleyen beşinci görüş, delil olarak ibn Abbas hadisini getirirler. (**أن النبي (ص) صلي بالمدينة سبعا و ثمانيا الظهر و العصر و المغرب و العشاء**)
Bunun yanında (**جمع بين الظهر و العصر و المغرب و العشاء بالمدينة من غير خوف و لا مطر**) hadisini de delil olarak getirirler. İbn Abbas'a bundan maksadın ne olduğu sorulduğunda 'ümmetine kolaylık murad etmiştir' cevabını vermiştir.
İbn Abbas'ın Basra valisi olduğu dönemde hutbe verirken sebepsiz yere öğle ile ikindiyi cem' etmesini de delil olarak getirirler.

- Buradaki cem'i, cem'-i Sûriye hamletmek doğru olmaz. Çünkü böyle yapacak olursak insanlara ekstra sıkıntı getirilmiş olur ki peygamber ümmetinden sıkıntıyı gidermek için böyle yapmıştır.
- Şari'in, Arafat ve Müzdelife'deki cem'i getirme sebebi ümmetin dua ve hutbe ile daha çok meşgul olmalarını istemesidir. Dolayısıyla İbn Abbas da bu sebepten ötürü hutbeden sonra cem' yapmıştır. (Bugünkü meetingleri buna kıyas yapabiliriz.) Buna binaen huy ve adet haline getirmemek şartıyla ihtiyaç halinde cem' yapılabilir.

Delillerin Kritiği
<u>Cumhurun delillerine itirazlar:</u>

1. Mu'az hadisine baktığımızda bunu sadece Kuteybe rivayet etmiştir. Bu hadisle ilgili hadisçiler beş görüş belirtmişlerdir: a. Tirmizi hasen ve garip olduğunu b. ibn Hıbban mahfuz-sahih olduğunu c. Ebû Davud münker olduğunu d. İbn Hazm munkatı' olduğunu e. Hakim mevzu olduğunu söyler.

İlim ehli nezdinde İbn Abbas hadisinin, Ebi Zübeyr, Ebi Tufeyl, Mu'az tarikinde ise cem'-i takdim olmadığı bilinmektedir. Tüm bu ihtilaflar önümüzdeyken bu hadisin hüccet olma değerini yitirdiği söylenebilir. Aynı zamanda İbn'ül-Kayyım'ın bu hadisi destekleme mahiyetinde getirdiği diğer hadisler, bu hadisin zayıflığını ortadan kaldırmaz.

Hadisin ravilerinden olan Hüseyin b. Abdullah hakkında Ebû Hatim, zayıf olduğunu ve hadisleriyle ihticac edilemeyeceğini; İbn Ma'in de aynı şekilde ravinin zayıf olduğunu belirtir. Ahmed b. Hanbel de hadisleri arasında münker vardır demiştir. Nesai hadisi metruktur der. İbn Hıbban mürseli ref' etmek suretiyle hadisleri kalb eder demiştir. İllet bakımından da bunlar kafidir.

2. Seferde cem' hususunda İbn Abbas'tan rivayet edilen hadisin ravileri arasında Hüseyin b. Abdullah'ın olması, hadisle ihticac edilemeyeceği hususunda yaterli bir durumdur. Nitekim bu ravi hakkında gerekli açıklamalar yukarıda yapılmıştır.
3. Getirilen tüm hadisler cem'-i hakikiye değil cem'-i Sûriye delalet eder.
4. İbn Abbas'ın Basra'daki hutbe meselesine gelince, hadisi rivayet eden şeyhayn, Amr b. Dinarın şöyle dediğini belirtirler: ''Ey Ebi Şe'sa'! Ben onun öğleyi geciktirip ikindiyi de erken vakitte, akşamı da geciktirip yatsıyı erken vakitte kıldığını zannediyorum.''
5. Cem'e delalet eden hadislerin hepsini cem'-i Sûriye hamletmemiz İbn Mes'ud'un yeminle getirdiği hadisteki yeminine yardımcı olur ve bu husustaki şüpheler de düşer.
6. Hadislerde geçen lafızlara baktığımızda bu lafızlar bile bizim söylemimizi kuvvetlendirir. Şöyle ki: Enes hadisinde (حتي يدخل أول وقت العصر) ve İbn Ömer hadisinde (حتي غاب الشفق) lafızları geçmektedir. Bizim bunları yakın manaya hamletmemiz mümkündür. Nitekim Kur'n-ı Kerim'de (فـ إذا بلغن أجلهن) ve (كتب عليكم إذا حظر أحدكم الموت) geçmektedir. Müfessirler ayetteki manayı ma'na'l-mukarebe olarak alırlar. Çünkü iddet bittikten sonra dönme söz konusu olamaz. Dolayısıyla biz de hadislerdeki lafızları 'ikindi vakti girene kadar geciktirdi' şeklinde mukarebe manası vererek meseleyi çözüme kavuştururuz.
7. Hattabi hadislerin cem'-i Sûriye hamline cevap olarak şöyle der: şayet bunu cem'-i Sûriye haml edecek olursak insanlara daha fazla meşakkat vermiş oluruz. Çünkü vakitlerin başı ve sonunu havas bile idrak edemezken avam nasıl idrak etsin.
8. Şevkani buna başka şekilde cevap verir: Şari' namazlar için hisle idrak edilebilecek belirli vakitler koymuştur. İnsanlar bu vakitleri kolayca bilebilir.
9. Zeyla'i de şöyle der: Allah kimseyi cem'-i sûri yapma hususunda zorlamaz. Kişiye düşen namazı vakti içinde kılmaktır. Vaktin sonunu bekleyip de şüpheye düşmekten korkuluyorsa vakti içinde kılınması gerekir. Geciktirip kılmak vacip de değildir. Cem'-i sûri işini gölgeyi iyi hesaplayabilen işin ehli insanlar yapsın, bilmeyen yapmasın.

<u>Hanefilere getirilen eleştiriler:</u>

1. Vakitleri bildiren hadisler ve tefrid hadisi has değil ‘âmdır. Bizim getirdiğimiz hadisler ise sefere hastır. Kural şudur: Âm ile has karşı karşıya gelince has alınır. Bu durumda kaidenin tersi alınamaz.

Cevaben: Kural şudur: Eğer âm ve has tearuz edecek olursa tercih anında hüküm yasaklayana tahsis edilir. Cem’i yasaklayan âm, mubah kılan ise hastır. Biz de kural gereği yasaklayanı alırız. Aslında sizin has dediğiniz deliller, ‘am delillerle tearuz edecek kuvvette değildir. Buna rağmen getirdiğiniz delillere değer atfederek karşılaştırma yaptık.

2. Hanefilerin getirdiği İbn Ömer hadisi hem merfu’ hem mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Bir hadis bu şekilde rivayet edildiğine göre ihticac edilmesi gerekir. Eğer hadisi sahih kabul edecek olursak, aynı İbn Ömer’den cem’ yapıldığına dair sahih ve sarih hadisler de gelmektedir. Bu durumda ya bu rivayeti reddederiz veya diğer rivayetlerle birlikte te’vil edip kabul ederiz.

Cevaben: Dediğiniz doğrudur. Hadis merfu’ ve mevkuf olarak rivayet edilmiş ise ihticac gerekir. Bu durumda biz diğer rivayetleri cem’-i Sûriye hamledeceğiz. Çünkü İbn. Ömer’in diğer rivayetlerini cem’-i Sûriye hamletmek, İbn Ömer’in peygamberi yolculukta namazları cem’ ettiğini görmeden rivayet etmesinden daha evladır.

3. İbn. Mes’ud yeminle cem’ olmadığını belirtirken, diğer rivayetler ise var olduğunu göstermektedir. Bir şeyin varlığı ve yokluğu ile ilgili deliller karşı karşıya geldiğinde, var olduğunu kabul edern deliller alınır.

Cevaben: Eğer deliller arasında tearuz varsa isbatı, nefye takdim ederiz. Oysa burada tearuz yoktur. Bu delillerden cem’in varlığını ispat edenlerle, yokluğunu ispat edenler arasında tearuz yoktur. Çünkü biz zaten cem’in varlığı ile ilgili delilleri cem’-i Sûriye hamlederek bu taruzu ortadan kaldırmış oluyoruz.

Sonuç:

Beş vakit namazı, kendileri için belirtilen sınırlar/vakitler içerisinde ayrı ayrı kılmak bu işi yapmanın en yüce hikmetidir. İbadetler bu vakitler içerisinde yapılmadığında şari’in maksadı kaybolmuş olur. Bize düşen namazları vakti içinde kılmaktır. Öyleyse normal vakitlerine muhalefet ederek, namazları cem’ edecek olanlar için eldeki delilin şüphe götürecek yönünün bulunmaması gerekir.

6. ÇOCUĞUN MALINDAN ZEKÂT VERİLMESİ

Alimler bilinen şartlarıyla Müslüman, hür ve akıl-baliğ olan herkese zekatın farz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Fakat çocuğun malında zekatın farz olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir.

1. Maliki, Şafi’i, Hanbel ve cumhur-u ulema çocuğun malından zekat vermenin gerekli olduğunu belirtirler. Çünkü zekat, mala taalluk eden mali bir ibadettir.

İbn Mes’ud, Servi ve Evza’i zekatın vacip olduğunu fakat çocuğun ve delinin zekatını velisinin hesaplayacağını , çocuk buluğa (rüşd yaşına) erdiğinde veli zekatını ona hatırlatır. Çocuk dilerse verir, dilerse vermez.

2. Ebû Hanife maşiye ve nakitlerde zekatın farz olmadığını, tarım ürünleriyle alakalı olarak öşür gereken zirai ürünlerde ve fıtır sadakasında zekatın büyükler gibi farz olduğunu belirtir.

3. İbn. Şübrüme zahiri mallarda gerektiğini, Batıni mallarda ise gerekmediğini belirtir.

4. Hasan el-Eş’ari, Sa’d b. Müseyyeb, İbn Cübeyr ve Neha’i gibi alimler de kesinlikle zekatın farz olmadığını söylerler.

Görüşlerin Delilleri:

Hanefiler:

Hanefiler kitap, sünnet ve akli deliller getirirler.

1. Kitaptan delilleri: **خذ من اموالهم صدقة تطهرهم و تزكيهم بها**

Temizlenme günahkar kimseler için geçerlidir. Oysa çocuğun günahı yoktur.

2. Sünnetten delilleri:

a. رفع القلم عن ثلاثة عن الناءم حتي يستيقظ و عن الصبي حت يحتلم وعن المجنون حتي يعقل

b. İbn. Mes’ud’dan rivayet edilen hadis. ليس في مال اليتيم زكاة

3. Akli delilleri:

a. Zekat diğer ibadetler gibi mahza ibadettir. İbadetler imtihan için emredilmiştir. Çocuk ise sorumlu olmadığı için imtihan edilemez.

b. Alimler her ibadet için niyetin şart olduğunu belirtirler. Niyetin ilk şartı da buluğdur. Çocukta buluğ olmadığına göre niyet gerçekleşmez. Niyet olmazsa da ibadet olmaz.

c. Alimler zekatın farz olması için kişinin malında tam mülkiyet ve tasarruf yetkisinin olması gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. Çocuğun mülkiyeti tam değildir çünkü teberru yapamaz. Tıpkı mükateb kölenin malındaki tasarrufu gibi.

Cumhur: Cumhur sünnet ve akli delil getirirler.

1. Sünnetten delilleri: ألا من ولي يتيما له مال فليتجر فيه و لا يتركه حتي تأكله الصدقة

Hz. Ömer, ancak farz olan işlerde velinin tasarruf yetkisi olduğunu belirtir. Zekat da farzdır. Bu nedenle veli farz olan zekatı onun malından verebilir.

2. Kıyastan delilleri: Hanefilerin ortaya koyduğu zekat verilecek mallar hususundaki taksimi yanlıştır. Çünkü zekat mala taalluk eden bir ibadettir.

* Bunun yanında veli, nasıl ki çocuğunu evlendirebiliyorsa onun malından mehrini de verir.

* Yine veli, çocuğun telef ettiği malın tazminini de çocuğun malından yapar.

* Nafaka sıralamasında çocuğun bakmakla yükümlü olduğu kişilere veli yine çocuğun malından verir.

* Zekat, nass ve icma ile kullar için bir haktır. Şöyle ki:

- Kur’an’da إنما الصدقات للفقراء ، و فيأموالهم حق للساءل و المحروم ، و الذين في اموالهم حق معلوم للساءل و المحروم buyrulmaktadır. Ayetlerde geçen ‘lam’ ihtisas anlamındadır ve zenginliğe delalet eder.

- Üzerine zekat farz olan kimse, zekat verme günü geldiğinde malının tamamını fakirlere teberru etse ve bunu yaparken de zekat niyeti olmasa icma’ ile o kimseden zekat borcu düşer. Dolayısıyla niyet çok da önemli değildir.

Delillerin Kritiği

Hanefilere:

- Zekatın günahlardan temizlenme sebebi olduğunu söylüyorsunuz. Bundan şu netice çıkar: bir adamda günah varsa zekat farz, günah yoksa zekat farz değildir. Bu anlaşılacak bir durum değildir. Zekatla, kastedilen başka amaçlar da vardır. Fakirlerin ihtiyacını gidermek gibi. Bu da zekat vermekle günahların temizlenmesi gibi başka bir sebep olabilir. Onun için zekatı tek sebebe indirgemek yanlıştır.
- رفع القلم عن ثلاثة عن الناءم حتي يستيقظ و عن الصبي حت يحتلم وعن المجنون حتي يعقل hadisine gelince bu hadisten maksat kişiden tamamen uhrevi sorumluluğun kaldırılmasıdır. Eğer dünyevi sorumluluk kaldırılmış olsaydı çocuk ve delinin her yaptığının tazmininin karşılanmaması gerekirdi. Siz günahın kaldırılması vücubiyetin de kaldırılmasını ifade eder derseniz biz ona katılırız. Fakat şari’ zekatın ödenmesini çocuktan değil velisinden istemektedir. Öyleyse bu da diğer telef olan malın tazminatlarındaki gibidir.
- ليس في مال اليتيم زكاة Bu hadisin ravilerinden olan Leys zayıftır. Getirdiği hadisler hüccet olmaz.
- Aynı hadisin İbn Abbas rivayetindeki ravilerinden olan İbn. Lühey’a daha önce geçtiği gibi zayıftır ve getirdiği hadisle ihticac olunmaz.
- Getirdiğiniz birinci akli delile gelince ibadetler mali ve bedeni olarak ikiye ayrılırlar. Allah da insanları bunlarla imtihan eder. Bedeni ibadetleri bizzat şahsın kendisi yerine getirir. Mali ibadetler ise niyabet yönüyle de olsa karşı tarafa ödenmesi gerekir. Zaten çocuğa veli atanma sebebi de mali ibadetleri yarine getirmedir.
- İkinci akli gerekçeniz olan niyet meselesine getirilecek itiraza gelince, Allah çocuktan değil, çocuğun tüm sorumluluklarını üstlenen veliden niyet ister. Velinin niyeti çocuğun niyeti sayılır.
- Mülkiyet meselesine gelince çocuk malında tam mülkiyete sahiptir. Çocuğun malından teberru yapamama sebebi kendi lehine malını kullanamayacağı şüphesindendir. Bunun yanında mükateb kölenin durumu ile sabi çocuğu kıyaslamak kıyas ma’a’l-farıktır.

Burada çocuk, parası olmasına rağmen harcayamıyor. Mükateb köle ise kazandığı anda parası taksitlerine gitmektedir.

Cumhur:

* ألا من ولي يتيما له مال فليتجر فيه و لا يتركه حتي تأكله الصدقة Hadisin ravilerinden olan Müsenna b. Sabah zayıftır, hüccet kabul edilmez. Fakat Nevevi, bu hadisi Şafii ve Beyhaki'nin Yusuf b. Mahik'ten sahih senedle rivayet ettiklerini söyler. Mahik de tabiidir ve mürsel olarak bunu rivayet etmiştir. Mürsel hadis Şafi'ilerce delil olarak kabul edilmezken, mürselin sahabeden geldiği sabit olur ve umum delillerle örtüşürse kabul edilir.

* Zekatı öşür, fıtır ve sadaka ile kıyas, kıyas ma'al-farıktır. Bunlardan bir kısmında masraf vardır. Diğer bir kısmında ise ibadet anlamı yoktur. Bizim burada konuştuğumuz ise ibadettir. İbadet olan bir şeyi ibadet olmayanla kıyas kıyas ma'al-farıktır.

Sonuç: Zekatın sebebini sadece günahları temizlemeye hasretmek doğru değildir. Şari' bundan başka sebepler de ortaya koymaktadır. Fakirlerin ihtiyaçlarını karşılama, sosyal dengeyi, adaleti sağlamak gibi. Nitekim bu sebeplerden dolayı da zekat farz kılınmış olabilir.

Ziraat ve diğer malları birinin elde edilmesinde zorluk var, diğerinin elde edilmesinde zorluk yok diye yapılan ayrım bunu ileri sürenleri haklı çıkarmaz. Nitekim yarın çıkar da birisi bu söylenilenin tam tersini söylerse bu iki dayatma arasındaki ayrımın doğru olmadığını nasıl anlayacağız.

HADİS USÛLÜ

Mütekaddimin Uleması

1- er-Ramehürmüzi: el-Muhaddisul-fasıl beyne'r-Ravi ve'l-Vai
2- Hakim en-Nisaburi : Marifetü ulumi'l-Hadis
3- Hatib el-Bağdadi : el-Kifaye fi'ilmi'r-Rivaye

Müteahhirin Uleması

4- Kadi Iyaz : el-İlma' ila Marifeti usüli'r-Rivaye ve Tefsiri's-Sema'
5- eş-Şehrezuri :(Mukaddimetü ibnü's-Salah): Ulumu'l-Hadis
6- Nevevi : et-Takrib ve't-Teysir
7- Ebu'l Fida İsmail b. Kesir : İhtisaru Ulumu'l-Hadis
8- İbn Hacer el-Askalani : Nuhbetü'l-Fiker
9- Celaleddin es-Suyuti : Tedribü'r-Ravi
10- Cemaleddin el-Kasımi : Kavaidu't-Tahdis
11- Tahir el-Cezairi : Tevcihu'n-Nazar ila ilmi'l-Eser
12- Muhammed el-Beykuni : Manzumetü'l-Beykuniyye

***Hadis**:* (حدث) kökünden gelir

İstilahta: Hz. Peygamberin söz, fiil, takrir ve vasıflarına denir. Vasıftan maksad; sıfat-ı ahlakiyyesidir. Aynı zamanda bu vasıfların dışarıya yansımış şeklidir.

Üsul: "Asıl"ın cemidir. Bir işin aslı, kökü, kaynağı demektir.

İstılahta: Hadisleri seçme, toplama konusunda tutulan yol, belirlenen yöntem, tabi olunan metoddur. Amaca götüren yoldur.

Usul: Sened ve metnin durumlarını anlamaya yarayan birtakım kurallardır.

Usulu'l-Hadis: Aynı zamanda ilmi Usulu'l-Hadis ve ya Dirayetu'l-Hadis anlamına da gelir.

Konusu: Red ve Kabul açısından sened ve metindir.

Faydası: Hadislerin sağlamını çürüğünden ayırt etme gücü kazandırır.

Hadis anlamına gelen terimler:

Haber: - Hadisle müteradiftir
- Peygamberden gelene hadis, başkalarından gelene haber denir
- Haber, hadisten daha geniş anlamlı olur, aralarında umum-husus ilişkisi vardır.

Eser: - Hadisle müteradiftir

- Sahabe ve tabiine nisbet edilen söz ve fiillerdir.

İsnad: - Sözü söyleyene nisbet etme, dayandırma

- Metne ulaştıran ravi zinciri (sened manasında)

Sened: Sözlükte “dayanak” anlamına gelir. Metne ulaştıran ravi zinciridir.

Metin: Sözlükte “yüksek yer”, “dağların sırtı” manasına gelir.

İstilahta: Senedin kendisine ulaştığı söz manasındadır.

Müsned: Bir şeyi bir yere dayandırma

İstilahta: - Her bir sahabenin rivayetlerini bir araya toplayan kitaplar

- Senedinde hiçbir kopukluk olmadan Peygambere ulaşan merfu hadis
- Sened, senedi belirlemek anlamlarına gelir

Müsnid: Hadisi senedi ile rivayet eden kişi

Muhaddis: Hadis ilmini rivayet ve dirayet olarak kavrayan, gerek rivayetler gerek ravilerin çoğu hakkında bilgi sahibi olan kişidir.

Hafiz: - Muhaddisle müteradiftir

- Muhaddisten daha üst dereceye sahip olup, her bir tabakada bildikleri bilmediklerinden çok olandır.

Hakim: Tüm hadisleri ravileriyle bilen kişidir.

Mütevatir haber:

Yalan üzerine birleşmeleri adeten mümkün olmayan ve sayısı tahdit edilemeyen bir kalabalık tarafından rivayet edilen haber.

- Şartlarıyla birlikte ilm-i yakin ifade eder.

Şartları:

- Rivayet edilen haber duyu organlarına dayalı olacak (Mahsus)
- Bir çok yolla rivayet edilecek
- Yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluk tarafından rivayet edilecek

Hükmü: Makbuldur, kesin bilgi ifade eder, amel edilir.

Lafzi mütevatir: En az on kişi tarafından lafızlarıda aynı olarak rivayet edilen hadistir.

Manevi mütevatir: Lafzı farklı ola bilir, fakat manası bir yerde birleşir.

Meşhur haber:

Her tabakada en az üç kişi tarafından rivayet edilen hadistir (3-10). Bir görüşe göre buna ***müstefid*** (مستفيض) de denir.

Müstefid: Senedinin başı ile sonu eşit olan hadistir. Meşhur ile arasında umum-hususluk ilişkisi vardır. Meşhur daha ‘amdır.

Aziz haber:

Her tabakada en az iki kişi tarafından rivayet edilen hadistir. Bu şekilde isimlendirilmesi ya az bulunduğu için ve ya başka isnadla geldiği için kuvvetlenmesi dolaysıyladır.

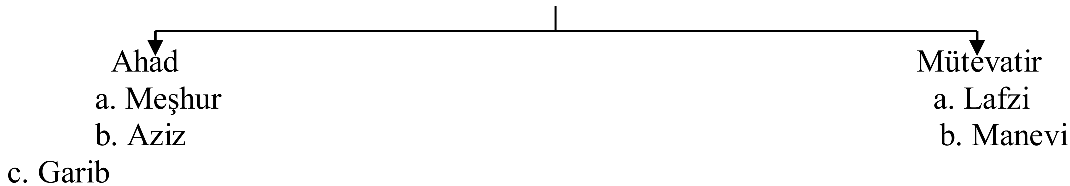
Garib haber:

Tek ravinin rivayet ettiği hadistir.

Birincisi hariç diğerleri Ahaddır. Her birine Haberi vahid denir. *<u>Haberi vahid</u>, mütevatirin şartlarını taşımayan haberdir.*

Hadisin bize ulaşma yolu ile taksimi

Haber

Ahad	Mütevatir
a. Meşhur	a. Lafzi
b. Aziz	b. Manevi
c. Garib	

Ahad Haberler ve Kısımları:

- Makbul ve Merdud olmak üzere iki kısma ayrılır.

- Makbul, Cumhura göre ameli gerektiren haberlerdi. Merdud, ise ravisinin doğruluğu kabul edilmeyen haberlerdir.

- Ahad haberler içerisinde bazen mevcut karineler sebebiyle ilmi nazariyi ifade eden haberler de yer alır.

Ferdi Mutlak:

Garabetin senedin sahibi tarafında (ashabda) olması şekline denir. (Peygamberin velaın satışını yasaklayan hadisi)

Ferdi Nisbi:

Garabetin senedin ortasında olması şeklidir. Nisbi denmesi, teferrüdün muayyen bir şahsa nisbetle hasıl olmasındandır.

MAKBUL HABERLER

Sahih Haber:

Adalet ve zabtı tam raviler tarafından nakledilmiş senedi muttasıl, illetli ve şaz olmayan habere *sahih lizatihi* denir.

Bazı kusurları sebebiyle kabul sıfatının en üst derecesine şamil olamaz fakat turukunun veya isnadının çokluğu gibi bu kusurları izale eden bazı hususiyetleri bulunuyorsa buna da *sahih liğayrihi* denir.

Hasen Haber:

Hasen lizatihi: Ravilerden birinden zabt yönünden eksiklik olan hadistir.

Hasen liğayrihi: Tavkkuf olunan bir hadiste kabul tarafını tercih ettiren bir karine varsa buna da hasen liğayrihi denir.

Hasen, turukunun çoğalmasıyla sahih olur. Dinde delil olması yönüyle sahih gibidir.

Sahih Hadislerin Dereceleri:

a. Buhari ve Müslimin ortaklaşa kitaplarına aldıkları hadisler.
b. Buhari'nin yalnız başına rivayet ettiği hadisler.
c. Müslim'in yalnız başına rivayet ettiği hadisler.
d. Kitaplarına almadıkları halde ikisinin şartlarına uygun düşen hadisler.
e. Yalnızca Buhari'nin şartlarına uygun düşenler.
f. Sadece Müslim'in şartlarına uygun düşenler.
g. İkisinin dışındaki hadisçilerin sahih dedikleri hadisler.

Muhkem-Muhtelif:

Bir habere muhalif bir haber gelmezse, bu habere muhkem denir.

Eğer çelişki sıhhat bakımından kendisi gibi bir hadisle olursa ve ikisini de cem edecek imkan varsa buna *muhteliful-hadis* denir.

Nasih-Mensuh:

Birbirine zıt manalı hadisleri cem etme imkanı olmazsa, sebebi-vürud tarihlerine bakılır. Sonradan varid olan *nasih*, diğeri *mensuh*dur.

Eğer muhalif iki hadisin vürud tarihleri bilinmezse, yani nesih yapamazsak birini diğerine tercih ederiz.

Not: Zahiri manaları birbirine zıt olan hadisler hakkında yapılacak işlem şu sıraya göre yapılır.

- Eğer iki hadis cem edilebilirse, cem yapılır.
- Cem mümkün olmazsa vürud tarihine bakılarak nasih-mensuh bulunur.
- Bu da mümkün olmazsa, ikisinden biri tercih edilir.
- Tercih de mümkün olmazsa, hadislerle amel edilmez. Tevakkuf edilir.

MERDUD HABERLER

Ravi düşürülmesi veya ravi hakkında olumsuz görüş beyanıyla olur.

İsnaddan ravinin düşmesi ya musannıf tarafından senedin başından olur veya isnadın sonunda tabiiden sonra veya başka yerlerde olur.

Muallak:

İsnadın başında ravisi düşmüş olan habere denir. (Musannıfa en yakın olan düşürme)

Mürsel:

Senedin sonunda tabiden sonraki ravisi (sahabe) düşen haberdir. Mürselin şekli yaşça ister büyük ister küçük olsun bir tabiinin "Resulullah şöyle dedi", "şöyle yaptı" diyerek hadisi nakletmesidir.

Şu beş vasıftan birinin değişikliğe uğramasıyla hadisin rütbesi de değişikliğe uğrar.

a. Senedin muttasıl olması
b. Ravilerin adaleti
c. Ravilerin zabtı
d. Şaz olmama
e. İlletten hali olma

Hadiste ziyade:

Kendisinden daha sika bir ravinin rivayetine ters düşmediği sürece ravilerinin metinde ziyade yapmaları makbuldur.

Mahfuz, Şaz:

Bu ravinin hadisine zabt fazlalığı, adet çokluğu veya diğer tercih sebeplerinden birisi dolayısıyla kendinden daha üstün bir başka ravi yönünden muhalefet olursa, daha üstün olana *mahfuz*, mukabiline de *şaz* denir.

Maruf, Münker:

Bir zayıf, bir sıka ravinin rivayetinde sika olanın rivayetine *maruf*, zayıf olanın rivayetine *münker* denir. Münker şazdan daha zayıftır.

Mutabi, Şahid, İtibar:

Senedin ortasında bir garabet olup, başka bir senedle gelen haber de onu desteklerse buna *mutabi* denir.

Bir başka sahabenin hadisinden rivayet olunan ve hem lafız hem mana veya sadece mana yönünden öbürüne benzeyen bir metin bulunursa, buna *şahid* denir.

Ferd olduğu zannedilen bir hadisin mutabii bulunup bulunmadığının anlaşılması için yapılan araştırmaya da *itibar* denir.

Mudal, Munkatı:

Peşpeşe iki veya daha fazla ravisinin düştüğü hadise *mudal* denir. İki veya daha fazla ravisinin peş peşe değil de ayrı-ayrı yerde olursa, buna da *munkatı* denir.

Seneddeki kopukluk açık veya kapalı olabilir.

Açık olursa: ravi ile rivayet ettiği kişi arasında asır bakımından fark olması şeklinde olur. Tarih kitaplarına ihtiyaç var.

Kapalı olursa: bu düşmeyi de ancak hadis isnadında ve isnaddaki illetlere vakıf mütehassıs imamlar anlar.

Müdelles:

Gizli olan düşmeye denir. Müdelles hadis, müdellis ile hadisi isnad ettiği kimse arasında karşılaşma ihtimalinin bulunduğuna delalet eden (عن) (قال) gibi rivayet sıralarından biri ile nakledilir.

Aynı şekilde *mürseli-hafi* denilen hadisin hükmü de aynen müdelles gibidir. *Mürsel-i hafi,* muasırı olup da birbirleriyle karşılaşmayan ve aralarında bir vasıta bulunan kimseden rivayet edilen hadistir.

Ta'n: (Ravilerde)

1. *Kizb:* Hz. Pergambere bilerek yalan söz isnad etme.
2. *İttiham bil kizb:* Hadisin İslami kaidelere aykırı olup, ravinin yalancılıkla itham edilmesi
3. *Fahşi-Galat:* Çok yanlış, hata yapması.
4. *Gaflet:* Dalgın olması, unutması.

5. *Fısk:* Küfür derecesine varmayan fiil ve sözlerinden ötürü
6. *Vehm:* Vehm sahibi olup, tevehhüm yoluyla rivayet etmesi.
7. *Muhalefet:* Ravinin sika ravilere muhalif rivayeti.
8. *Cehalet*: Ravinin durumunun bilinmemesi, meçhul kalması.
9. *Bidat:* Dinle ilgili bir hususun hilafına sonradan ihdas olunan bir şeye itikad etme.
10. *Suul-Hıfz:* Ravinin kötü hafıza sahibi olması.

Mevzu: (Kizb)

Peygamberin hadisi olarak rivayet edilip ravisi kizble ta'n olunan haberdir. Hadisin uydurulmuş olduğu bazen uyduranın ikrarıyla bilinir. Hadisin uydurma olduğunu gösteren karinelerden biri de ravinin halidir. Hadisin uydurma olduğu bir de mervinin halinden anlaşılır. Ya nassa, ya mütevatir sünnete, ya icmaa veya akla aykırı olur.

Metruk: (İttihamu'r-Ravi bi'l-Kizb)

Ravisi yalancılıkla itham edilen ve merduddan sayılan haberdir.

Münker: (Fahş-i Galat, gaflet, fısk)

Fahş-i galat, gafleti çok, fıskı zahir olan kimselerin rivayetlerine denir.

Muallel: (Vehm)

Mürsel veya Munkati bir hadisin muttasıl olarak rivayeti. Bir hadisin bir başka hadise idhali vb. hadisi zaafa uğratan ancak, pek çok tetebbuda bulunarak ve pek çok isnad toplamak suretiyle bilinebilen birtakım rivayet vehimlerinde bunlara delalet eden karineler yardımıyla ravinin vehmi anlaşılacak olursa, bu hadise *muallel* denir.

Müdrec: (Muhalefet)

İsnadın sevki esnasında vaki bir değiştirme (senedde olmayan birini oraya dahil etme gibi) sebebiyle meydana gelirse, buna *müdrecü'l-isnad* denir.

Kısımları:

1. Bir grup çeşitli isnadlarla bir hadis rivayet eder. Bir başka ravi hadisi bunlardan nakleder. Fakat tüm isnadları bu isnadlardan biri üzerinde toplar ve isnadlar arasındaki farkları belirtmez.

2. Bir ravide bir isnadla aldığı hadisin bir kısmı, bir başka isnadlada tamamı vardır. Bir başka ravi bu hadisi tam olarak ilk isnadla ondan rivayet eder.

3. Ravide iki mühtelif isnadla iki muhtelif metin bulunması, bir başka ravinin bu iki hadisi isnadlardan biriyle veya iki hadisten birini kendine has isnadla rivayet etmesi ve diğer hadisten birincisinde bulunmayan şeyleri buna ilave etmesidir.

4. Ravinin isnadı söyledikten sonra metni söylemeden arada başka bir şey söyleyip işitenlerin buna birşey ilave etmesi, onlardan da işitenlerin bu sözün metinden olduğunu zannederek ondan rivayet etmeleridir.

Müdrecu-l metn:

Metinden olmayan sözlerin ona idhal edilmesidir. Bu derc genelde hadisin sonunda mevkuf denilen sahabe sözlerinin merfu denilen Pegamberin sözlerine atfıyla meydana gelir.

Maklub: (Muhalefet)

Muhalefetin isimlerde takdim-tehirle olmasına denir. Örnek: Murre b. Ka'b → Ka'b b. Murre. Kalb ravilerde olduğu gibi metindede olabilir.

Muhalefet isnadın ortasında bir ravi ziyadesiyle olursa, böyle hadislere *el-Mezid fi Muttasıl'il-Esanid* denir.

Muztarib: (Muhalefet)

Muhalefet ravinin ibdaliyle olur ve iki rivayetten birini diğerine tercih etmek mümkün olmazsa, bu hadislere *muztarib* denir.

Metindeki kelimeyi veya senedeki raviyi değiştirme şeklinde olur. Bu ibdal, imtihan etmek amacıyla kasden yapılır.

Musahhaf, Muharref: (Muhalefet)

Yazı şeklinin aynen kalıp, bir harfin veya bazı harflerin değişip bu değişikliğin de noktaya nisbetle olması halinde, böyle hadise *musahhaf* denir.

Yazının şeklindeki değişikliğe nisbetle olursa buna *muharref* denir.

Metin şeklini kasden değiştirmek caiz değildir. Metni ihtisar etmek, lafzı müradifi olan lafızla değiştirmek, ancak manayı bozacak şeyleri ve lafızların manalarını bilen kimseler için caizdir.

Lafzın az kullanılması sebebiyle mana açık olmazsa, garib kelimelerin şerhi hususunda tasnif edilmiş kitaplara ihtiyaç vardır. (Garibu'l-hadis)

Cehalet:

Ta'n sebeplerinden olan cehalet iki sebebe dayanır.

1. Ravinin isim, künye, lakap gibi birçok sıfatları bulunup, bunlardan yalnız biriyle şöhret kazandığı halde bir maksaddan dolayı meşhur olmayan bir isimle zikredilmesidir. Bu konuda açıklayıcı eserler tasnif edilmiştir.

2. Az hadis rivayet eden kimselerden olması dolayısıyla kendisinden az hadis alınmasıdır. Bu konuda da "Vuhdan" denilen kitaplar tasnif edilmiştir.

Cehaletin bir başka sebebi de ravinin kendisinden rivayet eden bir başka ravi tarafından ihtisar olsun diye isminin zikredilmemesi (عن فلان) gibi ibarelerin kullanılmasıdır. Bu konuda da mübhemleri anlatan eserler yazılmıştır.

Mübhem hadisler, mübhem bırakılan şahıs tadil lafızlarıyla anılsa bile kabul edilmezler.

Eğer ravinin ismi zikredilir, bir ravi de ondan rivayetinde tek kalırsa bu şahsa *mechulu'l-ayn* denir.

Eğer o kimseden iki veya daha fazla kişi rivayet eder, fakat güvenilirliği açıklanmazsa bu şahsa *mechulu'l-hal* denir. Bu türde gelen hadise de *mestur* denir.

Bid'at:

Ta'n sebeplerinden biridir.

- Ya ravinin küfrü gerektiren bir şeye inanmasıyla mükeffir olur veya sahibini fıska götürür.
- Sahibini küfre götürecek bidata sahipse cumhur kabul etmez
- Kendi fıskına davet eden değilse, kabul edilir.
- Ravi, bidatını destekleyecek bir şey rivayet ederse, muhtar görüşe göre reddedilir.

Su'i Hıfz:

Ta'n sebeplerinden biridir. Hatalarının savablarından az olmasıdır. İki kısımdır.

a. Su'i hıfz ravinin tüm hallerinde görünürse hadisi Şazdır.

b. Su'i hıfz sonradan arız olursa (yaşlılık, itimat ettiği kitapların kaybolması gibi) bu raviye *muhtelit* denir.

Su'i hıfz olan bir raviye kendisi gibi veya kendisinden üstün muteber bir ravi mutabi olursa, keza mestur (hali mechul) mürsel (sahabeyi atlayan) Müdelles (şeyhini gizleyen) yine muteber bir ravi tarafından mutabaat olursa bunların merdud olan hadisleri toplu halde hasen liğayrihi olur.

İSNAD

İsnad metne götüren yoldur. Metin, isnadın son bulduğu sözdür. Buna göre isnad, ya Rasulullahta nihayet bulur ve onun sözlerinin ya sarahaten veya hükmen olmasını iktiza eder. Bu hadis ya Peygamberin sözü ya fiili veya takriridir.

Merfu: İsnadı Peygamberde son bulan hadise denir.

Mevkuf: İsnad, Peygamberde son bulduğu gibi sahabide de nihayet bulur. Sahabeden nakledilen haberler ya Peygamberin sözü, ya fiili veya takriridir.

Sahabi: Peygambere mümin olarak mülaki olan, araya irtidat girse dahi Müslüman olarak ölen kimsedir.

Maktu: İsnadın tabiide son bulduğu hadistir.

Tabii: Mümin olarak sahabeye mülaki olan kimsedir. Tabiinden sonra gelen (tebei tabiin) hadis de maktu sayılır.

Hadisçiler arasında Mevkuf ve Maktu hadise *eser* de denir.

Müsned: Zahiri muttasıl bir senedle gelen sebebe merfuuna denir.

Ali ne Nazil isnad:

İsnad, teşkil eden ravi sayısı, aynı hadise ait diğer bir isnadın ravi sayısına nisbetle az olursa ve bu az ravi ile isnad Peygamberde nihayet bulursa *uluvvi mutlak* yüksek sıfat sahibi imamlardan birinde son bulursa *uluvvi nisbi* denir.

Uluvvi nisbinin birçok çeşidi vardır.

a. *Muvafakat:* Musannıflardan birinin şeyhine o musannıfa ulaşan yolla değil bir başka yolla ulaşmaktır.

b. *Bedel:* Musannıfın şeyhinin şeyhine aynı yolla ulaşmasıdır.

c. *Musavat:* İsnadın sonuna kadar ravi sayısının musannıflardan birinin isnadındaki ravi sayısına eşit olmasıdır.

d. *Musafaha:* Musannıfın talebesiyle olan musavattır.

HADİS RAVİLERİ VE RİVAYET ŞEKİLLERİ

Rivayetü'l-Akran - Müdebbec:

Şeyh ile ravi yaş bakımından aynı olup görüşme imkanı da bulmuşlarsa bura *akran rivayeti* denir.

Akran ravi ile şeyh birbirinden rivayet ediyorsa buna *müdebbec* denir. (Şeyh talebeden talebe şeyhden)

Ravi yaşca ve mulakat yönünden kendinden aşağı olan kimseden rivayet ederse buna *rivayetü'l-ekabir ani's-sağair* denir.

Babaların oğullardan rivayeti de büyüklerin küçüklerden rivayeti cümlesindendir. Bu çeşit rivayetlerin aksi daha çoktur.

Sabık, Lahık:

İki ravi bir şeyhten rivayet eder ve ikisinden biri diğerinden önce ölürse buna *sabık-lahık* denir. Ölümü önce olan *sabık*, sonra olan *lahıktır*. Rivayetlerde fark olursa sabıkınki alınır.

Mühmel:

Ravi isimleri aynı olan iki kişiden rivayet etse ve bu iki şeyh kendilerine has sıfatlarla ayrıt edilmezse, ravinin birine olan yakınlığıyla *mühmel* anlaşılmış olur.

Her iki şeyh de sika ise ayrıt edilmemelerinde mahzur yoktur.

Bir ravi şeyhten bir hadis rivayet eder fakat şeyh "yalan söyledi", "bunu ben rivayet etmedim" diyerek kesin delille inkar ederse, yalan ihtimalinden dolayı hadis reddedilir. Ancak şeyhin inkarı "hatırlamıyorum" şeklinde ihtimal yollu olursa sahih görüşe göre kabul edilir.

Darekutni bu hususta "*men heddese ve nesiye*" adlı kitab yazmıştır.

Müselsel:

Raviler eda sigalarında ve hem kavli hem fiili hallerde ittifak ederlerse, bu çeşit rivayetlere *müselsel* denir.

Eda (Rivayet) Sigaları:

Rivayet sigaları sekiz mertebedir.

1. (سمعت)-(حدثني) şeyhin sözlerini tek başına işiten için
2. (أخبرني)-(قرأت عليه) kendi başına şeyhe okuyor
3. (قرئ عليه وأنا أسمع) ikinin cemi kullanımı gibidir.
4. (أنبأني) ihbar.
5. (ناولني) yazılı verdi.
6. (شافهني) şifahi olan icazet.
7. (كتب إلي) yazılı olarak verilen icazet.
8. (حتي ونحوها) muasırından dinlemeye hamledilir.

Vicade, kitapla vasiyette, i'lamda izin gereklidir. İzin yoksa itibar edilmez.

İcazeti amme, bilinmeyen birisine izin ve şu anda yok olana verilen icazet muteber değildir.

Müttefik, Müfterik:

Ravilerin şahısları farklı olmakla beraber isimleri, baba isimleri ve daha yukarı (dede, onun babası ….) ittifak ederse buna hadis ilminde *müttefik* ve *müfterik* denir.

Faydası; iki ayrı şahsı, isimlerinin aynı olması dolayısıyla tek bir şahıs zannetmemektir.

Bu kısım mühmelin aksidir. Mühmelde tek şahsın iki ayrı şahıs zannedilme korkusu vardır. Bunda ise iki ayrı şahsın aynı şahıs zannedilmesi vardır.

Mü'telif, Muhtelif:

Ravi isimleri hat yönünden ittifak, talaffuz yönünden ihtilaf ederse (ihtilaf isterse noktalama ister şekil yönünden olsun) bu kısma *mü'telif* ve *muhtelif* denilmiştir.

Müteşabih:

Ravilerin isimleri bir, babaları farklı veya aksi ise *müteşabih* denir.

Örnek: (سريج بن النعمان- شريح بن النعمان) (محمد بن عُقَيْل- محمد بن عَقِيل)

Eğer ittifak ravi ismi ve baba isminde olur, nesebleri farklı olursa bu müteşabihdir. Müteşabihle mü'telif-muhtelif bir arada olursa başka suretler, şekiller ortaya çıkabilir.

Bunlardan biri müttefik ve müteşabihin ravi ismiyle baba isminde isimlerden birinin veya ikisinin bir harfında veya iki veya daha fazla harflerinde hasıl olmasıdır.

Veya ittifak hat ve lafız yönünden, ihtilaf veya iştibahın ya her ikisinin takdim tehiri veya takdim tehirin yalnız birisinde vaki olmasıdır. Örnek: Esved b. Yezid – Yezid b. Esved

SONUÇ:

Muhaddisler arasında:

- Ravi tabakalarının bilinmesi
- Ravilerin doğum ve ölüm tarihlerinin bilinmesi
- Doğup-büyüdükleri ve yerleştikleri yerin bilinmesi
- Cerh, tadil ve cehalet yönünden hallerinin bilinmesi önemlidir.

Cerhin mertebeleri:

- En kötüsü; mübalağaya delalet eden (أفعل) vezninde vasıfla vasıflanması sonra deccal, vazza ve kezzab tabirleri gelir.
- En hafifi leyyinun, seyyiu'l hıfz, fihi mekal

Ta'dilin Mertebeleri:

En yükseği mübalağaya delalet eden (أفعل) vezninde bir vasıfla vasıflanmış olan. Sonra sıfatın tekrarı, başka bir sıfatla tekid.

En aşağısı, cerh ifadelerinin en hafifine yakınlık hissettiren lafızlar.

Bazı Mühim Konular

Hadisin sebeb-i vürudlarını veya tezkiye bir kişi tarafından yapılsa bile ravilerini tezkiye edenin hadisi terch edilen görüşe göre kabul edilir. Cerh sebeplerini bilerek açıklayan biri tarafından ifade ediliyorsa, tadile *takaddüm* denir.

Cerhedilen kişi, cerhten önce tadil de edilmemişse, o kişinin cerh sebepleri açıklanmamış bir şekilde mücmel olarak fakat bilen bir kişiden sadır olursa sahih görüşe göre kabul edilir.

Mühim olan konulardan biri de, ismi belli ravilerin künyelerinin bilinmesi, künyeleriyle meşhur olanların isimlerinin bilinmesi, ismi künyesi olanlar, künyelerinde ihtilaf bulunanlar, künyeleri ve sıfatları çok olanlar, künyesi babasının ismiyle muvafık olan veya bunun aksi olan, künyesi eşinin künyesi olan, ana-babasından başkasına nisbet edilenler, ilk akla gelenin gayrına nisbet edilenler, ismi babasının ve dedesinin ismi veya şeyhinin ve ya şeyhinin şeyhinin …. İsmiyle aynı olanların, şeyhinin ismiyle kendisinden rivayet eden ravinin ismi aynı olanların bilinmesidir.

Önemli konulardan biri de künye ve lakabı olmayan mücerred isimler ve o isimde başka bir ravi geçmeyen müfred isimlerdir.

Yine mücerred ve müfred künyeler ile bazen isim bazen de künye olarak gelen lakablar ve nisbetlerinin bilinmesi gerekir. Bu nisbetler arazi, yol, bir yere yakınlık olsun veya sanata mesleklere delalet ediyor olsun, isimlerde olduğu gibi hat bakımından benzerlik veya farklılık gösterebilir. Bazen vatana bazen kabilelere yapılır.

Şeyh ve talibin adabı, şeyhin rivayet esnasında temiz olması, vakar ile oturması, aceleyle ve ayakta yürürken rivayet etmemesi, unutkanlıktan korktuğunda rivayeti bırakması, imla için yapılan toplantıda uyanık birisini seçmesi şeyhin adabındandır.

Talebenin adabı ise şeyhe saygı, gereksiz suallerden kaçınma, başkalarını irşad, hadis semaını terk etmemesi, işittiğini tam yazması, tekid ve zabta itina, hıfzının yerleşmesi için müzakere etmesidir.

Bir diğer önemli konu hadis tahammül ve edasının muteber sayıldığı yaş haddidir.

Kafir olanın tahammülü. Müslüman olduktan sonra rivayeti caizdir. Diğer bir konuda hadis kitabeti olup, hadisi açık hat ile ve muğlak olan kelimeleri harekelemek veya harfleri noktalamak suretiyle anlaşılır yazmaktır.

Hadisin tasnifinin bilinmesi. Bu da şahıslara göre konu bablarına veya illetlere veya alfabetik sıraya göre olur.

Ayrıca hadisin sebeb-i vürudunu da bilmek hadis ilmi ile meşgul olanlar için son derece mühim meselelerdendir.

TAHAMMÜLU'L-HADİS VE ÇEŞİTLERİ

1. Sema: Talabenin şeyhin sözünü işitmesi demektir. Şeyh ister bir kitaptan veya ezberinden rivayet etsin, ister imla ettirsin veya ettirmesin aynıdır.

Sema ile hadis alan talebenin, semaın nasil gerçekleştiğini bildirmesi gerekir. Hadisi rivayet edenin de hangi sigadan (أخبرنا -أخبرني) olduğunu belirtmesi gerekir.

Hadis işitme sigaları (أخبرني- حدثني - سمعت) ulvilik sırasına göre bu şekilde devam eder.

(حدثنا فلان قال) lafzı (حدثنا فلان عن فلان) lafzından duyulmayan bir rivayeti tedlis ederken kullandığı için daha üstündür.

2. Kıraat: Talebenin elinde yazılı bulunan metni hocasına okumasıdır. Ezbere veya kitaptan okuması aynıdır. Kitaptan okunan daha efdaldır. Talebe ezberden veya bir kitaptan okumuyorsa, şeyhe okunurken başkasını dinliyor demektir. Bu durumda şeyhin okunan rivayetleri ezbere bilmesi gerekir.

Talebe şeyhe bizzat okumuşsa, rivayet ederken (قرأت علي الشيخ وهو يسمع) demesi gerekir. Eğer başkası okumuşsa, (قرئ علي الشيخ وهو يسمع وأنا كذالك أسمع) demesi gerekir.

3. İcazet: Hocanın talebesine "benden duyduklarını, yazdıklarını rivayet edebilirsin" şeklinde izin vermesidir. Talebe şeyhten bir şey dinlemese veya okumasa dahi bu böyledir. Bilinmeyen bir şahsın kendisi gibi bilinmeyen birine icazet vermesi makbul değildir. Umumi icazet de makbul değildir.

4. Münavele: Şeyhin kendisinden rivayet etmesi için talebesine bir kitap veya yazılı bir hadis vermesidir. İcazetli münavele vardır ki, o da şeyhin talebesine yazılı kitabı verirken, bunu sana temlik ediyor, rivayetine icazet veriyorum. Bunu benden al ve rivayet et demesidir.

5. Kitabet: Hadis almak için gelen veya orada bulunmayan bir şahıs için şeyhin kendi yazısıyla hadisi yazması veya bir başkasına söyleyip imla ettirmesidir.

Katibin veya mektubu götüren kimselerin adil ve sika olması şarttır. Yazıp göndermenin yanında "rivayet edebilirsin" icazetini vermesi daha makbuldur.

6. İ'lam: Şeyhin talebesine "bunlar benim merviyyatımdır" şeklinde bildirmesidir. Bu bildirme izinli veya izinsiz olabilir. Şeyhin talebesine "rivayet etmene izin verdim" şeklinde sarahaten belirtmese de bu rivayet edebilirsin manasına gelir.

7. Vasiyyet: Sefere çıkan veya ölmek üzere olan bir şeyhin rivayet etmekte olduğu kitabı bir şahsa vasiyet ederek bırakmasıdır. Hadis alma yollarının en zayıfıdır.

8. Vicadet: Bir şahsın görüşüp, yazısına aşina olduğu, kendisini iyice tanıyıp itimat ettiği bir şeyhin hattıyla yazılmış bir hadis bulmasıdır.

İbn Kesir vicadetle amel etmenin cevazına delil olarak Hz. Peygamberin "…Sizden sonra gelip birtakım sayfalar bularak onlara iman edenlerdir" hadisini zikreder.

RİVAYETÜ'L-HADİS VE DİRAYETU'L-HADİS İSİMLERİ

Rivayetu'l-Hadis ilmi: Hz. Peygambere, sehabe veya tabiine nisbet edilen kavil, fiil, takrir ve sıfatlardan ibaret olan yazılı naklin, dikkatli bir şekilde nakledildiği bir ilimdir

Dirayetu'l-Hadis ilmi: Ravi ile mervinin makbul olup-olmaması bakımından durumlarını gösteren birtakım bilgilerden meydana gelen ilimdir.

Ravi: Kadın veya erkek, hadisi isnadı ile nakleden kimsedir.

Mervi: Hem Hz. Peygamber, sahabe ve tabiinden hem de bunların dışında gelen nakilleri ifade eden umumi bir tabirdir.

1. Cerh ve Tadil: Ravilerin kusurlarını ve meziyetlerini birtakım özel lafızlarla inceleyen ilimdir. Ravinin ayıp-kusurlarını ortaya çıkaracak hususlara *cerh,* ayıplarını ortadan kaldıracak hususlara *ta'dil* denir.

2. Hadis ravileri ilmi: Bu ilim hadis ravilerini, hadis rivayeti bakımından inceleyen ilimdir. Bu ilimler ilk defa Buhari (256) meşgul olmuştur. İbn Sa'dın tabakatında birçoğunun ismi zikredilir. İbn'ul Esirin *"Usdu'l ğabe"*-si, İbn Hacer el-Askalaninin *"el-İsabe fi temyizi's-Sahabe*"si en meşhurlarındandır.

3. Muhtelifu'l-Hadis ilmi: Aralarını telif etme imkanı olmakla beraber zahirde çelişkili gibi görünen hadisi inceleyen ve uyumlu hale getiren ilimdir. Buna *Telfiku'l-hadis* de denir.

4. 'İlelu'l-Hadis ilmi: Hadisin sıhhatını zedeleyen, metin veya senedde bulunan kapalı bir illetten bahseden ilimdir.

5. Garibu'l-Hadis ilmi: Hadiste geçen garib, mübhem kelimeleri açıklayan ilimdir.

6. Nasih ve Mensuh ilmi: Bir kısmı nasih, bir kısmı mensuh olduğu için aralarını telif etme imkanı bulunmayan birbirine zıt hadislerden bahseden ilimdir.

RİVAYETU'L-HADİS KİTAPLARI VE DERECELERİ

1. Rivayet kitaplarının dereceleri: Hadis hususunda bize kadar ulaşan ve ulaşmayan pek çok eser yazılmıştır. Bir kısmı hala dünya kütüphanelerinde tozlu raflarda bulunmaktadır.

Hadislerin tamamını saymak ve bir kitapta toplamak mümkün değildir. Nitekim Ahmed b. Hanbel "*Müsnedini"* 750 bin hadisten seçerek 40 bin civarında hadisi almıştır. Yine Suyuti "*Cem'ul-cevami*" isimli kitabında 100 bin tanesini toplamış ve tamamlayamadan vefat etmiştir.

Çeşitli asırlarda yazılan kitaplar kalite itibariyle aynı değildir. Kaynaklar çeşitli olduğu için onları bir derecede toplamak mümkün değildir.

Birinci tabaka: Buhari, Müslim, Muvatta. İçlerinde zayıf hadis yoktur.

İkinci tabaka: Tirmizi "*Cami'i"*, Ebu Davud "*Sünen*", Ahmed b. Hanbel "*Müsned*", Nesai "*Mücteba*" (Sünen)

İtikat ve şeriat esasları bu iki tabakadan çıkartılır. Mütevatir, sahih, hasen ve zayıf (normal olan) ihtiva ederler.

Üçüncü tabaka: Zayıf, şaz, münker, muztarib gibi zayıfın her çeşidinin bulunduğu kitaplardır. Ravileri mübhemdir. Şaz ve ferd hadisler kullanılmaz. İbn Ebi Şeybe "*Müsned*", Tayalisi "*Müsned*", Abdurrezzak "*Musannef*", Beyhaki, Taberani, Tahavinin kitapları.

Dördüncü tabaka: Kıssacı vaizler, mutasavvıf ve tarihçiler gibi udul olmayan kimselerden toplanmış sözleri ihtiva eden kitaplar.

BELLİ BAŞLI RİVAYET KİTAPLARI VE MÜSNEDLER

1. Sahih hadis kitapları: Sıhah (Sahih hadisleri toplamış kitaplar). Kütüb-i Sitte: Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, İbn Mace ve ya Muvatta (altıncısında ihtilaf var)

Kütüb-i Sittenin her birinin ayrı meziyeti vardır.

Fıkıh isteyen ______ Buhariye
Talikat isteyen _____ Müslime
Rivayet konusunda bilgi isteyen _____Tirmiziye
Sadece ahkam hadisi isteyen ____ Ebu Davuda
Fıkhi bab sıralanışı ____ İbn Mace
Meziyetlerin çoğu ____ Nesai de

Buhari kitabını bablara göre tertib etmiştir. Müslim bablara riayet etmeyerek kendine has metodla yazmış fakat Nevevi bab başlıklarını koyup tertip etmiştir.

Müslime göre (حدثنا) diyen şeyhinden bizzat duydu demektir. (أخبرنا) dan maksad, şeyhten değil, ona okuyandan duydu demektir.

Sahiheyinde (ثنا - حدثنا) (نا – أخبرنا) rumuzu ile gösterilir. (ح) harfi senedin değiştiğini, başka bir mecraya ulaştığını belirtir.

2. Cami'ler: Tüm hadis bablarını içeren kitaplardır. Bunlar da sekiz tanedir. Akaid, ahkam, rikak, adabu-t taam ve'ş-şerab, tefsir, tarih ve siyeri, şemail, fiten, menakib ve'l mesalib.

3. Müsnedler: İslama giriş sırası esas alınarak, sahabe isimleri veya neseblerine göre hadislerin sıralanması şeklinde tasnif edilen eserlerdir.

Ebu Davud et-Tayalisi "*Müsnedi*" bu gruba dahildir. (ilktir)

Ahmed b. Hanbel – "*Müsned"*

Müsnedlerde mevzu yoktur. İbn Hacer ve İbn Teymiye, Ahmed b. Hanbelin eserinde mevzu bulunmadığını ortaya koymuşlardır.

4. Mu'cemler: Hocaların, şeyhlerin veya kabilelerin isimlerine göre düzenlenmiş eserlerdir.

*Taberani'nin mucemi en meşhurudur.

5. Müstedrekler: Bir müellifin, belirli şartlar koyup, şartlarına uyduğu halde kitaplarına almadıkları hadisleri içeren eserlerdir.

*Hakimin Sahihayn üzerine olan müstedreki en meşhurudur.

*Ebu Bekr el-İsmaili'nin Buhari üzerine yaptığı müstahreç

7. Cüzler: Sahabe veya daha sonrakilerden birine dayanılarak oluşturulan kitaplardır. Herhangi bir mesele hakkındaki hadislerin bir araya getirilmesiyle oluşur.

Hz. Ebu Bekir'in cüzü

RAVİLERDE ARANAN ŞARTLAR

* Rivayetinin kabul edilebilmesi için bir ravide akıl, zabt, adalet ve İslam şartlarının bulunması gerekir.

* Ravide bu şartların tamamı veya bir kısmı bulunmazsa rivayeti kabul edilmez.

* İslam olmadan adalet, akıl ve temyiz olmadan zabt sıfatlarının olması düşünülemez.

* Çocuklardan rivayetin kabul edilmemesi için akıl-büluğ şart koşulmuştur.

* Hadis dinleme (sema') yaşı bölgelere göre değişiklik gösterir.

Basralılar 10 yaşında hadis dinleyip yazdıkları halde Küfeliler 20 yaşını doldurmayana izin vermezlerdi. Şamlılar 30 yaşında hadis yazarlardı.

* Cumhura göre temyiz yaşına gelmiş, doğruyu yanlıştan ayırabiliyorsa hadis tahammûl edebilir.

Muhaddisler (ضبط الراوى) sözüyle, ravinin dinlediğini iyice anlaması, anladığını da rivayet edeceği zamana kadar zihninde tutmasını kastederler.

* Ravinin zabt sahibi olduğunu anlamak için rivayet ettiği hadis sağlam ve zabt sahibi sikaların hadisleri ile karşılaştırılır. Eğer çoğu zaman onların rivayetleriyle uyuşuyorsa ravi zabt sahibidir. Muhalefeti çok, muvafakatı az ise ravi zabt sıfatını kaybeder.

Ravinin adaleti sözüyle, onun din işlerinde haktan ayrılmaması, her nevi günahtan sakınması ve şahsiyetini yıpratıcı hareketlerden kaçınması kastedilir.

* Tadil edilen bir ravide bulunması gereken şahsiyet çoğu zaman insanların müşterek özellikleri olan ahlaki ölçülerle değerlendirilir.

* Adalet, dindar ve müttaki görünmenin üzerinde bir haldir. Bu hal, ravi hakkında tam bilgi edinebilmek için ancak onun hareketlerini kontrol etmek ve yaşayışını araştırmakla bilinebilir.

* Muhaddislerin cerh için kullandıkları metotlar, tadil için kullandıklarından daha şiddetlidir. Böyle olmakla beraber bazı muhaddisler ravinin en ufak kusurunu duyduğu zaman onun haberi ile ihticac etmekten kaçınır.

Bu sebepledir ki yollarda dolaşan, sokaklarda yemek yiyen, şaka ve mizaha düşkün olan insanlardan bu nevi işleri / işlemeleri sebebiyle dahi rivayetlerini kabulde şiddet gösterirler

* Bu aşırı titizlik, münekkidlerin hadise verdiği değeri gösterir. Zira hadis rast gele bir söz değil, o dindir. Hz. Peygamber'in de bu bağlamda hadisi olduğu söylenir. "Ey Ibn Ömer dinine

çok dikkat et! O senin etin ve kanındır. Onu kimden aldığına dikkat et. Müstakim olanlardan al, sapanlardan alma”

* Hadis alırken çok dikkat edilmesi gerektiği prensibini bizzat Hz. Peygamberin koyduğu anlaşılmaktadır.

* Hadis münekkitlerinin cerh-tadil hakkında bir takım ıstılahları vardır. Bunları İbn Hacer oniki dereceye ayırmıştır.

1- Sahabe
2- En üstün sıfatla medh edilenler: **اوثق الناس**
3- Hakkında bir sıfat kullanılanlar: ثقة - متقن
4- Üçüncü dereceden biraz aşağı olanlar: لا بأس به – صدوق
5- Bir derece aşağı olanlar صدوق سئ الحفظ
6- Çok az hadis rivayet edenler لين الحديث – مقبول
7- Kendisinden birden fazla ravinin sika olduğunu söylemeden rivayet ettiği kimse
8- Hakkında muteber tevsik bulunmayan fakat sebep belirtmeksizin hakkında ضعيف söylenen
9- Sika olduğu söylenmeyip kendisinden bir kişinin rivayet ettiği
10- Hiçbir şekilde itimat caiz olmayan
11- Yalanla itham edilen
12- Hakkında mutlak olarak kizb ve vaz’ tabirleri kullanılan kimse

* İslam şartı tahammülde değil eda ederken aranır.

HADİSİN KISIMLARI

I- Sahih Hadis

Şaz ve muallel olmayarak, isnadı Hz. Peygamber’e veya sahabeden yahut daha sonrakilerden birine varıncaya kadar adl ve zabt sahibi kimselerin kendileri gibi adl ve zabt sahibi kimselerden muttasıl senedle rivayet ettikleri hadistir.

Sahih Hadiste Bulunması Gereken Şartlar:

a. Müsned olacak: Yani ilk ravisinden son ravisine kadar isnadı muttasıl olacak
b. Şaz olmayacak: Sika ravinin sika raviye muhalif olarak rivayet ettiği hadise şaz denir
c. Muallel olmayacak: Sened ve metinde illet olmayacak
d. Senedinde bulunan ravilerin tamamı adl ve zabt sahibi kimseler olacak

Lizatihi Sahih: Makbuliyet sıfatlarını ihtiva eden hadistir.

Ligayrihi Sahih: Hasen hadisin başka yollardan desteklenerek bu dereceye çıkarıldığı hadistir.

Mütevatir Hadis: Yalan üzere birleşmeleri aklen ve adeten mümkün olmayan bir topluluk tarafından muttasıl senedle rivayet edilen sahih hadistir.

Bir kısım alimler hadisin mütevatir olabilmesi için en az dört kişinin bulunmasını şart koşarlar. Bunu da ayete dayandırırlar. (Nur 13).

5 diyenler: Nur 6-9 (Mulaane ayeti)

10 diyenler: 10 dan aşağısı cemi sayılmaz

12 diyenler: Maide 11

Tüm ayetler bu konuyla alakalıdır.

Lafzi Mütevatir: Topluluğun, senedin başından sonuna kadar metnini aynı lafızla ve aynı şekilde rivayet ettiği hadistir.

Örnek olarak: Ayın yarılması, şefaat, kütüğün inlemesi, mest üzerine mesh, İsra-Mirac

Mütevatir haber, şartlarını taşıyorsa kesin bilgi ifade eder.

Manevi Mütevatir: Rivayetinde lafzi mütabakatın olmadığı hadistir.

Örnek olarak: Duada ellerin kaldırılması

* Daha önce ahad hadis olup birinci tabakadan sonra meşhur olmasında beis görmeyen alimler de vardır. “ انما الأعمال بالنيات” hadisini manen mütevatir hadisler arasında sayarlar.

* Mütevatirin her iki nevi de ilm-i yakin ifade eder.

* Sahih hadisler konusunda ilk eser yazan Buhari sonra da Müslim’dir

* İmam Malik ise metodu gereği mürsel, munkatı’ ve belağ sözü ile rivayet edilen hadisleri de almıştır.

* Sahih hadisler derece itibariyle aynı değildir. Bu derecelendirmeyi İmam Nevevi yedi sınıfa ayırmıştır.

1- Buhari ve Müslim’in ittifak ettiği hadisler
2- Sadece Buhari’nin rivayet ettiği hadisler
3- Sadece Müslim’in rivayet ettiği hadisler
4- Buhari ve Müslim’in şartlarına uyup kitaplarına almadıkları hadisler
5- Buhari’nin şartlarına uyduğu halde kitabına almadığı hadisler
6- Müslim’in şartlarına uyduğu halde kitabına almadığı hadisler
7- Buhari ve Müslim dışındaki imamlar tarafından sahih kabul edilen hadisler

* Sahih hadislerin rütbeleri bölgelere göre de değişiklik arz eder. Önce Medine, sonra Basra sonra Şamlılar gelir. Çünkü tedlis buralarda nadirdir. Şamlıların rivayet ettikleri hadislerin çoğu mürsel ve maktudur.

* Hadis imamları esahhu’l-esanid hususunda ihtilaf etmişlerdir. Her biri senedi hususunda sahih olduğunu belirtirken metni hakkında bir şey söyleyemem der.

Münekkidler ‘hadisun sahihun’ tabiri yerine genelde ‘sahihu’l-isnad’ tabirini kullanırlar. Çünkü metinde şaz ve illet olabileceğini hesaba katarlar.

II- Hasen Hadis

Şaz ve illetten salim fakat zabtında hafiflik bulunan ravinin muttasıl senedle rivayet ettiği hadistir.

Lizatihi Hasen: Mutlak olarak söylenen hasen hadistir. Böyle denmesinin sebebi de ondaki güzelliğin bizzat kendinde bulunup dışarıdan gelmeyişidir.

Hasen hadis şartları itibariyle sahih hadis seviyesindedir.

Ligayrihi Hasen: Senedindeki ravilerden biri dalgın ve kizb ile müttehem olmamakla beraber ehliyetli olup olmadığı anlaşılamayacak kadar kapalı bulunmasıdır. Ayrıca metni şahid ve mutabi ile desteklenecektir.

Hasen hadis tarifini ilk ortaya atan Tirmizi’dir. Hadisleri hasen, sahih, zayıf olarak taksim eden de odur.

Muhaddisler zayıf hadisi iki kısma ayırır:

- Amel edilebilecek zayıf hadis→ Tirmizi’de hasen hadise benzer.
- Terki zaruri olan zayıf hadis → Değersiz (vahi) olan hadistir.

Hasen-sahih tabirinden maksat, hasenden üstün, sahihten aşağı mertebede olan hadistir.

Hasen-sahihe “garib” sözünün kullanımına gelince: Sahih hadis bazen bir tarikle rivayet edildiği için garib olur.

Hasen hadis yerine geçen lafızlar

صا لح – معروف – محفو ظ – ثا بت – قوي – مجود – جيد - مستحسن

Kendinden daha sika olana muhalefet etmemek şartıyla sahih ve hasen hadisin ravisinin yaptığı *ziyade* makbuldur. Daha makbul hadise muhalif olursa *mahfuz*, mukabiline de *şaz* denir. Kendinde zayıflık bulunmakla beraber makbule muhalif hadis *maruf* denir. Mukabili de *münker* dir.

* Sahih-hasen arasında müşterek vasıflardan biri de şudur: Bir sened hakkında sahihtir veya hasendir demek, bu hükmü metne de şamil olmasını gerektirmez. Senedi sahih olan her şey, metni sahih anlamına gelmez.

III- Zayıf Hadis

Sahih ve hasen hadislerin sıfatları bulunmayan hadistir.

Zayıf hadisleri pek çok kısma ayırmakla beraber burada sadece kendine has isimlerle anılanlar söz konusu edilecektir.

Zayıf Hadislerin Nevileri

1. Mürsel Hadis: Yaşı ister büyük ister küçük olsun, bir tabiinin mutlak olarak Hz. Peygambere nispet etmek suretiyle rivayet ettiği hadistir. (Senedinde sahabenin düştüğü hadistir.)

* Dinde hüccet değildir. Kendisiyle itikad ve ahkam konusunda hüküm verilmez.

* Alimlerin çoğu sahabenin mürselini hüccet kabul eder. Çünkü sahabe bizzat peygamberden dinlemiş olabilir. Bir başka sahabi de başka sahabiden dinlemiş ve nakletmiştir ve bu sahabinin senedden düşmesi hadise zarar vermez. Çünkü sahabe adildir.
* Mürselin en makbul olanı Peygamber'den dinleyenin mürselidir. Sonra Peygamber'den hadis duymayan fakat onu gören sahabenin mürseli, sonra muhadramunun, sonra da Said b. Müseyyeb gibi güvenilir ravilerin mürselidir.
2. Munkatı Hadis: Senedinde bir kişinin düştüğü veya mübhem birinin zikredildiği hadistir. Zayıf oluşunun sebebi senedinin muttasıl olmayışıdır. Bu yönden mürsel gibidir.
* Senedinde bir kişi düşene örnek → ان وليتمو ها ابا بكر فقوي امين
* Senedinde mübhem kişi bulunana örnek→ اللهم اني اسالك الثبات في الامر
3. Mu'dal Hadis: Senedinden peşpeşe iki veya daha fazla ravinin düştüğü hadistir.
Munkatı hadisten daha kapalı ve müphemdir.
Mudal hususi surette munkatının bir kısmı sayılır. Her mudal munkatı fakat her munkatı mudal değildir.
Mudal munkatıdan, munkatı da mürselden daha değersizdir.
4. Müdelles Hadis
a) İsnad Tedlisi: Ravinin muasırı olup görüştüğü fakat hadis almadığı birinden veya muasırı olduğu halde görüşmediği kimseden hadis işittiğini zannettirecek şekilde rivayet etmesidir. Tedlisin en çirkin ve yalana en yakın olan kısmı budur.
Hakim, hangi beldelerde çok tedlis yapıldığını araştırmış, tedlis yapmayan şehirler olarak Hicaz, Haremeyn, Mısır, Horasan, İsfahan; tedlis yapanların da Kufe ve Basralılar olduğunu söylemiştir.
b) Şuyuh Tedlisi: Ravinin durumunu gizlemek istediği şeyhini, haiz olmadığı yüksek vasıflarla anması veya bilinenin aksine başka künyesiyle zikretmesidir.
c) Atıf Tedlisi: Ravi حدثنا فلان فلان demekle beraber ikinci raviden hadis dinlememiştir.
Sükut Tedlisi; ravi سمعت حدثنا dedikten sonra susarak birisinin ismini zikretmesidir. Zikrettiği isimden hadis işitmemiştir.
Tesviye Tedlisi; ravinin hadisi sağlam göstermek için zayıf ravileri düşürüp sika ravilerden rivayet etmiş gibi göstermesidir.
Tedliste muhaddislere muasır olmaya değil, görüşmeye önem verilmektedir. Müdelles hadisin zayıf hadisler grubuna girmesinin ravilerinin sika olduğunun sabit olmamasıdır.
5. Muallel Hadis
Dıştan kusursuz görünse bile sıhhatini zedeleyen bir kusuru olduğu anlaşılan hadistir.
İllet ulumu'l-hadis ravilerinin en kapalı ve hassasıdır. Onu ancak Allah'ın fevkalade bir anlayış, geniş kültür, ravilerin derecelerini mükemmel bilen senedlerle metinleri tam manasıyla kavrayacak kuvvetli bir meleke verdiği alimler anlayabilir.
Meselenin zorluğu bu konuda kitapların az olmasına sebep olmuştur. En kıymetli eser Ali b. El-Medini'nin Kitabu'l-ilelidir. Hallal ve Ibn Ebi Hatim'in 'İlel'leri zikredilebilir. Darekutni'nin kendinden sonra benzeri olmayan bir eseri vardır. Bu kitabı talebesi Burkani cem' etmiştir.
Hangi hadislerde illet olabilir?
* Bir sahabiden rivayet edildiği bilinen bir hadis iki veya daha fazla ravinin, beldelerinin ayrı olması sebebiyle diğer bir raviden rivayet edilir: Bir Medinelinin bir Küfeliden rivayet etmesi
Ravilerden birinin kendi şeyhinin ismini söylemesi veya mübhem bırakması
Bir şahıstan rivayet eden ravi, o zatı görüp dinlemiş olmakla beraber ondan dinlediği hadisler belli değildir. O zattan dinlemediği halde rivayet edebilir.
Sened görünüşte sahih fakat orada rivayet ettiği zattan hadis işitmediği bilinen birinin bulunması illetli olmasına sebep olabilir.
Muallel tabiri merdud her hadise şamil değildir. Munkatı malul sayılmaz. Ravilerden mechul veya zayıf kimse bulunan hadise de malul denmez
İllet tayin etmede ölçü hıfz, fehm ve marifettir.
6. Muztarib Hadis

Bir çok rivayeti bulunmakla beraber rivayetler musavi olduğu için aralarında tercih yapılamayan, bir ravinin iki veya daha çok kere rivayet etti veya iki veya daha fazla ravinin rivayet ettiği hadistir.
Zayıflık sebebi, ravilerinin hıfz ve zabtı hakkında ihtilaf edilmesidir.
Izdırab hem metinde hem senedde bulunur. Metindeki ızdıraba pek isim verilmez.
"Beni Hud ve benzeri sureler ihtiyarlattı" hadisinin tüm ravileri sika olduğu gibi; birini diğerine tercih mümkün değildir. Cem etmeye imkan da yoktur. Metindeki ızdıraba örnek olarak da besmelenin Fatiha'nın başında okunup okunmayacağıdır. Bu husustaki rivayetlerin birini diğerine tercih imkanı yoktur.
Muztarib hadiste tevakkuf edilir.

7. Maklub Hadis

Ravilerden birinin metindeki bir lafzı veya isnaddaki bir şahsı yer değiştirmesiyle tehir edilmesi gerekeni takdim veya tersini yapmasıyla veya bir şeyin diğerinin yerine konması suretiyle rivayet edilen hadistir.
<u>Metindeki makluba misal:</u> Arşın gölgesinde gölgelenecek yedi sınıf insan içerisindeki "sol elin verdiğini sağ el duymayacak şekilde gizli sadaka veren kimse" cümlesidir. Burada ravi sağ ve solu takdim tehir yapmıştır.
<u>İsnaddaki takdim tehirli maklub örneği:</u> Murre b. Kab ve Kab b. Murre isimlerinde olandır.
Bu iki misalde kalb sehven yapılmasına rağmen, zayıf olmasını gerektirmektedir. Kasden yapılsaydı kalb mevzu hadisin nevi olurdu. Muhaddisler kalb olayını deneme amacıyla yaparlardı. Fakat bunu yaparken doğru olan şekli meclis terk edilmeden açıklamayı şart koşmuşlardır.
Maklub hadisleri tanımak, geniş ilme sahip olmayı rivayet ve isnadla uzun süre meşgul olmayı gerektirir. Muhaddislerin mahareti de kalbi bilmesiyle anlaşılır. Buhari'nin Bağdat'ta imtihanı da bu kabildendir.

8. Şaz Hadis

Şazı tarif etmek zordur. Bu sebeple de müstakil eserler yazılmamıştır. Genel manada şaz, sika bir ravinin diğer sikalara muhalif olarak rivayet ettiği hadistir. Bu tanıma "ravinin rivayetinde tek kalması" da eklenmiştir. Yani şazda "infirad" ve "muhalefet" vardır. Hakim de "sika bir ravinin mutabii olmaksızın münferiden rivayet ettiği hadistir" şeklinde tarif etmiştir.
Şaz hadise örnek olarak "Herhangi biriniz sabah namazının sünnetini kıldığı zaman sağ tarafı üzerine yatsın" hadisi getirilir. Beyhaki'ye göre Abdulvahit bu hadiste birçok sika raviye muhalefet etmiştir. Zira bu raviler hadisi söz olarak değil Hz. Peygamber'in fiili olarak nakletmişlerdir.
Şazda tek tarif kabul edilecek olursa tehlikeli birtakım neticeler doğar. Şu halde şaz hadiste teferrüd ve muhalefet şartları bulunmalıdır.

9. Münker Hadis

Zayıf ravinin sika ravilere muhalif olarak rivayet ettiği hadistir.
Münker şazın zıddıdır. Şaz mahfuzun mukabili ise, münker de marufun mukabilidir. Çünkü münkerin ravisi hıfz sahibi olmamakla beraber maruf ve meşhur olana muhalefet etmektedir.
İbnu's-salah münker ile şazın müteradif olduğu kanaatindedir. Münker hadis mutlak ferd olan hadistir. Birçok muhaddisin merdud, münker veya şazı olduğu için bir hadise ferd dediği çok olmuştur.
Fakat şaz ve münkerin müteradif olduğu sözü hakikatten uzaktır. Bunun böyle olduğuna Suyuti elfiyesinde işaret eder.
"Münker, sika raviye muhalif olarak rivayet edilen hadistir." Nuhbetul-fiker sahibi bu konuyu güzelce incelemiştir.
Münkerin en açık misali, İbn Ebi Hatim'in, kıraat imamı Hamza'nın kardeşi Hubeyb b. Habib tarikinden tahriç ettiği "Her kim namazı kılar, zekatı verir, hac eder, oruç tutar, misafirini ağırlarsa cennete girer" hadisidir. Ebu Hatim bu hadise münker der. Zira diğer ravilerde bu hadisi Ebu İshak'dan mevkuf olarak rivayet etmektedir. Dikkat edilecek bir husus ta bazı

imamların sırf teferrüde de münker adını verdikleridir. Halbuki münkerin başkalarına karışmaması için hadiste mutlaka münkerlik alametleri bulunmalıdır.

10. Metruk Hadis

Yalanla itham edilmiş veya fiili yahut kavli bakımdan fıskı zahir olan veya çok gafil, vehimli olan ravinin rivayet ettiği hadistir.

Mevkuf ve Maktu hadisler zayıf hadisler midir?

Mevkuf sözüyle sahabeden rivayet edilen söz, fiil ve takrirler kasdedilmektedir.

Bazı alimler Rasulullah'tan gelen hadislerdeki gibi ulviyeti olmadığı için mevkufu zayıf saymak istemişlerdir. Sırf bu yüzden onu zayıf sayma taraftarı değiliz. Biz biliriz ki o sahabenin sözüdür. Buna göre Hz. Peygamber'i sehven veya amden tekzib etmediğimiz gibi, söylemediğini de söyledi diye iddiaya kalkışmıyoruz.

* Mevkufa sahih veya hasen demek, onunla amel etmenin vucubiyetini ifade etmez. Fakat rey ve ictihad konularında başka mecal kalmazsa onunla ameli kendimize mubah kılarız. Bununla beraber Kabu'l-Ahbar, Abdullah b. Selam gibi sahabilerden gelen mevkuflar biraz daha dikkati icab ettirir. Zira bu sahabiler israiliyat ve pek çok kıssalar rivayet etmekte ve bilhassa kıyamet alametleri ve ahir zaman fitnelerine dair olanları nakletmekle meşhurdurlar. Bu nevi hadislerin çoğu zayıftır.

Ravinin sahabiyi kastederek "hadisi ref ediyor" , "Peygambere iblağ ediyor" dediği hadisler sarih merfu kabilindendir.

Maktu hadis ise tabiinden rivayet edilen söz, fiil ve takrirlerdir. İmam Ebu Hanife'nin: "ما جاء عن الرسول فعلي العين والرأس وماجاء عن الصحابي تخيرنا منه واما ما جاء عن التابعين فهم رجال ونحن رجال" görüşü vardır. Onların içinden seçer alırız.

Zayıf Hadis Rivayeti ve Onlarla Amel Etme

"يجوز العمل با الضعيف في فضائل الاعمال" herkesçe meşhurdur. Bu sözle, rivayetinde müsamahalı davrandıkları hadisleri bu gruba katarlar ve birçok prensibi dine ilave ederler.

Ahmet b. Hanbel, Abdurrahman b. Mehdi ve Abdullah b. Mübarek gibi üç büyük hadis imamının da benzer sözü vardır.

" اذا روينا في الحلال والحرام شددنا واذا روينا في الفضائل ونحوها تساهلنا"

Esas itibariyle bu söz anlaşılamamıştır. Esasen onlar helal ve haram hususundaki rivayetlerinde daha temkinli davranırlar ve en yüksek derecedeki hadisle ihticac ederlerdi. Bu da sahih derecesidir. Fezaile dair rivayetlerinde ise sahihden aşağıda bulunup kendi asırlarında yerleşmemiş tabir olan haseni kabule taraftardırlar.

Bazılarına göre zayıf hadisten maksat hasen hadistir. Amel etme konusunda hasen hadisle ameli kastederler.

Hiç şüphe yoktur ki din nazarında zayıf rivayetler ne şeri hüküm ne de ahlaki bir fazilet için kaynak olabilir. Zira zan hiçbir şey ifade etmez. Buna bağlı olarak dini prensipleri çürük temel üzerine bina etmek olmaz.

Fezaili amal hususunda zayıf hadis rivayeti için şartlar vardır. Bunlar:

- Hadis pek zayıf olmayacak
- Kitap veya sahih sünnetle sabit bir asla dayanacak
- Daha kuvvetli delile muhalif olmayacak

Her ne kadar şartlar ileri sürülse de anılan sebebe binaen bu kabul edilemez.

SAHİH-HASEN-ZAYIF HADİSLER ARASINDA MÜŞTEREK OLAN LAFIZLAR

Merfu-Müsned-Muttasıl

I. Merfu: Hz. Peygamber'e izafe edilen söz, fiil ve takrirlerdir. Peygambere izafe edenin sahabi, tabiin veya sonrakilerden biri olması arasında fark yoktur. Senedin muttasıl olup – olmamasına da bakılmaz.

Tarife göre merfu her zaman muttasıl olmaz. Bazen mürsel, bazen munkatı bazen mudal olur. Hadis merfu bile olsa bu üç durumda da zayıf sayılır.

Sırf merfu olması sahih olması için yeter sebeb değildir. Aksine bir taraftan merfu muttasıl veya munkatı olduğunu anlamak için dier taraftan muttasıl olduğu takdirde ravilerinin derecelerini

bilmek için ref' edildiği tariki iyi bilmek gerekir. İşte merfuun bu müşterek kısma girme sebebi bundandır.
Merfuda isnad bir tarafa bırakılarak sadece metnin durumuna bakılır. Buna göre Peygamber'e izafe edilen her şey merfudur.
II. Müsned: İlk raviden son raviye kadar senedi muttasıl olarak Hz. Peygamber'e ref' edilen hadistir. İsnadın ittisali demek, zincirdeki son şahsa varana kadar ravilerden her birinin haberi bir üstteki raviden dinlemiş olması demektir. Haberde "sema" zikredilmese de an'ane ile yetinilir.
Müsned, ref ve ittisal şartlarını taşımakla beraber her merfu müsned değildir. Çünkü müsnedde isnada ve metne dikkat edilir.
Senedinde ittisal bulunduğunda her müsned muttasıl, metni Hz. Peygamber'e ulaştığı için de her müsned merfudur. Bu sebeple Hakim, müsned tabirini merfu muttasılda kullanılabileceğini belirtmiştir. Aynı zamanda isnadda müsnedliği bozacak ifadeler bulunmayacaktır.
Muttasıl veya Mevsul, nereye dayanırsa dayansın (Peygamber, sahabi, tabiin) senedde kopukluk yoksa muttasıldır. Haberin müsned olabilmesi için merfu olması gerekir.
Tabiinin sözlerine gelince, isnadları muttasıl ise "mukayyed muttasıl" denir.
Hulasa: Merfu bazen muttasıl olduğu gibi olmayabilir de. Nitekim muttasıldan bazen merfu olur, bazen de olmaz. Müsned ise daha umumi olup aynı zamanda muttasıl ve merfudur. Tüm bu ıstılahlar, ravilerinin durumlarına göre sahih, hasen veya zayıf olmaya müsaittir.

4. Muanan Hadis

Tahdis ve sema sözleri açıkça belirtilmeden senedinde "fülanun an fülanin" denen hadistir.
Üç şart taşıdığında muttasıl isnad gibi kabul edilir.
a) Ravilerin adaleti
b) Ravinin rivayetini aldığı zatla görüştüğünün sübutu
c) Tedlisten beri olması
Mu'anan hadis Sahihaynda çokça olmakla beraber Müslimde daha çoktur. Çünkü Müslim lika şartını aramaz. Diğerleri şart koşmuşlardır.
Anane ile gelen rivayet sabittir, hüccet olarak kullanılabilir. Bu durum da ravinin muasırından hadisi aldığını gösterir. Fakat Müslim'in bu görüşü pek kabul edilmemektedir.
Muanan hadisi bazıları hüccet kabul edilmeyen mürselden sayar. Buna bir grup onunla ihticac edileceğini söyler. İhticacı daha çok sahabe mürselinde kabul ederler.

5. Müenen Hadis

Senedinde "haddesena fülanun enne fulanen" sözünün geçtiği hadistir. İmam Malik muananla aynı olduğunu belirtir. Gerçek şu ki ravinin kullandığı muhtelif lafızlar lisan ulemasınca tahdis olarak kabul edilir. Bu meseledeki ihtilaf hadis münekkitleri arasında bahis mevzuudur.

6. Muallak Hadis

İsnadın başında peşpeşe bir veya daha fazla ravinin düştüğü hadistir. Buharide pek çoktur. İki şekilde gelir.

a. Kitabın bir başka yerinde mevsul olarak gelenler (ihtisar etmiştir)
b. Sırf muallak olanlardır. Bunları da kesinlik sigasıyla oraya koymuştur.

Muallak hadisle amel edilecekse hüccet edip etmeme konusunda senedine bakılması gerekir.

7-8. Ferd, Garib Hadis

Ferd ile garib arasındaki müştereklik her ikisinde de teferrüd mefhumunun bulunmasıdır.
Ferd tabiri daha çok herhangi bir şekilde takyid edilmeyen mutlak ferd hakkında, garib tabiri ise genelde muayyen bir şeyle kayıtlanan nisbi ferd hakkında kullanılmaktadır.
Ferd daha çok sahabe tabakasında tek kalan hadistir,
Garip ise daha çok sahabeden sonraki tabakalarda tek kalan hadistir
Söz, ferd olması bakımından ferd ile benzerlik gösterir. Fakat şaz'da sika raviye muhalefet vardır.
Nisbî ferdin ise şaz ile karıştırılması uygun değildir. Çünkü nisbi ferdde teferrüdle beraber muhalefet şartı aranmaz. O bir ravi ile mukayyed olan veya muayyen bir raviden, veya bir şehir halkından v.b rivayet edilmek suretiyle kayıtlanan teferrüdün bir nevi olur. Garibin bir çok nevileri vardır, en önemlileri üç grupta toplanır:

1. Bir şahsın diğer bir şahıstan teferrüdü
2. Bir şehir halkının bir şahıstan teferrüdü
3. Bir şahsın bir şehir halkından teferrüdü

Teferrüd senedin aslında değil devamında bulunur.

9-10-11. Aziz, Meşhur, Müstafid Hadis

Aziz, ravisi tabakalardan birinde ikiye düşen hadistir. Meşhur her tabakada en az üç ravisi bulunan hadistir. Rivayet eden cemaatin sayısı başta da sonda da aynı olursa bu hadise Müstafid denir.

Bu üç nevide ravi sayısının değişmesi onları ahad olmaktan çıkarmadığı gibi, mütevatirdeki cemaat seviyesine de ulaştırmaz. Bunlar teferrüdden bir derece daha yüksektedir.

Meşhur hadis sahih, hasen ve zayıf olabilir. Meşhur için verilen misallerin çoğu müstefid için de verilebilir. Müstefid hadisler daha çok fukaha arasında yaygındır.

12-13. Âli ve Nazil İsnad Hadis

Mutlak âli isnad: başka bir senede nazaran sayıların azlığı sebebiyle ravileri peygambere yaklaşan isnaddır.

Nisbî âli isnad ise, ravileri sağlam bir şekilde meşhur hadis imamlarından birine veya meşhur hadis kitaplarının müelliflerinden birine yakın olan isnaddır.

Nisbî'nin bir çok çeşidi vardır. En meşhuru Buharinin rivayet ettiği hadisin benzerini getirmektir.

İbn Hacer, nisbi ali isnadı muvafakat, bedel, müsavat ve musafaha olarak dörde ayırır.

1. *Muvafakat:* musannıflardan birinin şeyhine başka bir tarikle ulaşmaktır.
2. *Musavat:* senedeki ravi sayısının musannıflardan birinin isnadıyla baştan sona eşit olmasıdır.
3.*Bedel:* bir musannıfın şeyhinin şeyhine başka bir tarikle ulaşmaktır.
4.*Musafaha:* bir musannıfın talebesi ile müsavi olmaktır.

14-15. Mutabi ve Şahid Hadis

Mutabi: herhangi bir hadisin, başka bir yolla desteklenmesi, ona uygun rivayetin bulunmasıdır. İkinci (destekleyen) hadise mutabi denir.

Şahid: bir başka sahabeden elimizdeki hadis metnine benzer bir metin geliyorsa şahiddir. Bu metin lafız veya hem mana hem lafız bakımından benziyorsa şahid olarak değerlendirilir.

Mutabi iki kısımdır:

a. Tam mutabi: aynı ravi için gelen mutabaattır.
b. Kasır mutabi: mutabaatın, ravinin şeyhinden daha yukarıda olmasıdır.

* Lafzi şahid: hadis metninin lafzen azizleşmesidir.

* Manevi şahid: hadisin manen azizleşmesidir.

İ'tibar: rivayet edilen hadisi, başka bir ravinin rivayet edip etmediğini araştırmaktır.

16. Müdrec Hadis

Bir senede veya metinde ravi tarafından yapılan ilavedir.

- Ziyadelik başta, ortada, sonda olabilir.
- Müdrecin birçok sebebi vardır. Birisi de lafızdaki bazı garip lafızların tefsir edilmesidir. Biri de hadisten bir hüküm çıkarmaktır. Müdrec nasıl anlaşılır:
- Hz. Peygambere isnadı mümkün olmayan söz olursa
- Sahabenin açıklamasıyla
- Ravilerden birinin açıklamasıyla

17. Müselsel Hadis

Müsned ve muttasıl olup, içinde tedlis bulunmayan rivayet şekli hakkında Peygambere varıncaya kadar aynı ibarelerin ve hareketlerin tekrar edilmesiyle rivayet edilen hadistir. Faydası tedlis ve inkıtâdan uzak oluşudur.

18. Musahhaf Hadis

Eski hadis münekkidleri musahhaf ile muharrefi birbirinden ayırmazlar. Her ikisinde de hata mevcuttur. Bu hata sahifelerden doğduğu için bu adı almıştır. (Duyarak yapılan nakilden değil)

- Musahhaf harflerin noktalarını değiştirmedir. Hadisteki (سِتًّا) yerine (شَيْئًا) getirilmesi.
- Muharref harekelerde yapılan değişikliktir. (أُبَيّ - أَبِي)

MEVZU HADİSLER VE UYDURMA SEBEPLERİ

Mevzu hadis, yalancıların uydurduğu ve iftira ederek Peygambere nisbet ettiği haberdir. Uydurma yolları olarak karşımıza şunlar çıkar.

- Kendi taraflarından bir vecizeye söz ve sened uydurarak.
- Filozof sözünü alıp sened ekleyerek uydurma.

Mevzu olduğu nasıl anlaşılır?

- Uyduranın ikrarıyla.
- Rivayet edilen sözde gramer hatası veya mana bozukluğu olması durumunda
- Mervideki karineden. Rivayette hisse, müşahedeye, Kur'an nassına aykırılık varsa uydurma olduğu anlaşılır.
- Hadis diye uydurulan sözün, basit bir iş yüzünden şiddeti ceza veya mükafat görüleceğini ifade etmesi.
- Ravinin yalancılıkla meşhur olması.

Uydurma hareketi H. 41 de Hz. Alinin hilafeti zamanında başlamıştır.

Hadis neden uydurulur?

- Allaha yakınlaşma maksadıyla.
- Kendi mezhebini destekleme amacıyla.
- İslam'a saldırmak için.
- Liderlere, devlet büyüklerine yaranma (İşlerini büyük gösterme)
- Rızık, kazanç sağlama. (kıssacılar)
- Şöhretli olmak.
- Alim görünmek.

HADİSLERDE ŞEKİL VE İÇERİK

Müsteşrikler hadiste sadece senede bakıldığı, metne bakılmadığı şeklinde iddialarda bulunmuşlardır. Fakat muhaddisler, bunun hiç de iddia ettikleri gibi olmadığını senediyle beraber metne de önem verildiğini ortaya koymuşlardır. Bunu yaparken de hadislerin tıpkı Kuranda olduğu gibi sebeb-i vürudunu, Mekki-Medeni ayrımını da yapmışlardır.

Hadis ilmini incelerken iki şeye önem vermişlerdir. Metnin korunması ve rivayetin (senedin) korunması. Senede metinden daha fazla önem verdikleri iddiası mesnedden uzaktır. Derin araştırma yapılacak olursa, böyle olmadığı ortaya çıkacaktır.

Bir hadisin sahih veya hasen olduğuna kesin olarak hükmedilemez. Aksine sahih veya hasen olan sened mi metin mi dir bu yönü açıklanır. Senedi sahih olan her hadisin metni de sahih olamaz.

Tevatür yoluyla gelen hadisin ravilerine değil, metnine bakılır.

Zayıf hadislerin nevilerinin çoğunda hem sened hem de metin önemlidir. Sahabe mürseli, munkatı olmasına rağmen makbuldur. Zira sahabenin metni uydurma ihtimali yoktur. Fakat Beni İsrail haberlerini nakleden sahabelere karşı alimler sıkı davranmışlar ve haberlerini incelemeden kabul etmemişlerdir.

Rivayetlerde kimse Peygambere yalan söylemesin diye hadisin lafzan edasın senedden çok metin üzerinde titizlik gösterilmiştir.

Müdrec olanlara gelince bunlar da metindeki fazlalıklardır. Bunların anlaşılması için yollar vardır.

Mutabi ve şahid hadisler de metni destekleyen unsurlardır. Senedle metin arasında tercih yapmak gerekirse muhaddisler metnin tercih edilmesi gerektiği hususunda müttefiktirler. Çünkü sened amaca (metne) ulaştıran unsurlar, araçlardır. Aslolan metindir.

RAVİLERİN TABAKALARI

Tabakat denince ilk akla gelen İbn Sa'dın "*Tabakatu'l-Kübra"*sıdır. Bu ilimde yazılanların en değerlisidir.

İbn Sa'dın "*Tabakatında*" ki belli başlı mevzular.

İlk olarak Hz. Peygamberin hayatı, ceddi, diğer peygamberler, vahiy öncesi, hicret vb. konuları anlatmıştır. Daha sonra Peygamber zamanında Medine'de fetva verenlerden söz etmiş tüm bunları takiben de;

Sahabe ve Tabiinin hayatlarına geçerek, kadınlara tahsis ettiği son cilt müstesna, tüm ciltlerde onların terceme-i hallerini zikretmiştir.

İbn Sa'dın raviler tabakası:

1- Bedire katılan muhacirler.

2- Bedire katılan ensar.

3- Habeşistan'a hicret ettiği veya Uhud'a katıldığı halde Bedir'de bulunmayan ilk Müslümanlar.

4- Mekke fethinden önce Müslüman olanlar.

5- Mekke fethinden sonra Müslüman olanlar.

İbn Hacer 12 tabakaya ayırmıştır.

Kişinin ashabdan olduğu nasıl anlaşılır?

- Tevatür yoluyla. (Aşere-i mübeşşere)
- Şöhretle bilinir
- Sahabenin şehadeti ile.
- Kişinin kendisinin sahabe olduğunu söylemesiyle. (h. 110 tarih şartı var)

Sahabe tabakası: İman etmiş olarak Peygamberi gören ve Müslüman olarak ölen kimselere sahabi denir.

Tabiin tabakası: İman etmiş olarak sahabeyi gören ve Müslüman olarak ölen kimseye tabiin denir. Kur'anda övülmüşlerdir. (**والسابقون الاولون..........الذين اتبعوهم بإحسان**)

Hadislerde de övülmüşlerdir. (**طوبي لمن رآني مَن رآني**) Tabiin asrı h. 181 de sona erer.

Etbau't-tabiin tabakası: İmanlı olarak tabiiyi gören ve Müslüman olarak ölen kimsedir. İmam Şafii ve İmam Malik bu tabakadan sayılır. Ebu Hanife ise tabiindendir.

RİVAYET MAHSULLERİ

Tasnif devri öncesi rivayet mahsuller

1. Sahifeler

* Abdullah b. Amr b. El-Âs : Sahifetü's-sadıka
* Hemmem b. Münebbih : Sahifetü's-sahiha

2. Cüzler

3. Erbeûnlar (Kırk hadis olarak bilinirler)

Tasnif devri rivayet mahsulleri

I. Alerrical sistemli mahsuller

1. Etraf kitapları

2. Müsnedler : Sahâbi râviler, muhtelif kriterlere göre sıralanır ve her birinden rivayet edilen hadisler, konularına bakılmaksızın isimleri altına derecelendirilir. Kriter olarak da sahâbilerin müslüman olmakta kıdemi, Hz. Peygamber'e yakınlık derecesi gibi hususlar benimsenir. Tayalisi ve Ahmed b. Hanbel'in Mesnedleri.

3. Mu'cemler : Müsnedler gibi tasnif edilmiştir. Ancak hadisçiler, hadislerin, sahabe, şuyuh veya beldelere göre, çoğu kere alfabetik olarak sıralandığı eserlere mu'cem derler.et-Taberânî (360/971)'nin üç mu'cemi bu grubun en meşhur örneğini teşkil eder.

II. Alel ebvab sistemli mahsuller

1. Musannef : Bu sistemde hadisler, râvilerine bakılmadan konularına göre taksim ve tasnife tabi tutulurlar. Herhangi bir konunun esas ve talî noktalarıyla ilgili hadisleri bir arada bulmak mümkün olur. Abdurrezzak b. Hemmam, İbn Ebi Şeybe'nin musannefleri ve İmam Malik'in Muvatta'ı en meşhurlarıdır.

2. Cami'ler : Konularına göre tasnif edilmiş hadis edebiyatını ikinci büyük gurubunu bu eserler teşkil eder. Dînî konuların hemen tamamını kapsayan sekiz ana bölümü ihtiva etme özeliğine sahiptirler. Kütüb-i Sitte bu gruba girer.

3. Sünenler : Fıkıh bâblarına göre tasnif edilmiş ahkâm hadislerini muhtevi kitaplara sünen denir. Darimi, Ebu Davud, İbn. Mace, Nesai, Beyhaki ve Darekutni'nin Sünrnleri meşhurdur.

4. Müstedrekler : Önceki bir muhaddis musannifin şartlarına uygun olmasına rağmen, her nedense eserinde yer almamış olan hadislerin bir başkası tarafından toplanması neticesinde meydana gelen yeni esere müstedrek adı verilmektedir. Hakim en-Nisaburi'nin Sahihayn üzerine yazdığı müstedrek meşhurdur.

5. Müstahrecler : Herhangi bir hadis kitabındaki hadisleri başka senedlerle yeni bir kitapta toplama çalışması istihraç, bu yolla meydana getirilmiş eserlerin genel adı da müstahreç'tir. İsmaili'nin Buhari üzerine, Ebu Avane'nin Müslim üzerine ve Ebu Nuaym'in Sahihayn üzerine yazdıkları en meşhurlarıdır.

III. Alel ahruf sistemli mahsuller

1. Metni alfabetik
2. Bölümü alfabetik

I. *Muvatta şerhleri*

1. Baci : el-Münteka
2. Suyuti : Tenviru'l havalik
3. Zürkani : Ebhecü'l mesalik

II. *Sahih-i Buhari şerhleri*

1. İbn. Hacer : Fethu'l bari
2. Ayni : Umdetü'l kari
3. Kastallani : İrşadu's-sari
4. Hattabi : İ'lamu's-sünen
5. Kirmani : Kevakibu'd-derari
6. Zebidi : Tecridü's-sarih

III. *Sahih-i Müslim şerhleri*

1. Nevevi : Minhac
2. Ahmed Osmani : Fethu'l mülhim
3. Kadı Iyaz : İkmalu'l mu'lim
4. Ahmed Davudoğlu : Terceme ve şerhi

IV. *Tirmizi şerhleri*

1. Mubarekfûri : Tuhfetu'l ahfezi
2. İbnu'l-Arabi : Arızatu'l ahvezi

V. *İbn Mace şerhleri*

1. Suyuti : Misbahu'z-zücace
2. Abdulgani ed-Dıhlevi : İncahu'l-hace

VI. *Ebu Davud şerhleri*

1. Hattabi : Mealimu's-sünen
2. Azimabadi : Avnu'l Ma'bud
3. Seharenfuri : Bezlu'l mechud

Tabakat Kitapları

1. İbn Sa'd : Tabakatü'l-kübra
2. Buhari : Tarihu'l-kebir
3. Zehebi : Siyeru'l a'lami'n-nubela
4. İbn Hacer : el-İsabe ; Tezkiretü'l-huffaz
5. İbnu'l-Esir : Üsdü'l-ğabe
6. İbn Abdilberr : el-İsti'ab

Mevzuat Kitapları

1. İbnu'l-cevzi : Mevzuat
2. Ali el-Kari : Mevzuat
3. Aclûni : Keşfu'l-hafa
4. İbn Arrak : Tenzihu'ş-şeri'a

Hadis İlimleri

1. Cerh-Ta’dil ilmi
2. Hadis ravileri ilmi
3. Muhtelefu’l-hadis ilmi
4. İlelu’l-hadis ilmi
5. Garibu’l-hadis ilmi
6. Nasih-mensuh ilmi

Tasnif Sonrası Edebiyatı

1. İstidrak-İstihrac : Hakim (Müstedrek)
2. Özel sistemle meydana getirilen eserler : Beğavi (Mesabihu’s-sünne)
3. Derleme niteliğinde olanlar : İbn Esir (Cami’ul-usul)
4. Zevaid edebiyatı : Heysemi (Mecme’u’z-zevaid)
5. Belirli konulara ait edebiyat : Münziri (Terğib ve Terhib)
6. Kırk hadis
7. Alfabetik hadis edebiyatı : Suyuti (Cami’s-sağir)
8. Halk dilinde hadis diye dolaşan sözler : Acluni (Keşful-hafa)
9. Mevzu hadis edebiyatı : İbn Arak (Tenzihu’ş-şeria)

أبدأ بالحمد مصليا على " " محمدٍ خير نبي أرسلا
وذي من أقسام الحديث عدة " " وكلّ واحد أتى وحده
أولها **الصحيح** وهو ماتصل " " إسناده ولم يشد أو يعل
يرويه عدل عن ضابط عن مثله " " معتمد في ضبطه ونقله
والحسن المعروف طرقاً وغت " " زجاله لا كالصحيح اشتهرت
وكل ما عن رتبة الحسن قصر " " فهو **الضعيف** وهو أقسام كثر
وما أضيف للنبي **المرفوع** " " وما لتابع هو **المقطوع**
والمسند المتصل إسناد من " " روايه حتى المصطفى ولك يبن
وما بسمع كل راو يتصل " " إسناده للمصطفى **فالمتصل**
مسلسل قل ما على وصف أتى " " مثل أما والله أنباني الفتى
كذلك قد حدثنيه قائماً " " أو بعد أن حدثني تبسما
عزيز مروي اثنين أو ثلاثة " **" مشهور** مروي فوق ماثلاثة
منعنعن كعن سعيد عن كرم " " **ومبهم** ما فيه روا لم يسم
وكل ما قلت رجاله **علا** " " وضده ذاك الذي قد **نزلا**
وما أضفته إلى الأصحاب من " " قول وفعل فهو **موقوف** زكن
ومرسل منه الصحابي سقط " " وقل **غريب** ما روى راو فقط
وكل مالم يتصل بحال " " إسناده **منقطع** الأوصال
والمعضل الساقط منه اثنان " " وما أتى **مدلساً** نوعان
الأول: الإسقاط للشيخ وأن " " ينقل عمن فوقه بعن وأن
الثاني: لا يسقط لكن يصف " " أوصافه بما لا ينعرف
وما يخالف ثقة به الملا " " **فالشاذ والمقلوب** قسمان تلا
إبدال راو ما براو قسم " " وقلب إسناد لمتن قسم
والفرد ما قيدته بثقة " " أو جمع أو قصر على رواية
وما بعلة غموض أو خفا " " **معلل** عند قد عرفا
وذو اختلاف سن أو متن " " **مضطرب** عند أهيل الفن
والمدرجات في الحديث ما أتت " " من بعض ألفاظ الرواة اتصلت
وما روى كل قرين عن أخه " " **مدبج** فاعرفه حقاً وانتخه
متفق لفظا وخطا متفق " " وضده فيما ذكرنا **المفترق**
مؤتلف متفق الخط فقط " " وضده **مختلف** فاخش الغلط
والمنكر الفرد به راو غدا " " تعديله لا يحمل التفردا
متروكه ما واحد به انفرد " " وأجمعوا لضعفه فهو كرد
والكذب المختلق المصنوع " " على النبي فلذلك **الموضوع**
وقد أتت كالجوهر المصنوع " " سميتها منظومةالبيقوني
فوق الثلاثين بأربع أتت " " أبياتها بخير ختمت

متن نخبة الفكر*

قال الإمام الحافظ : أحمد بن علي بن حجر العسقلاني ـ يرحمه الله تعالى :

الحمد لله الذي لم يزل عليما قديرا ، وصلي الله علي سيدنا محمد الذي أرسله إلي الناس كافة بشيراً و نذيراً ، وعلي آل محمد وصحبه وسلم تسليماً كثيراً .

اما بعد :

فأن التصانيف في اصطلاح أهل الحديث قد كثرت ، وبسطت واختصرت ، فسألني بعض الإخوان أن الخص له المهم من ذلك ، فأجبته إلي سؤاله رجاء الاندراج في تلك المساك فأقول:

الخبر إما أن يكون له : طرق بلا عدد معين . أو حصر بما فوق الاثنين . أو بهما . أو بواحدٍ .

Haber ya belli bir sayı ile sınırlı olmaksızın farklı yollarla gelir, ya da her tabakada en az üç veya iki ya da bir kişi tarafından rivayet edilir.

Haberin bu açıdan taksiminde, haberi rivayet eden ravilerin sayısının en aza düştüğü tabaka (sahabe, tabiîn ya da tebe-ı tabiin) dikkate alınır. Dolayısıyla diğer tabakalarda ravi sayısının fazla olması sonucu değiştirmez.

فالأول : المتواتر المفيد للعلم اليقيني بشروطه .

Birincisine (طرق بلا عدد معين) mütevatir haber denir. Mütevatir haber -şartlarını taşıdığı takdirde- kesin bilgi ifade eder.

Mütevatir haberin ravileri adalet ve zabt yönünden araştırılmaz. Hatta Müslüman olup olmamasına da bakılmaz. Şu halde mademki mütevatir haberin ravileri diğer ahad hadis ravileri gibi cerh ve ta'dile tabi tutulmuyor o zaman bu haberle amel vaciptir.

والثاني : المشهور وهو المستفيض على رأي .

İkincisi (yani müellifin أو حصر بما فوق الاثنين dediği) ravi sayısı ikiden fazla olursa buna meşhur denir. Bir görüşe (fakihlerden bir guruba) göre de bu hadis müstefiz denir.

Müellifin **على رأي** ifadesinden kastı bir gurup fakihin bu çeşit hadisi müstefiz olarak isimlendirmesidir.

Hadisin meşhur olarak isimlendirilmesinin nedeni birden fazla senetle açıklık ve şöhret kazanmış olarak bize gelmiş olmasıdır. Müstefiz olarak isimlendirilmesinin nedeni ise fukaha arasında yaygın hale gelmiş olmasıdır.

* Bu çalışma İbn Hacer el-Askalani'nin *Nuhbetü'l-Fiker* isimli eserinin, muhterem Abdullah YÜCEL hocamız nezaretinde okunması esnasında tutulan notlar ile Hasan GÜÇLÜ tarafından hazırlanmıştır. Metnin tercümeleri hocamızın dersteki üslubuna uygun olarak yapılmaya çalışılmış ve **bold** yazı karakteri ile yazılmıştır. Normal yazı karakteri ile yazılanlar hocamızın açıklamalarıdır. Çalışma hazırlandıktan sonra hocamıza sunulmuş, kendisinin öngördüğü tashihler yapılarak onayı alınmıştır.

Muhaddislerden bazıları ise meşhur ile müstefizi birbirinden ayırmışlardır. Buna göre senedin başında yani sahabe tabakasındaki ravi sayısı ile senedin sonundaki ravi sayısı eşit ise buna müstefiz demişlerdir. Ama meşhurda senedin başındaki ravi sayısı ile sondaki ravi sayısının eşit olması şartı aranmaz. Yani meşhur kavramı müstefiz'den daha geniş anlamlıdır.

Çünkü meşhur kavramı halk ya da alimler arasında yaygın olan hadisler için de kullanılmıştır. Hatta hadis olarak aktarılan bu haberlerin senedi olmayanları, zayıf ve uydurma olanları da vardır. Fakat bu sonuncu isimlendirme hadis literatüründeki meşhur kavramı ile karıştırılmamalıdır.

والثالث : العزيز ، وليس شرطاً للصحيح خلافاً لمن زعمه .

Üçüncüsü (yani müellifin أو بهما dediği) aziz hadistir. Aziz hadis senetteki tabakalardan birinde ravi sayısı ikiye düşen hadistir. (Bir hadisin sahih olması için en az aziz olması gerekir diyen kişinin görüşüne hilafen)[8] Bir hadisin aziz olması sahih olmasının şartı değildir (deriz).

Aziz; kıymetli, değerli, güçlü, kuvvetli gibi anlamlara gelir. Bu hadise aziz denmesi ya hadis literatüründe az bulunduğu içindir. Veya değerli, kıymetli olduğu için bir bakıma iki senetle gelmesi itibarıyla kuvvetli olduğu içindir.

Bir hadisin sahih olması için aziz olması gerekmez. Çünkü hadisler arasında her tabakada tek ravisi bulunduğu halde sahih olan hadisler çoktur. Öyleyse sahih hadis için her tabakada en az iki ravi bulunacak (en az aziz olacak) diye bir şart ileri sürülemez.

والرابع : الغريب .

Dördüncüsü (yani müellifin أو بواحد dediği) garip hadistir. Bu da tabakalardan birinde ravi sayısı bire düşen hadistir.

Başta da belirtildiği gibi hadislerin aziz, garip, meşhur olarak ayrıldığı bu taksimde, ravi sayısının en aza düştüğü tabaka esas alınır. Örneğin garip hadisi sahabeden iki kişi, tebe-i tabiinden 3 kişi rivayet etmiş fakat tabiînden bir kişi rivayet etmiş olabilir. Dolayısıyla ravi sayısının diğer tabakalarda birden fazla olması hadisi garip olmaktan çıkarmaz. İtibar en az ravi sayısının olduğu tabakayadır. Meşhur ve aziz hadiste de durum bu şekildedir.

وكلها ـ سوى الأول ـ آحاد. وفيها المقبول والمردود لتوقف الاستدلال بها على البحث من أحوال رواتها دون الأول .

Birincinin (mütevatir) dışında diğerlerinin hepsi (meşhur, aziz, garip) ahad hadistir. Ahad hadislerin içinde makbul olanlar vardır merdud olanlar vardır. Hadisin makbul ya da merdud olduğu ravileri üzerinde yapılacak araştırma ile anlaşılır. Ancak birincinin (mütevatir) ravileri araştırılmaz.

Makbul olan sahih ya da hasen olma şartlarını kendisinde toplayan hadistir. Bunun dışında olanlara **merdud** denir. Makbul olanla amel etmek mütevatirde olduğu gibi vaciptir. Merdud (Zayıf ve bunun çeşitleri) hadisle ise amel caiz değildir. Ama hadis çok zayıf olmazsa fazilet babında amel caiz olur.

[8] Bunu iddia eden kişi mutezile imamlarından Ebû Ali b. Cübbâî'dir.

Hadisin merdud ya da makbul olması ravilerinin adalet ve zabt yönünden araştırılması ile anlaşılır.

Makbul hadis sahih ve hasen olmak üzere iki kısımdır. Bunların her bireri lizatihi ve liğayrihi kısımlarına ayrılır.

Hadis adalet ve zabt yönünden eksikliği olmayan ravilerden aktarılıyorsa bu **sahih lizatihi'**dir.

Adalet; ravinin Müslüman ve akıl-baliğ olması, fiilen ve kavlen fıskı fücurdan uzak olması, kişiliği zedeleyecek karaktersizliklerden uzak olmasıdır.

Zabt; hafızasının sağlam olması, dalgınlık, gaflet, çok hataya düşme, vehim gibi hafızasıyla ilgili olumsuz özelliklerinin olmamasıdır.

Ravinin zabtında bir eksiklik varsa hadis **hasen** derecesine düşer. Ama aynı hadis araştırma sonucu aralarında zabtı eksik ravinin bulunmadığı adalet ve zabtı tam olan ravilerden oluşan bir başka senetle rivayet edilmişse hadis sahih derecesine tekrar yükselir ama bu hadise **sahih liğayrihi** adı verilir.

Şu halde **hasen** hadis ifadesi ile ravileri arasında zabt yönünden eksikliği bulunan birinin olması kastedilmektedir.

Ravinin zabtı tam ama adaleti eksikse hadis **zayıf** derecesine düşer. Ama aynı hadis aralarında adaleti eksik olan ravinin bulunmadığı, adalet ve zabtı tam ravilerden oluşan bir başka senetle aktarılmışsa bu hadis hasen derecesine yükselir. Fakat bir başka senetten destek alarak hasen derecesine geldiği için **hasen liğayrihi** adını alır.

Hadislerin bir başka senetle daha rivayet edilip edilmediği hususunda yapılan bu araştırmaya "**İtibar**" denir.

وقد يقع فيها ما يفيد العلم النظري بالقرائن علي المختار .

Tercih edilen görüşe göre âhad haberler arasında karinelerden hareketle araştırmaya dayalı zannî ilim ifade eden hadisler de bulunur.

Ama yapılan araştırma sonucu bir hadis zayıflıktan hasenliğe ya da hasenlikten sahihliğe yükselmiş ise atık bu hadis ilm-i yakîn ifade eder.

ثم الغرابة : إما أن تكون في أصل السند ، أو لا .

Gariblik ya senedin aslında (senedin baş tarafı/sahabe tabakası) ya da başka yerinde olur.

Garabet; senedin herhangi bir yerinde ravi sayısının bire düşmesidir.

فالأول : الفرد المطلق . والثاني : الفرد النسبي ، ويقل اطلاق الفرد عليه .

Birincisi (senedin baş tarafında ravi sayısının bire düştüğü hadis) ferdi mutlaktır. İkincisi ferdi nisbidir.

Senedin başında (sahabe tabakası) ravi tek olursa buna ferdi mutlak denir. Ya da sadece ferd denir. Hadis literatüründe ferd ifadesi tek başına kullanıldığında ferdi mutlak kastedilir.

Ravinin bire düşmesi senedin başında değil de başka yerinde (diğer tabakalarda) olursa buna da ferdi nisbi denir. Bu tür hadisler hakkında “ferd” tabiri çok az kullanılır. Bunlar daha çok “garib hadis” diye anılır.

وخبر الآحاد بنقل عدل تام الضبط ، متصل السند ، غير معلل ولا شاذ : هو الصحيح لذاته.

Ahad haber, adalet ve zabt sahibi raviler tarafından muttasıl bir senetle illet ve şaz olmadan rivayet edilirse buna “sahih lizatihi” denir. (açıklamalar daha önce geçti)

İllet metinde ya da senette olabilir. Gizli ya da açık da olabilir. Mesela bir kişinin, aynı çağda yaşamış olmakla beraber hiç görüşmediği birinden rivayet etmesi gizli illettir. Açık olan ise kişinin görüşmesinin mümkün olmadığı bir raviden rivayet etmesidir. Tebe-i tabiinin sahabeden rivayet etmesi gibi.

Şaz; sika bir ravinin kendisi gibi birçok raviye veya kendisinden daha sika bir raviye muhalefet etmesidir.

Sahih hadisin şartları:

1. Muttasıl senet
2. Ravinin adil olması
3. Ravinin zabt sahibi olması
4. Senet ve metinde illet olmaması
5. Şaz olmaması

وتتفاوت رتبه بتفاوت هذه الأوصاف . ومن ثم قدم صحيح البخاري ، ثم مسلم ، ثم شرطهما .

Bu şartlardan birinin olmaması hadisin değerinin düşmesine sebep olur. Bu bakımdan hadisler arasında derecelendirme, öncelikle Buhari’nin sonra Müslim’in şartlarına uygun bulup kitaplarına aldıkları hadisler, sonra bunların şartlarına uyup da kitaplarına almadıkları hadisler şeklinde olur.

Başka eserlerde sahih hadislerin sıralanışı şu şekilde verilmektedir.

1. Buhari ve Müslim’in şartlarına uygun olup kitaplarına aldıkları hadisler
2. Yalnız Buhari’nin şartlarına uygun olup kitabına aldığı hadisler
3. Yalnız Müslim’in şartlarına uygun olup kitabına aldığı hadisler
4. Buhari ve Müslim’in şartlarına uygun olduğu halde kitaplarına almadıkları hadisler[9]
5. Yalnız Buhari’nin şartlarına uyup kitabına almadığı hadisler
6. Yalnız Müslim’in şartlarına uyup kitabına almadığı hadisler
7. Buhari ve Müslim dışındaki eserlerde bulunan hadisler

فإن خف الضبط : فالحسن لذاته ، وبكثرة طرقه يصحح .

Ravinin zabtında noksanlık olursa bu hadis hasen lizatihi adını alır. Böyle bir hadis araştırma sonucu aralarında zabtı eksik ravinin bulunmadığı adalet ve zabtı tam ravilerden oluşan bir başka senetle rivayet edilmişse hadis sahih derecesine yükselir ama bu hadise sahih liğayrihi adı verilir.

---

[9] Buhari ve Müslim’in şartlarına uygun olup kitaplarına almadıkları hadisleri toplayan müstakil eserlere “Müstedrek” adı verilir.

Açıklamalar daha önce geçti.

فإن جمعاً فللتردد في الناقل حيث التفرد وإلا فباعتبار اسنادين

Bir hadis hakkında hasen-sahih ifadeleri beraber kullanılırsa bu, nakleden ravi hakkında o hadisi tek başına rivayet edip etmediği hususundaki tereddütten dolayıdır. Eğer hadisin birden fazla senedi olması dolayısıyla böyle bir tereddüt olmadığı kanaatine varılırsa bu takdirde her iki senede de itibar edilir.

Hasen sahih ifadesinin kullanıldığı hadis için iki ihtimal vardır; birincisi, Bir hadis tek bir raviden rivayet ediliyor ve ravinin zabt hususunda eksikliği varsa bu tereddütten dolayı hasen-sahih ifadesi kullanılmıştır. Bazı muhaddisler bu eksikliği görmemiş olabilir ya da zabttaki bu eksiklik bazı muhaddisler için eksiklik sayılmayabilir. Bu muhaddisler hadisi sahih kabul ederler. Bazıları ise bunu eksiklik sayar ve hadisi hasen kabul eder. Dolayısıyla hadisin muhaddislerin bazılarınca sahih bazılarınca hasen olarak kabul edildiğini anlatmak için hasen-sahih ifadesi kullanılır.

İkinci ihtimal ise hadisin biri adalet ve zabtı tam diğeri zabtında eksiklik olan ravilerden oluşan iki senetle gelmesi durumunda senetlerden birindeki ravinin zabtı hususunda tereddüt olmasıdır. İşte hadisin iki senetle rivayet edilip senetlerden birindeki ravilerin adalet ve zabtlarının tam diğerindeki ravi ya da ravilerin zabtlarında eksiklik olduğunu ifade etmek için hasen-sahih ifadesi kullanılmış olabilir

Hasen-sahih ifadesinin kullanıldığı hadis hakkında en azından "ravisinin zabtında bir tereddüt var" şeklinde düşünülür.

Bir hadisin sadece sahih olması ile hasen-sahih olması arasında derece farkı vardır. Derece bakımından birden fazla senetle gelip kendisine hasen-sahih denilen hadis, tek senetle gelen sahih hadisten daha üstün görülür.

Bu ifadeye en çok Tirmizi'de rastlanır.

وزيادة راويهما مقبولة ما لم تقع منافية لمن هو اوثق فان خولف بأرجح فالراجح المحفوظ ، ومقابله الشاذ

Sahih ve hasen hadis ravilerinin hadiste yaptıkları ziyadeler kendilerinden daha sika ravilerin rivayetlerine aykırı olmadığı sürece makbuldür. Eğer bir rivayette, daha sika olan raviye muhalefet varsa sika olan ravinin rivayeti tercih edilir ve tercih edilen rivayete mahfuz denir, buna muhalif olan hadise de şaz denir.

Mesela bir hadis birkaç yoldan gelmiş, bir yolda diğerlerinde olmayan bir fazlalık zikredilmiştir. Bu fazlalık kabul edilecek mi edilmeyecek mi? Kabul edilmesi demek fazlalılığın hadisten sayılması demektir. İşte ravi, hasen ya da sahih hadis ravisi ise onun zikrettiği ziyade kelime kendisinden daha sika olup o fazlalığı zikretmeyen ravilerin rivayetine ters düşmediği sürece kabul edilir. Çünkü o müstakil bir rivayet sayılır ki şeyhinden o hadisi o raviden başka kimse rivayet etmemiştir. Başka rivayetlere muhalif olursa biri tercih edilir. Ama bu muhalefet kendisinden daha sika ravilere karşı olursa daha sika olanınki tercih edilir ki buna mahfuz diğerine şaz denilir.

ومع الضعف فالراجح المعروف ، ومقابله المنكر .

Eğer bu muhalefet zayıf ravi ile sika ravi arasında olacak olursa tercih edilen rivayet maruf adını alır, mukabiline de münker denir.

Hadis iki yoldan gelmiş ama birinin ravileri zayıf diğerleri sika. Bununla beraber zayıf ravilerin rivayet ettiği hadisle sika ravilerin hadisi birbirine zıt. Bu durumda sika ravilerin rivayeti tercih edilir ve buna maruf denir. Diğerine ise münker denir.

والفرد النسبي : إن وافقه غيره فهو المتابع . وإن وجد متن يشبهه فهو الشاهد . وتتبع الطرق لذلك هو الاعتبار .

Eğer bir başka hadis Ferdi nisbi hadise uygun olarak gelirse bu hadise mutabi‘ denir. Eğer ferdi nisbinin karşısında bir başka sahabi tarafından rivayet edilen benzer manada bir hadis bulunacak olursa bu hadise şahit denir. Bu işlerin yapılabilmesi için yolların araştırılmasına itibar denir.

Ferdi nisbi zayıftır. Bir başka yolla desteklendiği için zayıflıktan kurtulur ve hasen liğayrihi derecesine çıkar. Destekleyen hadise **mutabi**‘, desteklenen ferdi nisbi hadise **mutaba**‘, bu duruma da **mutabaat** denir.

Yine araştırılıp başka yoldan başka sahabi tarafından rivayet edilen lafızları ya da manası aynı bir hadis bulunursa zayıf olan ferdi nisbi yine hasen liğayrihi derecesine çıkar. Yapılan bu araştırmaya itibar denir. Destekleyen hadis de “**şahit**” adını alır.

ثم المقبول : ان سلم من المعارضة فهو المحكم ، وان عورض بمثله : فان امكن الجمع فمختلف الحديث .

Makbul olan (sahih ve hasen) muaraza yani başka bir hadisle aralarında tenakuz yoksa bu hadise muhkem hadis denir. Kendisi kadar kuvvetli bir başka hadisle aralarında muaraza olursa cem imkanı varsa hadisler cem edilir. Ve buna muhtelifu’l-hadis denir.

Muaraza iki hadis arasında bulunan tenakuzdur. Makbul yani hasen ve sahih hadislerin başka hadislerle aralarında tenakuz yoksa bu hadise muhkem denir ve onunla amel edilir. Makbul hadisin bir başka makbulle muarazası olursa cem yolları araştırılır ve hadisler cem edilir. Mesela hadislerden biri ile şu yönden amel edilir diğeri ile başka yönden amel edilir. Biri ile şu durumda diğeri ile şu şartlarda amel edilir şeklinde cem edilmeye çalışılır. İşte buna muhtelifu’l-hadis denir. Böylece hadislerin ikisi de mamulun bih olur.

أو لا وثبت المتاخر فهو الناسخ ، والآخر المنسوخ ، وإلا فالترجيح ، ثم التوقف .

Cem imkânı yoksa tarih itibarıyla sonra olan nasihdir diğeri mensuhdur. Eğer bu da tespit edilemezse tercih yapılır. Tercih imkanı da yoksa öylece bırakılır.

Tercih yapılırken ihtiyac, durum, şartlar, maslahat, zaruret gibi farklı kriterler göz önünde bulundurulabilir. Tercih imkânı olmadığında hadisler halleri üzere bırakılır ve hadislerin hükmü günün birinde açığa kavuşana kadar ikisiyle de amel edilmez.

Ancak bazı muhaddislere göre tercih imkânı yokken diğer bazıları farklı düşünüp iki hadisten birini tercih edebilir. Birine göre tercih sebebi sayılmayan bir durum diğerine göre tercih sebebi olabilir. Mezhep farklılıkları da böyle ortaya çıkmıştır.

ثم المردود: إما أن يكون لسقط أو طعن . فالسقط : اما أن يكون من مبادئ السند من مصنف ، أو من آخره بعد التابعي ، أو غير ذلك .

Merdud hadislere gelince; bir hadis iki sebeple reddedilir. Ya senedinde bir ravi düşmesi vardır veya ravilerin sika oluşluna zarar verecek bir hususun tespitiyle olur. Ravi düşmesi

ya musannif tarafında/senedin başında bir düşme olur ya da senedin sonundan/tabiinden sonraki tabakadan/sahabeden bir kimsenin düşmesi şeklinde olur. Veya başka türlü bir düşüş olabilir.

فالأول : المعلق .

Birincisine (musannif tarafında olan düşme) muallâk hadis denir.

Yani müellifin şeyhi ya da hem şeyhi hem de şeyhinin şeyhi düşmüşse hadis muallâktır. Aynı şekilde tabiine kadar -tabiin de dahil-diğerlerinin hepsi düşse yine muallâk olur. Buhari bunu yapmıştır. Hatta "ta'likat-ı buhari" ismiyle müstakil eserler yazılmıştır. Buhari bu tür hadisleri bab başlıklarında zikreder. Ve bununla ilgili senetleri maruf olduğu için senet zikretmeye gerek duymadığını ifade eder. Bundan dolayı buharinin muallakları hariç diğer tüm muallaklar zayıf kabul edilmiştir.

والثاني : هو المرسل .

İkincisine (sahabe düşmüş tabiîn direkt Hz. Peygamber'den rivayet etmişse) buna mürsel denir.

والثالث : إن كان باثنين فصاعداً مع التوالي ، فهو المعضل ، وإلا فالمنقطع

Üçüncüsü ise; (senedin herhangi bir yerinde) düşüş iki ve ikiden fazla ve peş peşe olursa bu hadise mu'dal denir. Eğer düşüş peş peşe değilse buna munkatı' hadis denir.

Bazı alimler senedin musannif tarafından, musannife yakın yerinden peş peşe ravi düşmesini bu tarifin dışında bırakmışlardır. Çünkü buna yukarıda geçtiği üzere muallak denmiştir. Bazıları da başta peş peşe düşüş olan hadisleri mu'dal muallak şeklinde isimlendirmişlerdir.

Mudal, muallak ve munkatı ifadeleri arasında umum husus ilişkisi vardır. Buna göre düşen ravi sayısı fazla olmak şartıyla her muallak mu'daldır fakat tersi her zaman olmaz. Yine her mu'dal munkatı'dır ama tersi her zaman olmaz.

Bu kavramlar arasındaki benzerlikler ve umum husus ilişkilerinden dolayı bazı alimler mu'dal hadisi; mürsel, munkatı ve muallak olarak da isimlendirmişlerdir.

ثم قد يكون واضحا أو خفياً .

İsnattaki bu düşüş açık olur gizli olur.

Bunun anlayabilmek için ravileri tanımak doğum ve vefat tarihlerini bilmek gerekir.

فالاول : يدرك بعدم التلاقي ، ومن ثم احتيج الى التاريخ .

Açık olan düşüş ravilerin karşılaşmamış olmasıyla bilinir. Bundan dolayı tarih bilgisine ihtiyaç vardır.

Tarihen birbirlerini görmelerinin mümkün olmadığı anlaşılacağından bunu görmek kolaydır bunun için açık olarak isimlendirilmiştir. Mesela doğum tarihi hicri 130 olan biri ölüm tarihi hicri 100 olan birinden rivayet etmiştir ki rivayet eden doğduğunda rivayet ettiği kişi öleli 30 yıl olmuştur. dolayısıyla arada biri atlanmıştır. Bu düşüşün olduğu rivayete **munkatı** denir.

والثاني : المدلس ويرد بصيغة تحتمل اللقي : كعن ، وقال : وكذا المرسل الخفي من معاصر لم يلق من حدث عنه .

İkincisine müdelles denir. Müdelles hadis قال-عن gibi rivayet ettiği kişi ile karşılaşmış olma ihtimalini içeren sigalarla gelir. Mürseli hafide de ravi aynı şekilde aynı asırda yaşamış olup da görüşmemiş olduğu kişiden rivayet ederek asıl rivayet ettiği kimseyi gizler.

Müdelles hadisi rivayet edenin, rivayeti aldığı şahısla -aynı asırda yaşamış olabileceklerinden- karşılaşmış olma ihtimali vardır. Sigalar da karşılaşmış olabileceklerine delalet eden sigarlardır. Bu sigaları bilerek kullanır. Mesela şeyhinin adını söylemek istemiyor olabilir. Kendi sözünün dinlenmesini istiyor olabilir ya da senedin âli isnad gibi görünmesini sağlamak istiyor olabilir. Ama esasında karşılaşmamışlardır ve arada biri atlanmıştır.

ثم الطعن : اما ان يكون لكذب الراوي ، أو تهمته بذلك أو فحش غلطه ، أو غفلته ، أوفسقه ، أو وهمه ، اوضعفه ، أو مخالفته ، أو جهالته ، أوبدعته ، أو سوء حفظه .

Bir ravi; yalancılığı, yalancılıkla suçlanması, çok hata etmesi, dalgın olması, gafil olması, fasık olması, vehmi olması, zayıf olması, sika ravilere muhalefet etmesi, adalet ve zabtının bilinmemesi, bid'atçı olması ya da hafızasının bozukluğu sebebiyle ta'n edilir (ve rivayeti kabul edilmez).

Töhmet hadislerde yalanı tespit edilememiş ama günlük hayatta ravinin yalan söylüyor olmasıdır.

Fuhşu galat hatadır. Hatadan kasıt, hadis naklinde yaptığı hatalardır. Çok hata, râvinin hatalarının doğrularından fazla olması veya doğrularıyla eşit olmasıdır.

Gaflet, ifadeleri birbirine karıştırmadır, dalgınlıktır.

Fısk, büyük günahlardan birini fiilen ya da kavlen açıktan işlemektir.

Vehim, ravinin şöyle miydi, böyle miydi şeklindeki tereddüdüdür.

Bid'atçılık, ehli sünnet itikadının dışında olan şeylere inanmasıdır.

Kötü hafıza ile fuhşu galat arasındaki fark, kötü hafızada hataların doğrulardan az olmasıdır.

فالأول : الموضوع

Birincisi mevzu olarak isimlendirilir.

Yani ravinin hadiste yalan söylediği tespit edilmişse bu ravinin hadisi zannı galibe göre mevzu kabul edilir. Araştırılıp yalan olduğu tespit edildiğinde kesin olarak mevzu olduğuna hükmedilir.

والثاني : المتروك

İkincisine metruk hadis denir.

Yalan söylemekle suçlanan kişinin hadisine metruk denir. Hadislerde Yalan söylediği kesin olarak tespit edilememiş ama günlük hayatta yalan söylediği vakidir. O zaman hadislerde de

yalan söylemiş olabilir düşüncesiyle böyle bir ravinin hadisiyle amel terk edilir ve rivayet ettiği hadis metruk olarak isimlendirilir.

والثالث : المنكر علي رأي . وكذا الرابع والخامس .

Üçüncüsü bir görüşe göre münker olarak isimlendirilir. Dördüncü ve beşinciler de aynı şekilde münker olarak isimlendirilir.

Yani münker tabiri ile fuhşu galat sahibi bir ravinin rivayet ettiği hadis kastedilmektedir. Bir görüşe göre demesinden kastı şudur; Muhaddislerden bazıları fuhşu galat sahibi ravinin rivayetinin münker olarak isimlendirilebilmesi için rivayetin sika ravilere muhalif olmasını şart koşarlar. Burada aykırılıktan söz edilmemiştir. Öyleyse müellif münker hadis için bu şartı aramamaktadır.

Dördüncü ve beşinci yani gafil olan ya da fısk sahibi ravinin rivayeti de münker olarak isimlendirilir.

ثم الوهم : إن اطلع عليه بالقرائن وجمع الطرق : فالمعلل .

Vehim, eğer hadiste vehim olduğu bir takım karinelerle ve hadisin senet tariklerini bir araya getirip incelemekle anlaşılabilecek durumda ise bu hadise muallel denir.

Karineden kastı ravinin vehim sahibi olduğuna delalet eden karinelerdir. Mesela mürsel veya munkatı hadisi muttasıl gibi göstermiş ya da bir hadisin metnini rivayet ederken şu lafız da var mıydı yok muydu şeklinde tereddüde düşmüş ve tereddüde düştüğü lafzı almamış veya başka bir metinde gördüğü bir veya daha fazla lafzı bu hadisin metninde şunlarda vardı herhalde diye ilave etmiş. Bu da diğer hadis kitapları araştırılarak anlaşılır. İşte bu tür ziyade ve eksikler olduğu tespit edilirse hadisin illetli olduğu anlamında muallel ifadesi kullanılır. İllet metinde olabileceği gibi senette de olabilir.

ثم المخالفة : إن كانت بتغيير السياق : فمدرج الإسناد

Muhalefet; senedi değiştirmek suretiyle olursa buna müdrecü'l-isnad denir.

Müdrec araya sokuşturulmuş, ilave edilmiş anlamındadır. Senette idrac ravinin değiştirilmesi ya da asıl senette olmayan bir ravinin eklenmesi ile olur.

أو بدمج موقوف بمرفوع : فمدرج المتن .

Ya da mevkuf ile merfuyu birbirine karıştırmak suretiyle olur ki buna da müdrecü'l-metin denir.

Demekki müdrec senette ve metinde olabilir. Bazı yerlerde Metinde idrac ravinin kendi sözlerini hadise karıştırması şeklinde tarif edilir. Mevkuf ile merfuyu birbirine karıştırmak da bir nevi ravinin kendi sözünü hadise derc etmesi, anlamındadır. Mesela sahabe hz. Peygamberin hadiste kullandığı bir kelimeyi açıklıyor. Ravi de bu açıklamayı hadisten zannediyor ve öylece aktarıyor. Halbuki sahabenin sözü mevkuf hadistir. İşte müellif ravinin, sahabenin sözünü peygamber efendimizin sözüne karıştırarak verdiği için mevkuf ile merfuyu karıştırmıştır diyor.

أو بتقديم أوتأخير : فالمقلوب .

Ya da bu değişiklik takdim ve tehir ile olur. Buna da maklûb denir.

Mesela ravinin senette baba ile oğlu karıştırması, Abdullah b. Abbas yerine Abbas b. Abdullah şeklinde zikretmesidir. Bu genelde senette olur. Ama metinde isim geçiyorsa takdim tehir yoluyla kalb (maklub) metinde de olabilir.

أوبزيادة راوٍ : فالمزيد في متصل الأسانيد

Ya da senette bir ravi ziyadesiyle değişiklik yapılır. Buna muttasıl senette ziyade denir.

Yani bir hadis birkaç muttasıl senetle geliyor. Ve bütün senetlerde raviler belli. Senetlerden birinde diğerlerinde olmayan bir ilave var. İlave yapılan senetteki raviler sika ise bu ziyade kabul edilir ve buna "mezid fi muttasılı's-sened" denir. Raviler sika değilse ziyadelik kabul edilmez.

أو بإبداله ولا مرجح : فالمضطرب وقد يقع الإبدال عمداً امتحانا

Ya da senette bir bedel yapar, tercih yapabilecek bir karine de yoksa buna muzdarib denir. Bazen bu ibdal kasten imtihan için yapılabilir.

Bedelden maksat mesela şeyhinin yerine bir başkasını zikreder. Mesela birbirine muhalif iki hadis gelmiştir ve senetlerindeki raviler de eşit derecededir dolayısıyla birini diğerine tercih edemezsiniz. Yine tercih yapılabilecek başka bir karine de yoktur. Bu durumda iki hadis arasında gelip gidersiniz. İşte bu iki hadise muzdarip denir.[10] Ravi şeyhinden rivayet ettiği metnin bir kısmını sehven değiştirecek olursa buna da yine muzdarip denir.

İbdal imtihan için yapılırsa bu caizdir ama imtihandan sonra bu ibdal tashih edilmelidir.

أو بتغييرحروف مع بقاء السياق : فالمصحف والمحرف .

Ya da senedin aynen kalması şartıyla harflerde değişiklik yapılması suretiyle senette değişiklik olur. Buna da musahhaf ve muharref denir.

Mesela مراحم isminin nokta değişikliğiyle مراجم-مزاحم gibi değiştirilmesidir. Siyak yani Şekil değişmemiştir. Bu şekilde değişikliğe musahhaf denir. Hareke değişikliğiyle mesela عَقِيل "akîl" isminde عُقَيْل "ukayl" şeklinde değişiklik yapılmışsa buna da muharref denir.

ولا يجوز تعمد تغيير المتن بالنقص والمرادف إلا لعالم بما يحيل المعاني

Bir metni eksiklik yapmak suretiyle ya da eş anlamlı kelimeleri değiştirmek suretiyle değişiklik yapmak caiz değildir. Ancak manayı bozacak şeyhleri ve lafızların delalet ettiği manaları bilen kimse bunu yapabilir.

Bu alim için muradif koymak caizdir. Eksik metin nakledemez. Bunun için sahabîler naklederken او قال كذا şeklinde bir ifade kullanarak buna dikkat çekerler.

فإن خفي المعني احتيج إلي شرح الغريب وبيان المشكل .

Hadisin manası kapalı olursa hadisteki garip (anlaşılması zor) kelimeleri şerhetmeye ve hadisteki müşkili açıklamaya ihtiyaç duyulur.

[10] Selman Başaran, M.Ali sönmez, Hadis Usulü, s. 178.

Lugattan bakmak yetmez şerhu'l-garip kitaplarına bakmak lazımdır.

ثم الجهالة : وسببها أن الراوي قد تكثر نعوته فيذكر بغير ما اشتهر لغرض ، وصنفوا فيه الموضح .

Cehaletin (ravinin adalet ve zabt yönünün bilinmemesinin) sebebine gelince; ravinin sıfatları çok olabilir ve bir maksattan dolayı meşhur olmayan sıfatıyla zikredilmiş olabilir dolayısıyla ravi hakkında cehalet olur.. Alimler bu konuda açıklayıcı kitaplar yazmışlardır.

Sıfatlarının çokluğundan maksat birden fazla isimle anılması, künyesi ya da lakabının birden fazla olması olabilir. Ya da sıfatları fazla olabilir.

Ravinin meşhur olmayan sıfatıyla zikredilmesinin sebebi de ravi o kişiden bir çok hadis rivayet etmiştir, bu sefer de başka sıfatla anmak istemiş olabilir.

وقد يكون مقلا فلا يكثر الأخذ عنه ، وصنفوا فيه الواحدان

Ya da ravi az rivayet etmiş olabilir o raviden fazla alıntı yapmamış olabilir. Cehalet bundan dolayı da olabilir. Bu konuda alimler "vuhdan" eserleri yazmışlardır.

Ya da az rivayet ettiği için o ravi tanınmıyor olabilir.

أو لا يسمي اختصارا وفيه المبهمات

Ya da ihtisar amacıyla isim belirtilmemiş olabilir. Bu konuda da "mübhmat" müphem ravilerle ilgili eserler yazılmıştır.

Senette ismi belirtilmeyen ravi varsa bu hadise mübhem hadis denir.

ولا يقبل المبهم ولو أبهم بلفظ التعديل علي الاصح

Sahih olan görüşe göre tadil lafzıyla rivayet edilse bile mübhem hadis kabul edilmez.

Mesela "sika raviden rivayet ediyorum" dese de kabul edilmez. Çünkü rivayet edene göre sika olabilir ama bir başka muhaddise göre sika olmayabilir.

فان سمي وانفرد واحد عنه فمجهول العين

Ravinin ismi belirtilse bile o isimden sadece bir kişi rivayet ederse o raviye meçhulu'l-ayn denir.

Mesela Ahmed b. Muhammed'den sadece bir kişi rivayet ediyor. Ama ahmed b. Muhammed'i sadece rivayet eden tanıyor başkası tanımıyor. Burada ahmed b. Muhammed'e meçhulu'l-ayn denir.

أو اثنان فصاعدا ، ولم يوثق : فمجهول الحال ، وهوالمستورد

Ya da ismi belirtilen bu raviden iki ya da daha fazla kişi rivayet etmiş ama sika olduğunu söylememişlerse mevsukiyeti meçhul olan bu raviye meçhulu'l-hal denir. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis de "mestûr" olur.

ثم البدعة . اما بمكفر ، او بمفسق

Ta‘n sebeplerinden biri de bid’attır. Bu da ya tekfire neden olan bir bid’attır ya da fasıklığı gerektiren bir bid’attır.

Yani ravi bid’atçı olursa ya imanla ilgili bir bid’at işliyordur, itikadi bozukluğu vardır. Ya da fasıklığa neden olan bir hali vardır.

فالأول : لا يقبل صاحبها الجمهور . والثاني بقبل من لم يكن داعية الي بدعته في الأصح ، إلا إن روى ما يقوى بدعته فيرد على المختار ، وبه صرح الجوزجاني شيخ النسائي

Birincinin yani Küfrü gerektiren bid’atçinin rivayeti cumhura göre kabul edilmez. İkincisi ise sahih olan görüşe göre bid’atına çağırmadığı sürece kabul edilir. Ancak bu kişi kendi bid’atini kuvvetlendiren bir hadis rivayet ediyorsa tercih edilen görüşe göre rivayeti reddedilir. Bu konuyu Nesai’nin hocası Cûzecânî açık bir şekilde ifade etmiştir.

ثم سوء الحفظ : إن كان لازما فهو الشاذ علي رأي ، أو طارئاً فالمختلط

Ta‘n sebeplerinden biri de hafızanın kötü olmasıdır. Bu özellik sürekli ise bir görüşe göre bu rivayet şaz kabul edilir. Eğer bu hafıza bozukluğu arızi bir durum ise bu kişiye muhtelit denir.

Bir görüşe göre demesi asıl şazın tarifinin farklı olmasıdır. Asıl şaz sika ravinin kendinden daha sikaya muhalif rivayetidir. Kötü hafızada hata ihtimali var demektir. Eğer bu hata sürekli ise onun rivayeti bu görüşe göre şaz kabul edilmiştir. Muhalif olup olmadığına bakılmaz.

Arıziden maksat hafızanın sonradan kötü olmasıdır. Bu kişiye kendi rivayeti sorulduğunda rivayetini hatırlayabiliyorsa kabul edilir ama tereddüt ederse kabul de edilmez red de edilmez, tevakkuf edilir.

ومتى توبع سيء الحفظ بمعتبر ، وكذا المستور والمرسل ، والمدلس : صار حسنا لا لذاته ، بل بالمجموع

Hafızası kötü olan, mestur, mürsil, müdellis kişiler araştırılarak muteber bir ravi tarafından rivayet edilmiş bir mutabii bulunursa bunların rivayetleri tariklerin toplanmasıyla hasen ligayrihi seviyesine çıkar.

Buraya kadar hadisin ya ravinin düşmesi ya da ravinin cerh edilmesi olmak üzere iki sebeple merdud olduğunu, farklı düşme şekilleriyle hadise verilen farklı isimleri ve ta‘n (cerh) sebepleri anlatıldı. Şimdi ulaşması itibariyle isnadın nereye dayandığı ve buna göre hadislerin aldığı farklı isimleri anlatılacak.

ثم الاسناد : اما ان ينتهى الي النبي صلى الله عليه وسلم ، تصريحا ، أو حكما : من قوله ، أو فعله ، أو تقريره .

İsnad peygamber efendimize ya açıkça ulaşır ya da hükmen ulaşır. Bu da onun kavil, fiil ya da takrirlerinden ibaret olur.

Açıkça ulaşması ravinin “kale rasulullah, semi‘tü rasulallah” şeklindeki, hadisi peygamber efendimizden duyduğuna açıkça delalet eden lafızlarla rivayet etmesidir. Hükmen ulaşması da sahabenin kendi içtihadıyla bilmesi mümkün olmayan bir hadisi Hz. Peygamberden duyduğunu açıklamadan aktarmasıdır. Sahabenin adil olması bağlamında düşünüldüğünde bu hadisin hükmen hz. Peygamber’e ulaştığı kabul edilir.

أو الي الصحابي كذلك. وهو : من لقي التبي صلي الله عليه وعلي آله وسلم ، مؤمنا به ومات علي الاسلام ولو تخللت ردة في الاصح

Aynı şekilde senet hükmen ya da sarih bir şekilde sahabeye ulaşmış olabilir. Sahih olan görüşe göre Sahabe, mümin olarak Hz. Peygamber'i görmüş ve hayatında riddet olsa bile Müslüman olarak ölmüş kişidir.

أو الي التابعي : وهو من لقي الصحابي كذلك

Ya da senet aynı şekilde tabiiye dayanır. Tabii de yukarıda (sahabe için) belirtilen şartlarla sahabeyi görmüş kimsedir.

فالأول : المرفوع ، والثاني : الموقوف ، والثالث : المقطوع ،

Bu sayılanlardan birincisi (Hz. Peygamber'e ulaşan) merfu hadistir. İkincisi (sahabeye ulaşan) mevkuf hadistir. Üçüncüsü (tabiine ulaşan) maktu hadistir.

Merfuda senedin muttasıl olup olmamasına bakılmaz. Ayrıca senet muttasıl ise bu hadis muttasıl-merfu olup, buna hadis literatüründe müsned hadis denilir ki bu başkadır. Burada kriter Hz. Peygambere ulaştırılıyor, ona dayandırılıyor olmasıdır. Yani bu taksim senedin varıp dayandığı kişi açısından yapılan taksimdir.

ومن دون التابعي فيه مثله يقال للأخِيرَيْن : الأثر .

Tabiinden bize doğru olan, berideki̇lere (tebei tabiinden) gelen hadislere de maktu denir. Bu son ikisine (mevkuf ve maktu) eser de denir.

Maktu, tabiinden gelen hadistir. Bir de munkatı vardır ki senedinde kopma olan hadistir. Yani munkatı senetle ilgili, maktu ise metinle ilgilidir.

والمسند : مرفوع صحابي بسند ظاهره الاتصال .

Müsned hadis sahabinin görünürde muttasıl bir senetle resulullaha dayandırdığı hadistir.

Görünürdeki ittisal araştırıldığında muttasıl olduğu kesinleşirse muttasıl olarak kabul edilir.

Senedin dayandığı kimse açısından taksim bitti.

فإن قل عدده : فإما أن ينتهي الي النبي ، صلي الله عليه وعلي آله وسلم ، أو الي إمام ذي صفة علية كشعبة .

Senetteki ravi az olursa, senet ya Resulullah'a dayanıyordur ya da Şu'be gibi üstün vasıflara sahip bir hadis imamına dayanıyordur.

Üstün vasıf; mesela hadis imamı hafızdır, hakimdir, fakihtir vs.

فالأول : العلو المطلق . والثاني : النسبي .

Birincisine (Hz. Peygambere dayanan) mutlak âlî isnad denir. İkincisine nisbî (üstün vasıflı imama dayanmasına nisbetle) âlî isnat denir.

وفيه الموافقه : وهي الوصول الي شيخ احد المصنفين من غير طريقه .

Nisbi âlî isnadda muvafakat vardır. O da musanniflerden birinin şeyhine başka yoldan ulaşmaktır.

Nisbi âlî isnadın birkaç çeşidi vardır biri de muvafakattır. Muvafakat farklı yollarla aynı şeyhte birleşmektir. Bu farklı yollardan daha az ravi ile şeyhe ulaşan senede âlî isnad diğerine nâzil isnad denir. Bunlar birbirine nisbetle ali veya nazildir. Mutlak âlî isnadda ise böyle bir durum yok. Mutlak âlî isnad, karşılığında nâzil isnad olmasa da âlî isnaddır.

وفيه البدل : وهو الوصول الي شيخ شيخه كذلك .

Nisbi isnadın bir başka şekli de bedeldir. Bu da aynı şekilde musanniflerden birinin şeyhinin şeyhine ulaşmaktır.

Bu durumda da ikinci yol daha kısa ise birinciye göre âlî isnad olur.

وفيه المساواة : وهي استواء عدد الإسناد من الراوي الي آخره مع اسناد أحد المصنفين .

Uluvvu nisbinin bir diğer şekli de musavattır. Bu da ravilerden birinden bize ulaşan bir hadiste Hz. Peygambere kadar olan zincirdeki ravi sayısı ile musanniflerden birine ait senetteki ravi sayısının aynı olmasıdır.

Mesela Nesâî bir hadiste Hz. Peygambere on bir kişi ile ulaşsa, bize gelen başka bir senet de yine on bir kişi ile ulaşsa aramızda müsavat olur.

وفيه المصافحة : وهي الأستواء مع تلميذ ذلك المصنف . ويقابل العلو بأقسامه النزول

Ulüvvü nisbinin diğer bir şekli de musafahadır. Bu da söz konusu musannifle değil de öğrencisiyle aynı şekilde, yani eşit sayı ile Hz. Peygambere başka bir senetle ulaşmamızdır.

Âlî isnadın zikredilen kısımlarının karşılığında da birer nâzil isnad vardır.

فان تشارك الراوي ومن روى عنه في السن واللقي فهو الأقران وان روى كل منهما عن الآخر : فالمدبج

Ravi ve kendisinden rivayette bulunulan kişi yani hocası, yaş ve birbirleriyle karşılaşma bakımından eşit iseler bunların rivayetine "rivayetü'l-akran" denir. Bunlar birbirinden karşılıklı olarak rivayet etti ise bu rivayete müdebbec denir.

Diyelimki tabiinden biri bir başka tabiinden rivayet etti ise bu rivayet, rivayetü'l-akran adını alır. Müdebbec ise akran olan bu ravilerin birbirinden rivayet etmesidir. Bu anlamda her müdebbec rivayetü'l-akrandır ama tersi her zaman olmaz.

وان روى عمن دونه : فالأكابر عن الأصاغر

Ravi yaşça kendisinden küçük birinden rivayet ediyorsa bu büyüklerin küçüklerden rivayetidir.

Tabiinin tebei tabiinden rivayeti gibi.

ومنه الآباء عن الأبناء، وفي عكسه كثرة ، **ومنه من روى عن أبيه عن جده**

Babaların oğullardan rivayeti de bu kabildendir. Ancak bunlar azdır, tersi yani küçüklerin büyüklerden rivayeti daha çoktur. Mesela kişinin babasından babasının da dedesinden rivayeti de çok olanlardandır.

وان اشترك اثنان عن شيخ ، وتقدم موت أحدهما ، فهو : السابق واللاحق .

İki kişi aynı hocadan rivayette bulunuyor da bunlardan biri diğerinden daha önce vefat etmişse bunlara sabık ve lahık denir.

Önce vefat edenin rivayetlerine sabık diğerine lahik denir. Tercih söz konusu olursa fikirlerine başka şeyler karışmadığı, hafızasında değişiklik olmadığı gibi hususlar göz önüne alınarak önce vefat edenin rivayeti tercih edilir. Sonraki unutmuş, karıştırmış vs. olabilir. Vefatı önce olan her zaman mukaddemdir.

وان روى عن اثنين متفقي الاسم ولن يتميزا ، فبإ ختصاصه بأحدهما يتبين المهمل .

Eğer ravi isimlerini (baba ve dede isimlerini söyleyip) ayırmadan isimleri aynı olan iki hocadan rivayet ederse; ravi onlardan birinin ismini açıkça söylerse kapalılık ortadan kalkar, şeyhin kimliği açıkça ortaya çıkmış olur.

Mesela ravi hem Abdullah b. Mesud hem Abdullah b. Abbastan rivayet ediyor ve rivayetinde "an abdillahi an rasulillah" demişse ravi bunun hangi Abdullah olduğunu kendisi belirtmeden biz anlayamayız. Bu durumda şöyle hareket edilir.

وإن جحد مرويه جزما : رد ، أو احتمالا : قبل في الأصح . وفيه : ((من حدث ونسي)) .

Eğer kendisinden Rivayet edilen şahıs bu rivayeti inkar ederse rivayet reddedilir. Eğer ihtimalli ifade kullanırsa (rivayet etmiş olabilirim, hatırlamıyorum, bilmiyorum gibi) doğru kabul edilen görüşe göre bu rivayet kabul edilir. Bu ihtimalli ifadeyi kullanan kimseler hakkında yazılan eserlerden biri de "من حدث ونسي" isimli te'lif olup, Darekutnî'ye aittir.

وإن اتفق الرواة في صيغ الاداء ، أوغيرها من الحالات ، فهو المسلسل .

Raviler eda şekilleri ve diğer bir takım durumlarda aynı şekilde davranmışlarsa bu hadise müselsel hadis denir.

Mesela biri "bana filan haber verdi ve elini başına koydu" diyor ve elini başına koyuyor. Hepsi birbirinden gerek lafız gerekse davranış olarak aynı şekilde rivayet ederse buna müselsel hadis denir.

EDA SİGALARI

وصيغ الأداء : سمعت وحدثني ، ثم أخبرني ، وقرأت عليه ، ثم قرئ عليه وأنا أسمع ، ثم أنبأني ، ثم ناولني ، ثم شافهني ، ثم كتب إلي ، ثم عن ونحوها .

Eda sigalarından birinci gurup "duydum" ve "bana anlattı" şeklinde olanlardır. İkinci gurup "bana haber verdi" ve "ben ona okudum o da onayladı" şeklinde olanlardır. Üçüncü grup "ona okunurken ben de dinledim" şeklinde gelendir. Dördüncüsü "bana bildirdi", beşinci "bana yazılı olarak verdi", altıncısı "bana sözlü olarak söyledi", yedincisi "bana yazdı" ve son olarak "an" ve benzeri şeklinde gelen ifadelerdir.

فالأولان : لمن سمع وحده من لفظ الشيخ ، فإن جمع فمع غيره ، وأولها : أصرحها وأرفعها في الأملاء .

İlk ikisi (سمعت وحدثني) şeklinde olanlar hocadan tek başına duyan kişilerin ifadeleridir. Eğer bu ifadeleri çoğul kullanmışsa hadisi başkalarıyla beraber dinlemiş demektir. İlk ifade (سمعت) daha sarih ve imlada daha makbul olandır.

والثالث ، والرابع : لمن قرأ بنفسه ، فإن جمع : فكالخامس .

Üç ve dördüncü ifadeler (ثم أخبرني ، وقرأت عليه) tek başına hocaya okuyan kimsenin kullandığı ifadelerdir. Eğer bunları cemi olarak kullanmışsa bu beşinci gurup gibi kabul edilir. (yani kendisi okumamış başkaları okumuş o da dinlemiş.)

والإنباء : بمعني الأخبار . إلا في عرف المتأخرين فهو للإجازة كعن

İnba (أنبأني ve bunun cemisi şeklinde gelen siga) ihbar (أخبرني ve cemisi) gibidir, yani ihbar manasındadır. Ancak müteahhir hadisçilere göre"an" gibi icazet anlamında kullanılır.

وعنعنة المعاصر محمولة علي السماع إلا من مدلس وقيل : يشترط ثبوت لقائهما ولومرة ، وهوالمختار

Çağdaşların anane yoluyla getirdikleri rivayetler sema'a hamledilir (duymuş kabul edilir). Ancak tedlis yaptığı bilinen bir kişinin rivayetleri böyle değerlendirilmez. Denildiğine göre Anane yoluyla gelen isnatların kabulü için bir kere bile olsa karşılaşmış olduklarının bilinme şartı da koşulmuştur. Tercih edilen de budur.

Çağdaşların anane yoluyla getirdikleri rivayetlerin duymuş kabul edilmesi aynı çağda yaşamış olmaları ve "an" ifadesini kullanarak rivayet etmesi hasebiyledir.

Tedlis yapan kişi duymadığı kimseden maksatlı olarak rivayet edebilir. Onun için kabul edilmez.

وأطلقوا المشافهة في الإجازة المتلفظ بها والمكاتبة في الإجازة المكتوب بها

Müşafehe kelimesini sözlü olarak verilen icazet hakkında kullandılar. Mükatebe kelimesini de yazılı icazet için kullanmışlardır.

واشترطوا في صحة المناولة اقترانها بالإذن بالرواية ، وهي أرفع أنواع الإجازة .

ناولني (bana yazılı olarak verdi) şeklinde gelen sigalarda, rivayetin sahih olması için rivayetine izin verilmiş olmasını da şart koştular. Bu, izin türlerinin en makbul olanıdır.

وكذا أشترطوا الإذن في الوجادة ، والوصية بالكتاب وفي الإعلام ، وإلا فلا عبرة بذلك كالإجازة العامة وللمجهول وللمعدوم علي الأصح في جميع ذلك

Vicade (hocasının yazısını bulma) şeklinde gelen rivayetlerde de izni şart koştular. Kitap vasiyet edilmişse, vasiyet eden kişinin, kendisine vasiyet edilen kişiye icazet vermesini şart koşmuşlardır. Aynı şekilde şeyhin, talebelerinden birine: "ben filan kitaptan rivayet

ediyorum" şeklinde bildirmesi halinde de rivayetine izin vermesini şart koşmuşlardır. Aksi taktirde "icazet-i âmme" gibi buna itibar edilmez. Bilinmeyen kişiye ve mevcut olmayan bir kişiye (senin doğacak olan torununa… gibi) verilen icazete de itibar edilmez.

ثم الرواة إن اتفقت أسماؤهم وأسماء آبائهم فصاعدا ، واختلفت أشخاصهم : فهو المتفق والمفترق وإن أتفقت الأسماء خطاً وأختلفت نطقاً : فهو المؤتلف والمختلف .

Ravilerin ve babalarının isimleri ve yukarı doğru birkaç kuşak daha isimleri aynı olup şahısları farklı olursa buna isimlerinin aynı olmasından dolayı müttefik şahıslarının farklı olmasından dolayı müfterik denir. Ravilerin İsimleri yazılış bakımından aynı, okunuş bakımından farklı olursa buna hattın aynı olması bakımından mü'telif, okunuşun farklı olması bakımından muhtelif denir.

وإن أتفقت الأسماء وأختلفت الآباء ، أو بالعكس : فهو المتشابه ، وكذا إن وقع ذلك الإتفاق في الاسم واسم الأب ، والاختلاف في النسبة ، ويتركب منه ومما قبله أنواع : منها أن يحصل الاتفاق أو الأشتباه إلا في حرف أو حرفين ، أو بالتقديم والتأخير أو نحو ذلك .

Eğer isimler (yazılış ve okunuş bakımından) aynı, babalar farklı ise veya tam tersi ise buna da müteşabih denir (شريح ابن نعمان و شريج ابن نعمان veya محمد ابن عَقِيل و محمد ابن عُقَيْل gibi). Eğer kendilerinin ve babalarının ismi aynı ama nisbetleri farklı ise yine müteşabih olarak isimlendirilir. Bu müteşabih ve önceki birleştiğinde birçok neviler ortaya çıkar. Mesela ittifak veya iştibahın bir harf veya iki harf dışında isimlerin birbirine benzer ya da müttefik olması (محمد ابن سيار و محمد ابن سنان gibi). Ya da baba oğul isimleri yer değiştirmiş (اسود بن يزيد و يزيد بن اسود) ya da benzer bir karışıklık olmuş olabilir (أيوب بن سيار و أيوب بن يسار gibi).

خاتمة

ومن المهم : معرفة طبقة الرواة ومواليدهم ، ووفياتهم ، وبلدانهم ، وأحوالهم تعديلاً وتجريحاً وجهالة .

Ravilerin tabakalarını, ölüm ve doğum tarihlerini, beldelerini, ta'dil, cerh ve cehalet bakımından durumlarını bilmek hadisçilerin bilmesi gereken önemli konulardır.

ومراتب الجرح : وأسوؤها الوصف بأفعل ، كأكذب الناس ، ثم دجال ، أو وضاع ، أو كذاب . وأسهلها : لين ، أوسئ الحفظ ، أوفيه مقال.

Cerh mertebelerinin en kötüsü (أكذب الناس) gibi ismi tafdil kalıbında gelendir. Daha sonra (دجال ve وضاع) (yalancı ve hadis uyduran anlamlarında ve) mübalağa kalıplarında gelendir. En hafif cerh ifadesi لين yani rivayetinde gevşeklik var, سئ الحفظ **hafızası kötü ya da أوفيه مقال hakkında bir şeyler söylenmiş şeklinde gelen ifadelerdir.**

ومراتب التعديل : وأرفعها الوصف بأفعل : كأوثق الناس ، ثم ما تأكد بصفة أوصفتين كثقة ثقة ، أوثقة حافظ وأدناها ماشعر بالقرب من أسهل التجريح : كشيخ ،

Tadil mertebeleri şu şekildedir. Tadilin en üst vasfı أوثق الناس şeklinde "insanların en güveniliri" gibi ifadelerle ve ism-i tafdil kalıbıyla gelenlerdir. İkinci gurup bir ya da daha fazla sıfatla te'kid edilerek nitelendirilenlerdir. Mesela (ثقة ثقة) ya da (ثقة حافظ) şeklinde. Tadil ifadelerinin en alt ifadesi, cerhin en alt mertebesine yakın olduğunu hissettiren ifadelerdir. Mesela sadece (شيخ) ifadesinin kullanılması gibi.

وتقبل التزكية من عارف بأسبابها ، ولو من واحد علي الأصح

Esahh olan görüşe göre cerh ve tadil durumlarını bilen kişinin yaptığı tezkiye tek bir kişi de olsa makbuldür.

والجرح مقدم علي التعديل إن صدر مبيناً من عارف بأسبابه ، فإن خلا عن التعديل قبل مجملا علي المختار .

Cerh ve tadil sebeplerini bilen bir kişi tarafından nedeni belirtilerek yapılan bir cerh tadile mukaddemdir. Eğer ravi, cerh ve tadil sebeplerini bilen bir kişi tarafından tadil edilmemişse, ravinin mecruh olduğuna dair bu kişinin görüşü, ravinin tadil edilmeme (raviyi mecruh kabul etme) sebebini belirtmemiş (mücmel bırakmış) olmasına rağmen kabul edilir. Tercih edilen görüş de budur.

Çünkü hakkında tadil bulunmayınca meçhuller arasına girer. Cerh edenin sözünü geçerli saymak, ihmalinden daha evladır.

<u>فصل</u>

من المهم معرفة كنى المسمين ، وأسماء المكنين ، ومن اسم كنيته ، ومن اختلف في كنيته ، ومن كثرت كناه أونعوته ، ومن وافقت كنيته اسم أبيه أوبالعكس ، أوكنيته كنية زوجته ، ومن نسب الي غير أبيه ، أو الي أمه ، أو الي غير ما يسبق الي الفهم ، ومن اتفق اسمه واسم أبيه وجده ، أو اسم شيخه وشيخ شيخه فصاعداً ، ومن اتفق اسم شيخه والراوى عنه . ومعرفة الأسماء المجردة والمفردة ،

Yine isimleri aynı olan kişilerin künyelerini bilmek, künyeleri aynı olan kişilerin isimlerini bilmek, ismi künyesi olan kişileri bilmek, künyesi konusunda ihtilaf olan kişileri bilmek, künye ve vasıfları çok olan kişileri bilmek, künyesi babasının ismiyle uygun ya da tam tersi (yani babasının künyesi, ismine uygun) olanları bilmek, kendi künyesi eşinin künyesine uygun (أبو أيوب الأنصاري و أم أيوب gibi) olanları bilmek, babasından başkasına veya anasına nispet edilenleri bilmek, akla ilk gelen kişiden başkasına nispet edilenleri bilmek, kendisinin babasının ve dedesinin ismi aynı olanları bilmek yada kendi ismiyle hocası ve hocasının hocası (yukarıya doğru) aynı olanları bilmek, hocasının ismi ve ondan rivayet edenin ismi aynı olursa bunları bilmek, künye ve lakaptan ari olarak söylenen isimleri bilmek ve sadece tek kişi olarak anılan isimleri bilmek muhaddisler için bilinmesi gereken önemli şeylerdir.

والكنى ، والألقاب ، والأنساب ، وتقع الي القبائل والأوطان ، بلاداً ، أوضياعاً أوسككاً ، أو مجاورة . الي الصنائع والحرف ، ويقع فيها الاتفاق والاشتباه كالأسماء ، وقد تقع ألقاباً . ومعرفة أسباب ذلك ، ومعرفة الموالي من أعلى الي أسفل ، أوباالرق ، أو بالحلف ، ومعرفة الإخوة والأخوات .

Künyeleri, lakapları, nispetleri bilmek de önemlidir. Bu nispetler bazen kabileye bazen vatana ve beldeye olur. Bazen bir araziye bir caddeye bir komşuluğa, meslek ve zanaatlara nispet edilebilir. İsimlerde olduğu gibi bu konularda da benzerlikler olabilir. Bazen de bu nispetler lakap olarak gelebilir. Bunun nedenlerini bilmek de önemlidir. En üstten en aşağısına kadar ulema olan mevaliyi, mevlalığın kölelik ya da antlaşmadan hangisiyle oluştuğunu (ve mevlanın azad eden mi azad edilen mi olduğunu) bilmek, kardeş ve kız kardeş olan ravileri bilmek de muhaddis için önemlidir.

ومعرفة آداب الشيخ والطالب ، و سن التحمل والأداء ، وصفة كتابة الحديث ، وعرضه ، وسماعه وإسماعه ، والرحلة فيه ، وتصنيفه ، إما على المسانيد ، أو الأبواب ، أو العلل ، أو الأطراف .

Hocalık ve öğrencilik adabını bilmek, hadis alma ve nakletme yaşlarını bilmek, hadisi yazma ve arzetme yollarını bilmek, sema şekillerini ve sema yoluyla nakletme yollarını bilmek, hadis için yolculuk yapma sıfatını bilmek, müsnet tarzında hadisleri tasnif etmeyi bilmek, konulara göre tasnifi bilmek, illetlerini belirterek hadis tasnif etmeyi bilmek, hadisin baş tarafını zikrederek kaynaklarını belirtme şeklindeki tasnifi bilmek de önemlidir.

Adaptan maksat şudur; Hocalık ve öğrencilik dünyevi maksatlar için, günah işlemek için, riya için olmamalı. Niyet Allah rızası olmalı.

Hadis alma ve nakletme yaşlarını bilmek de önemlidir. Hadis almanın hangi yaşta başladığı hususunda alimler arasında ihtilaf vardır. Sahih olan temyizin esas alınmasıdır. Hadis nakletme hususunda da ihtilaf edilmiştir. Bunda da tercih edilen, rivayete ehil olduğu zamanın esas alınmasıdır.

Rihle adabına göre bir kimsenin kendi beldesinde hadisçiler varsa onları öğrenmeden, onlara başvurmadan başka yerlere yolculuk yapması hoş karşılanmamıştır.

ومعرفة سبب الحديث ، وقد صنف فيه بعض شيوخ القاضي أبي يعلي بن الفراء ، وصنفوا في غالب هذه الأنواع وهي نقل محض ، ظاهرة التعريف ، مستغنية عن التمثيل ، وحصرها متعسر ، فلتراجع لها مبسوطاتها .

Hadisin vürud sebeplerini bilmek de muhaddis için önemlidir. Bu konuda Ebu Ya'la b. Ferra'nın hocalarından biri (Ebu Hafs El-'Ukberî) eser telif etmiştir. Hadisçiler bu (metinde işaret edilen) konuların çoğu hakkında eserler yazmışlardır. Hatime kısmında zikredilen bu çeşitler sırf nakildir. Tarifleri açıktır. Örnek vermeye hacet yoktur. Zaten onları sayıp dökmek zordur. Bu konularda geniş bilgi için ilgili eserlere müracaat oluna…

والله الموفق والهادي ، لا إله إلا هو .

TEFSİR LİTERATÜRÜ

TEFSİR ÇEŞİTLERİ

Rivayet Tefsirleri

1. Taberi : Cami'u'l-beyan
2. Bağavi : Me'alimu't-tenzil
3. İbn Kesir : Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim
4. Celaleddin Es-Suyuti : ed-Dürrü'l-Mensur
5. Cemaleddin el-Kasımi : Mehasinu't-Te'vil

Dirayet Tefsirleri

1. Fahreddin er-Razi : Mefatihu'l-Gayb
2. Beydavi : Envaru't-Tenzil
3. Nesefi : Medariku't-Tenzil
4. Hazin : Lübabu't-Te'vil
5. Ebu's-Suud : İrşadü'l-Akli's-Selim
6. Alûsi : Ruhu'l-Meani
7. Zemahşeri : Keşşaf
8. Elmalılı Hamdi Yazır : Hak Dini
9. Reşid Rıza : Tefsiru'l menar

Meşhur müfessir sahabiler

1. Abdullah İbn. Mes'ud
2. Ubey b. Ka'b
3. Abdullah İbn. Abbas
4. Zeyd b. Sabit
5. Abdullah b. Zübeyr
6. Ebû Musa el-Eş'ari

Meşhur tabiin müfessirleri

1. İkrime (Mekke ekolü)
2. Hasanu'l Basri
3. Nafi'
4. Said b. Cübeyr (Mekke ekolü)
5. Mücahid (Mekke ekolü)

Etbauttabiin Müfessirleri

1. Ali b. Ebi Talha
2. Mukatil b. Süleyman
3. Yahya b. Sellam
4. Abdurrezzak b. Hemmam

Tefsir Usûlü Kaynakları

Arapça Kaynaklar

1. Haris el-Muhâsibî (öl.243/857), el-Akl ve Fehmu'l-Kur'ân.
2. el-Hûfî (öl.430/1038), el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân.
3. İbnu'l-Cevzî (öl.597/1200), Fünûnu'l-Efnân.
4. et-Tûfî (öl.716/1316), el-İksîr fî İlmi't-Tefsîr.
5. İbn Teymiyye (öl.728/1327), Mukaddime fî Usûli't-Tefsîr.
6. ez-Zerkeşî (öl.794/1392), el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân.
7. el-Kâfiyecî (öl.879/1478), et-Teysîr fî Kavâidi İlmi't-Tefsir.

8. es-Suyûtî (öl.911/1505), el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân.
9. ed-Dihlevî (öl.1176/1764), el-Fevzu'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsîr
10. ez-Zerkânî (öl.1367/1948), Menâhilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân.
11. ez-Zehebî (öl.1399/1978), et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn.
12. Subhî es-Sâlih (öl.1399/1978), Mebâhis fî Ulumi'l-Kur'ân.
13. Mennâu'l-Kattân, Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân.

Tefsir Mukaddimeleri
1. Et-Taberî (ö1.310/922), Câmiu'l-Beyân An Te'vili'l-Kur'ân
2. Er-Râğıb El-İsfahânî (öl.502/1108), Mukaddimetü''t-Tefsîr.
3. İbn Atiyye El-Endülüsî (öl.543/1148), Mukaddime.
4. el-Kurtubî (öl.671/1272), el-Câmi' li ahkâmı'l-Kur’an
5. en-Neysâbûrî (öl.727/1326), Ğarâibu'l-Kur'ân ve Reğâibu'l-Furkân.
6. İbn Kesîr (ö1.774/1372) Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm.
7. el-Kâsimî (öl.1332/1914), Mehâsinu't-Te'vîl

TEFSİR-TE'VİL-MEAL-TERCEME

A. Tefsir

"Müşkil olan lafızdan murad edilen şeyi keşfetmek" anlamındaki tefsir bir ilim olarak: "İnsan gücü ve Arap dilinin verdiği imkân nisbetinde Allah'ın muradına delâlet etmesi bakımından Kur'ân metninin içerdiği manaları ortaya koymak" demektir.

B. Te'vîl

Te'vil kelimesi, Kur'ân bütünlüğü içerisinde farklı anlamlarda kullanılmıştır.

1. Tefsir: *"Onun te'vilini (tefsirini) ancak Allah bilir..."*

2. Sebep: *"Hakkında sabredemediğin şeylerin te'vilini (sebebini) sana bildireceğim"*

3. Sonuç: *"Bu daha iyidir ve te'vil (sonuç) bakımından daha güzeldir"*

4. Rüya tabiri: *"Ve Yûsuf dedi ki: Babacığım! İşte bu daha önce gördüğüm rüyanın te'vili (tabiri)dir"*

Terim: "Meşru bir sebep veya delilden ötürü âyeti zahirî manasından alıp, kendisinden önce ve sonraki âyete mutabık, kitâb ve sünnete uygun manalardan birine hamletmek"

C. Tercüme

Sözlük: "bir kelâmı bir dilden bir başka dile çevirmek", "bir sözü diğer bir dilde tefsir ve beyân etmek", "bir lafzı, kendisinin yerini tutacak bir lafızla değiştirmek" Terim: "Bir kelâmın manasını diğer bir lisanda dengi bir tâbirle aynen ifade etmek"

D. Meal

Sözlük: "bir şeyin özü, hülâsası ve akıbeti", "eksik bırakmak" Terim: "Bir sözün manasını her yönüyle değil de, biraz noksanıyla ifade etmek" tir.

Bilindiği gibi Kur'ân, hem lafız hem de mana yönüyle Allah kelamı olduğundan, onun tam olarak tercümesini yapmak mümkün değildir. Yani insan, bütün gücünü ortaya koyarak Kur'ân'ı tercüme etse de, bu hiçbir zaman, onun bütün mana ve maksatlarını mükemmel şekilde ortaya koyacak bir tercüme olarak nitelendirilemez. İşte söz konusu imkânsızlık nedeniyledir ki, yapılan Kur'ân çevirilerine, "tercüme" denilmekten çekinilmiş, onun yerine daha ılımlı ve yapılan işin mahiyetine daha uygun olan "meal" kelimesi kullanılmıştır. Çünkü bu kelime, yukarıda da belirtildiği gibi "eksik ve hatalı tercüme" demektir.

Vahiy: Yüce Allah'ın genel olarak varlıklara hareket tarzlarını bildirmesi, özel olarak da insanlara ulaştırmak istediği ilâhî emir, yasak ve haberlerin tümünü vasıtalı veya vasıtasız bir tarzda, gizli ve süratli bir yolla peygamberlerine iletmesidir.

Kur'an: "Hz. Peygamber (sav)'e vahiy yoluyla indirilip mushaflara yazılan, tevâtüren nakledilen ve okunmasıyla ibadet edilen mûciz bir kelâmdır"

SARF VE ALANI

Tertip açısından ilm-i sarfı şu şekilde anlaya biliriz:

1. Dilin oluştuğu ilk unsurla ilgilenen ses ilmi
2. Kelimeyi araştıran sarf ilmi
3. Cümleyle uğraşan nahiv ilmi

Büyük dil araştırmacıları nahiv ve sarf dersini iki şeyi kapsayan ve gramer adını verdikleri tek bir kısımda görürler. Gramerde sarf /morphology ve nazm /syntax dan oluşur.

Sarf ilminin gayesi: kelimenin değişime kapalı olan anatomisini bilmektir.

Arap alimleri sarfın alanını iki kelime ile sınırlarlar.

a. Mütemekkin isimler
b. Mütasarrıf fiiller

Anlaşıldığı üzere sarf; harfler, mebni isimler ve camid fiillerle ilgilenmez.

Mizan'us-Sarfi

ف Kelimedeki ilk harfe tekabül eder.

ع Kelimedeki ikinci harfe tekabül eder.

ل Kelimedeki üçüncü harfe tekabül eder.

كتب = فعل   كرم = فعل   كتب = فعل   أمح = فعل

Mezidlere gelince :

طمأن = فعلل   سبح = فعل   قمطر = فعل   فاتح = فاعل   غضنفر = فعلل   افتتح = افتعل

*İftial babındaki değişiklik vezne yansımaz... اصطبر = افتعل

*İ'lallerdeki değişikliklerde vezin değişmez…. باع = فعل

*Kelimede hazif varsa, vezinde de hazif uygulanır. …. قل = فل

KALB-İ MEKANİ

Kelime içinde harflerin yer değiştirmesidir.

Bir kelimede kalbi mekani olduğunu bilme yolları:

1. Masdarına bakılır….. ناء – يناء – نأي – فلع
2. Aynı kökten doğan başka kelimelere bakılır…. جاه – وجه – وجهة – عفل
3. Kelimede illet harfi var ve i'lal yapılması gerektiği halde yapılmamış ise kalbi mekanidir….. يءس – ايس – عفل
4. Kelimedeki hemzeler yan yana gelmesi gerekirken dağıtılmış ise.... جاء – جاءئ – فاعلDile ağır gelir ve dağıtılır. جايئ – جاءي = جاء – فال
5. Bir kelime sebepsiz olarak gayrı munsarıf olarak kullanılıyorsa

اشياء = لفعاء kelimesinin aslı فعلاء = شيءاء (İki hemze yan yana gelmesin diye sonraki hemze başa alındı.)

FİİLLER VE MÜŞTAKLAR

Sahih: İçinde illet harfi bulunmayan fiillerdr

Misal: Fael fiilinde illet harflerinden biri bulunan fiildir وعد

Ecvef: Aynel fiilinde illet harflerinden biri bulunan fiildir قال
Nakıs: Lamel fiilinde illet harflerinden biri bulunan fiildir رمى
Lefifi Makrun: Aynel ve Lamel fiilinde illet harflerinden biri bulunan fiildir طوى
Lefifi Mefruk: Fael ve Lamel fiilinde illet harflerinden biri bulunan fiildir وقى
Mudaaf: Aynel ve Lamel fiilinde illet harflerinden biri bulunan fiildir مد

Sülasi Mücerred Fiiller

حسب حسن فرح فتح ضرب نصر

Rubai Mücerred Fiiller (دحرج)

دحرج *babının manen binaları:*

1. Müşabehet… علقم الطعامYemek acı oldu
2. Kendisinden fiil alınan ismi alete delalet eder… تلفن
3. Sayruret… لبنن Lübnan vatandaşı oldu.
4. Naht: Birkaç kelimeden terim oluşturmadır.

a. Terkibi izafi ile terim oluşturma…. عبد قيس = عبفسي
b. Bir cümleyi tek kelime yapma… بسم الله = بسمل

Sülasi Mezidler

إفعال *babını hemzesinin manaları:*

1. Müteaddi…اكرمته
2. Sayruret…امشى الرجل
3. Vicdan…أبخلته
4. Haynunet… احصد الزرع
5. İzale… أشكيته
6. Duhul.. اصبح الرجل
7. Kesret…. البن الرجل
8. Tariz (Sunma)…. أبعت المنزل
9. Bir sayıya ulaşma…. اخمس العدد

تفعيل *babının manaları:*

1. Teksir… طوف
2. Tadiyet… فرح زيد
3. Teveccüh… شرق
4. Fiilden doğan bir şeye teşbih… قوس فلان
5. Nisbet… كذبته
6. Selb (İzale)… قشرت الفاكهة
7. Kısaltma (Hikaye)… كبر

مفاعلة *babının manaları:*

1. Müşareket… ضرب زيد عموا
2. Mutabaat (Süreklilik)… واليت الصوم (Orucu peş peşe tuttum)…
3. Fiilin delalet ettiği bir sıfata sahiplik…. عفاه الله
4. **فعل** manasına gelir… سافر

انفعال babının manen binası **MUTAVAAT** içindir. نْكَسَرَاِ

افتعال *babının manaları:*

1. Mutavaat… اجتمع
2. İştirak… اشترك زيد عمروا
3. İttihaz … اكتال Tartı edindi
4. Mübalağa… اقتلع Kökünden söktü

افعلال Babı mübalağa-i lazım içindir. Renk احمرّ Ayıp اعورّ için kullanılır.

تفعّل *babının manaları:*

1. Tecennüb (Uzaklaşma)… تهجد (Gece uykusunu terk etti)
2. Mutavaat… تعلم
3. Tekellüf… تصبر
4. İttihaz… توسد ذراعه (Dirseğini yastık edindi)

تفاعُل *babının manaları:*

1. Müşareket (İki ve daha fazla)… تقاتل زيد عمروا
2. Tezahur (Yapmacıklık)… تناوم Uyur gibi yaptı
3. Tedricilik… تزايد المطر Yağmur yavaş yavaş arttı
4. Mutavaat… تباعد

استفعال *babının “ ” inin manaları:*

1. Talep… أستغفر الله
2. Sual… استخبر
3. Tahavvul… استحجر الطين
4. İtikad… استكرمته
5. Vicdan… استجدت شيأ
6. Teslim… استرجع القوم
7. Mutavaat… استقام
8. Sülasisiyle aynı manaya gelir… قرّ – استقرّ
9. اَفْعَلَ manasına جَابَاَ

TE’KİD NÛNU

*Te'kid nunu zamanı müstakbel kılmak ve takviye için getirilir.
Fiil beş şekilde tekid yapılır.
1. Tekrar ile
2. Mef'ulu mutlak getirmekle
3. قَدْ ile
4. Te'kid nunu ile
5. Te'kid lamı getirmekle (Şartı: müsbet olacak)
*Mazi fiile te'kid nunu gelmez.
*Emir fiile her halükarda gelir.
*Muzari fiile bazı şartlarda gelir. (Şartların hepsi birlikte olacak)
Vacip olduğu yerler:
1. Müsbet olacak
2. İstikbale delalet edecek.
3. Kasemin cevabı olacak
4. Kasem lamı ile arasına engel girmeyecek

Vacib olmasa da gelmesi güçlü olan yerler:
1. Fiili muzari إماً nın şartı ise اما يبلغن
2. Fiilden önce talebe delalet eden bir şey geçmişse (Emir, nehiy, dua ,temenni)
Şu Durumlarda Da Az Görülür:
1. Nefiy (لا) sından sonra ابتعد عن امر لا يعنينّك
2. لم den sonra لم يحضرنّ عليّ
3. انْden başka şarttan sonra gelirse من يذاكرنّ ينجح

MASDAR

Basralılar: masdar asıldır.
Küfeliler: fiil asıldır.
*Masdarın fiilden farkı isim olmasıdır.
*Fiille ortaklığı olaya delalet etmesidir.
*Fiil zamanlı olaya, masdar mutlak olaya delalet eder.

SÜLASİLERİN MASDARLARI

Genelde semaidirler
Mana Benzerliklerinden Hareketle Tasnif
1. Sanata delalet edenler… سِفارة
2. Değişiklik ve akıcılığa delalet edenler… طيران – غليان
3. Hastalıkla ilgili olanlar… دُوار – صُداع
4. Sese delalet edenler… صُراخ – صَهيل
5. Renklere delalet edenler… حُمرة
6. Ayıplara delalet edenler… عرجا
7. Organlarla yapılan fiillere delalet edenler…. قُدوم
8. Sabit anlamda olanlar…. مُلوحة

Şekil Benzerliklerinden Hareketle Tasnif
1. Müteaddi fiil masdarları genelde… فتحا – فَعْل
2. 4. ve 6 . babdan gelenler (Lazım olanlar)… آسفا – فَعل

3. 1.,2.,3. babdan gelip sahih olanlar… فُعول – قعود

Aynel fiili illetli olanlar… فَعْل – نوم / فِعال - صيام

4. 5. babdan olup aynel fiil dammeli ise … فَعالة – شجاعة / فُعولة – سهولة

Gayri Sülasi Masdarlar:

اِفْعَالٌ babı: Aynel fiil sahih ise اِكْرَامٌ

Aynel fiil illetli ise اِشَارَةٌ

تفعيل babı:

Aynel fiil sahih ise تكبير

Aynel fiil illetli ise تربية

Lamel fiil hemzeli ise تبرءة – تبريأ

Lamel fiil sahih gelen bazı fiillerde تَجرِبة

مفاعلة babı

1 مقاتلة / قتال

2. misali yai ise sadece مفاعلة – ياسر – مياسرة

Humasi Masdarlar

-Kıyasidirler

-Eğer lamel fiil illetli (nakıs fiil ise) sondan bir önceki hareke kesralanır تمنّي – تمنّيا

Sudasi Masdarlar

Kıyasidirler

İstifal babında ve ecvef fiil ise iki şekilde yapılır. استشارة – استشار = شَوَر

MİMLİ MASDAR

*Sahih, Ecvef, Mudaaf, Mehmuz fiillerin muzarisinin aynel fiili meftuh veya madmum olursa masdar. İ. zaman . i.mekan مفعل

*Fiil nakıs olursa hangi babdan gelirse gelsin مفعَل

*Sahin , Ecvef, Mudaf, Mehmuz fiillerin muzarisinin aynel fiili kesreli olursa masdar مفعَل . i. zaman ve i. mekan مفعِل kalıbından

* Misal fiil مفعِل

*Lefifi mekrun nakıs gibidir (مفعَل) مطوي

*Lefifi mefruk misal gibidir (مفعِل) موقي

*Sülasi mezidlerin masdar mimi , i.mekan. i.zaman i.mefulu muzarisinin meçhulünden yapılır.

SINAİ MASDAR (CA'Lİ-MEC'ULE)

- Kıyas yoluyla isimlerden getirilir. İsme şeddeli "ya" ve sonuna "te" getirilerek yapılır. قوْم – قوميَّة

- Kaideye uymayan masdara ism-i masdar denir. ابغض/بُغضا – احبّ/ حُبّا

MASDAR MERRE

- Sülasilerde فعلة kalıbında gelir ….نَصْرة

- Mezidlerde sonuna te eklenir …. تسبيحة – استخراجة

MASDAR HEY'E

- Fiilin meydana geliş şeklini bildirir. نِصرَة – وِقفة

-Mezid olduğu halde masdarı sülasiden gelenler vardır. تَعمّمَ - عِمّة

MÜŞTAKLAR

İsmi Fail: Eylemi yapanın vasfını ifade eder.
Sülasi mücerredlerde i.fail yapılırken mazisinin aynel fiiline bakılır. 1. 2. 3. Bablardan ise ناصر kalıbından
5. babdan ise ضخم – عظيم
4. 5. babdan ise Müteaddi de عالم lazımda حذر – عليم
-Gayri sulasilerde muzaarat harfiatılıp dammalı mim getirilir.
Bazı şaz i. fail kalıbları da vardır
يافع / ايفع – مُحصن / احصن

MÜBALAGA SİGALARI

(manayı tekid, mübalaga için)
علامة – عليم –حذر – فاروق – قيوّم – عُجاب –كُبّار – لُعَنة – مكثير – مدرار يقُظ – غُفُل –كذّاب – صديق – جهول

Bazı şaz olanlar. ...مِعوان = اعان / نذير = انذر / درّك = ادرك

SIFAT-I MÜŞEBBEHE KALIPLARI

Lazım fiilden gelir. İ. Failden ayrıldığı nokta, yerleşik hali ifade etmesidir.
جيّد – عريان – غيور – سليم – فيصل – شجاع – جبان – جنب – عجل – خشن – حسن – ملح – صلب – شكص – عطشان – احمر

İSM-İ MEF'UL

Sülasilerde مفعول vezninde gelir.
مرميّ – مدعوّ – مخُوف – مبيع – مقُول – مأْكول – مكتوب
Sülasi dıiındakilerde muzarinin mechulunden yapılır.
مُشادّ – مُخرج – مستشار – مختار
i.meful müteaddi fiillerden yapılır.
Lazim fiili müteaddiye çevirmek:

a. Harfi cerr ile ذهب ب

b. Zarfla yapılır مدور حوله = دار حوله

c. İ. Meful anlamına gelen vezinler de vardır.

نِسي – حِبّ – ركوبة – قتيل – خريج

İSMİ ZAMAN - İSMİ MEKAN

Sahih, Ecvef, Mudaaf,Mehmuz fiillerin muzarisinin aynel fiili meftuh veya madmum ise مفعَل kalıbından , kesralı ise مفعِل kalıbından
Gayri sülasilerde meçhul muzarinin muzaraat harfi yerine damalı mim getirmekle olur.
Bazı kelimelerde isim, zaman ve mekan olarak kullanılır.
منامة – مزرعة – مطبعة – مدرسة
Camid bazı sülasi isimlerden ismi mekan yapılır.
مأسدة – مسمكة – ملحمة

İSM-İ ALET

Sadece sülasi ve müteaddi fiillerden yapılır.

ملعقة – مصعد – مفتاح

ثلاّجة – ساطور – ساقية

شوكة – فأس – سكّين – مُكحلة

TA'ACCUB FİİLİ

Vezinleri ما افعل ve افعل به (mebnidirler)

Bu iki vezinde gelebilme şartları

1. Fiil olacak
2. Sülasi olacak
3. Mutasarrıf olacak
4. Mütefavit olacak
5. Malum olacak
6. Tam fiil olacak
7. Müsbet olacak
8. Sıfatı müşebbehe olmayacak

Bu şartları taşımadığı durumlarda:

1. Fiil camid ve manası artmaya el verişli değilse taaccub gelmez
2. Fiil mezid ise ما اشد اكرمه şeklinde gelir.
3. Fiil sıfatı müşebbehe şeklinde gelirse اشدد بحمرته – ما اشد حمرة
4. Fiil menfi ise başına ان لا getirilir. ما اجدر ان لا يفوز المهمل
5. Fiil mechul ise başına (ما) getirilir ما اجمل ما كوفئ المجد
6. Fiil nevasıhtan ve masdarı olan fiilse masdarı gelir.

افصحْ بكون زيد خطيبا / ما افصح كون زيد خطيبا

*Fiil nevasıhtan olup masdarı gelmiyorsa başına (ما) getirikerek kullanılır

اقربْ بما كاد زيد يفوز / م اقرب ما كاد زيد يفوز

*Atıf durumunda 1. Veznin (ما) sı 2. Veznin (به) si hazfedilebilir

ما انصر زيدا و اكرمه / اسمع بهم و ابصر

İSM-İ TAFDİL

Vazni افعل dır. [daha, en, çok] Türkçe karşılığldır.

Taaccub için gerekli şartları taşır.

Şartlar uymadığında taaccuba uygulanan burada da uygulanır. Fakat tafdilden sonra gelen masdar mandubdur, çünkü temyizdir. ما اشد اكرامَه

üç siga vardır ki kesreti isti'malden dolayı hemzeleri hazf olmuştur. حبّ – شرّ – خير

İsm-i Tafdilin Kullanımı

1. İsmi tafdil nekre gayri mudaf ve harfi cerli gelirse müfred müzekker olur. mufaddal – mufaddal minh mutabık olmaz
   زيد افضل من غيره (هما – هم –ها هن)
2. İsmi tafdil nekre ve nekreye muzaf olursa mutabakat olur. Müfred müzekkerdir.
   زيد افضل رجل الفاطمتان افضل بنتين
3. İsmi tafdil mağrifeye muzaf olursa mufaddal ile m.minh arasındaki mutabakatlık caizdir.
   زيد افضل الرجال فاطمة افضل/فضلي البنات الزيدان افضل/افضلا الرجال
4. İsmi Tafdil (ال) takılı olursa
   زيد الأفضل خلقا فاطمة الفضلى خلقا الزيدون الأفاضل خلقا

<u>Hulasa:</u>

- İ.Tafdil marife olursa mufaddal ile mutabakat vaciptir.
- İ.Tafdil nekre veya nekreye muzaf olursa ismi tafdilin müfred müzekker gelmesi vaciptir.
- İ. Tafdil marifeye muzaf olursa mutabakatta caizlik vardır.

İSİMLER

Sahih: Maksur memdud ve menkus olmayan isimdir. رجل – ظبي – بنت

Maksur: Sonunda Elif-i lazime bulunan isimdir. الهدى – الفتى

*Maksur isimler sima'i ve kıyasi olarak iki çeşittir. Sema'i olanları zabt altına almak mümkün değildir. *Kıyasi:* Sonunda elif bulunan her isimdir.
Vezinleri:

1. فَعَل = هوى –رحا ﻓ
2. فِعَل = رِشا – حِكم
3. فُعَل = قُدى
4. İsmi meful, gayri sülasi, nakıs = ملغى – مسـ تدعى
5. افعل = اقصى
6. مَفعَل = مكتَب – مرمى

NOT: Kelime üç harften fazla ise aslı ister 'vav' ister ya olsun her halükarda 'ya' olarak yazılır.
مستدعى – مصطفى

Kelime üç harfli ise illet harfinin aslı ya ise ya ile = رمى

Kelime üç harfli ise illet harfinin aslı vav ise elif ile = غزا

İsmi Maksurun tensiye yapılışı:

- Tesniye elifine dokunulmaz Maksur elifi iki durumda (ى) ya kalbolur.

1. Elif üç harf ve aslı ya ise: فتيان = فتى
2. Elif dört veya daha sonraki harf ise: مصطفيان = مصطفى

- Vav eğer 3 harf ve aslında var ise vava kalbolur: عصوان = عصا

Cem'i Müzekker Yapılışı

- Elif vücûben hazfedilir. Makablindeki fetha delil olarak kalır ve alına bakılır.
  مصطفون = مصطفى

Cem i müennes yapılışı tesniyedeki ile aynıdır: سعديات = سعدى / هديات = هدى

Memdud: Sonu hemzeli ve makablinde zaid olan elif olan isimdir. بناء – سماء

Tesniye yapılışı:
Hemzesinde üç hal vardır:
1. Eğer aslından ise olduğu gibi kalır: قرّاءان = قرّاء
2. Asıl olmayıp müenneslik için gelmişse vava kalbolur.: سمراوان = سمراء
3. Başka bir harften bedel ise iki durumda caizdir.: دعاوان – دعاءان = دعاء
- Cem i müzekker ve müennes yapılışı tesniyedeki gibidir:
  رضاؤون – رضاءون / حمراوان / قرّاءون

Mankus: makabli meksur,şeddesiz ve sonunda ya-i lazime olan isimdir. القاضى
- Tesniyesinde hiçbir değişiklik olmaz: قاضيان
- Cem i müennes tensiye gibidir: قاضيات
- Cem i müzekkerde ilalden dolayı "ya" hazfedilir: قاضون

Nasb ve cerr hallerinde kesre kalır: قاضين

CEM'İ TEKSİR

*Müfredinin sigasından cemisinde zorunlu değişiklik yapılan ve üç veya daha fazlasına delalet eden isimlerdir.

1. **Cem'i Kıllet:** Üçten fazla ondan az olan için kullanılan vezinlerdir.

   a. أفعُل vezni

*Ecvef, Misali vavi, mudaaf olmayan فَعْل vezindekiler. اظب = ظبي / انجُم = نجم

*Rubai olup te'nis alameti taşımayan müennes isimler. ايمن = يمين / اَذرُع = ذِراع

   b. افعال vezni

افعُل Vezinde gelmeyen tüm isimler.

اعناق = عنق vezninden gelenler: فُعل اجداد = جدّ / اوقات = وقت / اثواب = ثوب

   c. افعلة vezni

*Rubai Müfred müzekker, sondan bir önceki harfi med olan her isim.
اعمدة = عمود / اطعمة = طعام

*Mudaaf veya nakıs olan فَعال Veya فِعال vezninin hepsi.
اقبية = قَباء / ازِمّة = زِمام

   d. فِعلة vezni

- Sayılan vezinlerin dışındakiler bir çok vezinden gelir.
اخوة = اخ / غِلمة = غُلام / فِتية = فتى

KESRET CEMİLER

Belli başlı vezinler:
غلمان – علماء – انبياء – مرضى – حُملان – قلوب – جبال – كُتّاب – رُكّع – دببة – بررة – هُداة – قِطع – غُرَف – كتب – حمْر

Cemi Teksirin Cemisi:

Cem-i kelimenin okunuşuna bakılır. Okunuşuna benzer müfred kelime varsa ona göre yapılır.
رجال = رجالات / اقوال = اقاويل

Şu kalıpların cem'i cumû'u yapılmaz: مفاعل – مَفاعيل – فَعَلة – فُعَلة

Cami Teksirin faydası, isimlerin asıllarını bilmek ve kelimeleri asıllarına döndürmektir.

NOT:

- Her kelimenin cem-i teksiri gelmez.
- Bazı kelimelerin hem cem'i kılleti, hem cem'i kesreti gelebilir. Hatta bazı kelimelerin cemi kesreti birkaç vezinde gelebilir.
- Cem-i müzekker ve Müennes, kıllet ve kesret cemiye de şamildir.

TASĞİR

Kullanım Amacı:

- Tahkir
- Hacmi küçük gözterme
- Sayıyı az gözterme
- Zaman, yakınlaştırma
- Sevimlilik
- Ta'zim (Büyük olanı küçük göztermek için)

Tasğir nasıl yapılır:

1. Mu'reb olacak
2. Lafzı, tasgir kalıbında olan isim olmayacak
3. Kelime tasgir manasını kabul edecek

Üç sigası vardır: فُعيل – فُعيعل – فُعيعيل

Sülasi Tüm İsimlerde: **فُعيْل** kalıbında رجل – رُجيْل

* Sonunda te'nis tası varsa aynen yapılır. بقرة = بُقيْرة

* Manevi müennes ise ma kobli fethalı tenis tası ilave نار = نُويْرة

* Harflerden biri hazfedilip iki harf kaldıysa mahzuf harf ortaya çıkar.

يد = يُديّة / دم = دُميّ / اخت = أُخيّة / بنت = بُنيّة / سنة = سُنيّة / اسم = سُميّ / ابن = بُنيّ

Rubai İsimlerde: فعيعل vezninde gelir. جعفر = جُعيفر

* Üçüncü harf med harfi ise med harfi yaya kalbolur ve tasgir yasıyla idgam edilir.
كِتاب = كُتيِّب

Humasi İsimlerde:

* Genelde فعيعل vezninde glir. Bu kalıba sokarken bir harf hazfedilir. Hazfedilen harfin yerine ivaz ya getirilir ve فعيعيل veznine sokulur.

* Harflerin hepsi asli harf ise son harf – سَفرجَل = سُفيرج

* Ziyade harf varsa ziyade hazfolur – مُستكشف = مُكيشف

Hazfedilen harfin yaine bir “ya” ilave edilerek de tasgir yapılır. سفيريج / مكيشيف

* Dördüncü harf med harfi ise “ya” ya kalbolur: سُلَيْطين = سلطان

** Beşten fazla harfi olan kelimeler tasgir yapılırken 4 harfe indirilir. Fakat bazıları hazf edilmez:

1. Elifi memdude قُريفصاء = قُرفُصاء
2. Te'nis “ta” sı أُسيورة = اسوِرة
3. Nisbet ya'sı عُبيقريّ = عَبقرِيّ
4. Zaid (ان) مسيلَمان = مسَلْمان
5. Cemi alametler أُحيْمرون = اَحمرون

Bazı kelimelerin tasgiri yapılırken harekeleri kesre yapılmaz:

1. Elif-i te'nis maksure حُبيْلى = حُبلى
2. Elif-i te'nis memdude حُميْراء = حَمراء
3. اَفعال kalıbında gelenler أُبيْطال = اَبطال
4. فَعلان kalıbında gelenler سُليمان = سَلمان

Kelimede ikinci harf lin harfi ise (sülasi, rubai, humasi fark etmez)
Başka bir harften munkalib ve asli harf ise aslına döner.

مُويْقيت = ميقات / بُويْب = باب

Lin harfi zaid ise “vav” a kalbolunur.

دُنينير = دينار / لُويعب = لاعب

Şaz gelenler:

أُنيْسيان = انسان / مُغيْربان = مَغرِب / أُبيْنون = بنون / لُييْلِية = ليلة

TERHİM

Ziyade harflerin hazfine denir.

* Aslı üç harften oluşuyorsa zaidler atılır ve tasgir yapılır.

فُعيْل kalıbından حُميد = حَمّاد – احمد

* Aslı dört harften oluşuyorsa **فعيعل** vezninde gelir.

عُصيفر = عصفور

NESEB

İki şekilde yapılır.

1. Kelimenin sonuna makabli meksur şeddeli “ya” getirilerek
2. Kelimenin ortasında veya sonunda belirli değişiklikler yapılarak

1. Sonunda şeddeli “ya” bulunan isim

Şeddeli harf iki harf sayılarak bu harften önce kaç harf olduğuna bakılır.

a. Tek harf varsa hazif yapılmaz önce “ya” çözülür. İkinci “ya” “vava” dönüşür. Birinci aslına çevrilir (ya ise yay’a, vav ise vav’a) ve fethalanır.
طووِيّ = طوَى – طو – طىْ – طيّ

b. İki harf varsa birinci ya atılır. İkincisi vav’a kalbolunur makabli fethalanır.
عَدوِيّ = عدَو – عدِىْ – عدِيّ

c. Üç veya daha fazla harf varsa fazlalıkların tamamı atılır.
كُرسيّ = كرسىْ – كرسيّ

2. Sonu tenis talı olan isim

Tenis alameti atılır. مكّيّ = مكّة

3. Sonunda elif olan isim (Maksure)

a. Elif üçüncü harf ise vav’a kalbolunur رِبوىّ = ربا

b. Elif dördüncü harf ve ikinci harf harekeliyse elif hazfedilir جمزِيّ = جمزى
İkinci harf sakin ise hazif veya vava kalb caizdir حُبلوِيّ – حبليّ – حُبلى

c. Elif beşinci ve sonraki harf ise hazfedilir مصطفِيّ = مصطفى

4. Sonunda memdüde hemzesi olan isim

a. Hemze asli ise kalır قرّاءِىّ = قرّاء

b. Te’nis hemzesi ise vava kalbolur حمراوِيّ = حمراء

c. Aslından munkalib ise caizlik vardır كِساوى – كساءى = كساء

5. Mankus İsimde:

Ya’dan önceki harfin sayısına bakılır.

a. 3. harf ise vava kalbolunur الرِضوىّ = الرضى

b. 4. harf ise hazfedilir الهادىّ = الهادى

c. 5. ve 6. harf ise hazfedilir. المهتدِيّ = المهتدي

* Sülasilerde değişiklik olmaz ظبيِيّ = ظبي

6. **Tesniye ve cemi alametleriyle bitenlerde alametler atılır**
زينبي = زينبات / زيدىّ = زيدون / زيديّ = زيدان

7. **İki harften oluşan isimlerde**
لو İsim olarak kullanılırsa لَوِّيّ
كمِيّ – كمِّيّ = كَمْ

8. **Sonu hazifli isimlerde**

a. Tesniye ve cemisinde geri dönen haziflilerde
سنوِيٌّ = سنة / اخَوىّ = اخ / اَبوىّ = اب

b. Tesniye ve cemisinde geri dönmiyen haziflilerde
دموِيّ = دم / يدوىّ = يد

c. Hazfolmuş harften ıvaz elif ile olanlarda
بنوىّ – اِبنِيّ = ابن

Ortada meydana gelen değişiklikler

1. Aynel fiil kesreli olanlarda دُءلى = دُءِل
2. Ortası şeddeli olanlarda سيْدِى = سيْد – سيْيدْ – سيِّد
3. فعيلة Veznin yası حنفى = حنيفة / طبيعى = طبيعة / طويلى = طويلة
4. فعيل Veznin yası عليّ = علوىّ / جميلى = جميل

5. فُعيلة Yası نُويرى = نُويْرة / جُهنى = جُهينة
6. فُعيْل yası قُرشِى = قُريش / قُصوى = قُصى
7. فَعولة vavı مَلولى = مَلولة / شَنءِيّ =شَنوءة

Cem'i Teksirde Nisbet

a. Kelime müfredine çevrilerek yapılır. طالبى = طُلاّب
b. Bazı kelimeler günlük yantıda artık olduğu gibi kullanılıyorsa değişiklik yapılmadan neseb yapılır. اهرامى = اهرام / جَزاءرى = جزاءر

Diğer neseb sigaları

نَحّاس – نَجّار – بَقّال – حدّاد – لابِن – طاعِم – تامِر

بدوى = بادية / فَوقانى = فوق / اَموىّ = اُمية / رازِى = الرّى / مروزى = مرو

VAKF

Nefes almadan okuma veya konuşma mümkün değildir. Bir yerde durmamız gerekli ise manaya bakarak durmak gerekir.
Arapçada sakinle başlanmaz. Peki nasıl duracağız?

1. Tenvinsiz Kelimelerde:

* ال takılı ise gayrı munsarıf veya fiil ise sonu sükunlu durulur. جاء الرجلْ

2. Tenvinli isim:

*İsim tenvinli ve mansub ise tenvin elife çevrilir.

قابلت رجلا / رأيتُ زيدًا

*Eğer merfu ve mecrur ise tenvin hazfedilir.

مررتُ بزيدْ / جاء زيدْ

3. İsm-i Maksur'da:

*Tenvinli veya ğayr-ı münevven de olsa daima elifle durulur.

مررتُ بفتى / جاء فتى

4. İsm-i Maksur'da:

*Eğer tenvinli ise
*Mansub ise yası isbat edilir ve tenvin elife çevrilir.

رأيتُ قاضيًا

*Eğer merfu veya mecrur ise ya hazfolunur.

مررتُ بقاض / جاء قاضْ

*Eski fasih Arap lehçesinde şöyle de vardır. Fakat ya nın hazfi evladır.

مررتُ بقاضي / جاء قاضي

*Eğer ال takılı ise (ya) tüm hallerde gelir.

مررتُ بالقاضي / جاء القاضي

*Ayette olduğu gibi yanın hazfi de caizdir.

و هو الكبير المتعالِ

5. Zamir (ه)

*Müzekker zamir ise sükun üzere
*Müennes zamir ise elif üzere

6. Müenneslik (Ta) sı

*Eğer isimde ise kapalı sayılır ve ha ile durulur جاءتْ طالبهْ
*Makablinde harekeli sahih veya illetli sakin harf var ise ت ile vakıf caiz شجرتْ / صلاتْ
*İsmin sonunda makabli sakin sahih harf ise ت ile durulur. بنْتْ / اختْ
*Cem-i müenneslerde ت ile dururuz. جاءت الطالباتْ

*Bazı lügatlarda ha ile durmak caizdir. مكرماه = مكرمات

Eğer fiilin sonunda ise ت ile durulur الطالبة جاءتْ

7. **Sekte hası:** Vakıf halinde muayyen durumlarda gelen ha dır.

a. Sonu hazfedilmiş illetli fiilde (Cezm halinde) vakıf halinde caizdir. اِرمِه / لم يسْعهْ

*Fiil tek harfli kalacak olursa ha vaciptir.(Vakıf mümkün olmadığı için) قِهْ – وقى / عِهْ – وعى

b. İstifham "Ma" sı harfi cerle geldiğinde elif hazfolur ve ha gelir. لِمهْ = لِمَ / بمهْ = بمَ

Mütekellim ya sını meftuh okuyanların lügatına göre sekte hası getirmek vaciptir. هيهْ / كتابيهْ

NOT:

Rubai babların muzaafı ilk iki harfin tekrarı olan fiillerdir. وسوس – قلقل – دمدم

İçinde tad'if hemze vav ya elif yoksa sahih fiildir. Aynı zamanda salim fiil de denir.

Faul fiilinde illet harflerinden biri bulunan fiile misal fiil denir. وعد

Aynel fiilinde illet harflerinden biri bulunan fiile ecvef fiil denir. قال

Lamel fiilinde illet harflerinden biri bulunan fiile nakıs fiil denir. رمى

Aynel ve lamel fiilinde illet harfi bulunan fiile lefifi makrun denir. طوى

Faul ve lamel fiilinde illet harfi bulunan fiile lefifi mefruk denir. وقى

Aynel ve lamel fiili aynı cins olan fiile muda'af fiil denir. مدّ – مدد

İDĞAM

Aynı olan harflerden birinin diğerine girdirmedir.

ادغام : ادخال احد المتجانسين في الاخَر

1. İdğam-ı vacip: Mütecanis iki harfin harekeli olması veya birincisi sakin ikincisi harekeli olursa يمدَّ – يمدُدْ – يمْدُدُ – يمُدُدُ – يمدُّ

2. İdğam-ı caiz: Aynı cins harften birincisi harekeli ikincisi arız sükûnu olacak
لمْ يمدَّ – لم يمددْ – لم يمْددْ – لم يمدِّ – لم يمدَّ – – لم يمدُّ

Not: Sakin harekelendiğinde kesre ile harekelenir. " harekenin en hafifi fetha dır." Kuralıyla fetha verilebilir. Aynel fiiline bakılarak harekeleme yapılabilir. (1 ve 5. babdan gelirse)

3. İdğam-ı mümteni: Aynı cin iki harften iki harekeli ikincisi sakin fakat sukunu asli ile sukün olacak. مددتِ – مددن

Mehmuz: Asli harflerden biri hemze olursa mehmuz fiil denir. Mehmuz fiil, illetli fiil değildir.

Yedi kısım: صحيحستُ مثالستُ مضاعَف لفيفُ ناقصُ مهموزُ اجوَفْ

Aksamı semaniyye:

1. Sülasi müarred salim
2. Sülasi mücerred gayrı salim
3. Rubai mücerred salim
4. Rubai mücerred gayrı salim
5. Sülasi mezid salim
6. Sülasi mezid gayri salim
7. Rubai mezid sakım
8. Rubai mezid gayri salim

الّازِم : هو ما لم يتجاوز فعل الفاعل الي مفعول به بل وقع في نفسه

المتعدي : هو ما يتجاوز فعل الفاعل الي مفعول به

المطاوعة : حصول اثر الشيء عن تعلُّق الفعل المتعدى

التَّكلّف : تحصيل المطلوب شيأ بعد شيئ

الإلحاقة : جعل مثال مساويا امثال اخر ازيد منه بزيادة حرف او اكثر في عدد الحروف و الحركات و الساكنات

- Bir fiil harfi cerrsiz mefulu bih sarih olamıyorsa bu lazım fiildir.
- Kimi, neyi, kime, niye sorularına cevap alınmayan fiiller lazımdır.
- Lazım fiilin meçhulü gelmez.

- Masdarın manası failin bir işi ise fiil müteaddidir. Masdarın halini veya durumunu bildiriyorsa lazımdır. مرض زيد
- Bir fiilin harfi cerrsiz meçhulü yapılabilir. Ve ismi mefulu kullanılabiliyorsa bu müteaddiliğine delildir.
- Genelde lazım fiiller vücudun bütünüyle yapılabilir.

Ulemâ Vefat Tarihleri

İslam Aliminin Adı:	**v. H.**	**v. M.**
Mâlik b. Enes	179	795
Ebu Yûsuf, Ya'kûb b. İbrahim	182	798
Şeybânî Muhammed b. Hasen	189	805
Yahya b. Adem el-Kuraşî	203	818
Şâfiî Muhammed b. İdris	204	819
Abdurrazzak, Ebu Bekr b. Hemmâm	211	826
Ebu Ubeyd, Kâsım b. Sellâm	224	838
İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd	230	844
Ahmed b. Hanbel	241	855
İbn Zencûye, Humeyd b. Mahled b. Kuteybe b. Abdullah	251	865
Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman	255	868
Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail	256	869
Hassâf Ebu Bekr Ahmed b. Amr	261	874
Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî	261	874
İbn Mâce, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî	273	886
Ebu Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî	275	888
Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Serve	279	892
İbn Ebi'd-Dünya, Ebu Bekir	281	894
Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb	303	915
Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr	310	923
Hallâl, Ebu Bekir Ahmed b. Muhammed	311	923
İbnü'l-Münzir, Muhammed b. İbrahim	318	930
Tahâvî, Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme	321	933
Hırakî, Ebu'l-Kâsım Ömer b. el-Huseyn	334	945
Ebu Hanîfe et-Temîmî, en-Nu'mân b. Muhammed b. Mansûr b. Ahmed b. Hayyûn	363	974
Mağribî, Nu'mân b. Muhammed	363	974
Cassas, Ebu Bekr Ahmed b. Ali	370	980
Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer	385	995
İbn Şâhin, Ebu Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman	385	995
Hattâbî, Ebu Süleyman Hamed b. Muhammed	388	998
Cevherî, İsmail b. Hammâd	393	1003
Kudûrî Ahmed b. Muhammed	428	1036
Debûsî, Ebu Zeyd Ubeydullah Ömer b. İsa	430	1038
Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb	450	1058
İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd	456	1064
Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Huseyn b. Ali	458	1065
Ebu Ya'lâ, Muhammed b. Huseyn el-Ferrâ	458	1066
Suğdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Huseyn b. Muhammed	461	1068
İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed	463	1071

Şîrâzî, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yûsuf	475	1083
Şîrâzî Ebu İshak İbrahim b. Ali	476	1083
Bezdevî, Fahru'l-İslâm Ali b. Muhammed	482	1089
Cürcânî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ahmed	482	1089
Serahsî Muhammed b. Ahmed	483	1090
Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleyman	494	1100
Râğıb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Huseyn b. Muhammed	502	1108
İlkiyâ el-Herrâsî, Imâdüddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali	504	1110
Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed	505	1111
Kaffâl eş-Şâşî, Ebu Bekir Fahru'l-İslâm Seyfüddîn Muhammed b. Ahmed	507	1113
Beğavî, el-Huseyn b. Mes'ûd	516	1122
İbn Rüşd el-Cedd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed	520	1126
Ebu Ya'lâ, Muhammed b. Muhammed b. El-Huseyn b. Muhammed	526	1131
Sadruşşehîd, Hüsâmüddîn Ömer b. Abdülazîz b. Mâze	536	1141
Nesefî Necmüddin b. Hafs	537	1142
Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer	538	1143
İbn Atıyye, Ebu Muhammed Abdülhak	541	1146
İbnu'l-Arabî, Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah	543	1148
Tabersî, Ebu Ali el-Fadl b. el-Hasen b. el-Fadl	548	1153
Hâzimî, Ebu Bekir Muhammed b. Mûsa	584	1188
Kâsânî, Ebu Bekir Alâuddin b. Mes'ûd	587	1191
Şeyzerî, Abdurrahman b. Nâsır b. Abdullah	589	1193
Merğînânî, Burhânuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Bekir	593	1197
İbn Rüşd el-Hafîd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed	595	1198
İbnu'l-Esîr, Mecdüddîn Ebu's-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed	606	1209
Râzî, Fahruddîn Muhammed b. Ömer	606	1209
İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed	620	1223
Makdisî, Behâuddîn Abdurrahman b. İbrahim	624	1227
Zencânî, Şihâbuddîn Mahmud b. Ahmed	656	1258
İbn Abdisselâm, İzzüddîn Ebu Muhammed Abdülazîz b. Abdisselâm	660	1262
Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed	671	1273
Hullî, Ebu'-Kâsım Necmüddîn Ca'fer b. el-Hasen	676	1277
Nevevî, Muhyiddîn Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref	676	1277
Mevsılî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd	683	1284
Karâfî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs	684	1285
Menbecî, Ebu Muhammed Ali b. Zekeriyya	686	1287
Beydâvî, Nâsıruddîn Ebu'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed	691	1292
İbn Dakîk el-Îd, Takıyyuddîn Ebu'l-Feth	702	1302
İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem	711	1311
İbnu'ş-Şât, Ebu'l-Kâsım Kâsım b. Abdullah	723	1323
İbn Teymiyye, Takıyüddin Ahmed b. Abdülhalim	728	1327
İbnu'l-Uhuvve, Muhammed b. Muhammed b. Ahmed	729	1329
Buhârî, Alâuddîn Abdülazîz b. Ahmed	730	1329
İbn Abdirrafî', Ebu İshak İbrahim b. Hasen	733	1332

İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed	741	1310
Zeylaî, Faruddin Osman b. Ali	743	1343
Zehebî, Ebu Abdullah Muhammed Şemsüddîn	748	1347
İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebu Abdullah Muhammed b. Ebu Bekir	751	1350
Zeylaî, Cemâlüddîn Abdullah b. Yusuf	762	1360
Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali	770	1368
Sübkî, Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Ali b. Abdülkâfî	771	1369
İsnevî, Cemâlüddîn Ebu Muhammed b. el-Hasen	772	1270
Zerkeşî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdullah	772	1370
İbn Kesîr, İsmail b. Ömer	774	1373
Şâtıbî, Ebu İshâk İbrahim b. Musa	790	1388
Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Bahadır b. Abdullah	794	1392
İbn Receb, Ebu'l-Ferec Abdurrahman	795	1393
İbn Ferhûn, Ebu'l-Vefâ İbrahim b. Ali Muhammed	799	1397
Heysemî, Nuruddîn Ali b. Ebu Bekir	807	1404
Cürcânî, Seyyid Şerîf Ali b. Muhammed	816	1413
Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Yakub	817	1415
Kâdî Simavne, Mahmud b. İsrâîl	823	1420
Ahmed b. Yahyâ el-Murtazâ	840	1436
İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed	852	1448
Aynî, Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed	855	1451
İbnu'l-Hümâm Kemalüddin Muhammed b. Abdulvâhid	861	1456
Musannifek, Ali b. Mecdüddîn b. eş-Şâherûdî	875	1470
Rasâ', Ebu Abdullah Muhammed	894	1489
Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman	911	1505
Venşerîsî, Ahmed b. Yahya	914	1508
İbn Nüceym Zeynüddin b. İbrahim	970	1562
Şirbînî Muhammed b. Ahmed	977	1570
Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hatîb	977	1570
Kâsım el-Konevî, Kâsım b. Abdullah b. Mevlânâ Hayruddîn Emîr Ali	978	1570
Konevî Kasım	978	1570
Remlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Hamza b. Şihâbuddîn	1004	1596
Ali el-Kârî, Nûruddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Sultân Muhammed	1014	1605
Mer'â b. Yusuf	1033	1623
Behûtî, Mansûr b. Yunus	1051	1641
Şeyhzâde	1078	1667
Ebu'l-Bekâ, Eyyûb b. Musa el-Huseynî	1094	1683
Zürkânî, Muhammed	1122	1710
Deyrabî Ahmed b. Ömer	1151	1738
Hâdimî, Ebu Saîd Muhammed b. Mustafa b. Osman	1176	1762
Rahabî, Abdülazîz b. Muhammed	1184	1770
Derdîr, Ebu'l-Berekât Sîdî Ahmed b. Muhammed	1201	1786
Güzelhisârî, Mustafa Hulûsi	1215	1800
Semînî, Ziyâuddîn Abdülaziz	1223	1808

Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arafe	1230	1815
Asım Efendi	1235	1819
Şevkânî, Muhammed b. Ali	1250	1834
İbn Âbidîn, Muhammed Emin	1252	1836
Tesûlî, Ebu'l-Hasen Ali b. Abdüsselâm	1258	1842
Meydânî, Abdülganî el-Ğanîmî	1298	1881
Hamza, Mahmud	1305	1887
Kadri Paşa, Muhammed	1306	1888
Sıddîk Hasen Hân, Ebu't-Tayyib Sıddîk b. Hasen b. Ali el-Huseynî el-Kannûcî	1307	1889
Mes'ûd Efendi	1310	1893
Ettafeyyiş, Muhammed b. Yusuf	1332	1914
Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn	1332	1914
Sâlimî, Nuruddîn Abdullah b. Humeyd	1332	1914
Sıddîk Hasen Hân, Ebu'l-Hayr Nûru'l-Hasen b. Muhammed el-Kannûcî	1336	1918
Zerkâ, Ahmed b. Muhammed	1357	1938
Ahmed İbrahim Bey	1364	1945
Humeynî, Mustafa el-Mûsevî	1368	1948
Hasenî, Ebu'l-Feyd Ahmed b. Muhammed b. es-Sıddîk el-Ğumârî	1380	1960
Abdülbâkî, Muhammed Fuâd		1968
Ali Haydar Efendi		1936
Âlim, Yusuf Hamid		1977
Bilmen, Ömer Nasuhi		1971
Davudoğlu, Ahmet		1983
Ebu Zehra, Muhammed		1974
Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır		1942
Esed, Muhammed		1992
Fâsî, Allâl		1974
Fazlurrahman		1989
Gazzâlî, Muhammed		1996
Hallâf Abdülvehhab		1956
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich		1831
İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir		1973
Kettânî Muhammed Abdülhay		1962
Kevserî, Muhammed Zâhid		1952
Kutub, Seyyid		1966
Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ		1979
Mübârek, Muhammed		1981
Rızâ, Muhammed Reşit		1935
Schacht, Joseph		1969
Senhûrî, Abdürrezzâk Ahmed		1971
Şeltût, Mahmud Muhammed		1964
Talegânî, Mahmut		1979
Zerkâ, Mustafa Ahmed		1999